

วิเคราะห์วรรณกรรมภาษาไทย
เรื่อง เจ้าวิฑูรย์สอนหลาน และพระลอสอนโลก

ปริญญานิพนธ์

ของ

ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล

คณะมนุษยศาสตร์

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้า
ปริญญากิตติมศักดิ์
กรกฎาคม ๒๕๖๔

คณะกรรมการที่ปรึกษาประจำตัวนิสิตได้พิจารณาปัญหานี้อย่างถี่ถ้วนแล้ว
เห็นสมควรรับ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษาบัณฑิต
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้.

ศาสตราจารย์ ดร. ประธาน

ศาสตราจารย์ ดร. กรรมการ

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความช่วยเหลืออย่างดียิ่ง จากอาจารย์
ประคอง นิมนานเหมินท์ และ รองศาสตราจารย์เต็มสิริ บุญยสิงห์ ประธาน
และกรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์ ซึ่งได้กรุณาให้คำแนะนำ ให้กำลังใจ และสละ
เวลาตรวจแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ มาโดยตลอด ผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ขอบพระคุณ อาจารย์มณี พยอมยงค์ และ อาจารย์สิงหะ วรรณสัย
ที่ได้กรุณาให้ความรู้บางประการเกี่ยวกับวรรณกรรมล้านนาไทย ซึ่งเป็นประโยชน์
สำหรับการทำปริญญานิพนธ์ครั้งนี้

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้รับความอนุเคราะห์ด้านอุปกรณ์การพิมพ์จากกอง
วัฒนธรรม ตลอดจน กุญระงับ วัฒนธรรมสิ่งทอ และ คุณศิริ รอดบาง ได้ให้ความ
สะดวกในการจัดพิมพ์ ขอจารึกนามไว้ด้วยความขอบพระคุณ

ท้ายที่สุดนี้ ผู้วิจัยขอน้อมรำลึกถึงพระคุณของมารดา และพี่ ๆ ของผู้วิจัย
ทุกท่าน ที่ได้เมตตาให้ความอุปการะทั้งในด้านกำลังใจ และกำลังทรัพย์ สนับสนุน
การศึกษาของผู้วิจัยตลอดมา พระคุณนี้หาที่เปรียบมิได้

ทรงศักดิ์ ปรากฏวัฒนากุล

สารบัญ

บทที่

หน้า

•	บทนำ	•
	ภูมิหลัง	•
	ตำนานและประวัติศาสตร์ล้านนาไทย	•
	ลักษณะวรรณกรรมล้านนาไทย	๖
	จุดเริ่มต้นในการศึกษา	๘
	ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า	๑๐
	ข้อตกลงเบื้องต้น	๑๐
	คำนิยามศัพท์เฉพาะ	๑๑
	ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า	๑๒
	เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า	๑๒
	วิธีดำเนินการค้นคว้า	๑๔
	สมมุติฐานในการศึกษาค้นคว้า	๑๔
๒	ปริทัศน์วรรณกรรมเรื่องเจ้าวิทูรสอนหลานและพระลอสอนโลก	๑๗
	โคลงเจ้าวิทูรสอนหลาน	๑๘
	ที่มา	๑๘
	ชื่อวรรณกรรม	๑๘
	ลักษณะคำประพันธ์	๒๐
	เนื้อหา	๒๓

โคลงพระลอสอนโลก	๒๕
ที่มา	๒๕
ชื่อวรรณกรรม	๒๕
ลักษณะคำประพันธ์	๓๔
เนื้อหา	๓๔
เปรียบเทียบสำนวนโวหารและเนื้อหาในวรรณกรรมล้านนาไทย	
เรื่องเจ้าวิฑูรย์สอนหลานและพระลอสอนโลก	๓๗
๑. สำนวนโวหาร	๓๗
๒. เนื้อหา	๔๑
๒.๑ ลักษณะเนื้อหาที่เหมือนกัน	๔๑
๒.๒ ลักษณะเนื้อหาที่แตกต่างกัน	๔๓
๓. ลักษณะคำประพันธ์ประเภทร่ายและโคลงของล้านนาไทย	๔๗
๑. ร่าย	๔๘
เปรียบเทียบลักษณะคำประพันธ์ประเภทร่ายของล้านนาไทย	
กับของไทยภาคกลาง	๕๑
ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับลักษณะร่ายของล้านนาไทย	
และของไทยภาคกลาง	๕๒
๒. โคลง	๕๓
๒.๑ โคลงสี่สุภาพหรือครุโลง ๔ ห้อง	๕๓
๒.๒ โคลงสามสุภาพหรือครุโลง ๓ ห้อง	๕๔
๒.๓ โคลงสองสุภาพหรือครุโลง ๒ ห้อง	๖๒

วัฒนธรรมท้องถิ่นล้านนาไทย

๑๒๐

๑. การครองเรือน

๑๒๑

๒. การพูกจา

๑๒๓

๓. การดำเนินชีวิตตามคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา

๑๒๔

๖. เปรียบเทียบเนื้อหาในวรรณกรรมล้านนาไทยเรื่อง เจ้าวิฑูรสอนหลาน
และพระลอสอนโลก กับวรรณกรรมไทยภาคกลางในประจักษ์ศิลปาคม

๑๒๔

ประจักษ์ศิลปาคม

๑๒๔

รูปแบบ

๑๒๔

เนื้อหา

๑๒๔

เปรียบเทียบความคล้ายคลึงของ เนื้อหาใน โคลง เจ้าวิฑูร สอนหลาน
และพระลอสอนโลก กับในประจักษ์ศิลปาคม

๑๓๓

๑. คำสอนที่แสดงแนวคิดเกี่ยวกับชีวิตว่าเป็นอนิจจัง

๑๓๓

๒. คำสอนแก่บุคคลทั่ว ๆ ไป ในด้านการประพฤติปฏิบัติตน
ในสังคม

๑๓๖

๓. คำสอนที่แสดงค่านิยมเกี่ยวกับสตรี

๑๔๐

๔. คำสอนด้านการปกครอง

๑๔๔

๗. บทสรุป

บทย่อ

๑๖๓

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

๑๖๓

สมมุติฐานในการศึกษาค้นคว้า

๑๖๓

วิธีดำเนินการค้นคว้า

๑๖๔

บทที่

หน้า

สรุปผลการศึกษาค้นคว้า

๑๖๘

อภิปรายผล

๑๗๑

ขอเสนอแนะ

๑๗๑

บรรณานุกรม

๑๗๒

ภาคผนวก

๑๗๒

ก. บรรณกรรมลานนาไทยเรื่องเจ้าวิฑูรย์สอนหลาน

๑๗๔

ข. บรรณกรรมลานนาไทยเรื่องพระลอสอนโลก

๑๗๑

ค. อภิธานศัพท์ในบรรณกรรม

๑๗๘

บทคัดย่อ

บทที่ ๑

บทนำ

ภูมิหลัง

ปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันแล้วว่า วรรณกรรมท้องถิ่นนั้นมีคุณค่าควรแก่การศึกษา อาจอำนวยความสะดวกในด้านความเข้าใจชีวิต สังคม วัฒนธรรมประเพณี ค่านิยม ตลอดจน ภาษาในท้องถิ่นนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี แม้กระนั้นการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นก็ยังคงอยู่ในวงจำกัด ทั้งนี้อาจมีสาเหตุเนื่องมาจากขาดการรวบรวมและเผยแพร่ บ่อเกิดของวรรณกรรมท้องถิ่นนั้น แต่เดิมเป็นการเล่าสืบต่อกันมาแบบมุขปาฐะ ภายหลังจึงได้มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรขึ้นบ้าง วรรณกรรมท้องถิ่นที่มีการเขียนบันทึกไว้เหล่านี้ เนื่องจากขาดการรวบรวมจึงอยู่อย่างกระจัดกระจาย ส่วนมากเป็นสมบัติส่วนตัวของบุคคลบางคนที่รักการอ่านในท้องถิ่นนั้น ๆ และอาจจะสูญหายไปกับกาลเวลา เนื่องด้วยคนรุ่นหลังมองไม่เห็นคุณค่า เป็นที่น่าเสียดายอย่างยิ่ง

ลานนาไทยเคยเป็นอาณาจักรหนึ่งที่มีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างสูง ทั้งในด้าน ศิลปและวัฒนธรรมต่าง ๆ สืบสมสืบทอดมาแต่โบราณกาล และยังทิ้งร่องรอยให้เห็นได้ถึงปัจจุบัน ความเจริญรุ่งเรืองส่วนหนึ่งแสดงออกในก้านวรรณกรรม ที่กวีและนักเขียนชาวลานนาไทยได้ สร้างสรรค์ไว้ วรรณกรรมเหล่านี้มีคุณค่าควรแก่การศึกษาเป็นอย่างยิ่ง

ตำนานและประวัติศาสตร์ลานนาไทย

ในการสัมมนาประวัติศาสตร์และโบราณคดีลานนาไทยที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เมื่อเดือน ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ ถิ่น รัตติกาล ได้สนธิฐานความเป็นมาของคำว่าลานนาไทยไว้ว่า เลื่อนมาจากคำ ล้านนาไทย ซึ่งหมายความถึงแว่นแคว้นไทยเดิมตอนที่ชนชาติไทยอพยพลงมาจาก แคว้นยูนนานหรือยูนหน่า อันเป็นส่วนหนึ่งของมณฑลยูนนานของจีนในปัจจุบันนี้ แล้วได้รวบรวมกับ ตั้งถิ่นฐานบ้านเมืองลงในดินแดนตอนใต้ลงมาระหว่างแม่น้ำคง หรือชลวินกับแม่น้ำโขง ประกาศตน เป็นอิสระพ้นจากการรุกรานของชนชาติจีน และชนชาติตาด หรือมองโกลที่เคยติดตามรบกวนอยู่เสมอ ๆ

ตลอดมาตั้งแต่สมัยโบราณ การรวบรวมกันตั้งถิ่นฐานบ้านเมืองนี้ต้องใช้เวลานานหลายร้อยปี จนในที่สุดทำได้สำเร็จเรียบร้อยในรัชสมัยพ่อขุนเม็งราย กษัตริย์องค์ที่ ๒๕ แห่งราชวงศ์ ลาวจกราช โดยสร้างเมืองนพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่ ขึ้นเป็นราชธานีของอาณาจักรใหม่นี้ เมื่อปี พ.ศ. ๑๘๓๕ อาณาจักรใหม่นี้เรียกว่าล้านนาไทย แปลว่า ไทยแห่งทุ่งนาอัน กว้างใหญ่ไพศาล คุ้มกับอาณาจักรล้านช้าง (ศรีสัตนาคนหุต) ของพวกไทยลาวทางฝั่งซ้าย แม่น้ำโขง และเนื่องจากได้อพยพมาจากแคว้นโยนกนาน จึงถูกเรียกว่าพวกไทยโยนกหรือโยนก ตามชื่อของแคว้นเดิม

อาณาจักรล้านนาไทย หรือล้านนาไทย มีอาณาเขตกว้างขวางครอบคลุมกินแดน ทั้ง ๙ จังหวัดในภาคเหนือแห่งประเทศไทยปัจจุบันนี้คือ จังหวัดแพร่ น่าน เชียงราย ลำปาง ลำพูน เชียงใหม่ และแม่ฮ่องสอน รวมทั้งแคว้นไทยใหญ่ (Shan States) แห่งสหภาพพม่า และดินแดนตอนใต้ของแคว้นโยนกด้วย

นับตั้งแต่สมัยที่พ่อขุนเม็งรายได้เป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์เม็งรายได้ทรงสร้างนครเชียงใหม่ ขึ้นเป็นราชธานีแห่งอาณาจักรล้านนาไทยเมื่อปีออก อัฐศก จุลศักราช ๖๔๔ ซึ่งตรงกับ พ.ศ. ๑๘๓๕ และได้มีกษัตริย์สืบราชวงศ์จากพระองค์ครอบครองบ้านเมืองต่อมาจน อาณาจักร ล้านนาไทยได้เจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมากในหลาย ๆ ด้าน นครเชียงใหม่ นับเป็นศูนย์กลางของ ศิลปวัฒนธรรมล้านนาไทยสืบทอดมาช้านาน กษัตริย์ราชวงศ์เม็งรายได้ปกครองอาณาจักรล้านนาไทย สืบต่อกันมา ๑๕ รัชกาล ดังนี้

ถิ่น รัตติกาล "การศึกษาในล้านนาไทยสมัยโบราณ" รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์ และโบราณคดี (ครั้งที่ ๑ : ล้านนาไทย) หน้า ๔๒

๒
ก.

๓ กรมศิลปากร ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๔ หน้า ๒๐๔

๑. พระเจ้าเมืองราย	พ.ศ. ๑๘๐๑ - ๑๘๖๐
๒. พระเจ้าชัยสงคราม	พ.ศ. ๑๘๖๐ - ๑๘๗๐
๓. พระเจ้าแสนภู	พ.ศ. ๑๘๗๐ - ๑๘๗๗
๔. พระเจ้าคำฟู	พ.ศ. ๑๘๗๗ - ๑๘๘๘
๕. พระเจ้ามายุ	พ.ศ. ๑๘๘๘ - ๑๘๙๐
๖. พระเจ้าก้อนา	พ.ศ. ๑๘๙๐ - ๑๘๙๑
๗. พระเจ้าแสนเมืองมา	พ.ศ. ๑๘๙๑ - ๑๘๙๔
๘. พระเจ้าสามฝั่งแกน	พ.ศ. ๑๘๙๔ - ๑๘๙๕
๙. พระเจ้าท้าวโลกราช	พ.ศ. ๑๘๙๕ - ๒๐๓๐
๑๐. พระเจ้ายอกเชียงใหม่	พ.ศ. ๒๐๓๐ - ๒๐๓๔
๑๑. พระเมืองแก้วหรือพระเจ้าปดุง มโหฬารราช	พ.ศ. ๒๐๓๔ - ๒๐๖๔
๑๒. พระเมืองเกษเกล้า	พ.ศ. ๒๐๖๔ - ๒๐๘๑
๑๓. เจ้าชายคำหรือเจ้าทรายคำ	พ.ศ. ๒๐๘๑ - ๒๐๘๖
๑๔. พระไชยเชษฐาธิราช	พ.ศ. ๒๐๘๖ - ๒๐๙๑
๑๕. พระเจ้าเมกุสิทุธิวงศ์	พ.ศ. ๒๐๙๔ - ๒๑๐๑

หลังจากที่พระเจ้าเมกุสิทุธิวงศ์เสียเอกราชให้แก่พระเจ้าบุเรงนองแล้ว ใน พ.ศ. ๒๓๑๗ เจ้ากาวิละเจ้าเมืองลำปางกู้เอกราชได้ และได้ตั้งเมืองเชียงใหม่ขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ได้ทรงปรับปรุงบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองต่อมาอีก เชื้อพระวงศ์ของพระเจ้ากาวิละที่ครองนครเชียงใหม่มีดังนี้

๑. พระเจ้าบรมราชาธิบดี (กาวิละ)	พ.ศ. ๒๓๒๔ - ๒๓๕๔
๒. เจ้าหลวงช้างเผือกธรรมลังกา	พ.ศ. ๒๓๕๔ - ๒๓๖๔
๓. เจ้าหลวงเศรษฐี (คำเย็น)	พ.ศ. ๒๓๖๔ - ๒๓๖๔
๔. เจ้าหลวงแสนกินเย็นพุทธวงศ์	พ.ศ. ๒๓๖๔ - ๒๓๘๔
๕. พระเจ้ามโหตรประเทศ	พ.ศ. ๒๓๘๐ - ๒๓๘๙
๖. เจ้าอุปราชอินทวิชยานนท์
รั้งเมืองจนถึง	พ.ศ. ๒๔๑๖
๗. พระเจ้าอินทวิชยานนท์	พ.ศ. ๒๔๑๖ - ๒๔๔๐
๘. เจ้าอินทวโรรส	พ.ศ. ๒๔๔๐ - ๒๔๕๒
๙. เจ้าแก้วนารี	พ.ศ. ๒๔๕๒ - ๓ มิถุนายน ๒๔๕๒

ความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักรล้านนาไทยซึ่งมีนคร เชียงใหม่ เป็นราชธานีนั้นมิกล้าไว้
อย่างละเอียดในพงศาวดารโยนก โดยนับตั้งแต่พระเจ้าเม็งรายได้ขึ้นครองนคร เชียงใหม่แล้ว
ก็ทรงรวบรวมหัวเมืองน้อยใหญ่ที่ปกครองโดยพระยาหนนครให้เป็นอาณาจักรเดียวกัน พระเจ้าเม็งราย
ทรงมีไมตรีกับพ่อขุนรามคำแหง กษัตริย์แห่งอาณาจักรสุโขทัยในขณะนั้น และทรงมีไมตรีกับ
พระยาลำเมือง เจ้าเมืองพะเยา กษัตริย์ไทยทั้งสามพระองค์ทรงเป็นพระสหายที่รักและนับถือ
ซึ่งกันและกันเป็นอันมากทั้งทางด้านส่วนตัวและการงาน ในการสร้างนคร เชียงใหม่ พระเจ้าเม็งราย
ก็ได้เชิญเสด็จพ่อขุนรามคำแหงและพระยาลำเมืองมาร่วมปรึกษาการสร้างพระราชธานีเวศ มณฑล
และชุกคูเวียง จนกระทั่งเสร็จการสมโภชฉลองนคร เชียงใหม่^๒

ในค่านความเป็นปึกแผ่นมั่นคงทางเศรษฐกิจ พระเจ้าเม็งรายได้จัดให้มีการค้าขายกับ
เมืองอื่น ๆ เช่น เมืองหริภุญไชย กับเมืองฝาง ทำให้เมืองหริภุญไชยเป็นศูนย์กลางการค้าขาย
ทั้งทางบกและทางน้ำ ทรงติดต่อย้ายตลาดไปจนถึงเมืองละโว้ และอยุธยา (ในพงศาวดารโยนก
เรียกว่า โยชนยา) นอกจากนี้พระเจ้าเม็งรายได้ทรงขอช่างต่าง ๆ ซึ่งเป็นชาวพุกาม

จากพระเจ้าอู่วะ เพื่อไปฝึกหัดชาวลานนาไทย ได้แก่ ช่างทองคำ ช่างขี้ผึ้ง ช่างทองเหลือง ช่างเหล็ก และช่างอื่น ๆ ทำให้วิชาช่างทั้งหลายเจริญรุ่งเรืองในลานนาไทยสืบมาตราบเท่าทุกวันนี้^๑

ในด้านการศาสนา พระเจ้าเม็งรายทรงเลื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนา มาก ได้ทรงสร้าง ศาสนสถานต่าง ๆ ขึ้นหลายแห่ง ชาวลานนาไทยต่างก็เลื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนา และประเพณีธรรม โดยเสด็จพระราชนิยม นำความร่มเย็นเป็นสุขมาสู่อาณาจักรลานนาไทยเป็นอย่างมาก ความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมืองในสมัยพระเจ้าเม็งรายเป็นฐานอันมั่นคงถาวร ซึ่งกะตัญญูครองอาณาจักร ลานนาไทยในสมัยต่อ ๆ มาได้ร่วมทะนุบำรุงให้เป็นปึกแผ่นยิ่งขึ้นสืบต่อกันมา ดังเช่นในสมัยพระเจ้ากือนา พุทธศาสนาหลักลังกาวงศ์ก็ได้เข้ามาสู่ลานนาไทย พระองค์ได้ทรงสร้างวัดบุปผาราม ในนครเชียงใหม่ และอาราธนาพระมหาสุมนเถระจากเมืองสุโขทัยมาประจำอารามนั้น^๒

ในสมัยพระเจ้าติโลกราช อาณาจักรลานนาไทยมีความเจริญรุ่งเรืองมากในด้านการศาสนา พระองค์ได้ทรงทะนุบำรุงพุทธศาสนา และสร้างวัดหลายแห่ง โดยเฉพาะได้มีการสังคายนา พระธรรมวินัยครั้งที่ ๔ ขึ้นที่วัดโพธาราม (วัดเจ็ดยอด) เชียงใหม่ ดังปรากฏความในพงศาวดาร โยนกว่า "ลุลุลศักราช ๔๓๕ ปีออก นพศกพระพุทธศาสนายุกาล ล่วงแล้วได้ ๒๐๒๐ พรรษา พระเจ้านครเชียงใหม่ให้ประชุมพระเถระานุเถระ มีพระธรรมทินมหาเถระ เจ้าอาวาสวัดป่าตาล เป็นประธาน กระทำสังคายนาย ข้าราชการคัมภีร์ พระไตรปิฎก ณ โพธารามวิหาร ปีหนึ่ง จึงสำเร็จบริบูรณ์ นับเป็นอัฐมสังคายนายลำดับที่แปด จึงเฉลิมพระปรมาภิไธยพระเจ้าแผ่นดินว่า พระเจ้าศรีธรรมจักรวดีโลกราชมหาธรรมิกราช พระเจ้านครพิงค์เชียงใหม่"^๓ หลังจากนั้น ก็เกิดวรรณกรรมทางศาสนาขึ้นเป็นจำนวนมากน้อย เช่น จินกาลมาลีปกรณ์ จามเทวีวงศ์ มังคลัตถทีปนี เป็นต้น

^๑ ก. หน้า ๒๔๓ และ ๒๔๔

^๒ ก. หน้า ๒๔๖

^๓ ก. หน้า ๓๔๑

เจ้าผู้ครองนคร เชียงใหม่องค์สุดท้ายคือ เจ้าแก้วนารัฐ พระเชษฐาของเจ้าดารารัศมี พระราชชายาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หลังจากที่เจ้าแก้วนารัฐถึงแก่พิราลัย ตำแหน่งเจ้าผู้ครองนคร เชียงใหม่ก็ยกเล็กไป อาณาจักรลานนาไทยก็ได้เข้ามารวมเป็นภาคหนึ่งของประเทศไทย ซึ่งยังคงมีลักษณะเฉพาะทางศิลปวัฒนธรรมที่ส่งสมสืบทอดมาให้เห็นอยู่จนปัจจุบันนี้

เนื่องด้วยชาวลานนาไทย หรือชาวไทยภาคเหนือได้สร้างสมวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีของตน และได้สืบทอดกันมาเช่นนี้ ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทยภาคเหนือจึงได้มีระเบียบแบบแผน และการดำเนินชีวิตแบบชาวบ้าน (Folk - way) เป็นของตนเอง การศึกษาวรรณกรรม ลานนาไทยอันเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม ซึ่งกวีและนักเขียนชาวลานนาไทยได้สร้างสรรค์ขึ้น และบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร จึงมีประโยชน์ในด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับชีวิต สภาพสังคม วัฒนธรรมประเพณี ค่านิยม และภาษาในท้องถิ่นลานนาไทยได้เป็นอย่างดี

ลักษณะวรรณกรรมลานนาไทย

ชาวไทยภาคเหนือซึ่งมีเชื้อสายสืบมาจากลานนาไทยมีมรดกทางวัฒนธรรมที่ถึงมาส่วนหนึ่ง สืบสมสืบทอดกันมาในลักษณะของคติชาวบ้าน (Folk Lore) เช่น มีสำนวน คำคม สุภาษิต คำสุ่อัญญ คำอุสสา - อุบ่าว ปริศนาคำทาย เพลงพื้นเมือง ฯลฯ เป็นต้น นอกจากนี้ก็ปรากฏคำประพันธ์ชนิดต่าง ๆ ที่ใช้ในการบันทึกวรรณกรรมลานนาไทย ได้แก่ โคลง กาพย์ คำว และขอ เป็นต้น คำประพันธ์เหล่านี้แต่เดิมคงมีบ่อเกิดมาจากถ้อยคำที่สัมผัสคล้องจองกันสั้น ๆ ซึ่งเป็นการถ่ายทอดกันโดยทางมุขปาฐะ ต่อเมื่อภายหลังจึงได้มีการกวีและนักเขียนคิดสร้างหลักเกณฑ์ คำประพันธ์ขึ้นมา และได้นำมาแต่งเป็นวรรณกรรมต่าง ๆ บันทึกขึ้นเป็นลายลักษณ์อักษร ลักษณะตัวอักษรที่ใช้บันทึก และใช้ศึกษาเล่าเรียนในลานนาไทยมีปรากฏตามหลักฐานที่ค้นพบ ๓ ชนิดคือ

๑. ตัวอักษรไทยยวน (ไทยลานนา) หรือ ตัวหนังสือเมือง
๒. ตัวอักษรสุโขทัย หรือ ตัวหนังสือผักขาม
๓. ตัวอักษรขอมไทย หรือ ขอมเมือง^๑

อักษรไทยยวนเป็นตัวอักษรที่ใช้ในอาณาจักรลานนาไทยมาแต่ดั้งเดิมโดยใช้ในราชการ ใช้บันทึกพระธรรมคำสั่งสอนในพุทธศาสนา ใช้บันทึกตำนานตำราโหราศาสตร์ ตำราแพทย์ และบทกวีนิพนธ์ต่าง ๆ วัตถุที่ใช้จารึกมีทั้งที่จารึกลงบนหลักศิลา และใช้เหล็กแหลมจารลงบน ใบลาน ต่อมาก็มีการใช้ดินสอสียางไม้ (รง) และหอยกระดองเขียนบันทึกลงในกระดองสา หรือ สมุดข่อย ได้มีการศึกษาเล่าเรียนตัวอักษรไทยยวนในวัดต่าง ๆ จนกระทั่งถึงสมัยพระเจ้ากาวิละ กษัตริย์รัชกาลที่ ๒ แห่งราชวงศ์เม็งราย เมื่อพระมหาสมณเถระได้นำพุทธศาสนาเถรวาทลังกาวัศ เข้ามาเผยแผ่ในลานนาไทย ก็ได้นำเอาตัวอักษรสุโขทัยเข้ามาใช้แทน ซึ่งเรียกกันว่า ตัวหนังสือผักขาม ดังปรากฏหลักฐานจากศิลาจารึกที่ค้นพบในจังหวัดต่าง ๆ ทางภาคเหนือของไทย เช่น ศิลาจารึกที่วัดช้างค้ำ จังหวัดน่าน ที่วัดพระยืน จังหวัดลำพูน และที่วัดพระสิงห์ วัดเชียงมั่น จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น ตัวหนังสือผักขามนี้นิยมใช้ต่อมาอีกประมาณ ๒๐๐ ปี จนถึง พ.ศ. ๒๓๐๐ เมื่ออาณาจักรลานนาไทยเสียเอกราชให้แก่พม่า พม่าก็ได้นำเอา ตัวอักษรของคนมาให้ใช้แทน

ในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี เมื่ออาณาจักรลานนาไทยได้อิสรภาพพ้นจากการยึดครอง ของพม่า ใน พ.ศ. ๒๓๐๓ และเมื่อเจ้ากาวิละได้ครองนครเชียงใหม่แล้วก็ได้มีการปรับปรุง บ้านเมืองใหม่ ในตอนแรกได้มีการนำเอาตัวอักษรไทยยวนกับตัวอักษรสุโขทัยมาผสมกัน โดยใช้ ตัวอักษรสุโขทัยเขียนตัวกลม ๆ แบบอักษรไทยยวน และมีการเติม สก แบบอักษรขอม ส่วน การผสมอักษรเป็นคำนั้นใช้ผสมแบบไทยยวน ตัวอักษรชนิดนี้เรียกว่า ตัวอักษรขอมไทย หรือ ขอมเมือง หลักฐานที่ปรากฏจะเห็นได้จากจารึกในใบลานเกี่ยวกับตำนาน และบทกวีนิพนธ์ของ ลานนาไทย เช่น โคลงนิราศหริภุญไชย โคลงมंत्रาทิเชียงใหม่ โคลงอมรวิทวัส และ ตำนานเมืองเชียงใหม่ เป็นต้น

หลังจากการนำอักษรขอมไทยมาใช้อยู่ระยะหนึ่งก็ได้มีการหันหน้าเอาตัวอักษรไทยยวน หรือตัวหนังสือเมืองมาใช้อีกครั้งหนึ่ง โดยนำมาใช้ในราชการใช้ติดต่อกับสื่อสาร และมีการศึกษา เล่าเรียนทั่วไป จนกระทั่งถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พระองค์ได้ทรงปฏิรูปการศึกษาทั่วประเทศ จึงได้มีการเปลี่ยนแปลงหันมาใช้ตัวอักษรสุโขทัย (ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงมาเรื่อย ๆ) ให้เหมือนกับภาคกลาง และภาคอื่น ๆ ของประเทศไทย

วรรณกรรมลานนาไทยซึ่งจารึกในสมุดข่อยหรือใบลานยังอยู่อย่างกระจัดกระจาย
เท่าที่คัดลอกสืบมาถึงปัจจุบันส่วนใหญ่จะอยู่ตามวัดต่าง ๆ ในจังหวัดเชียงใหม่ บางเรื่อง
ก็ยังไม่เป็นที่รู้จักกันแพร่หลายนัก เนื่องจากขาดการศึกษารวบรวม และอาจจะมีการสูญหาย
ไปบ้างแล้ว เนื่องด้วยคนรุ่นหลังมองไม่เห็นคุณค่าซึ่งเป็นที่น่าเสียดายยิ่ง อย่างไรก็ตามก็ได้มี
การจัดพิมพ์วรรณกรรมลานนาไทยออกมาเผยแพร่อยู่บ้าง โดยที่เมืองใจ ชัยนิลพันธ์
เจ้าของโรงพิมพ์เจริญเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ได้เป็นผู้ริเริ่มเมื่อประมาณช่วง พ.ศ. ๒๔๕๔ -
พ.ศ. ๒๕๐๐ การจัดพิมพ์พิมพ์ด้วยอักษรไทยยวนบ้าง อักษรไทยกลางบ้าง ออกจำหน่าย
วรรณกรรมที่จัดพิมพ์ส่วนใหญ่เป็นวรรณกรรมประเภทคำขอ ภายหลังโรงพิมพ์ก็เลิกกิจการไป
จนกระทั่งเมื่อมหาวิทยาลัยเชียงใหม่จัดให้มีการศึกษาภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นลานนาไทยขึ้น
โรงพิมพ์บางแห่งจึงพิมพ์วรรณกรรมบางเรื่องออกจำหน่าย แต่ก็ยังมีวรรณกรรมอีกเป็นจำนวนมาก
ที่ยังไม่ได้พิมพ์ออกเผยแพร่

วรรณกรรมลานนาไทยเท่าที่ ประคอง นิมมานเหมินท์^๑ ได้ศึกษาค้นคว้าไว้ใน
วิทยานิพนธ์เรื่อง "ลักษณะวรรณกรรมภาคเหนือ" ใน พ.ศ. ๒๕๑๐ จำแนกประเภทได้ดังนี้

๑. วรรณกรรมที่เกี่ยวกับพุทธศาสนาและประวัติศาสตร์ลานนาไทย

วรรณกรรมเหล่านี้เกิดขึ้นหลังจากที่มีการสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ ๘
ในรัชสมัยพระเจ้าทีโลกราช จารึกเป็นภาษาบาลีและภาษามคธ เขียนด้วยอักษรขอม
ที่สำคัญเช่น บัญชาสาชากก จินกาลมาลีปกรณ์ จามเทวีวงศ์ เป็นต้น

๒. วรรณกรรมประเภทโคลง

วรรณกรรมเหล่านี้แต่งด้วยคำประพันธ์ชนิดโคลงสี่สุภาพ มักเป็นเรื่องเกี่ยวกับ
ความรัก เป็นสำนวนนิราศ ตลอดจนเป็นวรรณกรรมประเภทคำสอน ได้แก่ โคลงนิราศ
หริภุญไชย โคลงอมรวิเชียร โคลงเรื่องประทุมสังกา โคลงมัทราตีเชียงใหม่ และ
โคลงพระลอสอนโลก

^๑ ประคอง นิมมานเหมินท์ ล.ก. หน้า ๒๒ - ๒๐๒

๓. มังรายศาสตร์

เป็นกฎหมายเก่าแก่ซึ่งคัดลอกกันต่อ ๆ มา มีคุณค่าแก่การศึกษาในด้านประวัติศาสตร์ล้านนาไทยเป็นอย่างยิ่ง

๔. มหาชาติภาคพายัพ

มหาชาติที่แต่งเป็นภาษาล้านนาไทยมีมากมายหลายฉบับหลายสำนวน และกระจัดกระจายอยู่ตามวัดต่าง ๆ ฉบับที่เป็นที่รู้จักกันแพร่หลายฉบับหนึ่งคือ ธรรมมหาชาติภาคพายัพ ฉบับสร้อยสังกร ซึ่งพระธรรมราชานุวัตร ได้คัดเลือกรวบรวมพิมพ์ออกเผยแพร่นี้เป็นอักษรไทยกลาง

๕. วรรณกรรมประเภทคำขอ

มีลักษณะเป็นนิทาน ประเภทจักร ๆ วงศ์ ๆ โดยส่วนใหญ่แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทคำขอ เรื่องที่รู้จักกันแพร่หลายคือ คำขอเรื่องหงส์หิน คำขอเรื่องเจ้าสุวัตรนางบัวคำ ฯลฯ กวีที่มีชื่อเสียงในการแต่งคือ พญาพรหมโวหาร และพญาโลมะวิสัย

๖. วรรณกรรมประเภทบทขอ

เป็นบทขอที่ช่างขอใช้ขับโต้ตอบกัน หรือขับเป็นเรื่องราว มักจะเป็นบทสั้น ๆ และไม่ค่อยมีการบันทึกไว้ เท่าที่ค้นพบมี ขอพระลอเกินคง ขอยืน บทละครเรื่องน้อยใจยา และขอเรื่องดาววิไถ่น้อย

จุดเริ่มต้นในการศึกษา

ผลงานการค้นคว้าเกี่ยวกับวรรณกรรมล้านนาไทย เท่าที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันจะเห็นได้ว่ายังอยู่ในวงจำกัดดังกล่าวแล้ว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวรรณกรรมล้านนาไทยเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ เมื่อได้มีการจัดพิมพ์วรรณกรรมล้านนาไทยเรื่อง "เจ้าวิทูรสอนหลาน" ซึ่ง สิงหะ วรรณสัย ได้ค้นฉบับมาจาก ภิกษุท่า คำพรหม วัดศรีเมืองยู้ง ตำบลเวียงของอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน พิมพ์ออกเผยแพร่นี้เป็นครั้งแรกในคราวฉลองเปริยัญ ลำพูน เมื่อวันที่ ๑๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๕ วรรณกรรมเรื่องนี้เป็นวรรณกรรมประเภทคำสอน

ซึ่งมีลักษณะเนื้อหาคล้ายคลึงกับโคลงพระลอสอนโลก ที่ สงวนโชติ สุขรัตน์ จัดพิมพ์จำหน่าย ในปี พ.ศ. ๒๕๐๒ มาก และเนื่องจากยังไม่มีผู้ทำการศึกษาวรรณกรรมล้านนาไทย ทั้ง ๒ เรื่องนี้อย่างละเอียดมาก่อน ผู้วิจัยจึงเห็นว่าควรจะได้นำมาศึกษาวิเคราะห์ ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ในด้านการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นล้านนาไทยให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

๑. เพื่อศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมล้านนาไทยเรื่อง เจ้าวิฑูรสอนหลาน และ พระลอสอนโลก ในด้านต่าง ๆ ดังนี้
 - ลักษณะคำประพันธ์
 - เนื้อหา
 - คุณค่าในด้านศิลปะการประพันธ์
๒. เพื่อศึกษาค่านิยมของสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ปรากฏในวรรณกรรมล้านนาไทย เรื่อง เจ้าวิฑูรสอนหลาน และพระลอสอนโลก
๓. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมล้านนาไทยเรื่อง เจ้าวิฑูรสอนหลาน และ พระลอสอนโลก กับวรรณกรรมไทยภาคกลาง ในประชุมโคลงโลกนิติ ในด้านความคล้ายคลึงของเนื้อหาและแนวคิด

ข้อตกลงเบื้องต้น

วรรณกรรมล้านนาไทยเรื่อง เจ้าวิฑูรสอนหลานและพระลอสอนโลก ที่ผู้วิจัยนำมาเป็นข้อมูลในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เป็นฉบับพิมพ์ด้วยอักษรไทยกลาง ซึ่งมีผู้จัดพิมพ์ออกเผยแพร่ ดังนี้

โคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน สิงหะ วรรณสัย เป็นผู้ถอดอักษรจากตัวอักษรไทยล้านนา เป็นอักษรไทยกลาง สภาปริยัติและยุวพุทธิกสมาคมลำพูน จัดพิมพ์คราวดลอง ปริยดูลำพูน

โคลงพระลอสอนโลก สงวน โชติสุรรัตน์ เป็นผู้จัดทำพ็อกเก็ตบุ๊กจำหน่าย สงวนการพิมพ์

๒๕๐๒

โคลงเจ้าวิรุฬหสอนหลาน คันทับเกิดที่เป็นสมุทซ้อยจารึกด้วยอักษรไทยลานนา อยู่ในความครอบครองของ สิ่งชะ วรณสัย ส่วนโคลงพระลอสอนโลกไม่ทราบว่าคันทับเกิดอยู่ที่ใดในการศึกษาค้นคว้าจึงได้ขอมูลจากฉบับพิมพ์ด้วยอักษรไทยกลางดังกล่าว ข้อผิดแผก อันอาจเกิดขึ้นจากการถอดอักษรจากภาษาไทยลานนาเป็นภาษาไทยกลาง ถือว่านอกเหนือไปจากขอบเขตการศึกษาของผู้วิจัย

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

ลานนาไทย หมายถึง บริเวณเจ็ดจังหวัดทางภาคเหนือของประเทศไทย คือ จังหวัดเชียงราย ลำปาง ลำพูน เชียงใหม่ แพร่ น่าน และแม่ฮ่องสอน

วรรณกรรม หมายถึง "งานเขียนในรูปบทกวีนิพนธ์ร้อยกรอง และข้อเขียนทั้งหมดที่ใช้ภาษาร้อยแก้ว"

วิเคราะห์ หมายถึง "การใคร่ครวญแยกออกเป็นส่วน ๆ" ^๒ ในที่นี้ผู้วิจัยหมายถึง การศึกษา ลักษณะคำประพันธ์ เนื้อหา คุณค่าในด้านต่าง ๆ เช่น ศิลปะการประพันธ์ ค่านิยมของสังคม วัฒนธรรมประเพณี ที่ปรากฏในวรรณกรรม

ค่านิยมของสังคม หมายถึง แนวความคิดเกี่ยวกับสิ่งที่พึงมีหรือพึงปฏิบัติต่อความประพฤติปฏิบัติ

วัฒนธรรม หมายถึง ความคิดอ่านและวิถีแห่งการกระทำของประชาชนที่ประมวลไว้ ทำให้เจริญขึ้น สะสมและถ่ายทอดกันมาเป็นมรดกทางสังคม

^๑ สัทธา พิณภูวกล และคนอื่น ๆ ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย หน้า ๓๕

^๒ ราชบัณฑิตยสถาน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๓ หน้า ๔๓๔

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

๑. ส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจและภาคภูมิใจในวรรณกรรมท้องถิ่น
๒. เป็นการเผยแพร่วรรณกรรมล้านนาไทย อันเป็นส่วนหนึ่งที่จะเกื้อหนุนการไว้ซึ่งสมบัติทางวัฒนธรรมของชาติ
๓. เป็นแนวทางแก่ผู้ที่สนใจวรรณกรรมท้องถิ่นล้านนาไทย ได้ศึกษาค้นคว้าต่อไป

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับวรรณกรรมล้านนาไทยเท่าที่ปรากฏอยู่ส่วนใหญ่เป็นการค้นคว้าโดยการรวบรวมและเผยแพร่ ส่วนการนำมาวิเคราะห์และวิจารณ์นั้นยังอยู่ในวงจำกัด ดังจะนำมากล่าวโดยสังเขปคือ

‘ประคอง นิมมานเหมินท์’^๑ ได้ศึกษาเรื่องลักษณะวรรณกรรมภาคเหนือ โดยค้นคว้ารวบรวมงานของนักเขียนล้านนาไทยในสมัยต่าง ๆ เริ่มตั้งแต่สมัยหลังการสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ ๔ ใน พ.ศ. ๒๐๒๐ ที่เชียงใหม่ มีวรรณกรรมเกี่ยวกับศาสนาและประวัติศาสตร์ล้านนาไทย วรรณกรรมประเภทโคลง วรรณกรรมประเภทคำขอ และได้้นำวรรณกรรมเหล่านั้นมาวิจารณ์ในคำนำภาษา ฉันทลักษณ์ เนื้อเรื่อง และคตินิยม ตลอดจนชี้แจงอิทธิพลที่ได้รับจากวรรณกรรมภาคกลาง และสรุปลักษณะเฉพาะของวรรณกรรมภาคเหนือ สำหรับวรรณกรรมเรื่องพระลอสอนโลก ประคอง นิมมานเหมินท์ ได้กล่าวถึงเนื้อเรื่อง ถ้อยคำที่ใช้ และกล่าวว่า เป็นวรรณกรรมที่มีสำนวนโวหารดีเกินในเชิงเปรียบเทียบ

มณี พยอมยงค์^๒ ได้ศึกษาค้นคว้าเรื่องประวัติและวรรณคดีล้านนาไทย โดยกล่าวถึงประวัติวรรณกรรมและกวีผู้แต่ง อธิบายลักษณะคำประพันธ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่วรรณกรรมล้านนาไทยแก่ชาวภาคเหนือ และชาวภาคอื่นที่สนใจ และเพื่อใช้เป็นหนังสือประกอบการเรียนวิชาภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่น ที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

^๑ประคอง นิมมานเหมินท์ ล.ก.

^๒มณี พยอมยงค์ ประวัติและวรรณคดีล้านนาไทย

สิงหะ วรรณสัย^๑ ได้เขียนบทความอธิบายลักษณะกวีนิพนธ์ล้านนาไทย โดยแบ่งออกเป็น ๕ ประเภทคือ คำวขอ ร่าย กาพย์ ครอบโลง คำว่า ได้อธิบายลักษณะนั้นทั้งลักษณะแผนผัง และยกตัวอย่างวรรณกรรมล้านนาไทยประเภทต่าง ๆ ประกอบ

ไพโรธ เลิศพิริยกุลมล^๒ ได้ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมคหิชาชาวบ้านล้านนาไทยประเภทต่าง ๆ ได้แก่ สำนวน คำคม สุภาษิต เพลงพื้นเมือง ปริศนาคำทาย ภาษาถิ่น นิทานชาวบ้าน ประเพณีไทยภาคเหนือ ฯลฯ และได้กล่าวถึงวรรณกรรมกับกวีล้านนาไทย โดยจำแนกวรรณกรรมออกเป็น ๓ ประเภทคือ

๑. วรรณกรรมทางศาสนา
๒. วรรณกรรมที่เป็นร้อยกรองทั่ว ๆ ไป
๓. วรรณกรรมร้อยแก้ว

สำหรับผลงานการวิจัยเกี่ยวกับวรรณกรรมล้านนาไทย โดยนำวรรณกรรมมาวิเคราะห์และวิจารณ์เฉพาะเรื่องนั้น เท่าที่ปรากฏเป็นการนำวรรณกรรมประเภทคำวขอมาศึกษา ทั้งนี้

อุทุม รุ่งเรืองศรี^๓ ได้ศึกษาคำวขอเรื่องหงส์หินของเจ้าสุริยวงศ์ โดยเลือกฉบับพิมพ์ครั้งแรกมาถอดอักษรไทยล้านนาเป็นอักษรไทยกลาง และศึกษาเปรียบเทียบเรื่องหงส์หินฉบับต่าง ๆ พิจารณาถึงความแตกต่างด้านรูปแบบ วัตถุประสงค์ของผู้แต่ง ท่วงทำนองการเขียน และเปรียบเทียบคำวขอเรื่องหงส์หิน กับคำวขอเรื่องหงส์ผาตำ ซึ่งสันนิษฐานว่ามาจากเรื่องเดียวกัน แต่มีลักษณะเด่นที่น่าสนใจไปคนละทาง

^๑สิงหะ วรรณสัย "กวีนิพนธ์ล้านนาไทย" โบราณคดี ๑ : ๖๔ - ๘๗ มิถุนายน ๒๕๑๔

^๒ไพโรธ เลิศพิริยกุลมล คหิชาชาวบ้านล้านนาไทย

^๓อุทุม รุ่งเรืองศรี วรรณกรรมล้านนาไทยเรื่องหงส์หินของเจ้าสุริยวงศ์

ฉัตรยุพา สวัสดิพิงษ์^๑ ได้ศึกษาคำขอเรื่องเจ้าสุวัตร นางบัวคำ โดยศึกษา
ในตำนานวรรณคดีวิจารณ์ กล่าวถึงที่มาและลักษณะคำขอของลานนาไทย ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับ
ผู้แต่ง วิจารณ์ในต้นลักษณะของเรื่อง ลักษณะตัวละคร ความไพเราะ ภาพพจน์
อารมณ์สะเทือนใจ และจินตนาการที่ได้จากเรื่อง ตลอดจนการสอค่าแทรกสภาพของสังคม
ลานนาไทยบางประการในสมัยนั้นในเรื่อง

เสนาหา บุญยรักษ์^๒ ได้ศึกษาวรรณกรรมคำขอของภาคเหนือ โดยนำวรรณกรรม
ประเภทคำขอ ฉบับพิมพ์เป็นอักษรไทยกลาง ๒๒ เรื่อง มาศึกษาในแง่ประวัติความเป็นมา
ลักษณะคำประพันธ์ เนื้อเรื่อง และบทปริทัศน์คำขอบางตอน ตลอดจนเปรียบเทียบสำนวน
ภาษาของวรรณกรรมคำขอกับวรรณคดีภาคกลาง

สำหรับการศึกษาค้นคว้าโดยการวิเคราะห์วิจารณ์และเปรียบเทียบวรรณกรรมลานนาไทย
เรื่องเจ้าวิฑูรสอนหลาน และพระลอสอนโลก ยังไม่มีผู้ใดได้กระทำมาก่อน การนำมาศึกษาค้นคว้า
ครั้งนี้จึงเป็นครั้งแรก เพื่อมุ่งส่งเสริมการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นลานนาไทยให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

วิธีดำเนินการค้นคว้า

การดำเนินการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ใช้วิธีวิจัยเอกสาร (Documentary Research)
และเสนอผลงานแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ข้อมูลที่ใช้ศึกษาค้นคว้า
เป็นข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) ทั้งสิ้น ดังนี้

— หนังสือวรรณกรรมลานนาไทย ฉบับพิมพ์ด้วยอักษรไทยกลาง ได้แก่
โคลงพระลอสอนโลก และโคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน

^๑ ฉัตรยุพา สวัสดิพิงษ์ คำขอเรื่องเจ้าสุวัตร นางบัวคำ

^๒ เสนาหา บุญยรักษ์ วรรณกรรมคำขอของภาคเหนือ

– หนังสือวรรณกรรมไทยกลางที่มีลักษณะคล้ายคลึงในแง่เนื้อหา ได้แก่ ประชุมโคลงโลกนิติ ทั้งที่เป็นสำนวนเก่า และที่สมเด็จเจ้ากรมพระยาเดชาดิศรทรงชำระ

– สัมภาษณ์วิทยากร ผู้มีความรู้เกี่ยวกับวรรณกรรมล้านนาไทย ได้แก่ สิงทะ วรณสัย มณี พยอมยงค์ และประคอง นิมนานเหมินท์

ผู้วิจัยได้ดำเนินการค้นคว้าโดยกำหนดโครงสร้างที่จะศึกษาและอาศัยหลักการศึกษาวรรณกรรมแนวต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๑. ศึกษาที่มาของชื่อวรรณกรรม สรุปเนื้อหา และเปรียบเทียบลักษณะเนื้อหา สำนวนโวหาร ในวรรณกรรมเรื่องเจ้าวิทูรสอนหลานและพระลอสอนโลก

๒. วิเคราะห์ลักษณะคาประพันธ์ประเภทร่ายและโคลงของล้านนาไทย โดยศึกษาจากข้อมูลปรากฏในวรรณกรรมทั้ง ๒ เรื่อง

๓. วิเคราะห์ศิลปะการประพันธ์ในวรรณกรรมทั้ง ๒ เรื่อง โดยอาศัยแนวการศึกษาเชิงสุนทรียศาสตร์

๔. วิเคราะห์ ค่านิยมของสังคม และวัฒนธรรมท้องถิ่นล้านนาไทยที่ปรากฏในวรรณกรรมทั้ง ๒ เรื่อง โดยอาศัยแนวการศึกษาเชิงสังคมวิทยา

๕. เปรียบเทียบเนื้อหาที่แสดงแนวคิดคล้ายคลึงกันระหว่างวรรณกรรมล้านนาไทย เรื่องเจ้าวิทูรสอนหลานและพระลอสอนโลก กับวรรณกรรมไทยกลางในประชุมโคลงโลกนิติ

สมมติฐานในการศึกษาค้นคว้า

๑. วรรณกรรมล้านนาไทยเรื่องเจ้าวิทูรสอนหลาน และพระลอสอนโลก เป็นวรรณกรรม คำสอน (didactic literature) ที่มีคุณค่าในศิลปะการประพันธ์ และที่เด่นในกลวิธีการสอน โดยการใช้เปรียบเทียบ

๒. วรณกรรมลานนาไทยเรื่องเจ้าวิทูรสอนหลานและพระลอสอนโลก มีเนื้อหา
ที่สะท้อนให้เห็นค่านิยมของสังคม และวัฒนธรรมท้องถิ่นลานนาไทยบางประการ

๓. วรณกรรมลานนาไทยเรื่องเจ้าวิทูรสอนหลาน และพระลอสอนโลก มีเนื้อหา
ที่แสดงแนวคิดบางประการคล้ายคลึงกับวรรณกรรมไทยกลาง ในประชุมโคลงโลกนิติ.
พ.ศ. ๒๕๐๔ ภา. ๕๐๕๕๕

ปริทัศน์วรรณกรรมเรื่องเจ้าวิฑูรสอนหลานและพระลอสอนโลก

สิทธา พินิจภาวกล ได้กล่าวถึงลักษณะของวรรณกรรมประเภทคำสอนไว้ว่า

✧ "วรรณกรรมชิ้นใดก็ตามที่เขียนขึ้นโดยมีจุดประสงค์ที่จะสั่งสอนหลักการของศาสตร์ใดก็ตาม เป็นต้นว่าจริยศาสตร์หรือปรัชญา หรือศิลปะ ย่อมเรียกว่าวรรณกรรมคำสอนหรือ didactic literature" และ "คติธรรมซึ่งแสดงออกในรูป ภาษิต หรือ สุภาษิต นั้น ย่อมเป็นสิ่งที่เก่าแก่ ถ่ายทอดด้วยปากจากคนหนึ่งไปสู่อีกคนหนึ่ง จากยุคสมัยหนึ่งไปสู่อีก ยุคสมัยหนึ่ง วรรณกรรมที่ถ่ายทอดด้วยปากหรือคำบอกเล่า (Oral literature) นี้ ก็ย่อมมีลักษณะที่ไม่แน่นอน อ้างอิงได้ยาก เพราะแต่ละครั้งที่มีการถ่ายทอดก็ย่อมจะมีการ เปลี่ยนแปลงให้ผิดไปจากรูปเดิม ดังนั้นคำพูดหรือภาษิตก็เช่นเดียวกัน จะมีการดัดแปลงแต่งเติม แก่ไข, ตัดทอนและอื่น ๆ อยู่ตลอดไป จนกว่าจะมีผู้นำเค้าโครงเดิมมาแต่งในรูปวรรณกรรมเขียน โดยจะใช้บทประพันธ์โบราณ หรือบทประพันธ์ในสมัยของผู้แต่ง หรือจะเลือกใช้บทประพันธ์ที่มี ลีลาสอดคล้องกับความศรัทธาของสุภาษิต หรือจะใช้บทประพันธ์ที่ช่วยสร้างบรรยากาศให้เกิด เป็น classic ขึ้นก็ได้"

วรรณกรรมล้านนาไทยเรื่อง เจ้าวิฑูรสอนหลานและพระลอสอนโลกเป็นวรรณกรรม ประเภทคำสอน (didactic literature) ที่มีลักษณะเนื้อหาเป็นคำสอนด้านจริยศาสตร์ อันเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติของบุคคลในสังคม คติธรรมหรือคำสอนตลอดจนสำนวนโวหาร ต่าง ๆ ที่ปรากฏในวรรณกรรมทั้ง ๒ เรื่องนี้ โดยลักษณะส่วนใหญ่มีความคล้ายคลึงกันมาก ทำให้ สันนิษฐานได้ว่าวรรณกรรมทั้ง ๒ เรื่องนี้จะต้องมีต้นกำเนิดมาจากวรรณกรรมคำสอนแหล่งเดียวกัน แต่ได้มีการดัดแปลงเพิ่มเติมและตัดทอนใหม่ จึงทำให้มีความแตกต่างกันอยู่บางประการ

เนื่องจากวรรณกรรมลานนาไทยทั้ง ๒ เรื่องนี้ ยังไม่เป็นที่รู้จักกันแพร่หลายนัก ในชั้นแรกนี้ผู้วิจัยจึงจะกล่าวแนะนำถึงลักษณะก้านต่าง ๆ ของวรรณกรรม ตลอดจนสรุปเนื้อหา และเปรียบเทียบให้เห็นความเหมือนและความแตกต่างกันของวรรณกรรมทั้ง ๒ เรื่อง เพื่อเป็น การปูพื้นฐานเสียก่อน และจะได้กล่าวถึงการวิเคราะห์วรรณกรรมในแง่ต่าง ๆ ในบทต่อไป

โคลงเจ้าวิหุรสอนหลาน

ที่มา

ต้นฉบับเดิมของโคลงเจ้าวิหุรสอนหลานเป็นสมุดข่อยจารึกด้วยอักษรไทยลานนา ซึ่ง สิงชะ วรรณสัย ผู้เป็นเจ้าของในปัจจุบันได้รับมอบจากภิกษุหา คำพรหม วัดศรีเมืองยู คำบลเวียงยอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ต้นฉบับเดิมได้คัดลอกรวมไว้กับวรรณกรรม เรื่องมัจจรายศาสตร์ ซึ่งเป็นกฎหมายเก่าแก่ของลานนาไทย มีข้อความบอกไว้ในตอนท้าย เรื่องโคลงเจ้าวิหุรสอนหลานว่า "หนังสือพระยาราชกาวิ" และความในโคลง ๒ บทสุดท้าย ของเรื่องก็กล่าวไว้ว่า พระยาราชกาวิเป็นผู้คัดลอกทั้งนี้

๒๕๗.	หนังสือ <u>พระยาราชกาวิ</u> เฝ้าผู้	หลักแหล่ง
	<u>ทอมต่อคาม</u> <u>เทียมแซง</u>	<u>ย่าเคล้า</u>
	บาทไคหากหักแหง	บ่เลียน ลีคนัน
	เชิญเจื่องจอมผู้เฝ้า	เคียนแก้วเหลาทวย/
๒๕๘.	เพียงตั้งไม้เนื้อนอม	ชมสายลมชวย
	<u>แปลงทวยลายย่าเคล้า</u>	<u>ตามปักกะทิน</u> <u>เกา</u>

(คำว่า ทอม = ถนอม รักษา เลี้ยงดู, เทียม = เคลือบ ประดับ ตกแต่ง เปรียบเทียบ, แซง = แบบ ตัวอย่าง, ย่าเคล้า = ต้นเค้า ต้นฉบับ, ทวย = ตาม, ปักกะทิน = หนังสือ ปฏิทิน) ข้อความที่กล่าวว่า "ทอมต่อคามเทียมแซง ย่าเคล้า" ทำให้เข้าใจได้ว่า พระยาราชกาวิ ได้นำต้นฉบับของเกาที่มีอยู่แต่เดิมแล้วมาคัดลอก การคัดลอกนั้น

คงจะไ้มีการดัดแปลงแต่งเติมใหม่บ้าง/ทั้งที่มีคำว่า "เทียม" ซึ่งหมายถึง เคลือบ
 ประทับ ตกแต่ง เปรียบเทียบ ปรากฏอยู่ ทั้งข้อความในบาทที่ ๓ และบาทที่ ๔
 ของโคลงบทที่ ๒๕๗ ก็กล่าวไว้ว่า หากถ้อยคำหรือความในบาทใดไม่ไพเราะราวรื่น
 ก็เชิญผู้มีความรู้ให้ช่วยขัดเกลาให้ดีขึ้นด้วย ส่วนข้อความในโคลงบทที่ ๒๕๘ ที่กล่าวว่า
 "แปลงทวยลายย่ำเกล้า ตามปักกะทินเกล้า" ก็เป็นข้อยืนยันได้ว่าเป็นการนำเอาหนังสือเก่า
 มาดัดลอกเช่นกัน โดยเป็นการดัดลอกตามลักษณะรูปแบบต้นฉบับของเก่าที่มีอยู่แล้ว มิใช่เป็น
 การแต่งขึ้นใหม่ทั้งหมด อนึ่ง วรรณกรรมลานนาไทยที่เป็นสมุดข่อยหรือใบลาน เท่าที่สืบพทอดมา
 โดยส่วนใหญ่มักจะปรากฏชื่อผู้จารหรือผู้คัดลอกต่อ ๆ มา โดยผู้แต่งที่แท้จริงมักจะไม่ได้นอกชื่อ
 หรือแสดงหลักฐานระยะเวลาที่แต่งไว้

สิ่งชะ วรรณสัย ได้กล่าวถึงประวัติโดยย่อของพระยาราชภาวไว้ว่า เป็นชาวไทยของ
 อยู่ที่บ้านยู จังหวัดลำพูน มีชีวิตอยู่ประมาณ พ.ศ. ๒๓๑๕ ขึ้นมา พระยาราชภาวเป็นกวี
 ในราชสำนักเจ้าหลวงลำพูน/ผลงานทางวรรณกรรมเท่าที่มีปรากฏต้นฉบับอยู่ในความครอบครอง
 ของสิ่งชะ วรรณสัยคือ คำว่าพรรณนาการสร้างพระวิหารหลวง วัดพระธาตุหริภุญชัย
 จังหวัดลำพูน พระยาราชภาวเป็นบิดาของครูบาวัดบ้านยู ผู้แต่งวรรณกรรมเรื่อง คำว่าสังขาร
 และคำว้าอื่น ๆ ซึ่งเป็นผู้รู้จักกันดีของชาวบ้านยู จังหวัดลำพูน ^๒

ชีววรรณกรรม

ผู้แต่งสมมุติให้คำสั่งสอนต่าง ๆ ที่ปรากฏในวรรณกรรมเป็นคำสอนของ "เจ้าวิฑูร"
 สั่งสอนแก่ "ลูกหลาน" ทั้งความในโคลงบทที่ ๑ กล่าวไว้ว่า

สิ่งชะ วรรณสัย โคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน พิมพ์ในงานฉลองเบรียญ ลำพูน

๑๑ กันยายน ๒๕๑๕ หน้าค่านำ

๑.	ยามคิชัยโชคช้าง	ถึงฐาน
	จักกลาวบทบัวบาน	วาทไว
	วิฑูรสั่งสอนหลาน	ทั้งลูก รักเฮย
	แปลงกายกลอนเจ้ายไว	โลกนี้ค่าง

และความในโคลงบทที่ ๓ กล่าวว่

๓.	วิฑูร เหน้าโลกนี้	เรื่องผะยา
	สอนสั่งสัตว์โลกา	แหล่ไหล
	ใครใดใครแด่มะยา	เล้งเลียบ คุุรา
	เพียงเพศมิได้	สองไวเทียมมน

ชื่อ "เจ้าวิฑูร" ที่ผู้แต่งกล่าวอ้างถึงนี้ น่าจะหมายถึง "พระวิฑูร" ซึ่งมีที่มา
จากเรื่องในชาดกทศชาติ อันมีเรื่องราวกล่าวถึงเมื่อครั้งพระพุทธเจ้าทรงเสวยพระชาติเป็น
วิฑูรบัณฑิต ซึ่งเป็นนักปราชญ์ที่ทรงภูมิปัญญา เนื้อเรื่องย่อของชาดกมีดังนี้

ในสมัยพุทธกาลครั้งหนึ่ง บรรดาภิกษุได้สนทนากันด้วยเรื่องพระปัญญาบารมีของ
พระพุทธองค์ ว่าทรงมีพระปัญญาเฉียบแหลม สามารถสั่งสอนให้คนทั้งหลายละทิ้งกิเลส
ดำรงอยู่ในสมณะและศีลได้ พระพุทธองค์ทรงทราบจึงตรัสว่า การสั่งสอนให้คนทำความดี
ในบัดนี้ ยังไม่อัศจรรย์เหมือนเมื่อพระองค์เป็นเพียงวิฑูรบัณฑิต และได้ทรนถ์กับขุนณะ
บนยอดเขากาลาคีรีลังไ้ แล้วได้ตรัสเล่าเรื่องวิฑูรบัณฑิตดังนี้

ครั้งหนึ่งในอดีตกาล พระเจ้าชนัญชัยโคตรพยราช เป็นกษัตริย์ครองเมืองอินทปัตต์
พระองค์มีนักปราชญ์คู่พระทัยคนหนึ่งชื่อวิฑูรบัณฑิต ใครก็ตามเมื่อได้ฟังธรรมเทศนาของวิฑูรบัณฑิต
แล้วย่อมเลื่อมใสทั้งสิ้น ในเวลานั้น ณ กรุงพาราณสีมีพราหมณ์อยู่ ๔ คน เป็นสหยาวิกใคร่กันมาก
เมื่อแกล้งไต่อกบวชเป็นฤาษี สำเร็จอภิญญาสมาบัติ อาศัยอยู่ในป่าหิมพานต์ ต่อมาได้เดินทาง
มาเยี่ยมภิกษุอาจารย์ในกรุงกาลจำปาศักดิ์ แคว้นอังคะ ๔ คน เกิดความเลื่อมใส
จึงเชิญให้ไปพักค้างคืนที่ในสวนของตน เมื่อพักอยู่ด้วยกัน ฤาษีทั้ง ๔ ต่างก็เล่าถึงสถานที่ ๆ
ตนได้ไปมาในตอนกลางวัน องค์หนึ่งเล่าถึงดาวดึงส์ องค์หนึ่งเล่าถึงพิภพของพญาครุฑ

องค์หนึ่ง เล่าถึงพระอุทยานของพระเจ้าธนัญชัยโกกรพย์ องค์หนึ่ง เล่าถึงพิภพพญานาค
เหล่ากุ่มพื้ง ๔ ไต่ทั้งทางกับความทอง การสมบัติเหล่านั้น จึงตั้งความปรารถนาไว้
และทำบุญทานจนสิ้นอายุก็ได้ไปเกิดในที่พื้ง ๔ ตามปรารถนา คือไปเป็นพระอินทร์ พญานาค
พระยาครุฑ และเป็นพระโอรสพระเจ้าธนัญชัยโกกรพย์ ทางก็ยังบำเพ็ญทานรักษาศีลมิได้ขาด
วันหนึ่ง ไฉมาพบกันพรอบหน้าสนทนาวินิจฉัยกัน และปรารภกันว่า ศีลของใครจะประเสริฐกว่ากัน
แต่ตกลงกันไม่ได้จึงพากันไปถามวิฐูรบัณฑิต วิฐูรบัณฑิตก็ถวายคำตอบว่า ศีลของทุกคนก็เป็น
คุณธรรมที่เสมอกัน ทั้ง ๔ องค์พอพระทัยในคำตอบ และประทานรางวัลอันมีค่าแก่วิฐูรบัณฑิต
แล้วต่างก็กลับที่อยู่ของตน

ฝ่ายพญานาคซึ่งประทานสร้อยแถมณีให้วิฐูรบัณฑิตแล้วกลับถึงบาดาล นางวิมล
ผู้เป็นชายาถามถึงสร้อยแถมณี พญานาคจึงเล่าสาเหตุให้ฟัง ทำให้นางวิมลปรารถนาจะ
ได้ทั้งกรรมของวิฐูรบัณฑิตบ้าง จึงแสวงหาเป็นใจ และประกาศว่าจะต้องตายหากนางไม่ได้
ดวงใจของวิฐูรบัณฑิต พญานาคจึงออกอุบายให้นางอรินทิดีผู้เป็นธิดาออกแสวงหาผู้ชายที่เก่งกล้า
สามารถนำเอาดวงใจของวิฐูรบัณฑิตมาถวายโดยประกาศว่าจะยกนางอรินทิดีให้เป็นภริยา
นางอรินทิดีจึงขึ้นจากนาคพิภพ สู่ป่าหิมพานต์เที่ยวร้องเพลงอยู่แถบเขากาลาศิริ ในเวลานั้น
ปทุมกันย์ บัง เอยูธมานานมาได้ยินเสียง เพลงก็คิดคาบจนเห็นตัวนางอรินทิดีแล้ว เกิดความรัก
นางอรินทิดีจึงพาปทุมกันย์ลง ไปหาบิดาที่บาดาล เพื่อปทุมกันย์ได้รู้ความประสงค์ก็อาสา
จะไปเอาดวงใจวิฐูรบัณฑิตมา ปทุมกันย์ได้เดินทางไปยัง เมืองอินทปัตต์ พนันเล่นสกากับ
พระเจ้าธนัญชัยโกกรพย์ โดยเอาแถมณีและมาของตนเป็นเดิมพัน ปรากฏว่าปทุมกันย์ชนะสกา
จึงขูดขูดวิฐูรบัณฑิตเป็นของรางวัล วิฐูรบัณฑิตเป็นคนซื่อตรงจงรักภักดี ไม่ปรารถนาจะให้
พระเจ้าธนัญชัยโกกรพย์ประพฤติกดขอตกลงกับปทุมกันย์ ดังนั้นปทุมกันย์จึงได้ตัววิฐูรบัณฑิต
ไปยังนาคพิภพ

* ก่อนจะออกเดินทางวิฐูรบัณฑิตขอเวลาปทุมกันย์ ๓ วัน เพื่อส่งสอนกรรมของราชการ
แก่ลูกทั้งหมก แล้วจึงออกเดินทางไปกับปทุมกันย์ ระหว่างทางปทุมกันย์พยายามจะฆ่าวิฐูรบัณฑิต
เพื่อเอาดวงใจ แต่ไม่ว่าจะใช้วิธีใดวิฐูรบัณฑิตก็ไม่ตาย ในที่สุดวิฐูรบัณฑิตจึงถามสาเหตุที่
ปทุมกันย์พยายามจะฆาตนา ครั้นปทุมกันย์เล่าความจริงทั้งหมดให้ฟัง วิฐูรบัณฑิตก็เข้าใจ

ความต้องการของนางวิมลทนต์ และทราบได้ว่าทุกคนสำคัญผิดจึงเกิดเรื่อง เช่นนั้นขึ้น แล้ววิฐฐบัณฑิตก็ได้แสดงสาธุรธรรม (ธรรมของคนดี) แก่ปทุมณกษัตริย์ จนปทุมณกษัตริย์เลื่อมใส และกลับใจจะพาวิฐฐบัณฑิตกลับไปส่งเมือง แล้ววิฐฐบัณฑิตแสดงความประสงค์ที่จะไปยังนาคพิภพ เมื่อเดินทางไปถึงแล้ววิฐฐบัณฑิตก็ได้แสดงธรรมแก่พญานาคและนางวิมลทนต์เป็นที่เลื่อมใส หลังจากนั้นพญานาคก็ให้ปทุมณกษัตริย์พาวิฐฐบัณฑิตกลับไปเมืองอินทปัตต์ พระเจ้าธนัญชัยโกกรพย์ และราษฎรชาวเมืองต่างก็พากันดีใจ อยู่ร่วมกันด้วยความร่มเย็นเป็นสุขทั่วหน้า

ความเปรี๊ยะประราฐและสามารถเทศนาธรรมให้บุคคลเลื่อมใสได้ของวิฐฐบัณฑิต ซึ่งมีเรื่องราวปรากฏในทศชาติ ตลอดจนความเชื่อถือว่าวิฐฐบัณฑิตเป็นพระชาติหนึ่งของพระพุทธเจ้าน่าจะเป็นจุดบันทึกใจที่ผู้แต่งนำมาเป็นข้ออ้าง แสดงคำสั่งสอนต่าง ๆ ที่ปรากฏในวรรณกรรมว่าเป็นคำสอนของ "เจ้าวิฐฐ" สั่งสอนแก่ลูกหลาน เพื่อมุ่งที่จะให้ผู้อ่านโดยเฉพาะชาวลานนาไทยซึ่งนับถือพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ เกิดความเลื่อมใสศรัทธาเชื่อถือ และจะนำไปปฏิบัติตาม ทั้งนี้เนื้อเรื่องตอนที่กล่าวถึงวิฐฐบัณฑิตขอเวลาปทุมณกษัตริย์เพื่อสั่งสอนธรรมของราชการแก่ลูกทั้งหมดก็น่าจะเป็นส่วนหนึ่งที่จะทำให้ผู้อ่านเห็นคล้อยตามว่า เนื้อหาในวรรณกรรมเรื่อง "เจ้าวิฐฐสอนหลาน" เป็นคำสอนของวิฐฐบัณฑิต โดยเนื้อหาบางส่วนที่ปรากฏในวรรณกรรมก็เป็นคำสอนเกี่ยวกับธรรมของราชการด้วย การตั้งชื่อวรรณกรรมว่า "โคลงเจ้าวิฐฐสอนหลาน" จึงนับได้ว่าเป็นจุดประสงค์ของผู้แต่งที่สอดคล้อง เหมาะสมกับลักษณะเนื้อหาในวรรณกรรมไม่น้อย

ลักษณะคำประพันธ์

โคลงเจ้าวิฐฐสอนหลาน ประกอบด้วยคำประพันธ์ประเภทโคลงสี่สุภาพ จำนวน ๑๒๕ บท โคลงสามสุภาพ ๕๖ บท และโคลงสองสุภาพ ๓๓ บท แต่งสลับกันคือ แต่งโคลงสี่สุภาพนำ ๑ บท และแต่งโคลงสองสุภาพหรือโคลงสามสุภาพตาม ๑ บท สลับกันไปเช่นนี้

กรมศิลปากร ทศชาติ (ฉบับความย่อ) พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระครูพิริยสมาจาร (หลวงพ่อโล่ อินฺทโชโต) ๑๖ มีนาคม ๒๕๑๔, หน้า ๔๗ - ๕๐

เนื้อหาของโคลงสองสุภาพ หรือโคลงสามสุภาพ จะเป็นการเพิ่มความหรืออธิบายความ
โคลงสี่สุภาพที่เป็นบทนำข้างต้น ในต้นฉบับเดิมที่เป็นสมุดข่อย มีหมายเลขกำกับนับจำนวน
เฉพาะโคลงสี่สุภาพเท่านั้น แต่ในฉบับที่พิมพ์ออกเผยแพร่ว่า สิ่งชะ วรรณสัย ผู้ถอดอักษรจาก
ภาษาไทยลานนาเป็นภาษาไทยกลาง ได้เขียนหมายเลขกำกับนับจำนวนโคลงสองสุภาพและ
โคลงสามสุภาพไว้ด้วย

เนื้อหา

เนื้อหาของโคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน เริ่มต้นด้วยโคลง ๔ บทแรกกล่าวกันว่า
จะกล่าวถึงคำสั่งสอนของเจ้าวิฑูร ซึ่งได้สั่งสอนลูกหลานไว้แต่โบราณ ผู้ใดที่ประสงค์จะมีปัญญา
เพิ่มขึ้นพึงอ่านคฤเอิก ผู้แต่งเปรียบเทียบคำสั่งสอนเหล่านี้เป็นประจักษ์แสงไค้ที่ส่องใจ และเป็น
เชื่อนรั้วที่ปักกันมิให้ความหลงมาเกลือกกลัว ทั้งความในโคลงบทที่ ๓ และบทที่ ๔ ว่า

๓. วิฑูร เห่งำโลกนี้	เรื่องฉะหย้า
สอนสั่งสัตว์โลกา	แหล่งไหล
ใครใดใคร่แถมฉะหย้า	เล็งเลียบ กุหลาบ
เพียงเพศมิได้	สองไว้เทียมมโน

๔. เพื่อง้อมีคำหลาหลงมากลัว ไว้เป็นระเบียบเชื่อนรั้ว
ล้อมแวกเทิงโซ่

คอบจากนั้นก็เริ่มกล่าวถึงคำสั่งสอน ซึ่งอาจสรุปเนื้อหาที่กล่าวสอนได้ดังนี้

๑. คำสอนบุคคลทั่วไป โดยใช้คำแทนตัวบุคคลที่ต้องการสั่งสอนว่า "คน" หรือ
"คนเรา" เป็นการใช้คำที่มีความหมายอย่างกว้าง ๆ ไม่จำเพาะเจาะจง พิจารณาจากคตินิยม
ที่มุ่งสั่งสอนโดยส่วนใหญ่ จะเป็นคำสอนเกี่ยวกับการครองตัวในสังคมของประชาชน หรือชาวบ้าน
ทั่ว ๆ ไป คำสอนสำหรับบุคคลทั่ว ๆ ไปนี้ จำแนกเป็นข้อ ๆ ได้ดังนี้

๑.๑ ชีวิตมนุษย์นั้นยากยิ่งที่จะรักษาไว้ได้ ควรรู้จักหลบหลีกการกระทำผิด หรือสิ่งที่เป็นภัยแก่ตน (โคลงบทที่ ๕, ๑๑, ๑๒)

๑.๒ คำสอนเกี่ยวกับการพุดจา ให้รู้จักยังคิด พุดจาในที่ถูกต้องควร ดังนี้

✓ ๑.๒.๑ ให้ตอบวาทาหยาบคายด้วยคำอ่อนหวาน (โคลงบทที่ ๙ - ๑๐

และ ๑๕ - ๑๘)

๑.๒.๒ ให้ระมัดระวังการพุดจา เพราะเมื่อเอ่ยออกไปแล้วย่อมไม่อาจ กลับคืนมาได้ หากพุดผิดพลาดไป อาจเป็นโทษภัยแก่ตัว (โคลงบทที่ ๑๕ - ๒๒)

๑.๒.๓ ไม่ควรพุดจาโอ้อวดว่าตัวเก่งกล้า รอบรู้ (โคลงบทที่ ๒๕ - ๓๒)

๑.๓ รู้สิ่งใดอย่ารีบแสดงความออกรู้ออกไป (โคลงบทที่ ๓๓ - ๓๘)

๑.๔ ให้มีความขยันหมั่นเพียรในการงาน ตั้งแต่วัยหนุ่มสาว อย่าเกียจคร้าน เพื่อความสุขสบายในยามชรา (โคลงบทที่ ๒๗, ๒๘ และ ๑๔๑ - ๑๔๒)

๑.๕ ให้รู้จักคิดไตร่ตรอง รอบคอบ อย่ากมิ่งเงินทองให้เร่งค้าขาย หากอยาก มียศศักดิ์ ให้เร่งทำงานราชการ (โคลงบทที่ ๒๕, ๓๐)

๑.๖ อย่าโลภอยากได้ทรัพย์สินของผู้อื่น (โคลงบทที่ ๓๓, ๓๔)

๑.๗ ใจมนุษย์นั้นไม่อาจจะกำหนดได้ อย่าไว้ใจใครง่ายแม้แต่คนที่แสดงว่า รักใครเราเช่น ภรรยา หรือมิตรสหายก็ตาม (โคลงบทที่ ๓๗ - ๔๒)

๑.๘ อย่าอวดอ้างความมั่งคั่งของตน เพราะอาจถูกโจรผู้ร้ายลอบปล้นพาเอาได้ (โคลงบทที่ ๔๗, ๔๘)

๑.๙ ให้รู้จักเจียมตน พุดจาและวางตัวให้ถูกต้องโดยยึดหลักสายกลาง (โคลงบทที่ ๔๕ - ๔๘)

๑.๑๐ วัยยังเยาว์อย่าเพิ่งหลงทะนงตนว่ามีความสามารถเหนือกว่าผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ย่อมเห็นโลกกว้างมากกว่า ในขณะที่เดียวกัน ผู้ใหญ่ก็ไม่ควรประมาทดูหมิ่นความสามารถของ ผู้เยาว์กว่า (โคลงบทที่ ๕๕ - ๑๓๔)

๑.๑๑ อย่าเกี่ยวข้องกับภรรยาของมิตรหรือผู้อื่นให้มากนัก เช่น ไม่จ้องมอง
 ไม่นั่งใกล้จนเกินไป เมื่อต้องเดินทางไกลอย่าพาภรรยาผู้อื่นร่วมเดินทางไปด้วย เป็นต้น
 เพราะอาจเกิดการเข้าใจผิด ทำให้บาดเจ็บหัวใจ หรือเกือกร้อนได้ (โคลงบทที่ ๙๕, ๙๖
 และ ๑๓๕ - ๑๓๘)

๑.๑๒ คนใช้หรือข้าทาสของผู้ที่มีนิสัยไม่ถ้อยพามาใช้สอย หากหลบหนี
 หายไปอาจเกือกร้อน ต้องเสียเงินเป็นค่าชดเชยนายเดิม (โคลงบทที่ ๑๓๙, ๑๔๐)

๑.๑๓ กล่าวถึงลักษณะของคนที่เกียจคร้านว่ามักจะเอาแต่กิน ส่วนเรื่องการทำงานนั้น
 มักจะผัดวันประกันพรุ่ง (โคลงบทที่ ๑๔๓, ๑๔๔)

๑.๑๔ เป็นไพร่ (ประชาชนทั่วไป) อย่าได้คิดถึงเรื่องการเมือง เพราะมีใช้
 หน้าของคน ควรใส่ใจแต่เฉพาะการทําทากิน (โคลงบทที่ ๑๔๕, ๑๔๖)

๑.๑๕ หากคิดทำไร่นา ควรเอาใจใส่ดูแลมิให้น้ำในนาชอกแห้ง
 (โคลงบทที่ ๑๔๗, ๑๔๘)

๑.๑๖ คำสอนเกี่ยวกับการครองเรือน ดังนี้

๑.๑๖.๑ สามีไม่ควรเอาภรรยาเป็นอาจารย์ คือไม่ควรให้ภรรยา
 มีอำนาจอยู่เหนือตน (โคลงบทที่ ๔๕, ๔๖)

๑.๑๖.๒ สามีภรรยาควรมีความรักใคร่ปรองดองกัน การทะเลาะเบาะแว้ง
 กันนั้นย่อมนำมาซึ่งความทุกข์ ควรรู้จักอดกลั้น เช่น ยามสามีโกรธ ซึ่ง ทุคติ ภรรยาไม่ควร
 ตอบโต้ให้เกิดเรื่องราวใหญ่โต ต่อเมื่อสามีหายโกรธแล้วจึงค่อยปรับความเข้าใจกัน (โคลงบทที่
 ๒๒๕ - ๒๓๖)

* ๒. คำสอนบุคคลในวงราชการ ซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ กลุ่มคือ บรรดาข้าราชการชั้นผู้น้อย
 หรือข้ารับใช้เจ้าขุนปกครอง โดยผู้แต่งใช้คำว่า "ข้าท้าว" ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งนั้นผู้แต่งใช้คำว่า "ขุน"
 ซึ่งเมื่อพิจารณาจากเนื้อหาที่กล่าวสอนแล้วน่าจะหมายถึง ขุนนางชั้นผู้ใหญ่ ซึ่งมียศศักดิ์สูง
 มีอำนาจหน้าที่ในการปกครอง โดยได้รับการแต่งตั้งจากพระมหากษัตริย์

๒.๑ คำสอนแก่นรคชาธารการชั้นผู้น้อย สรุปได้ดังนี้

✓ ๒.๑.๑ ให้ความสคัญข้อต่อเจ้า กระทำแต่สิ่งที่เป็นคุณ เช่น เก็บส่วยให้แก่เจ้าโดยไม่เบียดบังไว้เป็นของตน (โคลงบทที่ ๓๑, ๓๒) - ทศพรวิ

๒.๑.๒ ให้อำนาจท่านเป็นที่สนิทกับเสนาเก่าแก่ หากมีโทษภัยถึงตัว ก็อาจได้รับการขอพระราชทานอภัยโทษให้ได้ (โคลงบทที่ ๓๓, ๓๔)

✓ ๒.๑.๓ ให้อำนาจกาลเทศะ เช่น ในยามที่เจ้ากำลังกริ้ว กำลังเสวย หรือกำลังบรรทม แม้มีกิจธุระก็อย่าเพิ่งกราบทูล ควรรอไว้ก่อน (โคลงบทที่ ๓๗, ๓๘) - ทศพรวิ

๒.๑.๔ ยามเข้าเฝ้า ไม่บังควรกวาดสายตาไปทั่ว หากเผลอจ้องมอง นางสนมกานัลอาจเกิดโทษภัยได้ (โคลงบทที่ ๓๙, ๔๐) - ทศพรวิ

✓ ๒.๑.๕ ให้อำนาจการปรนนิบัติ รับผิดชอบต่อเจ้าอย่างรอบคอบ (โคลงบทที่ ๔๑, ๔๒) - ทศพรวิ

๒.๑.๖ ไม่ควรดื่มสุราให้เมามาย อาจขาดสติทำให้เกิดโทษภัยแก่ตนได้ (โคลงบทที่ ๖๑, ๖๒) - ทศพรวิ

๒.๒ คำสอนแก่ขุนนางชั้นผู้ใหญ่

✓ ๒.๒.๑ ให้อำนาจใช้โวหาร อ่อนโยนต่อข้าราชการอื่น ๆ (โคลงบทที่ ๓๕, ๓๖) - ทศพรวิ

๒.๒.๒ เมื่อผู้น้อยนำของมาทูลให้ให้อำนาจการช่วยเหลือตอบแทน (โคลงบทที่ ๔๓, ๔๔)

๒.๒.๓ ให้เป็นคนนอนก็ตื่นเช้า (โคลงบทที่ ๔๕, ๔๖)

๒.๒.๔ ให้อำนาจอดกลั้น รู้จักกับความโกรธเคืองอย่าให้ผู้อื่นเห็น (โคลงบทที่ ๔๗, ๔๘)

๒.๒.๕ ให้อำนาจสัจจะ อย่าพูดจากลับกลอก (โคลงบทที่ ๔๙, ๕๐)

๒.๒.๖ ให้ปฏิบัติตามท่วงนองคลองธรรม (โคลงบทที่ ๕๓, ๕๔)

๒.๒.๗ ให้ประกอบด้วยปัญญา มีสุคติ เว้นอกคิหังสี (โคลงบทที่ ๕๕, ๕๖)

~~๒.๒.๘~~

๒.๒.๘ อย่าเสพสุราจนเมามาย (โคลงบทที่ ๕๕, ๖๐)

๒.๒.๙ ให้ใส่ใจศึกษาหาความรู้ในงานราชการทั้งปวง (โคลงบทที่ ๖๓, ๖๔)

~~๒.๒.๑๐~~ อย่าละโมภ ช่มชီးเอาสมบัติผู้อื่น (โคลงบทที่ ๖๕, ๖๖)

๒.๒.๑๑ อย่าหมกมุ่นด้วยกามตัณหา คิดช่มชီးเอาลูกสาวของใครมาเป็นข่านำเรอ

(โคลงบทที่ ๖๗, ๖๘)

๒.๒.๑๒ ให้รอบรู้ในแบบแผน กฎเกณฑ์ ขนบธรรมเนียมของขุนนางต่าง ๆ

(โคลงบทที่ ๘๓, ๘๔)

๓. คำแนะนำการเลือกหญิงมาเป็นคู่ครอง โดยกล่าวถึงลักษณะหญิงที่ดีและไม่ดี
เนื้อหาเริ่มตั้งแต่โคลงบทที่ ๑๔๔ ถึงบทที่ ๑๘๖ ดังนี้

๓.๑ กล่าวถึงลักษณะหญิงที่ดี โดยให้สืบคุณลักษณะตั้งแต่ชาติตระกูลของหญิงที่จะเลือก
มาเป็นคู่ครอง หญิงที่ดีนั้นจะต้องเป็นคนอ่อนหวาน พุดจาไพเราะ ไม่โกรธง่าย คิดถึงแต่การงาน
รักวงศ์ตระกูล รู้จักเก็บหอมรอมริบ รักและห่วงใยสามีเสมือนดังมารการักบุตร คอยปรนนิบัติสามี
มิได้ว่างเว้น มีความอดกลั้น เคารพยำเกรงสามีเหมือนกับพระนางมัทรีที่มีความเคารพต่อ
พระเวสสันดร

๓.๒ กล่าวถึงลักษณะหญิงที่ไม่ดี ได้แก่ หญิงที่เจ้าชู้ มักมากในกามตัณหา
ปากบอกว่ารักสามี แต่จิตใจไม่ซื่อตรงลับหลังก็คบชู้สว้าย ลักลอบเอาสมบัติของสามีไปให้แก่
ชายชู้ และคิดทำร้ายสามี หญิงเช่นนี้แม้ใครได้มาเป็นคู่ครองก็ควรขับไล่หรือหย่าร้างเสีย

๔. คำสอนแก่หญิงในราชสำนัก ซึ่งอาจแบ่งออกได้เป็น ๒ ฝ่าย ดังนี้

๔.๑ คำสอนแก่ "นางท้าว" คำว่า "นางท้าว" ที่ผู้แต่งใช้ในที่นี้จะมี
หมายถึง นางสนม ซึ่งได้รับแต่งตั้งให้มีฐานะและยศศักดิ์สูง เนื้อหาที่กล่าวสอนปรากฏใน
โคลงบทที่ ๑๘๗ - ๑๘๘ สรุปได้ดังนี้

๔.๑.๑ เวลาไพรมีเรื่องทุกข์ร้อนมาหา ให้รู้จักไข้อยคำเจรจา

๔.๑.๒ ให้พุดจาอ่อนหวานคอบรรดาข้าทาสบริวาร นางสนม กำนัลอื่น ๆ

๔.๑.๓ ให้รู้จักทำทาน และชักจูงผู้อื่นให้ร่วมด้วย

๔.๑.๔ ให้รู้จักปฏิบัติตนตามแบบแผนจารีตของกุลสตรี

๔.๑.๕ ให้รู้จักเจียมตนไม่โอ้อวดตัวว่าดีกว่านางสนมอื่น ๆ เพราะหากพลาดผิดไป ถึงคราวตกต่ำอาจจะถูกเยาะเย้ยซ้ำเติมได้

๔.๒ คำสอนแก่ "เทวี" ในที่นี้ผู้แต่งใช้คำว่า "นางนาฏนุชอัศศิราชนเคลา เทวี" ซึ่งน่าจะหมายถึง มเหสีของเจ้าผู้ครองนคร เนื้อหาที่กล่าวสอนปรากฏในโคลงบทที่ ๒๓๗ ถึงบทที่ ๒๕๒ สรุปได้ดังนี้

๔.๒.๑ ให้มีน้ำใจกรุณาปราณีต่อบ่าวไพร่ หมู่ทาสทาสีตลอดจนมนตรีต่าง ๆ

๔.๒.๒ ให้ปรนนิบัติต่อสามีผู้เป็นเจ้า เสมือนกึ่งพระนางมัทรี ที่มีต่อ

พระเวสสันดร

๕. คำสอนเกี่ยวกับทศพิธราชธรรม หมายถึง ธรรมของพระมหากษัตริย์ ๑๐ ประการ ได้แก่ความในโคลงบทที่ ๒๐๑ ถึงบทที่ ๒๒๒ ผู้แต่งใช้คำว่า "จิกจอมเจื่องเจ้าทรงนาม" ในโคลงบทที่ ๒๐๑ ซึ่งคงมุ่งหมายที่จะกล่าวสอนพระมหากษัตริย์ หรือเจ้าผู้ครองอาณาจักรโดยเฉพาะ ธรรมทั้ง ๑๐ ประการซึ่งปรากฏในโคลงเจ้าวิสูตรสอนหลานนั้นมีดังนี้

๕.๑ ปัญญา * หมายถึง การทำบุญ

๕.๒ บุญญา หมายถึง ความมีบุญญาได้แก่มิสัตริย์จักบาปบุญคุณโทษ

๕.๓ สิล หมายถึง มั่นในศีล

๕.๔ สัจจ หมายถึง มั่นในคำสัตย์

๕.๕ กตัญญู หมายถึง ส่วนึกในคุณของผู้คำชูคน

๕.๖ กตเวที หมายถึง การตอบแทนคุณ

๕.๗ สุทธาจาร หมายถึง ให้มีความประพฤติที่สะอาดบริสุทธิ์ ตามคำสั่งสอน

ของพระพุทธเจ้า

๕.๘ ธีรมิ หมายถึง มั่นในธรรม

* คำภาษาบาลีทั้ง ๑๐ คำนี้เขียนตามอักษรวิธีที่ปรากฏในวรรณกรรม

๕.๕ ปริจาค์ หมายถึง การให้ทาน

๕.๑๐ วิริย หมายถึง ความพากเพียร

โคลงพระลอสอนโลก

ที่มา

สงวน โชติสุวรัตน์ ผู้จัดทำโคลงพระลอสอนโลกออกจำหน่ายในปี พ.ศ. ๒๕๐๒ ได้ชี้แจงถึงที่มาของวรรณกรรมเรื่องนี้ไว้ว่า ลานนาสีห์ภิกขุ (บุญเลิศ พิงพรวาลี) ได้ค้นฉบับเดิมเขียนด้วยตัวอักษรพื้นเมือง (อักษรไทยลานนา) มาจากนายน้อย มหาวรรณ ชาวบ้านกิ่งขมภู อำเภอยางคำ จังหวัดเชียงราย ในคราวจาริกไปเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๕ ในต้นฉบับเดิมบอกไว้ว่าร่างไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๓๔๒ ปี พ.ศ. ที่บอกนี้อาจเป็นปีที่แต่ง หรือ จารึกก็ได้ แต่ไม่ทราบชื่อผู้แต่ง หรือผู้คัดลอก ในขณะนี้ไม่ทราบว่าต้นฉบับเดิมอยู่ที่ใด เนื่องจากผู้ค้นพบและผู้จัดทำได้ถึงแก่กรรมเสียแล้ว

ชื่อวรรณกรรม

ผู้แต่งสมมุติให้คำสอนต่าง ๆ ที่ปรากฏในวรรณกรรมเป็นคำสั่งสอนของ "พระลอ" ทั้งความในรายบหน้าเรื่อง และโคลง ๓ บทแรก ดังนี้

"...ดึกข่อนฟ้าราตรี เทพวารินามกาหลง รกัษะรงคำโคลก สุกวิโยคหาบารกา
แลประชาราษฎร จึงเอยโอกาสคำสอน หวนนิกรนายไพร่ ขบหน้าไหว้กับกิน ลอราชอินทร์
เสด็จสู่ แดนผาภู่น้ำกาหลง ...

สงวน โชติสุวรัตน์ โคลงพระลอสอนโลก หน้าคำนำ

๑. องค์ลอรอดุณไ้	จักลง
สู่แทมฉั่งกาหลง	กำหน้า
จึงเอ๋ยโอวาพณจง	สอนสั่ง
คุเอยแทนตัวข้า	เมื่อใดไ้ไกลดู
๒. พัง เทอะผุงนักปราชญ์เจ้า	จอมฉะทยา
ตั้งสะหริกัลยา	นาฏนอง
จักไชบัวรามจา-	วิตเป็นตะหลา
ยามลอรราชเ็นร่อง	สั่งไว้ฟังฟัง
๓. ลอรราชลือโลกท้าว	จอมฉะทยา
สั่งสอนในโลกา	โลกนี้
ไ้ไ้โคแถมบุญญา	เพิงเลียบ คุแหล
เป็นตั้งไ้ไ้ไ้	สั่งไว้เทียมใจ"

พระลอเป็นเรื่องนิยายประจำถิ่นไทยทางภาคเหนือ มีเค้าโครงเรื่องว่าเกิดขึ้นในแคว้นลานนา ระหว่าง พ.ศ. ๑๖๑๖ ถึง ๑๘๖๓^๑ ชาวลานนาไทยมีความเชื่อกันมาแต่ดั้งเดิมว่าเรื่องราวของพระลอนี้มีมูลความจริง โดยปรากฏหลักฐานสันนิษฐานกันว่าเมืองสรองอันเป็นเมืองของพระเพื่อนพระแพงนั้น คือท้องที่ในเขตอำเภอสอง จังหวัดแพร่ และเมืองแมนสรวง อันเป็นเมืองของพระลอนั้น อาจะหมายถึงเมืองกาหลง ซึ่งอยู่ในเขตอำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง^๒ แต่เรื่องท้องถิ่นและยุคสมัยของพระลอนี้มีรูปร่าง ๆ ก็ได้สันนิษฐานแตกต่างกันออกไปอีกหลาย ๆ ประการ เรื่องราวของพระลอได้นำมาดัดแปลงเป็นละคร ซึ่งได้รับการยกย่องว่าเป็นวรรณคดีเอกของไทยที่มีศิลปะการประพันธ์เป็นเยี่ยมเรื่องหนึ่ง

^๑ พระวร เวทย์พิสิฐ คุ่มือลิลิตพระลอ หน้าคำนำ

^๒ คุ.

แต่ก็ยังไม้อาจทราบได้ว่าลิลิตพระลอนี้ไ้แต่งขึ้นในสมัยใด และใครเป็นผู้แต่ง อย่างไรก็ดี เรื่องราวของพระลอก็เป็นเรื่องที่ผูกพันอยู่กับความเชื่อของชาวลานนาไทยมาช้านานแล้ว ทวยเหตุจึงกล่าว ผู้แต่งโคลงพระลอสอนโลกจึงได้สมบัติให้คำสอนต่าง ๆ ที่ปรากฏในวรรณกรรม เป็นคำสอนของพระลอ เพื่อมุ่งให้เกิดความเลื่อมใสแก่ผู้อ่าน ทั้งที่ พระชาติ ลีรวังนางกูร ได้กล่าวไว้ว่า "โคลงพระลอสอนโลก ขอพระลอเดินคง ขอพระลอถูกกอง าลา อันเป็น โคลงสุภาษิตบาง คำเกี่ยวสาวบาง คำชมธรรมชาติบาง แม้บางเรื่องไม่เกี่ยวกับพระลอเลย แต่ที่ชาวลานนาไทยก็ฟังพระลอมาเป็นตัวอุไร ฟังนางจะให้เรื่องศักดิ์สิทธิ์เป็นที่นิยมได้ นี่ก็เป็น ลักขณานาว่า พระลอเป็นผู้สนิทเลื่อมใสในหัวใจชาวลานนาปานใด และความรู้สึกเช่นนี้ต่อพระลอ หาเกิดขึ้นแก่ไทยเขื่อนไม่ พระลอจึงน่าจะ เป็นสมบัติแห่งลานนาไทยโดยแท้"

เรื่องราวโดยย่อของพระลอซึ่ง เป็นนิทานท้องถิ่นลานนาไทย และปรากฏในวรรณคดีไทย เรื่อง "ลิลิตพระลอ" นั้น มีดังนี้

ท้าวแสนสรวงครอง เมืองแสนสรวง มีชายาชื่อพระนางบุญเหลือ และมีโอรสรูปงาม องค์หนึ่งชื่อ พระลอ ทางทิศตะวันตกของ เมืองแสนสรวง มีเมืองอีกเมืองหนึ่งชื่อ เมืองสรอง เจ้าเมืองชื่อท้าวพิชัยพิศาคร ท้าวพิชัยพิศาครมีโอรสชื่อ ท้าวพิชัยพิณบุตร ซึ่งท้าวพิชัยพิณบุตรนี้ มีชายาชื่อ นางคาราวดี และมีธิดาสองพระองค์ชื่อ พระเพื่อน พระแพง

ท้าวแสนสรวงได้ยกทัพไปตีเมืองสรอง ท้าวพิชัยพิศาครยกทัพออกรบจนถูกอาวุธสิ้นพระชนม์ บนคอช้าง ท้าวพิชัยพิณบุตรกับพระศพเจ้าเมืองได้แล้วก็ไปประตูเมืองรักษาเมืองไว้ ฝ่ายท้าวแสนสรวง เมื่อเห็นว่าจะได้เอาเมืองสรองไม่ได้แล้วก็ยกพลกลับคืนนคร

ท้าวพิชัยพิณบุตร ได้ขึ้นครอง เมืองต่อจากพระบิดา และให้พระเพื่อนพระแพง ไปปรนนิบัติ เจ้ายา ส่วนทาง เมืองแสนสรวง เมื่อท้าวแสนสรวงสิ้นพระชนม์ พระลอก็ได้ขึ้นครอง เมือง โดยมีชายาชื่อ พระนางลักษณาวดี

พระชาติ ลีรวังนางกูร "สมมุติฐานเกี่ยวกับถิ่นและยุคสมัยของพระลอ" วรรณกรรมไทย

ความงามของพระลอนั้นเป็นที่เลื่องลือมาก มีนักชู้ขอนำความงามของพระลไป
 ชับยอโฉมตามเมืองต่าง ๆ พระเพื่อน พระแพงได้ฟังคำเล่าลือก็หลงรัก นางริน นางโรย
 ซึ่งเป็นพี่เลี้ยงรับอาสาจัดการให้คนสนิทเที่ยวชู้ขอสรรร เสริญความงามของพระเพื่อน พระแพงบ้าง
 จนพระลได้ฟังก็บังเกิดความรักขึ้นเช่นเดียวกัน นางรินนางโรยได้ไปขอให้ปู่เจ้าสมิงพราย
 ทำเสน่ห์ จนกระทั่งพระลคลั่งไคล้ แม้ว่าเมืองทั้งสองจะเป็นอมิตรกัน แต่เมื่อพระล
 ทานคาถาอาคมของปู่เจ้าสมิงพรายมิได้ และพระนางบุญเหลือก็ไม่อาจขัดขึ้นพระลไว้ได้
 พระลจึงได้ยกพลออกจากเมือง เมื่อเดินทางไปจนสุดเขต เมืองแมนสรวงก็ให้กองทัพกลับเมือง
 มีเพียงไพร่พลหนึ่งร้อยคน และนายแก้วนายขวัญพี่เลี้ยง เดินทางไปกับพระลไปจนถึงแม่น้ำกาหลง
 จึงให้ทำแพข้าม พระลมีความวิตกในการที่จะเข้าไปในแดนศัตรู จึงเสียน้ำ ก็มีนางบอกเหตุว่า
 จะไปได้รับอันตราย แต่พระลก็มีมานะไม่ยอมคืนหลัง ในตอนที่พระลเดินทาง เข้าเขตเมืองสรอง
 ปู่เจ้าสมิงพรายก็ได้เสกผีเข้าสิงไก่ไปล่อพระล พระลหลงตามไก่จนถึงเขตหมู่บ้านคน และได้
 ไปพักอยู่ในสวนสงัดคนแห่งหนึ่ง พระลปลอมตัวเป็นพราหมณ์ ชื่อเจ้าศรีเกศ นายแก้วนายขวัญ
 เปลี่ยนชื่อเป็นนายรัตนนายราม แสวงคนเป็นคนท้องถิ่นที่ชวนบ้านเมือง

ด้วยการผูกมิตรและการติดสินบน ในที่สุดพระลก็ได้เข้าไปพักในสวนของพระเพื่อน
 พระแพง นางรินนางโรยได้พบกับนายแก้วนายขวัญ และผูกสมักรักใคร่กัน ต่อมาก็ได้ทำอุบาย
 ให้พระเพื่อนพระแพงได้ไปพบพระลในสวน แล้วลอบนำพระล นายแก้ว นายขวัญ เข้าไป
 ซ่อนไว้ในที่ประทับของพระเพื่อนพระแพง พระลก็ได้พระเพื่อนพระแพง เป็นชายทั้งคู่ จนกระทั่ง
 ต่อมาเรื่องรู้ถึงท้าวพิชัยพิษณุกรซึ่งได้เสด็จไปลอบดูเหตุการณ์ แต่เมื่อเห็นพระลรูปร่างงดงาม
 ก็เกิดความเมตตาด้วยความโกรธได้ และปรากฏองค์ให้พระลเห็น ทรงอภัยในความผิด และตรัสว่า
 ได้ถูกวันดีคืนดีจะหาพิชิตให้ แต่เจ้าย้ายยังผูกใจเจ็บแค้นเรื่องเก่าอยู่ ได้บอกอุบายให้ทหาร
 เข้าล้อมจับพระลในยามศึกสงครามครั้งหนึ่ง พระล พระเพื่อนพระแพง นางรินนางโรย นายแก้ว
 นายขวัญ ได้ต่อสู้จนถูกอาวุธสิ้นชีวิตหมด ท้าวพิชัยพิษณุกรทรงทราบเรื่องก็ให้จับทหารเหล่านั้น

พร้อมกับเจ้าย่าประหารชีวิตเสีย แล้วให้บรรจุษพสามกษัตริย์และพี่เลี้ยง กับให้เตรียมทั้ง เมรุ
ถวายเพลิง และให้ทูตไปแจ้งเรื่องแก่พระนางบุญเหลือ พระนางบุญเหลือจึงให้แต่งทูตพร้อม
เครื่องบูชาศพเดินทางไปยัง เมืองสรวง เมื่อท้าวพิชัยพิษณุกรจัดถวายเพลิงศพแล้วก็ให้สร้าง
สถูปขึ้นสามองค์ บรรจุษังการสามกษัตริย์และพี่เลี้ยง แค้นมาเมืองแมนสรวงและเมืองสรวงก็
กลัวยังไม่ตรีต่อกัน^๑

ความในรายบหน้าเรื่องและโคลง ๓ บทแรกในโคลงพระลอสอนโลก ผู้แต่งได้นำเอา
เหตุการณ์ตอนที่พระลอพร้อมด้วยไพร่พลได้มาถึงยังฝั่งแม่น้ำกาหลง และหยุดค้างอยู่เพื่อเตรียมที่
จะข้ามไปยังอีกฝั่งหนึ่ง ในตอนนี้พระลอทรงครุ่นคิดถึงพระมารดาและราษฎรที่จากมา และได้
กล่าวโอวาทเป็นคำสั่งสอนแก่บรรดาไพร่พล การกล่าวสั่งสอนนี้มีได้มีปรากฏในเรื่องราวของ
พระลอแต่เดิม จึงสันนิษฐานได้ว่า เป็นข้ออ้างที่ผู้แต่งนำมากล่าวโดยมีจุดประสงค์เพื่อให้ผู้อ่าน
เกิดความเลื่อมใสศรัทธา และเพื่อเพิ่มความศักดิ์สิทธิ์ให้แก่คติธรรมคำสอนในวรรณกรรมมากยิ่งขึ้น

การตั้งชื่อวรรณกรรมว่า "เจ้าวิฑูรสอนหลาน" หรือ "พระลอสอนโลก" ดังที่ได้
กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่าผู้แต่งวรรณกรรมทั้ง ๒ เรื่องมีจุดประสงค์เหมือนกัน คือมุ่งที่จะให้
ผู้อ่านเกิดความสนใจและเชื่อถือคำสอนในวรรณกรรม โดยการอ้างถึงชื่อบุคคลที่ผู้อ่านมีความศรัทธา
หรือเชื่อถืออยู่ก่อนแล้ว ทั้งยังแสดงถึงการใช้หลักจิตวิทยาในการตั้งชื่อวรรณกรรมเพื่อดึงความสนใจ
ของผู้อ่านด้วย โดยที่พยายามให้ผู้อ่านมีความรู้สึกว่าได้ถูกสั่งสอนโดยตรง แต่เป็นการได้รับ
ประโยชน์จากการอ่านหรือรับฟังคำสั่งสอนของบุคคลที่น่าเชื่อถือที่ได้กล่าวสอนไว้แก่บุคคลอื่น ๆ
อีกต่อหนึ่ง วรรณกรรมคำสอนเรื่องอื่น ๆ ที่มีลักษณะการตั้งชื่อวรรณกรรม เพื่อให้เป็นที่น่าสนใจ
และน่าเชื่อถือ โดยใช้หลักคล้ายคลึงกันดังกล่าว ก็มีเช่น วรรณกรรมลานนาไทยเรื่อง
"ปู่สอนหลาน" วรรณกรรมท้องถิ่นอีสานเรื่อง "อินทนิพนธ์สอนลูก" เป็นต้น

ลักษณะคำประพันธ์

โคลงพระลอสอนโลก ประกอบด้วย ร่ายบทนำเรื่องซึ่งในต้นฉบับมีไม่จบบท และโคลงสี่สุภาพ จำนวน ๗๑ บท

เนื้อหา

ร่ายบทนำเรื่องและโคลง ๓ บทแรกกล่าวถึง พระลอได้เสด็จมาถึงฝั่งแม่น้ำกาหลง ทรงครุ่นคิดถึงพระบารกาและราษฎรที่จากมา ขณะประทับยังเห็นหินริมฝั่งแม่น้ำ จึงได้กล่าวโอวาทเป็นคำสอนแก่บรรดาทวยนิกรที่เสด็จตามมาด้วย

คติธรรมหรือคำสอนในโคลงพระลอสอนโลก ซึ่งผู้แต่งสมมุติว่าเป็นคำสั่งสอนของพระล่อนี้ อาจสรุปได้ดังนี้

๑. คำสอนแก่บุคคลทั่วไป อารจาแนกได้ดังนี้

๑.๑ ชีวิตมนุษย์นั้นยากยิ่งที่จะรักษาไว้ได้ ควรรู้รักษาตัวให้พ้นจากโทษภัย

ทั้งหลาย (โคลงบทที่ ๔, ๕)

๑.๒ รู้สิ่งใดอย่ารีบแสดงความอวดรู้ออกไป (โคลงบทที่ ๖, ๗)

๑.๓ ให้คบว่าจาหยามกายด้วยถ้อยคำอ่อนหวาน (โคลงบทที่ ๘, ๙)

๑.๔ ให้ระมัดระวังการพูดจา เพราะเมื่อเอ่ยออกไปแล้วย่อมไม่อาจกลับคืนคำได้

(โคลงบทที่ ๑๐, ๑๑)

๑.๕ ให้ขยันหมั่นเพียรในการงาน อย่าเกียจคร้าน เพื่อความสุขสบายภายหลัง

(โคลงบทที่ ๑๒)

๑.๖ เบื่อยังมิได้ร่ำเรียนมามาก อย่าโอ้อวดตนว่าฉลาดรอบรู้ (โคลงบทที่ ๑๔)

๑.๗ อย่าโลกอยกไต่ทรัพย์สินของผู้อื่น (โคลงบทที่ ๒๑)

๑.๘ อย่าเป็นคนโลภ คิดเอาเปรียบในการซื้อขายให้มากจนเกินไป เพราะอาจทำให้ผิดพ้องของใจกันในภายหลังได้ (โคลงบทที่ ๒๒)

๑.๙ อย่าเชื่อคนง่ายแม้แต่คนที่แสดงว่ารักใคร่เรา เพราะไม่อาจจะหยั่งรู้ใจของเขาได้ (โคลงบทที่ ๒๓, ๒๔)

๑.๑๐ อย่าโอ้อวดความมั่งคั่งของตนเพราะอาจเกิดอันตรายได้

(โคลงบทที่ ๒๓)

๑.๑๑ ใหญ่จักเจียมตน วางตัวใหญ่คง โดยยึดหลักมัธยมาปฏิปทา

(โคลงบทที่ ๒๔, ๒๕, ๓๐)

๑.๑๒ วัยยังเยาว์อย่าเฝ้าประบาทผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ย่อมเห็นโลกนามากกว่า
ในขณะเดียวกัน ผู้ใหญ่ก็ไม่ควรดูหมิ่นผู้เยาว์ เพราะผู้เยาว์อาจมีความสามารถกว่าก็ได้

(โคลงบทที่ ๓๑ ถึงบทที่ ๔๖)

๑.๑๓ อย่างนี้ใกล้ฉิบหายผู้อื่นให้มากนัก และเมื่อต้องเดินทางไกลก็อย่า
พากรรยาผู้อื่นไปคอย เพราะอาจเกิดการกรรพา ทำให้เค็ดครอนได้ (โคลงบทที่ ๔๗, ๔๘)

๑.๑๔ อย่าใดเกี่ยวข้องกับข้าหาสของกนพาล เพราะหากเกิดการหลบหนีไป
โทษอาจมาถึงตัวต้องเสียเงินชดใช้ (โคลงบทที่ ๔๙)

๑.๑๕ รักกินอย่าเกียจกรานทองหามาหากิน (โคลงบทที่ ๕๐)

๑.๑๖ อย่าพุดจากอกวนใหญ่อื่นทะเลาะกัน (โคลงบทที่ ๕๑)

๑.๑๗ อย่าเหยียบเรือสองแคม ทำอะไรยังไม่สำเร็จก็ละทิ้งไว้อาจเกิดโทษได้
(โคลงบทที่ ๕๔)

๒. คำสอนแก่ "ขุน" ซึ่งน่าจะหมายถึง ขุนนางชั้นผู้ใหญ่ มีดังนี้

๒.๑ ให้มีความอดกลั้น มีน้ำใจกว้างขวาง คับเสียซึ่งความโกรธ

(โคลงบทที่ ๑๓)

๒.๒ อย่าประมาทในธรรม (โคลงบทที่ ๑๔)

✓ ๒.๓ ให้ยึดมั่นในสัจจะ (โคลงบทที่ ๑๕)

✓ ๒.๔ ให้ปฏิบัติตามทำนองคลองธรรม (โคลงบทที่ ๑๖)

✓ ๒.๕ ให้ประกอบด้วยปัญญา สุกติ เว้นอคติทั้งสี่ (โคลงบทที่ ๑๗)

✓ ๒.๖ อย่าหมกมุ่นด้วยกามคันหา อยากได้ลูกเมียเขา (โคลงบทที่ ๑๘)

๒.๗ อย่าอวดอวดการศึกษาให้มากนัก หากไม่มีความสามารถพอก็จะลำบาก
(โคลงบทที่ ๒๐)

✓ ๒.๘ อย่าเสพสุราให้เมามาย ประชาชนอาจขาดความเคารพได้
(โคลงบทที่ ๒๕)

✓ ๒.๙ ให้รู้ขนบธรรมเนียมของขุนนาง มีความเฉลียวฉลาด อย่าเอาเมีย
เป็นเสนา คือเป็นที่ปรึกษาในกิจการบ้านเมือง แม้ว่าจะฉลาดมากนักคนเขาก็ินินทาได้
(โคลงบทที่ ๒๖)

๓. คำแนะนำการเลือกหญิงมาเป็นคู่ครอง โดยกล่าวถึงลักษณะหญิงที่ดีและไม่ดี
เนื้อหาเริ่มตั้งแต่โคลงบทที่ ๕๓ ถึงบทที่ ๖๔ ดังนี้

๓.๑ กล่าวถึงลักษณะหญิงที่ดี คือต้องเป็นคนอ่อนน้อม พุดจาอ่อนหวาน
ไม่โกรธง่าย คิดถึงแต่การงาน รักวงศ์ตระกูล รู้จักเก็บหอมรอมริบ เป็นแม่ศรีเรือน
รักและห่วงใยสามี เสมือนดังมารการรักบุตร ประณีตและเคารพสามี เหมือนกับพระนางมัทรี
ที่มีความเคารพต่อพระเวสสันดร

๓.๒ ลักษณะหญิงที่ไม่ดี ได้แก่หญิงที่เจ้าชู้ มักมากในกามตัณหา ปากบอกว่า
รักสามี แต่ใจไม่ซื่อตรง ลับหลังก็คบชู้ผู้ชาย ลักลอบเอาสมบัติของสามีไปให้แก่ชายชู้ และ
คิดปองร้ายสามี ใครได้หญิงเช่นนี้ไปเป็นภรรยาอย่ามีแต่ความเคืองร้อน

ในโคลงบทที่ ๗๐ ผู้แต่งได้กล่าวว่าคนเราทุกคนเกิดมาย่อมไม่อาจหลีกเลี่ยงอันตรายจะ
ไปได้ แม่แต่พระโพธิสัตว์ก็ยังเคยสิ้นพระชนม์เพราะนางมโนห์รา ในโคลงบทที่ ๗๑ ซึ่งเป็น
บทสุดท้าย ผู้แต่งกล่าวเปรียบเทียบว่าผู้อื่นเมาแล้วสร้างเร็ว แต่ตัวเอนั้นยังไม่อาจพ้นความเมา
ไปได้ ดังนี้

๗๑.	ยังมีตาเฉียบได้	ตนเรา
	เปรียบค่าเมาคนเมา	กว่าร่อย
	ผู้อื่นเพี้ยนเมา	พลันสร้าง
	คุณมีแม่ได้	หอนพันค่าเมา เพื่อนา

คำว่า "ดู" ในที่นี้อาจมีความหมายได้ ๒ ประการ คือ อาจหมายถึงตัวผู้แต่งเอง หรือผู้แต่งอาจมุ่งให้หมายถึงพระลอ ผู้กล่าวคำสอนซึ่งยังคงมีความมัวเมาในคัมภีรหาคะ มีอาจจะ ตัดขาดความปรารถนาที่มีต่อพระเพื่อนพระแพงก็เป็นได้

เปรียบเทียบสำนวนโวหารและเนื้อหาในวรรณกรรมล้านนาไทยเรื่องเจ้าวิรุณแสนหลาน และ พระลอสอนโลก ที่มีลักษณะคล้ายคลึงและแตกต่างกัน

๑. สำนวนโวหาร จากโคลงสี่สุภาพจำนวน ๑๒๕ บท ในวรรณกรรมเรื่อง เจ้าวิรุณแสนหลาน และโคลงสี่สุภาพจำนวน ๘๑ บท ในวรรณกรรมเรื่องพระลอสอนโลก มีโคลงที่มีสำนวนโวหาร คล้ายคลึงกันมากอยู่ ๒๓ บท ซึ่งเชื่อได้ว่าเป็นโคลงที่ได้ดัดแปลงมาจากโคลงต้นฉบับเดิมบทเดียวกัน โดยได้ดัดแปลงถ้อยคำสำนวนเสียใหม่ในบางตอน ตัวอย่าง เช่น

โคลงเจ้าวิรุณแสนหลาน

๓. วิรุณ เहांโลกนี้	เรื่องผะหย้า
สอนสั่งสัคว์โลกา	แหล่งไหล
ใครไคใครแถมผะหย้า	เล้งเลียบ คูทรา
เพียงเพศมิไม้ไค	ส่องไว้เทียมมน
๕. เป็นคนแก่นยากแท้	คิหลิ
ปองรักษานิทรีย	ยากไสร
ประเหียรคังจามรี	รักษางยาก นัคเอย
จักกล่าวกิจหื้อรู้	โลกนี้ควร คะนิง

โคลงพระลอสอนโลก

๓. ลอราชลือโลกท้าว	จอมผะหย้า
สั่งสอนในโลกา	โลกนี้
ไผไคแถมบุญญา	เพ็งเลียบ คูแหล
เป็นคังไม้ไค	ส่องไว้เทียมใจ
๔. เป็นคนแก่นยากแท้	สรวลคิ
ปองรักษานิทรีย	ยากไซริ
เหมือนคังจามรี	รักษาง มั่นเหย
จักกล่าวกิจจะไว้	โลกนี้ควร เที่ยม

๑๓. รู้ไต่อย่ารีบร้อน	สาวสาว	๖. รู้ไต่อย่ารีบร้อน	โสมสาม
เยียวทานมีคำพราว	เผือกหน้า	เยียวว่ามีคำถาม	ผัวหน้า
รู้ไต่ค่อยโลมทาว	จุจบ กูรา	รู้ไต่ค่อยโลมถาม	ถองถี้ กูรา
อย่ารีบหลอนร้อง เอ็น	ตอบถ้อยสนองไป	อย่ารีบร้อนร้อง เอ็น	ตอบคานเสียงไป

๑๕. รู้ไต่ควรตอบถ้อย	ค่างาม	๘. คำร้ายควรตอบด้วย	ค่างาม
อย่ารีบกับตามความ	เคียดกล้า	อย่ารีบเร็วชั้นตาม	คำหุ่ย
เอาหนักก่อนควรถาม	ถองถี้ กูรา	ใจหนักก่อนควรถาม	ถ้วนถี้ กูหล่า
อย่ารีบจักร้องคาน	ตอบหยอค่างาม	อย่าว่าคำแรง เอ็น	ตอบถ้อยเสียงไป

าลา

าลา

โคลงบางบทมีลักษณะสำนวนโวหารมาจากโคลงต้นฉบับเดิมบทเดียวกัน แต่ได้ดัดแปลง
ถ้อยคำสำนวนเสียใหม่ ทำให้เนื้อหาคำสอนแตกต่างกัน ตัวอย่างเช่น

โคลงเจ้าวิทรสอนหลาน

โคลงพระลอสอนโลก

๑๕. เป็นคนอย่าหลับหลิวเลี้ยว	ตาแยง	๒๒. เป็นคนอย่าลัับเลี้ยว	ตาแยง	เช่นเนอ
อย่าข่อเมียมมิตรแพง	หัตถ์ขย	ข้อถูกไค้ขายแพง	เมือหน้า	
พายลุนเที่ยงกินแทนง	วิวาท มีเฮย	กายลุนจักกินแทนง	วิวาท มีเฮย	
เต็มรักกันค้อยค้อย	ขาดป้าวใจยัง	แปลบมันนอกเนื้	ขาดป้าวใจยัง	

โคลงบทที่ ๑๕ ในเจ้าวิทรสอนหลาน มีเนื้อหากล่าวสอนมิให้ส่อส่ายตาจ้องมองภรรยาของมิตร
เพราะอาจเกิดการเข้าใจผิดทะเลาะวิวาทกันได้ ส่วนโคลงบทที่ ๒๒ ในพระลอสอนโลก
มีเนื้อหากล่าวสอนมิให้เป็นคนโลภ คิดเอาเปรียบในการซื้อขายมากจนเกินไป โดยยกราคา
ของที่ซื้อมา แค้นนำไปขายไ้ราคาแพง จะทำให้ผิดพ้องหมองใจกับคนขายคนแรกในภายหลัง
โคลงทั้ง ๒ บทนี้มีการดัดแปลงเนื้อความในบทที่ ๒ ทำให้เนื้อหาคำสอนเปลี่ยนแปลงแตกต่างกัน
ออกไป

โคลงเจ้าวิทรสอนหลาน

๗๑. เป็นคนอย่าอวดอ้าง จาหาญ เชนรา
 รบศึกบ่เป็นการ อวคู้
 กลัวตายมอมมอบคลานคลาน คาคลั่ง คะนิงเฮย
 ออกเอาทรวงมล้างกู สันเลียงทั้งคิง

โคลงพระลอสอนโลก

๗๒. เป็นขุนอย่าอวดอ้าง อาษา มากเนอ
 รบศึกศึกตีมา แล่นลี้
 กลัวตายมรณา ลำบาก นักแล
 ใจขาดตายสะบัน สันเลียงทั้งย่น

โคลงบทข้างต้นนี้มีที่มาจากโคลงต้นฉบับเดิมบทเดียวกัน แต่ได้มีการดัดแปลงถ้อยคำ
 สำนวนเสียใหม่ ทำให้เนื้อความต่างกันอย่างออกไป โดยเฉพาะในบทแรก ในโคลงเจ้าวิทร
 สอนหลานใช้คำว่า "เป็นคน" ซึ่งเป็นการแสดงว่ามุ่งกล่าวสอนบุคคลทั่ว ๆ ไป ส่วนใน
 โคลงพระลอสอนโลกใช้คำว่า "เป็นขุน" ซึ่งแสดงว่าเป็นการมุ่งกล่าวสอนขุนนางโดยเฉพาะ
 ส่วนเนื้อหาในคำสอนยังคงเหมือนกัน

โคลงเจ้าวิทรสอนหลาน

๘๓. เป็นขุนบ่รู้ดีท้าว คลองพระยา
 แม่นว่ามีคำหลวกเหลือตรา อาจอ้าง
อย่าเขาเป็นเสนา ตกแต่ง เมืองนอ
 เต็มว่าหลวกร้อยชั้น หากใบ้เสมออย่าง

โคลงพระลอสอนโลก

๘๔. เป็นขุนบ่รู้ดีท้าว คลองพระยา
 มีความหลวกเหลือตรา อาจอ้าง
อย่าเมียเป็นเสนา ตกแต่ง มีเหย
 เต็มว่าหลวกร้อยชั้น ท่านดำนินทา

โคลงบทข้างต้นนี้มีที่มาจากโคลงต้นฉบับเดิมบทเดียวกัน แต่ได้มีการดัดแปลงถ้อยคำ
 สำนวนเสียใหม่ โดยเฉพาะในบทที่ ๓ ทำให้เนื้อความแตกต่างกันออกไป โดยในโคลง
 พระลอสอนโลก กล่าวสอนว่า อย่าเอาเมียเป็นเสนา คือเป็นที่ปรึกษาในกิจการบ้านเมือง
 แม้ว่าฉลาดมากนักคนเขาก็ินทาได้ ส่วนในโคลงเจ้าวิทรสอนหลานกล่าวสอนว่า ขุนนางที่
 ไม่รู้ขนบธรรมเนียมต่าง ๆ อย่าได้เอามาตำรงตำแหน่งเป็นเสนา แม้ว่าเนื้อหาคำสอนทั้งหมด
 จะคล้ายคลึงกัน แต่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงถ้อยคำในบทที่ ๓ เพียงเล็กน้อย เนื้อความก็เปลี่ยนแปลง
 ต่างกันออกไปได้

โคลงบางบทมีลักษณะสำนวนโวหารที่เข้าใจได้ว่ามีที่มาจากโคลงต้นฉบับเดิมบทเดียวกัน แต่ในเจ้าวิทูรสอนหลานได้แต่งเพิ่มเติมขึ้นอีกเป็น ๒ บท ส่วนในพระลอสอนโลก มีเพียงบทเดียว ดังเช่น

โคลงเจ้าวิทูรสอนหลาน

โคลงพระลอสอนโลก

๓๗. เป็นคนอย่าเชื่อด้วย	เมียรัก เช่นเนอ		
บางพ่องมีใจมัก	โลกชั่ว		
มีผิวว่าอวคนัก	อย่าเชื่อ มันเนอ	๓๓. เป็นคนอย่าเชื่อแต่	ผู้รัก
ใจหากรักค้นได้	ลุ่มน้ำแสนวา	บางพ่องมีหัวใจมัก	ใครเอ้อม
๓๘. เป็นคนอย่าเชื่อด้วย	สหายรัก เช่นเนอ	เฒ่ากล่าวคำแบ่งนัก	อย่าเชื่อ ใจเนอ
บางพ่องมีใจมัก	ใครชั่ว	เฮาบอารู้จักได้	ที่รักซึ่งกัน
คำจาวารักรัก	อย่าเชื่อ ใจเนอ		
ใครอาจารู้ได้	ที่รักซึ่งเอง		

มีข้อที่น่าสังเกตคือ จากโคลงบทที่ ๒๗ และบทที่ ๓๘ ในเจ้าวิทูรสอนหลาน มีเนื้อความที่ซ้ำกัน โดยที่เนื้อความในโคลงทั้ง ๒ บทนี้คล้ายคลึงกับโคลงบทที่ ๑๒ ในพระลอสอนโลก กล่าวคือมีเนื้อหากล่าวสอนหญิงชายทั่วไปให้มีความขยันหมั่นเพียรทำงานหรือทำอะไรทำเนา ตั้งแต่ในวัยหนุ่มสาวอย่าได้เกียจคร้าน เป็นการอดเผ็ดไว้กินหวานคือเพื่อความสุขสบายในยามชรา ทั้งนี้

โคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน

๓๗. ฦิงชายเทียวท่องผ้าย สงสาร
 เยียะไร่นากระทำการ ออย่าคร้าน
 ออกเดินเที่ยงไถ่กินหวาน วันหนึ่ง มีเฮย
 ยามหนุ่มอย่าชู้คร้าน แก่แล้วโรย

๑๔๑. ฦิงชายเทียวท่องผ้าย สงสาร
 เยียะเวียกกระทำการ ออย่าคร้าน
 ออกเดินเที่ยงไถ่กินหวาน วันหนึ่ง มีเฮย
 ยามหนุ่มอย่าชู้คร้าน แก่แล้วโรยแรง

โคลงพระลอสอนโลก

๑๒. ฦิงชายเทียวท่องผ้าย สงสาร
 เยียะไร่นากระทำการ ออย่าคร้าน
 ออกเดินเที่ยงกินหวาน วันหนึ่ง มีเฮย
 ห้ออกไว้เทะอะเจ้า โลกนี้หวานลุน

จะเห็นได้ว่าโคลงบทที่ ๒๗ และบทที่ ๑๔๑ ในเจ้าวิฑูรสอนหลาน เป็นโคลงบทเดียวกัน แต่ผู้คัดลอกซึ่งได้คัดแปลงแต่งเติมได้นำมาคัดลอกลงซ้ำไว้ถึง ๒ แห่ง ส่วนในพระลอสอนโลก นั้นมีโคลงที่มีลักษณะสำนวนโวหารคล้ายคลึงกัน ปรากฏอยู่ในบทที่ ๑๒ เพียงบทเดียว

๒. เนื้อหา เนื่องจากวรรณกรรมเรื่องเจ้าวิฑูรสอนหลานมีโคลงสี่สุภาพอยู่ถึง ๑๒๕ บท ในขณะที่วรรณกรรมเรื่องพระลอสอนโลกมีโคลงสี่สุภาพอยู่เพียง ๗๑ บท ดังนั้นเจ้าวิฑูรสอนหลาน จึงมีเนื้อหาที่แสดงคำสอนมากกว่าในพระลอสอนโลก ซึ่งสามารถเปรียบเทียบลักษณะเนื้อหาในวรรณกรรม ทั้ง ๒ เรื่องที่เหมือนกัน และแตกต่างกันได้ดังนี้

๒.๑ ลักษณะเนื้อหาที่เหมือนกัน

คำสอนแก่บุคคลทั่วไปปรากฏทั้งในโคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน และโคลงพระลอสอนโลกเหมือนกัน มีดังนี้

- ชีวิตมนุษย์นั้นยากยิ่งที่จะรักษาไว้ได้ ควรรู้จักหลบหลีกการกระทำผิด หรือสิ่งที่เบียดเบียน
- ให้ตอบวาทจาหยามคายด้วยถ้อยคำอ่อนหวาน

- ให้ระมัดระวังการพุดจา เพราะเมื่อเอ่ยออกไปแล้วย่อมไม่อาจ

กลับคืนคำได้

- รู้สิ่งใดอย่ารีบแสดงความอวดรู้ออกไป
- ไม่ควรโอ้อวดคนว่าเก่งกล้า รอบรู้
- ให้มีความขยันหมั่นเพียรในการงานตั้งแต่วัยหนุ่มสาว อย่าเกียจคร้าน

เพื่อความสุขสบายในยามชรา

- อย่าโลภอยากได้ทรัพย์สินของผู้อื่น
- ใจมนุษย์นั้นไม่อาจจะกำหนดได้ อย่าเชื่อใจใครง่ายแม้แต่คนที่แสดงว่า

รักใคร่เรา

- อย่าโอ้อวดความมั่งคั่งของคนเพราะอาจเกิดอันตรายได้
- ให้รู้จักเจียมตน พุดจาและวางตัวให้ถูกต้องโดยยึดหลักสายกลาง

หรือมีชนิมาปฏิบัติ

- วยังเยาว์อย่าเพิ่งหลงทะนงตนว่ามีความสามารถเหนือกว่าผู้ใหญ่

ผู้ใหญ่ย่อมเห็นโลกมากกว่า ในขณะที่เด็กผู้ใหญ่ก็ไม่ควรประมาทพินิจความสามารถของผู้เยาว์กว่า

- อย่างนี้ใกล้ฉิบหายผู้อื่นให้มากนัก และเมื่อต้องเดินทางไกล

ก็อย่าพารวมเดินทางไปด้วย เพราะอาจเกิดการครหาทำให้เดือดร้อนได้

- คนใจหรือข้าหาสของคนพาล อย่างนำมาใช้สอย หากหลบหนีหายไป

อาจเดือดร้อนต้องเสียเงินชดเชย

- รักกินอย่าเกียจคร้าน ต้องทำมาหากิน

คำสอนแก่ขุนนางผู้มียศศักดิ์สูง ปรากฏทั้งในโคลงเจ้าวิบูลสอนหลาน และโคลงพระลอสอนโลกเหมือนกัน มีดังนี้

- ให้มีความอดกลั้น กับเสียซึ่งความโกรธ
- ให้ยึดมั่นในสัจจะ

- ให้ปฏิบัติตามท่านองคตองธรรม
- ให้ประกอบด้วยปัญญา มีสุคติ เว้นอคติทั้งสี่
- อย่าเสพรูทำให้เมามาย
- อย่าหมกมุ่นด้วยกามคันหาศิคอยากไ้ลูกเมียเขา
- ให้รู้ชนบธรรมเนียมของขุนนาง

คำแนะนำการเลือกหญิงมาเป็นคู่ครอง โดยกล่าวถึงลักษณะหญิงที่ดีและไม่ดี มีเนื้อหาเหมือนกัน กล่าวคือ หญิงที่ดีจะต้องเป็นคนอ่อนหวาน พุดจาไพเราะ ไม่โกรธง่าย รู้จักเก็บหอมรอมริบ คิดถึงแต่การงาน รักวงศ์ตระกูล รักและห่วงใยสามีเสมือนตั้งมารดา รักบุตร คอยปรนนิบัติและเคารพยำเกรงสามีเหมือนกับพระนางมัทรีที่มีความเคารพต่อพระเวสสันดร ส่วนหญิงที่ไม่ดีได้แก่ หญิงเจ้าชู้มากในกามคันหา ปากบอกว่ารักสามี แต่ใจไม่ซื่อตรง ลับหลังคบชู้ผู้ชาย ลักลอบเอาสมบัติของสามีไปให้แก่ชายชู้ และคิดร้ายต่อสามี

๒.๒ ลักษณะเนื้อหาที่แตกต่างกัน

๒.๒.๑ เนื้อหาที่ปรากฏเฉพาะในโคลงพระลอสอนโลก

คำสอนแก่บุคคลทั่วไปซึ่งปรากฏเฉพาะในโคลงพระลอสอนโลก

มีดังนี้

- อย่าเป็นคนโลภ คิดเอาเปรียบในการซื้อขายมากเกินไป เพราะอาจทำให้หากหมางใจกันในภายหลังได้
 - อย่าพูดจากอกวนให้ผู้อื่นทะเลาะกัน
 - อย่าเหยียบเรือสองแคม คือทำอะไรยังไม่สำเร็จก็ละทิ้งไว้ไปทำสิ่งอื่น อาจเกิดโทษได้
 - มนุษย์เกิดมาย่อมหนีไม่พ้นจากคันหา รากะ
- คำสอนแก่ขุนนางมิให้เอาเมียเป็นเสนาคือเป็นที่ปรึกษาในกิจการ

บ้านเมือง

๒.๒.๒ เนื้อหาที่ปรากฏเฉพาะในโคลง เจ้าวิทูรสอนหลาน

คำสอนแก่บุคคลทั่วไปซึ่งปรากฏเฉพาะในโคลง เจ้าวิทูรสอนหลานมีดังนี้

- ให้อยู่จิตคิดใคร่ครองให้รอบคอบ อย่าให้มีเงินทองให้เร่งค้าขาย

หากอยากมียศศักดิ์ให้เร่งทำงานราชการ

- อย่าจ้องมองภรรยาของมิตรให้มากนัก อาจทำให้เกิด

บาดหมางใจกันได้

- เป็นไพร่อย่าได้คิดถึงเรื่องการเมือง เพราะมีโชหน้าที่ของตน

ควรใส่ใจแต่เฉพาะการทำมาหากิน

- หากคิดทำไร่นา ควรเอาใจใส่ดูแลมิให้น้ำในนาขุดแห้ง

- คำสอนเกี่ยวกับการครองเรือนคือ สามีภรรยาควรมีความรักใคร่
 ปองคองกัน ควรรู้จักอกกลั่น เช่นยามสามีโกรธซึ่ง ทบตี ภรรยาก็ไม่ควรตอบโต้ ควรนิ่งเฉยไว้
 ค่ะ เมื่อสามีหายโกรธแล้วจึงค่อยปรับความเข้าใจ สามีไม่ควรเอาภรรยาเป็นอาจารย์ คือไม่ควร
 ให้ภรรยามาอ่านาจออยู่เหนือตน

คำสอนแก่ขุนนางซึ่งปรากฏเฉพาะในโคลง เจ้าวิทูรสอนหลานมีดังนี้

- ให้อยู่ใจใช้ไวยาหาร อ่อนโยนต่อข้าราชการ

- เมื่อผู้น้อยนำของมาทูลให้ ให้รู้จักช่วยเหลือตอบแทน

- ให้เป็นคนนอนตึกคั่นเช้า

- ให้ใส่ใจศึกษาหาความรู้ในงานราชการทั้งปวง

- อย่าละโมภ ช่มชီးเอาสมบัติของผู้อื่น

ตัวอย่างการวิจารณ์

นอกจากนี้คำสอนแก่บรรดาข้าราชการชั้นผู้น้อย หรือข้ารับใช้เจ้าผู้ปกครอง, คำสอน
 เกี่ยวกับทศพิธราชธรรม หรือธรรมของราชา ๑๐ ประการ และคำสอนแก่หญิงในราชสำนัก
 ซึ่งได้แก่ นางสนมกำนัล และพระมเหสี เป็นเนื้อหาการสอนที่ปรากฏเฉพาะในโคลง เจ้าวิทูร
 สอนหลาน ไม่มีปรากฏในโคลงพระลอสอนโลก เป็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับเนื้อหาการสอนเหล่านี้เป็น
 คำสอนแก่บุคคลที่เกี่ยวข้องกับสถาบันกษัตริย์ หรือสังคมของชนชั้นผู้ปกครอง โดยมีแนวทาง

อยู่ในราชสำนักทั้งสิ้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่าเนื้อหาคำสอนเหล่านั้นคงจะได้แต่งเพิ่มเติมขึ้นใหม่นอกเหนือไปจากต้นฉบับดั้งเดิม ทั้งนี้พระยาราชการวักผู้คัดลอกวรรณกรรมเรื่อง เจ้าวิฑูรสอนหลาน อาจเป็นผู้แต่งเพิ่มเติมขึ้นเอง โดยสันนิษฐานจากข้อความในโคลงบทที่ ๒๕๗ ของเรื่องดังกล่าวไว้ว่า

* ๒๕๗. หนังสือพระยาราชการวักเฝ้า	หลักแหล่ง
ทอมตตามเทียบแฉ่ง	<u>ยาเกล้า</u>
บาทโศกหักแห่ง	<u>บเลี่ยน ลิกัน</u>
<u>เชื่องเจื่องจอนผู้เฝ้า</u>	<u>เคียนแควเหลาหวย</u>

(โคลง เจ้าวิฑูรสอนหลาน)

ข้อสันนิษฐานอีกประการหนึ่งก็คือ จากประวัติโดยย่อของพระยาราชการวักที่สังฆะ วรรณสัย กล่าวไว้ว่า พระยาราชการวักเป็นกวีในราชสำนักเจ้าหลวงลำพูน จึงอาจเป็นไปได้ว่าพระยาราชการวักได้แต่งคำสอนเหล่านั้นเพิ่มเติมขึ้น เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติตนของบุคคลในวงราชสำนัก ซึ่งพระยาราชการวักมีส่วนเกี่ยวข้องกับโคลงที่อยู่วัยก็เป็นได้

นอกจากเนื้อหาคำสอนดังกล่าวแล้ว เนื้อหาในโคลงสามสุภาพและโคลงสองสุภาพ ซึ่งมีปรากฏเฉพาะในโคลง เจ้าวิฑูรสอนหลานก็อาจสันนิษฐานได้ว่า เป็นโคลงที่แต่งเพิ่มเติมขึ้นใหม่ โดยอาจจะมีผู้แต่งเพิ่มเติมไว้ก่อนแล้วหรือพระยาราชการวักอาจเป็นผู้แต่งเพิ่มเติมขึ้นเองก็ได้ จุดประสงค์เพื่ออธิบายความหมายของคำสอนในโคลงสี่สุภาพให้ละเอียดมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ในต้นฉบับเดิมที่เป็นสมุดข่อย ก็ได้มีหมายเลขกำกับโคลงสองสุภาพและโคลงสามสุภาพไว้ แต่ในฉบับพิมพ์ซึ่ง สังฆะ วรรณสัย เป็นผู้ถอดอักษรจากภาษาไทยลานนาเป็นภาษาไทยกลาง ได้เขียนหมายเลขกำกับนั้นว่านวนโคลงสองสุภาพและโคลงสามสุภาพไว้ด้วย

ลักษณะเนื้อหาและส่วนวนโวหารในวรรณกรรมทั้ง ๒ เรื่อง ก็ได้กล่าวมาขอมเปรียบเทียบให้เห็นได้ว่า วรรณกรรมทั้ง ๒ เรื่องนี้จะบ่งชี้ต้นกำเนิดมาจากวรรณกรรมเรื่องเดียวกัน กล่าวคือคงจะได้มีวรรณกรรมคำสอนที่เป็นต้นฉบับดั้งเดิม แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทโคลงสี่สุภาพ

อยู่ก่อนแล้ว ซึ่งไปทราบว่าวรรณกรรมตนฉบับนี้เดิมนี้ใครเป็นผู้แต่ง มีชื่อวรรณกรรมว่าอย่างไร และยังคงอยู่หรือสูญหายไปแล้ว การที่ปรากฏวรรณกรรมเรื่องเจ้าวิฑูรย์สอนหลานและพระลอสอนโลก ขึ้นมา ก็เนื่องด้วยมีการคัดลอกซึ่งได้มีการคัดแปลงแต่งเติมสำนวนโวหาร ตลอดจนเพิ่มเติมหรือ ตัดทอนเนื้อหาบางตอนเสียใหม่ จึงทำให้มีลักษณะบางประการแตกต่างกันออกไป รวมทั้งการ แต่งชื่อวรรณกรรมที่แตกต่างกันด้วย แต่ยังคงลักษณะความเหมือนกันอยู่บางประการ ซึ่งสามารถ นำมาเปรียบเทียบให้เห็นได้ดังกล่าว.

ลักษณะคำประพันธ์ประเภทร้อยและโคลงของลานนาไทย

ต้นกำเนิดของรูปแบบกวีนิพนธ์หรือคำประพันธ์ที่ใช้ในการแต่งวรรณกรรมร้อยกรองของไทยนั้น ยังไม่อาจทราบเป็นที่แน่นอนได้ว่า กวีและนักเขียนได้รับแบบอย่างหรือคติประติษฐ์ตนเองมาตั้งแต่สมัยใด วิทย์ ศิวะศรียานนท์ ให้ความเห็นว่า "ภาษาไทยเป็นภาษากาพย์กลอนมากกว่าท้าวร้อยแก้ว เพราะแต่ไหนแต่ไรมาแล้วคนไทยชอบจังหวะชอบสัมผัสคล้องจอง แม้ในภาษาพูดสามัญ" ^๑ ลักษณะถ้อยคำที่มีสัมผัสคล้องจองกันจะเห็นได้จากสำนวน คำคม คำพังเพย สุภาษิตต่าง ๆ ซึ่งถ่ายทอดกันทางมุขปาฐะมาช้านาน นอกจากนี้ยังมีเพลงพื้นเมืองต่าง ๆ ซึ่งแสดงลักษณะรูปแบบ จังหวะเสียง สัมผัส เป็นแบบแผนด้วย ถ้อยคำที่มีสัมผัสคล้องจองตลอดจนเพลงพื้นเมืองที่มีจังหวะและเสียงสัมผัสต่าง ๆ เหล่านี้ อาจเป็นต้นกำเนิดอย่างหนึ่งที่วิวัฒนาการมาสู่การสร้างแบบแผนคำประพันธ์โดยกวีและนักเขียนโบราณได้คติประติษฐ์สร้างสรรค์เพื่อนำมาใช้ในการแต่งวรรณกรรมก็เป็นได้

แบบแผนหลักเกณฑ์การแต่งคำประพันธ์ของลานนาไทย แต่ถึงเดิมนั้นยังไม่มีผู้ใดค้นคว้าหาหลักฐานที่แน่ชัดได้ สันนิษฐานว่ากวีและนักเขียนลานนาไทยคงจะมีการสืบทอดการแต่งคำประพันธ์จากการเรียนและฝึกฝนโดยการอ่านและฟังของเก่า ๆ ที่กวีโบราณแต่งเอาไว้ ปัจจุบันได้มีผู้ที่สนใจศึกษาค้นคว้าหาหลักเกณฑ์ในการแต่งคำประพันธ์ของลานนาไทย โดยอาศัยวรรณกรรมต่าง ๆ ที่นักเขียนลานนาไทยได้แต่งเอาไว้เป็นแบบอย่าง เช่น สิงขะ วรรณสีย์ ได้กล่าวถึงลักษณะคำประพันธ์ของลานนาไทย โดยใช้ชื่อว่า "กวีนิพนธ์ลานนาไทย" จำแนกออกเป็น ๕ ประเภทคือ ค่าว ร่าย กาพย์ ครรโลงหรือโคลง และคำว่า ^๒

^๑ วิทย์ ศิวะศรียานนท์ วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์ หน้า ๒๔

^๒ สิงขะ วรรณสีย์ "กวีนิพนธ์ลานนาไทย" โบราณคดี ๑(๖) : ๑๔ - ๔๓

ประคอง นิมมานเหมินท์ ก็ได้อธิบายลักษณะคำประพันธ์ที่ใช้ในวรรณกรรมล้านนาไทย โดยแบ่งออกเป็น ๕ ประเภทคือ คำว ภาพย ซอ ครรโลงหรือโคลง และราย^๑

คำประพันธ์ที่ปรากฏใช้ในวรรณกรรมเรื่อง เจ้าวิฑูรสอนหลานและพระลอสอนโลก มี ๒ ประเภทคือ ราย และโคลง ในที่นี้ผู้วิจัยจึงมุ่งที่จะศึกษาเฉพาะลักษณะคำประพันธ์ ทั้ง ๒ ประเภทนี้ โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษา ๓ ประการคือ

๑. ศึกษาคำประพันธ์ประเภทรายและโคลงที่ปรากฏในวรรณกรรมทั้ง ๒ เรื่อง ว่ามีลักษณะการแต่งเป็นอย่างไร

๒. ศึกษาแบบแผนฉันทลักษณ์คำประพันธ์ประเภทรายและโคลงของล้านนาไทย ว่าแบบแผนการแต่งที่เป็นที่นิยมจริง ๆ จะเป็นเช่นไร โดยพยายามสรุปลักษณะแบบแผนที่เป็นเกณฑ์กลางจากลักษณะที่ปรากฏในวรรณกรรมทั้ง ๒ เรื่อง

๓. เปรียบเทียบลักษณะคำประพันธ์ประเภทรายและโคลงของล้านนาไทย กับของไทย ภาคกลางว่ามีลักษณะที่คล้ายคลึงและแตกต่างกันอย่างไร

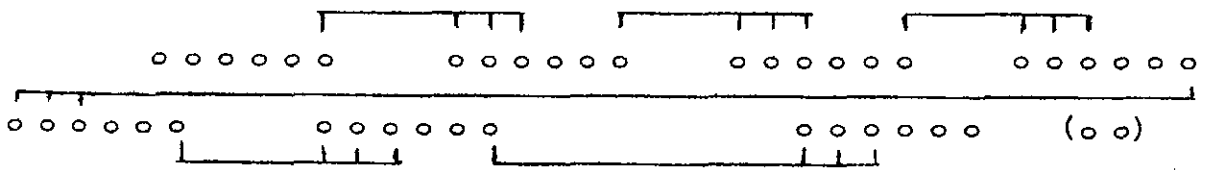
๑. ราย

คำประพันธ์ประเภทรายที่ใช้ในการแต่งวรรณกรรมล้านนาไทย มีลักษณะที่คล้ายคลึงกับ รายโบราณที่ใช้ในการแต่งวรรณกรรมไทยภาคกลาง^๒ นักเขียนล้านนาไทยนิยมใช้คำประพันธ์ ประเภทนี้ ในการแต่งมหาเวสสันดรชาดกสำนวนต่าง ๆ พญาพรหมโวหาร กวีที่มีชื่อเสียง ของล้านนาไทยผู้หนึ่งก็ได้ใช้คำประพันธ์ประเภทนี้ในการแต่งวรรณกรรมเรื่อง "กำจ่ม" (คำรำพัน) ซึ่งมีเนื้อหากล่าวว่าพันถึงความอยู่ดีศรีธรรมที่ผู้แต่งได้รับ นอกจากนี้ก็มีปรากฏใช้ ในการแต่งคำเวหนาน (คำถวายทาน) ถ้วย

^๑ ประคอง นิมมานเหมินท์ ลักษณะวรรณกรรมภาคเหนือ หน้า ๒๐๔ - ๒๓๒

^๒ สิงขะ วรรณสัย ล.ก. หน้า ๗๐

ประกอบ นิมมานเหมินท์ ได้กล่าวถึงลักษณะคำประพันธ์ประเภทรายไว้ว่า มีจำนวนคำในวรรคหนึ่ง ๆ ไม่แน่นอน มีตั้งแต่ ๕ - ๘ คำ คำสุดท้ายของวรรคต้น จะส่งสัมผัสไปยังคำที่ ๑ หรือ ๒ หรือ ๓ ของวรรคต่อไปเป็นเช่นนี้ไปเรื่อย ๆ จนจบ โดยแสดงลักษณะแผนผังไว้ดังนี้^๑

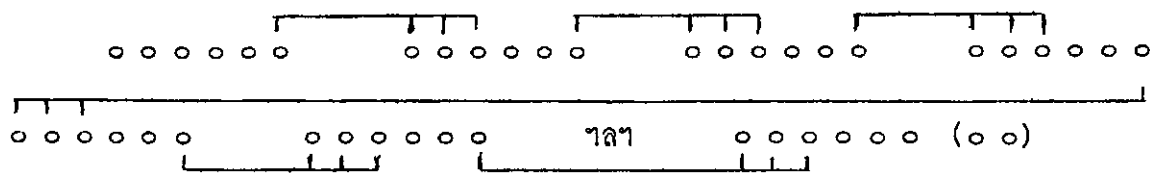
ในวรรณกรรมเรื่องพลละสอนโลก ผู้แต่งได้ใช้คำประพันธ์ประเภทรายในการแต่งบทเริ่มต้น แต่ต้นฉบับที่สืบทอดมานี้ไม่จบบทดังนี้

"ดึกข่อนฟ้าราตรี แห้ววรินนภาทลง ธกัทะรงกำโศก สุกวิโยคหาหารดา
แลประชากราษฎร จึงเอ๋ยโอกาสคำสอน ทวยนิกรนายไพร่ ชบหน้าไหว้กับกิน ลอราชินทร์
เสด็จสู่ แดนผาภูน้ำกาหลง ..."

เมื่อพิจารณาลักษณะคำประพันธ์เท่าที่มีปรากฏอยู่เปรียบเทียบกับแผนผังที่ ประกอบ นิมมานเหมินท์ แสดงไว้ จะเห็นได้ว่ามีลักษณะแผนผังตรงกัน แต่เนื่องจากคำประพันธ์ที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องพลละสอนโลกนี้ไม่จบบท จึงไม่อาจทราบได้ว่าในตอนจบราย จะมีลักษณะเหมือนกับแผนผังดังกล่าวหรือไม่ ผู้วิจัยได้นำวรรณกรรมเรื่อง "กำจ่ม" ของพญาพรหมโวหาร และ "ธรรมมหาชาติภาคพายัพฉบับสร้อยสังกร" ซึ่งเป็นวรรณกรรมที่แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทรายมาพิจารณาประกอบ พบว่ามีลักษณะของการจบรายทั้งแผนผังที่แสดงไว้ อาจสรุปลักษณะคำประพันธ์ประเภทรายของลำนนาไทยดังนี้

^๑ ประกอบ นิมมานเหมินท์ ล.ก. หน้า ๒๒๔ - ๒๒๕

แผนผัง

บัญญัติ

๑. จำนวนคำในวรรคหนึ่ง ๆ ไม่แน่นอน อาจมีตั้งแต่ ๕ คำถึง ๑๑, ๑๒ คำ ก็ได้ แต่โดยส่วนใหญ่นิยม ๖ คำ

๒. กำหนดสัมผัส คำสุดท้ายของวรรคนำส่งสัมผัสไปยังคำที่ ๑ หรือที่ ๒ หรือที่ ๓ ของวรรคต่อไป และส่งสัมผัสกันเช่นนี้ไปเรื่อย ๆ ทุกวรรคจนจบ ซึ่งจะจบท้ายในวรรคใดก็ได้ โดยมีคำสร้อยปรากฏในหลายบทเช่น นีชา แลนา ก่อนเหาะ ก่อนแหละ ฯลฯ

ตัวอย่างบทขึ้นต้น

"นะมะสะกาเร ปู่เจอภิวาท สืบนิวาศณณสถาน นมัสการภูวเดช ตันทรงนาม
เนตรในสัญญาบัตร อันพระมหากษัตริย์เจ้าขุนเณร ชุบเลี้ยงไฉตมกุฎา หื้อเป็นเจ้าพระอภิรักษ์
รักษอาณาเขต ในโกสยเคศชอบชัชศลิสม ยอนใจเจ้าหนึ่มหมั่นเลี้ยง บัชนเหียงวิษยา
แกฝูงประชานะราช บัสะหลังบึงป่าดลหกล เหตุว่าท่านรักน้ำใจหลายหลืบ จึงตั้งเจ้าไว้
สืบราชตระกูล เพือบหื้อหายสูญค่ายอบ เหตุว่าเจ้าประกอบด้วยปัญญา ภูมิวิจารณ์ถนัด
เอาศักดิ์บึงกวร ก่าสำนวนกวรเลห์ จุยอบเยทบหลังไหล ..."

ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับลักษณะร้ายของลานนาไทยและของไทยภาคกลาง

ชนิต อยู่โพธิ์ ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการแบ่งประเภทของร้ายในวรรณกรรมในภาคกลางออกเป็น ๔ ประเภทว่า "น่าจะมาเกิดแบ่งกันขึ้นในชั้นหลัง เมื่อเวลาที่ลักษณะของร้ายได้รับบัญญัติต่อเติมให้ต่างไปจากของเดิมมากขึ้น จนไม่อาจเทียบเคียงข้อบัญญัติเล็ก ๆ น้อย ๆ ให้ตรงกันได้ ผู้รู้ในชั้นหลังจึงแยกประเภทเสีย"^๑

ศรีอินทรายุทธ ได้กล่าวถึงลักษณะพิเศษของร้ายไว้ว่า ชื่อ "ความ" เป็นใหญ่ โดยอธิบายว่า "ร้ายไม่กำหนดด้วยจำนวนคำ และสัมผัสก็ไม่กำหนดแน่นอน ที่มีสัมผัสก็เป็นแต่เครื่องให้ถ้อยคำในวรรคต่อไปได้เกาะเกี่ยวเป็นสายสัมพันธ์ไม่ขาดตอนเท่านั้น ความเป็นสิ่งสำคัญมาก ถ้าความเสียแล้วร้ายก็ไม่ผิดอะไรกับข้อเขียนธรรมดา"^๒

จากข้อคิดเห็นดังกล่าวอาจสันนิษฐานต่อไปได้ว่า การแต่งร้ายของลานนาไทยและของไทยภาคกลางแต่ดั้งเดิมนั้น กวีโบราณน่าจะมีแบบแผนที่คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ ยึดถือความและจังหวะของเสียงในการอ่านเป็นเกณฑ์ มิได้กำหนดจำนวนคำในวรรคและสัมผัสให้แน่นอน ต่อมาการแต่งร้ายในวรรณกรรมไทยภาคกลางได้มีการคิดแบบแผนข้อบัญญัติต่าง ๆ มากขึ้น เช่น กำหนดจำนวนคำในวรรค ตำแหน่งสัมผัสต่าง ๆ จึงได้มีวิวัฒนาการมาเป็น ร้ายโบราณ ร้ายสั้น ร้ายสุภาพ และร้ายยาว ส่วนการแต่งร้ายในวรรณกรรมลานนาไทยนั้นมิได้มีการคิดแบบแผนเพิ่มขึ้น จึงยังคงลักษณะการแต่งแบบร้ายโบราณอยู่ มิได้แบ่งประเภทออกไปเหมือนกับในวรรณกรรมไทยภาคกลาง

^๑ ชนิต อยู่โพธิ์ การสืบสาวราวเรื่องกพย์กลอนโคลงฉันท์ หน้า ๑๘

^๒ ศรีอินทรายุทธ (นามแฝง) ศิลปการแต่งกพย์กลอน หน้า ๓๔

๒. โคลง

คำประพันธ์ประเภทโคลง หรือครุโลง ที่ใช้ในการแต่งวรรณกรรมลานนาไทย
เท่าที่ปรากฏอยู่แบ่งออกเป็น ๓ ชนิดคือ

- ๒.๑ โคลงสี่สุภาพหรือครุโลง ๔ ห้อง
- ๒.๒ โคลงสามสุภาพหรือครุโลง ๓ ห้อง
- ๒.๓ โคลงสองสุภาพหรือครุโลง ๒ ห้อง^{*}

กวีและนักเขียนลานนาไทย นิยมใช้คำประพันธ์ประเภทโคลง หรือครุโลงในการแต่ง
วรรณกรรมลานนาไทย ดังนี้

๑. ใช้แต่งนิราศ เช่น นิราศหริภุญไชย นิราศคอยเก็ง
๒. ใช้แต่งบันทึกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เช่น โคลงมั่งทรงคีเชียงใหม่
๓. ใช้แต่งนิทานชาดกที่มีเนื้อเรื่องไม่ยาวเกินไปเช่น โคลงเรื่องนางปทุมสังกา

โคลงหงส์มาคำ โคลงอมราพิศवास เป็นต้น

๔. ใช้แต่งวรรณกรรมคำสอน เช่น พระลอสอนโลก เจ้าวิทูรสอนหลาน
๕. ใช้แต่งคำบวงสรวง โองการ คำปลืกรรม คำรายาต่าง ๆ
๖. ใช้แต่งสรุปใจความท้ายบทของเรื่องที่แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภท คำว เช่น
คำวขอเรื่องหงส์หิน คำวขอเรื่องเจ้าสุวัตร นางบัวคำ เป็นต้น^๒

๒.๑ โคลงสี่สุภาพหรือครุโลง ๔ ห้อง

เมื่อพิจารณาลักษณะคำประพันธ์ประเภทโคลงสี่สุภาพ ซึ่งปรากฏในวรรณกรรม
เรื่องพระลอสอนโลก จำนวน ๙๑ บท และในวรรณกรรมเรื่องเจ้าวิทูรสอนหลาน จำนวน ๑๒๕ บท
ผู้วิจัยได้พบว่าลักษณะโคลงสี่สุภาพของลานนาไทยนั้นมีแบบแผนการแต่งเหมือนกับโคลงสี่สุภาพของ
ไทยภาคกลาง แต่มีลักษณะที่แตกต่างในบางโคลง โคลงสี่สุภาพในวรรณกรรมทั้ง ๒ เรื่อง มีลักษณะ
แตกต่างกันออกเป็น ๒ แบบดังนี้

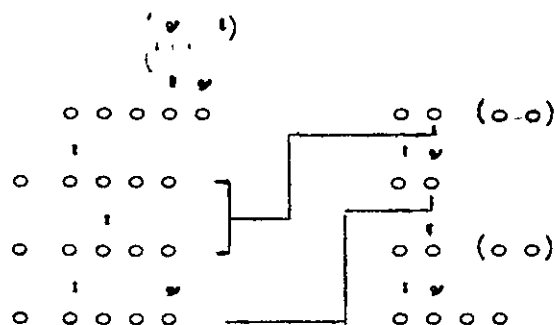
* สังขะ วรรณสัย ล.ก. หน้า ๙๔

๒
ก. หน้า ๙๔ - ๙๕

ตัวอย่างแบบที่ ๑

๒๓๓. ข้าง'ร่าย'ยาม'เมื่อ'มั่ง เม'ม่น
 หัน'เยื้อง'โค'คึก'คั่น ไคร'ข้า
 หัน'สัง'ไล'เล'ลั่น ฉั่น'เฝ้า' เทง'เฮย
 หัน'เยื้อง'โค'กราย'หน้า เท'รู้'จัก'เทง
 (โคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน)
๑๐. ไผ'โค'หากลวง'ถ้อย วา'จา
 ก็'บ'อาจ'คั่น'คามา ง่าย'ไค'
 เพ'ก'เพียง'คั่น'นาวา คึก'หาค' อยู่'แล
 บ'อาจ'จัก'คั่น'ไกล ผั่ง'ควย'แรง'พาย
 (โคลงพระลอสอนโลก)

ซึ่งอาจเขียนแผนผังได้ดังนี้

ตัวอย่างแบบที่ ๒

๓๗. 'เป็น'คน'อย่า'เชื่อ'ควย เมีย'รัก' เซน'เนอ
 บาง'พรอ'งมี'ใจ'มัก โล'ก'ชู
 มี'ฉั่ว'ว่า'อว'คั่น' อย่า'เชื่อ' มัน'เนอ
 ใจ'หาก'รัก'คั่น'ไค' ลุ่ม'น้ำ'แสน'วา
 (โคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน)

๒๕. เย็บไคอย่าเหียบกล้ำ สองแฉม
 กระทำไคอย่าแรม เร็วไว้
 เย็บมีหมุมารแถม คุยกัก นักเหย์
 ป้าง เป่าปอนละไว้ ชวคแล้วรามแรม

(โคลงพระลอสอนโลก)

นอกจากลักษณะการแต่ง ๒ แบบดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ผู้วิจัยยังได้พบว่ามีโคลงบางบทในโคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน ซึ่งการส่งสัมผัสระหว่างคำที่ ๙ ของบาทที่ ๑ ไปยังคำที่ ๕ ของบาทที่ ๒ และบาทที่ ๓ มิได้ครบตามแบบแผน กล่าวคือจะส่งสัมผัสเพียงแห่งเดียว ตัวอย่างเช่น

๓๑. ใครใดจักเสพสร้าง การขุน
 อย่าโกรธโกธาลุน แก่เจ้า
 เยื้องไคจักเป็นคุณ เร็วรีบ ทำเนอ
 เก็บส่วยไรหื้อเจ้า อย่าไค้อาเอา

๕๓. เป็นขุนหื้อประกอบด้วย คลองขรรคม
 ใครมีโทษควรกระทำ ถี่แจ้ง
 หากเป็นแต่บวร กับโลก มาเฮย
 บ่ควรดีซ้ำท้าว โทษร้ายตามคลอง

(โคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน)

จากตัวอย่างโคลงบทที่ ๓๑ คำที่ ๕ ของบาทที่ ๒ ไม่สัมผัสกับคำที่ ๙ ของบาทที่ ๑ และโคลงบทที่ ๕๓ คำที่ ๕ ของบาทที่ ๓ ไม่สัมผัสกับคำที่ ๙ ของบาทที่ ๑ ลักษณะการไม่ส่งสัมผัสเช่นนี้ ปรากฏอยู่เฉพาะในโคลงเจ้าวิฑูรสอนหลานเพียง ๒ บทเท่านั้น ผู้วิจัยจึงถือว่าเป็นเพียงลักษณะการแต่งที่ผิดแบบแผน โดยอาจเนื่องมาจากผู้คัดลอกได้ดัดแปลงเนื้อความเสียใหม่เพื่อง่ายให้คำที่มีความหมายตามต้องการ จึงทำให้ผิดสัมผัสไป มิใช่เป็นแบบแผนการแต่ง เช่นลักษณะการแต่ง ๒ แบบที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

จากโคลงสี่สุภาพจำนวน ๓๑ บท ในโคลงพระลอสอนโลก พบว่าโคลงที่มีลักษณะการแต่งตามแบบที่ ๒ คือไม่มีการส่งสัมผัสระหว่างคำที่ ๓ ของบาทที่ ๒ ไปยังคำที่ ๕ ของบาทที่ ๔ มีจำนวนถึง ๕๑ บท และจากโคลงสี่สุภาพ จำนวน ๑๒๕ บท ในโคลงเจ้าวิหิรสอนหลาน มีโคลงที่ไม่ส่งสัมผัสในตำแหน่งเดียวกันนี้อยู่ ๓๐ บท ผู้วิจัยจึงตั้งข้อสันนิษฐานไว้ว่า ตำแหน่งสัมผัสดังกล่าวคงจะมีได้บังคับแน่นอนตายตัว และเมื่อได้ลองพิจารณาถึงโคลงสี่สุภาพที่ปรากฏในวรรณกรรมประเภทโคลงของลำนนาไทยเรื่องอื่น ๆ ก็ได้พบว่าวรรณกรรมบางเรื่องก็มีลักษณะการแต่งโดยไม่ส่งสัมผัสในตำแหน่งดังกล่าวปรากฏอยู่ ตัวอย่างเช่น

ธิดาควงคอกไม้	ไบบาน
เป็นลูกยิง เดียวคราญ	เจต <u>เนื่อ</u>
ทรงสุขเลิศสะคราญ	คดียิ่ง ยิ่งเอย
สุกที่แค้นไต้ฟ้า	เลิศล้ำธานี

(โคลงอมราพิศวาส)^๑

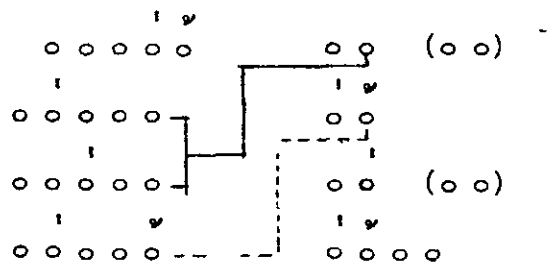
สองแพงสองไผ่ผืน	เกลียวกลม
สองหนองน้ำวเกี่ยวคอชม	จูบ <u>แกม</u>
สองมอยเมาะอยู่บรรทม	สนุกขึ้น บานเอย
สองมนโนชน <u>ย้าว</u>	ถูกต้องกามา

(โคลงหงส์หิน)^๒

วินัยพระแต่งตั้ง กับสมณ
 ปัพพชาการอุคม โลกเรือง
 ปรารธนาเยื้องก็ยงสม คามไผ่ กระจิงเยย
 ครันมรณน้วยม้างพัน จากเดียงสงสาร
 (โคลง ๕๐๐๐ วัลสสา)^๑

สิ่งชะ วรรณสัย ได้ให้ความเห็นไว้ว่า ลักษณะการแต่งโคลงโดยไม่ส่งสัมผัสใน
 ตำแหน่งดังกล่าวนี้มักปรากฏในวรรณกรรมสมัยหลังคือสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ลักษณะไม่เื่อสัมผัส
 เช่นนี้ทำให้ความไพเราะของโคลงค่อยลง^๒ อย่างไรก็ตามก็อาจสรุปลักษณะคำประพันธ์ประเภท
 โคลงสี่สุภาพของลลนาไทยเป็นเกณฑ์กลางได้ดังนี้

แผนผัง

บัญญัติ

๑. โคลงบทหนึ่งมี ๔ บาท บาทหนึ่งมี ๒ วรรค วรรคแรก ๕ คำ วรรคหลัง ๒ คำ ยกเว้นบาทที่ ๔ ซึ่งวรรคหลังมี ๔ คำ บาทที่ ๑ และที่ ๓ อาจมีคำสร้อย ๒ คำ
๒. บังคับเอก ๓ แห่ง โท ๔ แห่ง
๓. กำหนดสัมผัสคำสุดท้ายของบาทที่ ๑ ส่งสัมผัสไปยังคำที่ ๕ ของบาทที่ ๒ และบาทที่ ๓ ส่วนคำสุดท้ายของบาทที่ ๒ จะส่งสัมผัสไปยังคำที่ ๕ ของบาทที่ ๔ หรือไม่ส่งสัมผัสก็ได้

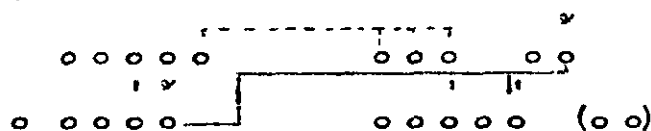
^๑ ก. หน้า ๔๔

^๒ ก. หน้า ๗๐ และ ๘๐

ตัวอย่างแบบที่ ๒

๕๘. มั่นเท่าประจัญ ฝูงหมู่ปลาหนอยหนา
 ขอหือเจ้าพองคะนุ่น กอยลกที่ก่ากว
 ๑๐๒. เเมวานีนะหยา บัญฎาแงชาวาง เหลยน
 ควรชอนไวในปมแง เพยม อยาหือเสย เลยนคน เทนยม

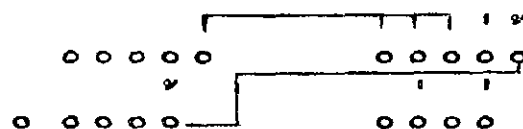
ซึ่งอาจ เขียนแผนผัง ได้ดังนี้

ตัวอย่างแบบที่ ๓

๑๒๒. ทนวาเพนสนไนกบกลว ชางงามวาตาง ควว
 เปมเางายารวรว รวว เงิงที่ลงตา
 ๑๔๒. หือไสไจเยยะสราง เมอยามแง ก่าลงรางกัน กลา
 ไสไจริองชองควว ปลง ไบไบเอยามพม

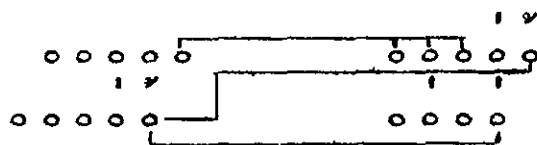
ซึ่งอาจ เขียนแผนผัง ได้ดังนี้

ตัวอย่างแบบที่ ๔

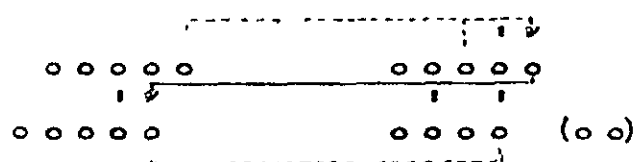
๑๓๔. รูงพิจารณาหือกอง เหะก่าชาวสอง ตอง
 เยยเนอยูยูเยวอยาไบปาก พอง ชาง เนนไทะทวยจอง
 ๑๖๐. ไว เนนที่แมเหะหยา เหะเจาวักรคาแงผานทนา
 ชอเยยเจาควาก่า ครองมา เนนที่ร่า เพงคา

ซึ่งอาจเขียนแผนผังได้ดังนี้

ลักษณะข้อแตกต่างของโคลงสามสุภาพทั้ง ๔ แบบคือ การส่งสัมผัสระหว่างวรรค นอกจากนั้นจะเห็นได้ว่า กำหนดค่าเอกโท ตลอดจนจำนวนคำในแต่ละวรรคก็ไม่แน่นอนคล้าย อย่างไรก็ตามจากการศึกษาลักษณะการแต่งโคลงสามสุภาพจำนวน ๔๖ บท ในวรรณกรรมเรื่อง เจ้าวิสูตรสอนหลาน ผู้วิจัยคิดว่าน่าจะสรุปลักษณะแบบแผนการแต่ง เป็นเกณฑ์กลางได้ดังนี้

แผนผัง

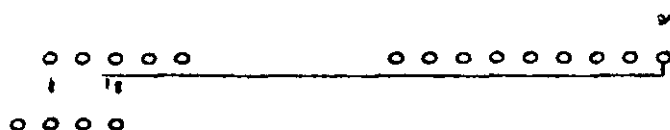

บัญญัติ

๑. โคลงบทหนึ่งมี ๔ วรรค จำนวนคำในวรรคหนึ่ง ๆ ไม่แน่นอนนัก นี้ตั้งแต่ ๓ คำถึง ๘, ๘ คำก็ได้ แต่โดยปกติวรรคที่ ๑, ๒, ๓ จะมี ๕ คำ ส่วนวรรคที่ ๔ จะมี ๔ คำ
๒. กำหนดสัมผัสที่แน่นอนคือ คำสุดท้ายของวรรคที่ ๒ ส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่ ๓ ส่วนสัมผัสที่เป็นลักษณะพิเศษคือ คำสุดท้ายของวรรคแรกส่งสัมผัสไปยังคำที่ ๓ หรือคำสุดท้ายของวรรคที่ ๒ และคำสุดท้ายของวรรคที่ ๒ ส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่ ๔
๓. กำหนดค่าเอกโทที่แน่นอนคือ คำสุดท้ายของวรรคที่ ๒ และวรรคที่ ๓ เป็นเสียงโท และคำสุดท้ายของโคลงต้องเป็นเสียง เอกเสมอ

๒.๓ โคลงสองสุภาพ หรือครุโลง ๒ หอง

ประคอง นิพนธ์เห็บนี้ ไก่กล่าวถึงลักษณะโคลงสองสุภาพ หรือครุโลง ๒ หอง ของลานนาไทยไว้ว่า "จำนวนคำไม่แน่นอน วรรคแรกมี ๕ คำ วรรคที่สองมี ๗ - ๘ คำ และวรรคที่สามมี ๘ วรรณยุกต์ที่บังคับแน่นอนคือ คำสุดท้ายต้อง เป็นเสียง เอกเสมอ" และได้ แสกแผนผังไว้ดังนี้

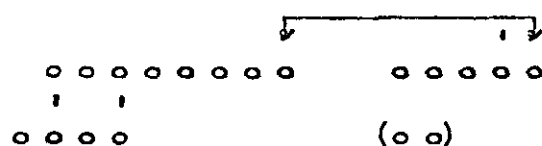
เมื่อพิจารณาโคลงสองสุภาพจำนวน ๓๓ บท ที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่อง เจ้าวิสูตรสอนหล่น ซึ่งน่าจะใช้เป็นข้อมูลในการศึกษา ผู้วิจัยพบว่ามีลักษณะการแต่ง ไม่ตรงกับแผนผังที่แสกไว้ข้างตน บางประการ โดยมีลักษณะการแต่งที่แตกต่างกันพอจะแยกออกได้เป็น ๓ แบบดังนี้

ตัวอย่างแบบที่ ๑

๔. เพื่อบื้อบื้อคำหลาหลงมากลัว ไว้ เป็นระ เบียง เชื้อนรว
สอบแวดเทิงไซ

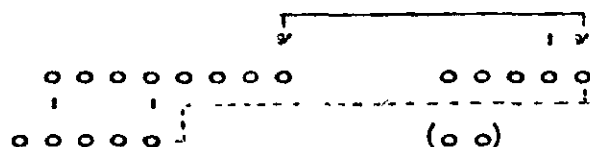
๕๐. อบาเอาค่าหลอแหลมาเป็นหัวหนา จาคำงานถอยชวา
ก็เจ็บใจเพิ่น ไปนา

ซึ่งอาจเขียนแผนผัง ได้ดังนี้

๔๐. ห่อหอดูเพอะบอกก่าแสนเป้ง น่อกองลายเลี่ยมไว
เป็ดสหายใหญนาสู

อย่างไรก็จากที่ได้พิจารณาโคลงสองสุภาพทั้ง ๓๓ บท ในวรรณกรรมเรื่องเจ้าวิสูตร
 สอนหลาน ผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะมีแผนผังและลักษณะฉันทลักษณ์เป็นเกณฑ์กลาง ดังนี้

บัญญัติ

๑. โคลงบทหนึ่งมี ๓ วรรค จำนวนคำในวรรคหนึ่ง ๆ ไม่แน่นอน แต่โดยส่วนใหญ่
 จะประกอบควยวรรคแรก ๔ คำ วรรคที่สอง ๕ คำ วรรคที่สาม ๔ คำ และมีคำสร้อยท้ายบท
 ใ้่อีก ๒ คำ

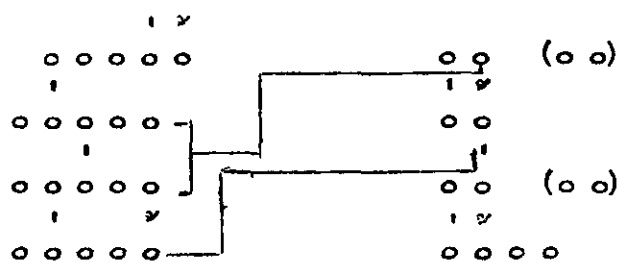
๒. กำหนดเอก ๓ โท ๒ แต่ที่บังคับแน่นอนคือคำสุดท้ายต้อง เป็นเสียง เอกเสมอ

๓. กำหนดสัมผัสคำสุดท้ายของวรรคสองสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่สอง และ
 อาจส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่สามด้วย ทั้งนี้โดยคำนึงถึง เสียงการอ่านเป็นเกณฑ์

เปรียบเทียบลักษณะคำประพันธ์ประเภทโคลงของลานนาไทยกับของไทยภาคกลาง

๑. โคลงสี่สุภาพของลานนาไทยมีลักษณะแผนผัง และ ขอบัญญัติที่ เหมือนกันกับโคลงสี่สุภาพ
 ของไทยภาคกลาง แต่ลักษณะการแต่งโคลงสี่สุภาพของลานนาไทยไม่เคร่งครัดในบังคับเอกโท
 และกำหนดสัมผัสในกัที่ ๗ ของบาทที่ ๒ ไปยังคำที่ ๕ ของบาทที่ ๔ อาจไม่ส่งสัมผัสก็ได้
 ส่วนโคลงสี่สุภาพของไทยภาคกลางนั้นต้องส่งสัมผัสกันเสมอ

ลักษณะแผนผัง โคลงสี่สุภาพของไทยภาคกลาง เป็นดังนี้

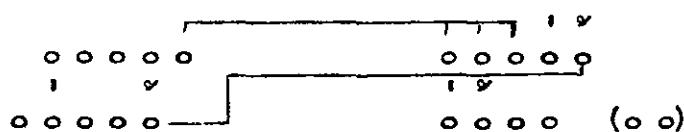

ตัวอย่าง

เสียงลือเสียงเล่าอ้าง	อันใด พี่เอย
เสียงยอมย่อยศไกร	ทั่วหลา
สอง เชื้อพี่หลับไหล	ลืมนั่น จาพี่
สองพิกัดเองอา	อย่าไคถามเนื้อ
	) (ลิลิตพระลอ)

๒. โคลงสามสุภาพของลานนาไทยมีลักษณะแผนผังการจัดคณะคล้ายคลึงกันกับ โคลงสามสุภาพของไทยภาคกลาง แต่แตกต่างกันในข้อบัญญัติ กล่าวคือ โคลงสามสุภาพของ ลานนาไทยมีจำนวนคำในวรรคหนึ่ง ๆ ไข่ม้วนอน คำแทนคำเอกโทต่างกัน โดยเฉพาะคำสุดท้าย ของโคลงต้อง เป็นเสียง เอกเสมอถึง โคลงแล้ว ส่วนกำหนดสัมผัสคล้ายคลึงกัน

ลักษณะแผนผัง โคลงสามสุภาพของไทยภาคกลาง เป็นดังนี้

ตัวอย่าง

โคลงสามแปลกโคลงสอง	ถามท่านองที่แท้
วรรคหนึ่งฟัง เค็มแล	เก็ทจงยล เยี่ยง เทอญ

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ หลักสูตรภาษาไทยประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย

๓. โคลงสองสุภาพของลานนาไทยมีลักษณะแผนผังการจัดคณะคล้ายคลึงกันกับ โคลงสองสุภาพของไทยภาคกลาง แต่แตกต่างกันในข้อบัญญัติ กล่าวคือโคลงสองสุภาพของ ลานนาไทยมีจำนวนคำในวรรคหนึ่ง ๆ ไม่แน่นอน โดยเฉพาะวรรคแรกสามารถบรรจุคำได้ ถึง ๘ คำ คำแห่งคำเอกใดต่างกัน ส่วนกำหนดสัมผัสคล้ายคลึงกันโดยส่งสัมผัสคำสุดท้าย ของวรรคแรกไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่สองซึ่งเป็นคำโทเหมือนกัน

ลักษณะแผนผัง โคลงสองสุภาพของไทยภาคกลาง เป็นดังนี้

๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐	๐ ๐ ๐ ๐ ๐ (๐ ๐)
----------------------	--------------------

ตัวอย่าง

โคลงสอง เป็นอย่างนี้
 เชนโทเห็นเลบง

แสดง แกกูลบุกรช
 แบบนา ๑

ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับลักษณะ โคลง ของลานนาไทยและของไทยภาคกลาง

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงกล่าวถึงประวัติของ โคลงไว้ว่า "โคลงนั้นดูเหมือนจะเป็นของพวกไทยข้างฝ่ายเหนือคิดขึ้น มีกำหนดคอกัณรนับเป็นบาท ๒ บาท ๓ บาท ๔ บาท เป็นบทเรียกว่า โคลงสอง โคลงสาม โคลงสี่ โคลงเกา ๆ มีที่รับสัมผัสและที่กำหนดสูงต่ำน้อยแพง แดงดำมีบังคับมากมายขึ้นในภายหลัง เห็นจะเป็นเมื่อพวกไทย ข้างฝ่ายใต้รับแบบอย่างมาแต่งประพันธ์ขึ้น ๒

๑ หน้า ๒๒๔

๒ บันทึกสมาคมวรรณคดี ฉบับที่ ๕ หน้า ๒๐

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ทรงกล่าวไว้ใน "พระบรมราชาธิบายในการประพันธ์" ว่า "โคลงโบราณส่งเทศาพาทนไม่สู้จะจำกัดเอกโทนัก เพราะฉะนั้นเข้าใจว่า น่าจะเป็นของที่จำกัดกันขึ้นในชั้นหลัง ๆ เป็นเครื่องประดับใจ เพราะพริ้งพริ้วเท่านั้น" และ "ข้อสำคัญในการแต่งโคลงโบราณก็มีแต่เพียงวางสัมผัสให้ถูกแบบเท่านั้นเป็นพอแล้ว"

ชนิด อยู่โพธิ์ ได้แสดงข้อคิดเห็นไว้ในหนังสือ "การสืบสาวราวเรื่องกาพย์กลอน โคลง ฉันท์" ว่าแบบแห่งโคลงที่สุภาพนั้นมีลักษณะคล้ายคลึงกับกาพย์มหาสินธุบาลี ในคัมภีร์กาพย์สารวิลาสสินี และกาพย์รศปักข์ ในคัมภีร์กาพย์กัณณะ และสันนิษฐานว่าการแต่งโคลง น่าจะเป็นที่นิยมกันของชนชาวไทยในดินแดนชว้างเหนือหรือในลานนาไทยมาก่อน โดยให้เหตุผลซึ่งอาจสรุปได้ ๔ ประการคือ

๑. ชื่อโคลงต่าง ๆ บางบท ในหนังสือจินตคามนี้ ของพระโหราธิบดี มีคำบอกท้ายชื่อว่าเป็นโคลงของทางฝ่ายเหนือ เช่น "พระยาลี้ม้ายโคลงลาว" "ธำมัญเกล้ากลอนโคลงลาว" "อินทรหลงหองโคลงลาว" เป็นต้น

๒. หนังสือวรรณกรรมประเภทโคลงที่สุภาพที่เก่าแก่บางคือ โคลงนิราศหริภุญไชย เป็นวรรณกรรมที่แต่งขึ้นในลานนาไทย

๓. คำที่ปรากฏเฉพาะในคำประพันธ์ประเภทโคลงมักมีคำพูดทางภาคเหนืออยู่มาก เช่น เชื้อ เผื่อ เปื้อ ลี พูน เป็นต้น

๔. การแต่งโคลงโบราณน่าจะไปจำกัดในเรื่อง เอกโท มุ่งแต่ให้ได้สัมผัสกับพระบรมราชาธิบายในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ต่อมาเนื่องจากการออกเสียงภาษาไทยนิยมเสียงวรรณยุกต์ และการออกเสียงคำพูดของทางภาคเหนือ หรือแม้ในภาคอื่น ๆ ที่เขียนไม่มีเอกโท แต่ออกเสียงคล้ายก็มีเอกโทกับนี้ เพื่อกำหนดใช้เครื่องหมายวรรณยุกต์ จึงมีการกำหนดบังคับกับเอกโทในโคลงในสมัยต่อมา ^๒

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบรมราชาธิบายในการประพันธ์

หน้า ๕ และ ๒๒

๒ สรุปความจาก ชนิด อยู่โพธิ์ ล.ก. หน้า ๔๔ - ๕๐

บฉี พยอมยงค์ ได้กล่าวถึงลักษณะโคลงแบบต่าง ๆ ของลานนาไทยไว้ในหนังสือ "ประวัติและวรรณคดีลานนาไทย" โดยแสดงตัวอย่างและอธิบายแผนผัง โคลงต่าง ๆ ที่กล่าวถึง มีลักษณะ เป็นโคลงกลบทที่มีชื่อต่าง ๆ กันคือ มาทกฤษฏ์ กรนารายณ์ หนายกรรณ บทสังขยา สราสังวาลย์ ษนาญเภาภคณ อักษรมังไทย วิไสยลพพอ กลาวหยอคมทวน ผสานสมเลศล้ำ คันทน คันทน คันทน ยนตรีพิพย์ และยังมีชื่อโคลงที่ใช้ภาษาบาลีด้วยเช่น ปถมวุดติ พุติยวุดติ ตติยวุดติ ฯลฯ เป็นต้น

ประเสริฐ ณ นคร ได้แสดงข้อคิดเห็นไว้ในหนังสือ "โคลงกลบท" ว่า โคลงคงจะมีกำเนิดมาจากทางเหนือ เพราะมีลิลิตพระลอและโคลงนิราศหริภุญชัย ซึ่งมีต้นกำเนิดมาจากทางเหนือ และมีโคลงกลบทลาวยกมาเป็นตัวอย่างในหนังสือจินตมานัซึ่ง เขาใจว่าเป็นตำราเรียนหนังสือไทยเล่มแรกที่แต่ง เมื่อ พ.ศ. ๒๒๒๓ กลบทโคลงลาวที่อ้างถึงในจินตมานัเป็นโคลงมาจากทางเหนือ เพราะมีตำราโคลงกลบทอยู่ในภาคเหนือซึ่งมีชื่อตรงกับที่ปรากฏในจินตมานัอยู่หลายบท นอกจากนี้ ประเสริฐ ณ นคร ก็ได้นำตัวอย่างโคลงกลบทจากตำราโคลงภาคเหนือมาอธิบาย โดยแสดงลักษณะต่าง ๆ เพิ่มเติมจากที่ บฉี พยอมยงค์ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ "ประวัติและวรรณคดีลานนาไทย" ด้วย ๒

จากข้อคิดเห็นต่าง ๆ ที่ยกมา อาจสรุปเป็นข้อสันนิษฐานได้ว่า การแต่งโคลงของลานนาไทยนั้นน่าจะได้นิยมกันมาก่อนชานานแล้ว และสาเหตุที่ลักษณะแบบแผนการแต่งโคลงในวรรณกรรมลานนาไทยกับในวรรณกรรมไทยภาคกลางมีแบบแผนข้อบัญญัติต่างกันนั้นก็เพราะ ก็นักเขียนชาวลานนาไทยยึดถือเสียงและจังหวะในการอ่านเป็นเกณฑ์ตามแบบอย่าง การแต่งโคลงโบราณ และมุ่งใช้คำที่มีความหมายตรงตามที่ต้องการมากกว่าที่จะ เกรงครัดในข้อบังคับสัมผัส ส่วนการแต่งโคลงในวรรณกรรมไทยภาคกลางนั้น แต่คงได้ยึดถือเคร่งครัดในข้อบังคับเอกโท ต่อมาในสมัยหลังจึงได้เพี้ยนแบบแผนข้อบัญญัติให้คำที่ใช้วรรณยุกต์กำกับขึ้นมา และกำหนดเป็นแบบแผนการแต่งมาจนถึงปัจจุบัน

ศิลปะการประพันธ์ในวรรณกรรมเรื่อง เจ้าวิฑูรย์สอนหลานและพระลอสอนโลก

โดยปกติแล้ววรรณกรรมทั้งหลายจะประกอบด้วยลักษณะ ๒ ประการคือ "รูปแบบ" (Form) และ "เนื้อหา" รูปแบบ หมายถึง ศิลปะการประพันธ์ อันได้แก่ กลวิธีในการแต่ง ลักษณะคำประพันธ์ ถ้อยคำ ความมั่งคั่งของภาษา ส่วนงานโวหารต่าง ๆ ฯลฯ ซึ่งผู้แต่งเลือกสรรใช้เพื่อสื่อ "สาร" (Message) * ไปยังผู้อ่าน ส่วนเนื้อหา หมายถึง เรื่องราวต่าง ๆ ตลอดจน "สาร" ที่ผู้แต่งมุ่งให้ผู้อ่าน วรรณกรรมที่มีคุณค่าต้องประกอบด้วยลักษณะที่เด่นทั้ง รูปแบบ และเนื้อหา ที่ร้อยสอประสานกันอย่างเหมาะสมกลมกลืนควบคู่กันไป รูปแบบ หรือศิลปะการประพันธ์ เป็นสิ่งหนึ่งที่ผู้ศึกษาค้นคว้าของวรรณกรรมในแง่วรรณศิลป์ ให้ความสำคัญ เห็นว่าควรจะได้ทำการศึกษาศิลปะการประพันธ์ในวรรณกรรมเรื่อง เจ้าวิฑูรย์สอนหลานและพระลอสอนโลก เพื่อวินิจฉัยคุณค่าของวรรณกรรมดังกล่าว

การศึกษาศิลปะการประพันธ์ในวรรณกรรมโดยการวิเคราะห์ในเชิงสุนทรียศาสตร์ เป็นการศึกษาคำเน้นความสำคัญจากทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์แบบตะวันตกที่ถือว่า วรรณคดีเป็นวิจิตรศิลป์ว่าพวกคัมภีร์ ไอ.เอ.ริชาร์ดส์ (I.A. Richards) เป็นนักวรรณคดีวิจารณ์ชาวตะวันตกผู้หนึ่งวางแนวการศึกษาวรรณกรรมในฐานะที่เป็นงานศิลปะ และเน้นถึงความสำคัญของการอ่านละเอียด (close reading) ^๑ ซึ่งหมายถึง "ศึกษา และวิเคราะห์ความหมายของคำแต่ละคำ ทุก ๆ คำและอาจจะรวมไปถึงทุก ๆ เสียง ทุก ๆ จังหวะ และความเคลื่อนไหวในบทประพันธ์หนึ่ง ๆ อย่างละเอียด โดยวิเคราะห์หลักลงไปว่า คำ เสียง จังหวะ และความเคลื่อนไหวหนึ่ง ๆ ให้ความรู้สึก แสง สี เสียง ภาพพจน์ จินตนาการ ฯลฯ แก่ผู้อ่านอย่างไรบ้าง หรือมีค่ากับชั้นของความหมายชั้นบาง" ^๒

* หมายถึง สารสำคัญในวรรณกรรมที่ผู้แต่งประสงค์จะถ่ายทอดหรือสื่อให้ผู้อ่านได้รับรู้ ...

^๑ เจกนา นากวัชร "วรรณคดีวิจารณ์และการศึกษาวรรณคดี" วรรณไทยการ

หน้า ๔๐ - ๔๑

^๒ ชลธิรา สัตยวาทินา การนำวรรณคดีวิจารณ์แบบตะวันตกมาใช้กับวรรณคดีไทย

หน้า ๑๙๕

การศึกษาวิเคราะห์ รูปแบบ หรือ ศิลปะการประพันธ์ในวรรณกรรมครั้งนี้ ผู้วิจัย ใช้วิธีการวิเคราะห์ในเชิงสุนทรียศาสตร์ โดยการอ่านละเอียดครั้งที่ได้อ่านมาแล้ว และจะ ทยอยบ่งลักษณะเด่นที่พบในวรรณกรรมทั้ง ๒ เรื่อง ขึ้นมากล่าว อันได้แก่ ลักษณะการใช้คำ ศิลปะการเปรียบเทียบ และกลวิธีในการกล่าวสอนแบบชัดตรง ๆ และชี้ให้เห็นผล ซึ่งทั้ง ๓ ลักษณะช่วยเสริมสร้างสุนทรียภาพในค่านรูปแบบของวรรณกรรมทั้ง ๒ เรื่อง ดังจะได้อธิบาย โดยลำดับดังนี้

๑. การใช้คำ

ลักษณะถ้อยคำโดยส่วนใหญ่ที่ปรากฏในโคลง เจ้าวิสูตร สอนหลานและโคลงพระลอสอนโลก เป็นคำในภาษาถิ่นลานนาไทย ซึ่งเป็นที่ทราบความหมายกันเฉพาะคนในท้องถิ่น ทั้งนี้เพราะ วรรณกรรมทั้ง ๒ เรื่อง เป็นวรรณกรรมท้องถิ่นสูง แดง ชิบ เพื่อผู้อ่านชาวลานนาไทยโดยเฉพาะ จึงออกจะเป็นการยากสำหรับชาวไทยท้องถิ่นอื่น ๆ ที่จะทำความเข้าใจกับความหมายของโคลง แต่ละบท * อย่างไรก็ตามในการถอดอักษรจากภาษาไทยลานนาเป็นภาษาไทยภาคกลาง มีถ้อยคำ เป็นจำนวนไม่น้อยที่มีลักษณะรูปการ เขียนเหมือนหรือคล้ายคลึงกับภาษาไทยภาคกลาง (แต่ในการอ่าน จะออกเสียงตามสำเนียงท้องถิ่น)

ถ้อยคำภาษาที่ปรากฏในวรรณกรรมทั้ง ๒ เรื่องนี้ มีทั้งคำภาษาถิ่นลานนาไทยซึ่งปัจจุบัน ยังคงใช้กันอยู่ และคำภาษาถิ่นที่เป็นคำศัพท์โบราณซึ่งปัจจุบันไม่ค่อยได้ใช้แล้ว และยังมีคำที่มาจาก ภาษาบาลีสันสกฤตปรากฏใช้อยู่ด้วย เช่นคำว่า "อุปเทศ, อัครราช, อิตถิ, คลองบัวรามัตร์, รวายเป็น, บัวรม, เทียรยอม ฯลฯ" เป็นต้น เข้าใจว่าคำเหล่านี้คงจะใช้สื่อความหมาย เป็นที่เข้าใจได้ในท้องถิ่นลานนาไทยในสมัยของผู้แต่ง **

* ความหมายของคำศัพท์ภาษาท้องถิ่นลานนาไทยในวรรณกรรมทั้ง ๒ เรื่องนี้ ถูกรวบรวม จาก อภิธานศัพท์ในภาคผนวก

** คำศัพท์โบราณในวรรณกรรมมีประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าทางภาษาศาสตร์เชิงประวัติ ในที่นี้ผู้วิจัยจำกัดขอบเขตเฉพาะด้านศิลปะการประพันธ์ จึงมิได้ทำการศึกษาค้นคว้าอย่างละเอียด

ลักษณะเด่นของการใช้ถ้อยคำที่ปรากฏในวรรณกรรมทั้ง ๒ เรื่อง อาจกล่าวได้ว่า โดยลักษณะส่วนใหญ่ผู้แต่งมุ่งในการใช้คำที่มีความหมายตรงตามวัตถุประสงค์ของการสื่อไปยังผู้อ่าน มากกว่าที่จะมุ่งความวิจิตรบรรจงหรือการใช้ศัพท์ที่หรูหรา ลักษณะการใช้คำในวรรณกรรมทั้ง ๒ เรื่องมีดังนี้

๑.๑ การใช้คำซ้ำ

ในโคลง เจ้าวิฑูรสอนหลานและโคลงพระลอสอนโลก ผู้แต่งนิยมใช้คำซ้ำ ๆ กัน ในคำขึ้นต้นของโคลงสี่สุภาพ เพื่อมุ่งให้ผู้อ่านเข้าใจได้ว่าในโคลงบทนั้น ๆ ต้องการที่จะกล่าวสอนใคร เช่น หากมุ่งที่จะกล่าวสอนบุคคลทั่ว ๆ ไป ก็มักจะใช้คำว่า "เป็นคน" เป็นคำขึ้นต้น

ในบทแรกของโคลงสี่สุภาพ ตัวอย่าง เช่น

"เป็นคน	แกนยากแท้	ก็หลิ"
"เป็นคน	อย่าโกรธกริ้ว	โกธฯ เช่นเนอ"
"เป็นคน	อย่าวาทอง	เชิงชาย เช่นเนอ"
"เป็นคน	อย่าเชอศวย	เบียรัก" เป็นต้น

หากมุ่งที่จะกล่าวสอนบรรดาขุนนางซึ่งบียศศักดิ์สูงก็จะใช้คำว่า "เป็นขุน" ในบทแรกของโคลงสี่สุภาพ เช่น

"เป็นขุน	อย่าลนเหลน	ลนธรรม นากเนอ"
"เป็นขุน	หือสุภาพทวย	กลองธรรม"
"เป็นขุน	อย่าเสพทวย	สุรา เช่นเนอ"
"เป็นขุน	อย่าโลภทวย	คัมฯฯ นักเนอ" เป็นต้น

ในโคลง เจ้าวิฑูรสอนหลานมีกาสอนแก่หญิงในราชสำนัก (ซึ่งไม่มีปรากฏในโคลงพระลอสอนโลก) ผู้แต่งใช้คำว่า "เป็นนางทาว" ในบทแรกของโคลงสี่สุภาพ เช่น

"เป็นนางทาว	หือประกอบทวย	วาวา"
"เป็นนางทาว	หือเลียนเกลียง	จาหวาน"
"เป็นนางทาว	หือแฉมเนอ	เจียมตน" เป็นต้น

ลักษณะของการใช้คำซ้ำ ๆ กันเช่นนี้ เป็นกลวิธีในการกล่าว เน้นย้ำให้ผู้อ่านได้ตระหนักถึงฐานะของแต่ละบุคคล เช่นการใช้คำว่า "เป็นขุน" ในบาทแรกของโคลงสี่สุภาพซ้ำ ๆ กันเช่นนี้ ก็เพื่อให้ผู้อ่านอยู่ในฐานะเป็นขุนนางได้ตระหนักถึงฐานะของตนว่าควรจะทำตัว เช่นไร

นอกจากนี้ในโคลงสองสุภาพและโคลงสามสุภาพ ซึ่งปรากฏเฉพาะในโคลงเจ้าวิสูตรสอนหลาน ผู้แต่งก็นิยมใช้คำว่า "หื้อ" (ให้) ซ้ำ ๆ กัน โดยมีลักษณะที่เป็นกรกรลวายเป็นการใช้คำซ้ำที่ให้ความหมายต่างกัน และเป็นคำเชื่อมตลอดจนในหน้าเสี่ยงที่ไพเราะในการอ่านอีกด้วย ดังเช่น

๑๒. หื้อคอยรักษาทัวหื้อไค หื้อพนจากโพยภัยโทษร้าย
อันทานทนายใส่
๑๔. หื้อไปถามหื้อไคข้าพาทเบื่อง หื้อเท็จจริงฝ่ายเพื่อง
กอยสุ เมือง แดง

(โคลง เจ้าวิสูตรสอนหลาน)

ในโคลงทั้ง ๒ บท คำว่าหื้อคำแรกมีความหมายคล้ายคลึงกับคำว่า "จง" ส่วนคำที่สองมีลักษณะเป็นคำเชื่อม และคำที่สามมีความหมายคล้ายคลึงกับคำว่า "เพื่อ" ลักษณะการใช้คำซ้ำเช่นนี้เป็นการใช้คำที่หลากความหมายได้เป็นอย่างดี

๑.๒ การใช้คำซ้ำ

การใช้คำซ้ำปรากฏอยู่แทบทั้งในโคลง เจ้าวิสูตรสอนหลานและโคลงพระลอสอนโลก ลักษณะการใช้คำซ้ำนี้แบ่งออกเป็น ๒ ประเภทคือ

๑.๒.๑ ลักษณะการใช้คำซ้ำที่เพิ่มความไพเราะในการเล่นเสี่ยงสัมผัส เป็นคำซ้ำชนิดที่แยกคำไม่ได้ หรือบางคำอาจจะแยกกันได้ แต่คำหนึ่งมีความหมาย อีกคำหนึ่งไม่มีความหมาย เช่นคำว่า จิกจง สกิสรม หลาหลง โสบสาม ฯลฯ เป็นต้น

๑.๒.๒ ลักษณะการใช้คำที่มุ่ง เน้นความหมายของคำให้กระจ่างมากขึ้น และในขณะเดียวกันก็อาจ เป็นการ เล่นเสียงสัมผัสด้วย เป็นคำอุจน์ที่แยกคำได้โดยมีความหมายทั้ง ๒ คำ เช่นคำว่า พลาดพล้ง ลอมแวก ทองดี คอบตาน ร่องเอ็น ฯลฯ เป็นต้น ตัวอย่าง เช่น

๒.	ท่านก็มา <u>จิกรอง</u> ไว้หือ เป็นทั้ง
จุงกบไตทวยสัง	กล่าว <u>สถิติสร</u> <u>พลาดพล้ง</u>
๓.	เพียบหอมมี <u>ค่าหลาหลง</u> มากลัว
<u>ลอมแวก</u> เทิงโซ	ไว้ เป็นระเบียง <u>เชอนรว</u>

(โคลง เจ้าวิฑูรสอนหลาน)

๖.	รูอันไคยารับ <u>รอง</u>
เยียวว่ามี <u>ค่าผาบ</u>
รู้ไคคอย <u>โลมถาม</u>
อयरับ <u>รอน</u> <u>รอง</u> <u>เอ็น</u> | <u>โสมสาม</u>
ผาหนา
<u>ทองดี</u> คุรา
<u>คอบตาน</u> เสียงไป |
|----|--|--|

(โคลง พระลอสอนโลก)

๑.๓ การใช้คำเรียกบุคคลที่ต้องการกล่าวสอนอย่างมีศิลปะ

การใช้คำประเภทนี้เป็นลักษณะ เจนที่พบเฉพาะในโคลงสอง และโคลง สามของ โคลง เจ้าวิฑูรสอนหลาน กล่าวคือผู้แต่งนิยบใช้คำที่มีความหมายกว้างๆ เป็นคำเรียกแทน ตัวบุคคลที่ผู้แต่งมุ่งกล่าวสอน มีลักษณะคล้าย ๆ กับคำสร้อย แต่เป็นคำที่ปรากฏในบทซึ่งเพิ่มความไพเราะในน้ำเสียง และความหมายในโคลงมากยิ่งขึ้น ตัวอย่าง เช่น

คำเรียกบุคคลทั่ว ๆ ไป :

๑๖.	การพิจารณา <u>อุฎฐาน</u>
และ <u>เจายอ</u> <u>กัมมาน</u>	गर्नความคิดเราคืบ <u>กลางพายคาน</u>
๔๔.	มันเทา <u>ประจัญ</u>
ขอ <u>หือ</u> <u>เจ้าฟอง</u> <u>คะนูนงว</u>	ฝูง <u>หนูปลา</u> <u>หนอยหนว</u>
กอย <u>ล</u> <u>กัท</u> <u>คำกัว</u>

จะเห็นได้ว่าการใช้คำเรียกชื่อทั้ง ๓ ลักษณะเป็นการกล่าวยกย่อง ซึ่งแสดงถึงความละเอียดของผู้แต่งในการเลือกสรรคำและเป็นการใช้หลักจิตวิทยาในการสอนโดยการแสดงห่วงที่อ่อนน้อมของผู้แต่ง อันเป็นกลวิธีที่สร้างความนิยมชมชอบให้แก่ผู้อ่านเพื่อให้เกิดความเลื่อมใสในคตินิยมที่ผู้แต่งกล่าวสอน ทั้งยังเสริมแต่งความไพเราะให้กับบทโคลงด้วย นับเป็นลักษณะเด่นด้านการใช้คำอย่างหนึ่งที่ปรากฏเฉพาะในโคลงเจ้าวิทุรสอนหลาน

๑.๔ การเลือกสรรคำที่สร้างจินตภาพและให้ความรู้สึก

ถ้อยคำที่ผู้แต่งเลือกสรรนำมาใช้ในการแต่งวรรณกรรมทั้ง ๒ เรื่อง แม้จะมีชื่เป็นคำศัพท์ที่สูง หรือมุ่งความวิจิตรบรรจงของภาษามากนัก แต่ถ้อยคำที่มีลักษณะ เรียบ ง่าย นั้นก็สามารถก่อให้เกิดจินตภาพ และให้ความรู้สึกแก่ผู้อ่านได้เป็นอย่างดี ตัวอย่างเช่น

๒๒. ครั้นว่าเสียหวิดแนวทางตัว ก็คู่ต่าง เพินเอาจันมาหลุ่ม
เต็มว่าติดพิคพัง - ก็เหมือนปลาอยู่ในลุ่ม
(โคลงเจ้าวิทุรสอนหลาน)

๑๔๓. คนคร้านมักโลกค้าย อาหาร
ยามทานเรียกกระทำการ บัสน์
ยามกินเท่าหยุบหยวาม หยุบยวาม เอาจเฮย
ครันแคว่นกินแล้วคร้าน ถูกด้านตาซัง
(โคลงเจ้าวิทุรสอนหลาน)

คำว่า "พิคพัง" เป็นวิเศษณ์วลีที่แสดงลักษณะอาการกินร่นของปลาที่ติดอยู่ในลุ่ม และคำว่า "หยุบหยวาม" "หยุบยวาม" ก็เป็นคำกริยาแสดงลักษณะอาการกินอย่างตะกละมูมมาม ซึ่งทั้ง ๒ คำมีน้ำเสียงที่ให้ความรู้สึกและก่อให้เกิดจินตภาพ (Image) แก่ผู้อ่านได้อย่างเหมาะสม

๓๗. หนามหนุ่มยาว <u>ขวางช่วย</u>	ปลาย <u>แซว</u>
ปักที่ไคหนาม <u>แฉว</u>	อ่อน <u>เนื้อ</u>
หนาม <u>เก้</u> หลอน <u>บแซว</u>	ปลาย <u>มุ่ม</u> ก็ <u>คี่</u>
ปักที่ไค <u>ไค้</u> เข้า	บาค <u>กว้าง</u> นาน <u>หาย</u>

(โคลงพระลอสอนโลก)

คำว่า "ขวางช่วย" เป็นวิเศษณ์ลักษณียาวยาว หมายถึง ยาวโง้งออกไปมาก ส่วนคำว่า "แซว" แปลว่าเรียวแหลม ปกติภาษาท้องถิ่นลานนาไทยมีคำว่า "เหลียม" แปลว่า แหลม แต่ในที่นี้ผู้แต่งจงใจใช้คำว่า "แซว" ซึ่งให้ความหมายว่าแหลมและเรียว จะเห็นได้ว่า คำว่า "ขวางช่วย" และ "แซว" เป็นคำที่ผู้แต่งเลือกสรรใช้ เพื่อให้ความรู้สึกว่าหนามอ่อนนั้นมีความยาวและเรียวแหลมมาก นอกจากนี้ยังมีลักษณะการส่งสัมผัสอักษรอีกด้วย

๒๕. สระศรี <u>บัง</u> เกิด <u>ด้วย</u>	บัว <u>มี</u>
ยาวโย <u>ชน</u> เหนือ <u>นที</u>	แม่น้ำ
สุริยะ เบ่ง <u>รวาย</u> ศรี	เพียง <u>พุง</u> มา <u>เหย</u>
<u>บัว</u> หุบ <u>หับ</u> เหี่ยว <u>แห้ง</u>	<u>ยอบ</u> ยาว <u>บัว</u> โร <u>ย</u>

(โคลงพระลอสอนโลก)

ข้อความในบาทสุดท้ายของโคลงบทนี้ ผู้แต่งได้เลือกสรรคำที่นอกจากจะมีความไพเราะของเสียงสัมผัสแล้ว ยังก่อให้เกิดจินตภาพแก่ผู้อ่านได้เป็นอย่างดี โดยกล่าวถึงคอกบัวที่หุบแล้วเหี่ยวแห้งคอย ๆ ร่วงโรยไป คำว่า "ยอบยาว" หมายถึง ร่วงโรยเป็นคำภาษาถิ่นลานนาไทย ที่ให้ความรู้สึกที่คอกบัวนั้นกำลังร่วงโรยลงไปยังอย่างช้า ๆ

๒. การเปรียบเทียบ

การเปรียบเทียบเป็นศิลปะในการประพันธ์อย่างหนึ่งที่ช่วยเสริมคุณค่าเชิงสุนทรียภาพทางภาษาให้กับวรรณกรรม ส่วนนวนิยายหรือเรื่องเปรียบเทียบที่คุ้นเคยกันจะได้เกิดจินตภาพ (Image) แก่ผู้อ่าน ช่วยชี้แนะให้ผู้อ่านมีความเข้าใจเนื้อหาในวรรณกรรมได้อย่างกระจ่างและลึกซึ้ง และเสริมสร้าง "รส" ความไพเราะในวรรณกรรมซึ่งผู้อ่านสามารถจะสัมผัสได้ โดยการอ่านวิเคราะห์ห้อยก่าและความเปรียบเทียบนั้น ๆ อย่างละเอียดถี่ถ้วน การเปรียบเทียบเป็นลักษณะเด่นที่ปรากฏมากในวรรณกรรมเรื่อง เจ้าวิทูรสอนหลานและพระลอสอนโลก ซึ่งสามารถแบ่งแยกกลวิธีในการแกงออกเป็น ๓ ลักษณะดังนี้

๒.๑ การเปรียบเทียบแบบอุปมา (Simile)

คือการเปรียบเทียบสิ่งที่คล้ายคลึงกัน โดยมักใช้เชื่อมโยงหรือคำอุปมาแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าผู้แต่งจงใจเปรียบเทียบ ลักษณะการเปรียบเทียบแบบอุปมา (Simile) นี้เป็นกลวิธีที่ผู้แต่งใช้ในวรรณกรรมทั้ง ๒ เรื่อง เป็นอย่างมาก โดยมักใช้คำเชื่อมโยงว่า อุปมา, เอาเพด, เพดดัง, เฝียบคัง, เฝียมคัง, เป้นคัง ฯลฯ เป็นต้น ตัวอย่างเช่น

๒.	วิทูร เหาโลกนี้ สอนสั่งสัตว์โลก ไกรใดไกรแถมผะผา <u>เพียบ เพศมีไม้ไก่อ</u>	เรื่องผะผา แหงนไหล เล้ง เลียบ กูทรา สองไว้ เฝียมมโน (โคลง เจ้าวิทูรสอนหลาน)
๓.	ลอรราชลือโลกทาว สั่งสอนในโลกา ไผไก่อแถมปัญญา <u>เป้นคัง</u> ไบไคซี้	จอมผะผา โลกนี้ เพิง เลียบ กูแหล สองไว้ เฝียมใจ (โคลง พระลอสอนโลก)

: เปรียบเทียบคำสอน (ของพระลอ หรือของเจ้าวิฑูร) ว่าเป็นเหมือนกังไต้ส่องแสงสว่าง
ให้แกใจ คำเปรียบเทียบกับนี้ให้ความหมายที่เข้าใจได้โดยง่ายและเหมาะสม ทั้งนี้เพราะเนื้อหา
ในวรรณกรรมเป็นคำสอนด้านการดำเนินชีวิต และการที่คนเราจะเดินไปบนทางชีวิตได้อย่างไร
ถูกตอ้งก็โดยมีแสงสว่างนำทาง เพื่อชี้จกความมืดคือความโง่ให้หมดไป

๕.	เป็นคนแก่นยากแท้	ก็หลิ
	ปองรักษา อินทรีย์	ยากไสร
	<u>ประเพียร</u> จ้งจาบรี	รักษทางยาก นักเฮย
	จักกลาวกิจหื้อ	โลกนี้ควรคะนิง
		(โคลง เจ้าวิฑูรสอนหลาน)

๕.	เป็นคนแก่นยากแท้	ก็หลิ
	ปองรักษาอินทรีย์	ยากไสร
	<u>เหมือนจ้ง</u> จามรี	รักษทาง มั่นเฮย
	จักกลาวกิจจะไว	โลกนี้ควรเพียม
		(โคลง พระลอสอนโลก)

: เปรียบเทียบว่าคนเรานั้นจะรักษาศีลให้คงอยู่ยากยิ่งนัก เหมือนกับจามรีซึ่งรักษางของมัน
ความเปรียบในตอนนี้ให้ความหมายที่ลึกซึ้งพอสมควร กล่าวคือจามรีนั้นเป็นสัตว์ที่รักษางของมันมาก
ในยามที่ทางไปเกี่ยวกับกิ่งไม้ก็จะพยายามปลดออก แต่แม้ว่ามันจะหวงแหนหางของมันเพียงใด
ก็ไม่อาจจะรักษาไว้ได้ตลอดกาล เปรียบเหมือนคนเราซึ่งรักและหวงแหนชีวิตของตนเอง ้วยากยิ่ง
เช่นกัน

๖๕.	ใครโคหลอนลวงดอย	วาวา เลานัน
	กับอาจจักหนคินมา	งายไค
	<u>อุปมา</u> คั่นาวา	ดูลอง ไปนัน
	บออาจจักจ้งไค	เที่ยงหลมกลางฟอง
		(โคลง เจ้าวิฑูรสอนหลาน)

๕. ไผ่โตหากลวงถอย	วาทา
กับอาจกินคำมา	ง่ายได้
<u>เพดเพียง</u> กัณาวา	กิดหากต อญแล
บอาจจักคืนไกล	ฝั่งคัยแรงพาย

(โคลงพระลอสอนโลก)

: เปรียบคำพูด (ที่ไขคดี) เมื่อเอ่ยออกไปแล้วยอมไม่อาจกลับคืนมาได้ โดยในโคลง เจ้าวิสูตรสอนหลานกล่าว เปรียบว่าเหมือนกับเรือที่ล่อง ไปกลางลำน้ำที่ไหลเชี่ยว ไม่อาจหยุดได้ ถ้าหยุดต้องล่มลง กลางฟองคลื่น ส่วนในโคลงพระลอสอนโลกกล่าว เปรียบว่าเหมือนกับเรือที่เกยติดหากอยู่ ไม่สามารถพายให้ขึ้นฝั่งได้ ความเปรียบในตอนนี้ก่อให้เกิดจินตภาพ (Image) ไปคนละก้าน แต่ก็ให้ความหมายที่คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ ทั้งเรือที่เกยติดหากอยู่หรือเรือที่ล่อง กลางลำน้ำไหลเชี่ยว ก็ย่อมจะไม่สามารถพายคืนสู่ฝั่งได้ เหมือนกับคำพูดที่เอ่ยออกไปแล้วยอมไม่อาจกลับคืนมาได้ นับเป็นความเปรียบที่ลึกซึ้ง ไม่น้อย

๕๔. ใจหญิงคั่งนวกเฝง	สี่สาย
ไทรเรียวราบลอนหาย	วูไพบ
จิตใจเจตนจรงชาย	เปียงมาย มักเหย
<u>เพียง</u> คัฟไฟไหมเฝง	ภูคูกลามาเคียว
๕๕. ใจหญิงคั่งครั้งไกล	เตาไฟ
ยามใดมัวหนีไกล	จากข้าง
ชายหนุ่มยอมปราศรัย	สนุกชน ชมเหย
ใจหวั่นไหวศยฐ	กรังไคตกไฟ
๕๖. กองไฟอันใหญ่ไค	แสนเตา
กับอบหัวเฒ	ล่านตอ
<u>เพียง</u> คัฟคัณฑาหญิงเลา	บอ้ม ชายแล
ไผ่อาจหักห้ามไค	โลกนี้เหลือหญิง

(โคลงพระลอสอนโลก)

: โคลงทั้ง ๓ บทนี้ เนื้อหากล่าวถึงลักษณะหญิงที่ไม่ซึ่งใดแก่หญิงเจ้าชู้ ในโคลงบทที่ ๕๔ ผู้แต่ง เปรียบใจหญิงที่เจ้าชู้ว่าเหมือนกับสิ่งที่ไม่ซื่อสัตย์ไฟเรียลลามก็ละลายไหมไฟ ใจหญิงเจ้าชู้ก็จุกกัน พอชายมาเบี่ยงมายเลียบเคียงก็หัวนั้ไ้ตาม ในโคลงบทที่ ๕๕ ก็เปรียบใจหญิงที่เจ้าชู้เหมือนกับครั้งที่อยู่ไกลเตาไฟยามใดที่สามีจากไปก็กับทูลูชายบิใจหัวนั้ไ้เหมือนครั้งที่ตกลงไปในไฟ ความเปรียบในโคลงทั้ง ๒ บทนี้ มีความหมายที่เพาะสมก่อให้เกิดจินตภาพแก่ผู้อ่านซึ่งทำให้เข้าใจได้โดยง่าย ทั้งนี้เพราะลักษณะของครึ่งและสิ่งนั้นยามเืองถูกไฟก็จะไหม้หลอมเหลวได้ง่าย ซึ่งเปรียบได้กับใจของหญิงเจ้าชู้ที่ยอมอ่อนไหวได้ง่ายเมื่อได้อยู่ใกล้ชิดกับชาย ในโคลงบทที่ ๕๗ มีเนื้อหาที่กล่าวสรุปลักษณะของหญิงมากคณหาไข่อ้มในนรรักช่ายว่าประคองเพลิงใหญ่สักแสนเตาที่ไม่รู้จักอ้อมพิน จะให้พินสักล้านสักตอกก็ไม่รู้จักพอ (กล่าวหวั แผลว่าพิน และคือแผลว่าสิบโกฏิ) ความเปรียบในบทนี้ให้ความรู้สึกที่น่าองเสียสละสั้ประคองประชัน ซึ่งช่วยเสริมคุณค่าในวรรณกรรม โดยทำให้ผู้อ่านไม่เบื่อหน่ายจนเกินไป

๑๖๘. เอาเมื่อยใจเพศเพียงกั้

ไปแหวไกลกงมา

คือถึงยอกสีเนหา

ปานลูกนมละไ้

มาตา

ลูกไ้

นั้คิน คำเฮย

พรากซางนั้ไป

(โคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน)

๒๐. เมื่อยใดใจเพศเพียง

ไปเคินไกลนานมา

กิดถึงแคสีเนหา

เสอกลงนกละลูกไ้

มาตา

ลูกไ้

นั้มึง รักเหย

แอบซางนั้ตน

(โคลงพระลอสอนโลก)

: โคลงบทข้างต้นนี้กล่าวถึงลักษณะของภรรยาที่ดีโดยใช้ความเปรียบแบบอุปมาที่ลึกซึ้ง ผู้อ่านจะต้องตีความในแต่ละบาทให้สัมพันธ์กันจึงจะเข้าใจได้ ผู้แต่ง เปรียบจิตใจของภรรยาที่ดีว่าให้ความรักและห่วงใยสามีอยู่เสมอ โดยให้ความรู้สึกเหมือนกับมารดาที่จำเป็นต้องจากบุตร

ไปไกลตาย่อมมีความรักความห่วงใยต่อบุตรมากเช่นใด ก็ให้ภรรยาที่มีความรู้สึกต่อสามีมากเช่นนั้น กล่าวคือให้มีความรักและห่วงใยสามีเสมือนทั้งมารการักบุตรนั่นเอง

๑๖๕.	เบียดใครทำ <u>เพ็ญเพียงดัง</u>	ทาสี
	ปฏิบัติไต่ตามคลองคี่	กำเขา
	<u>อุปมา</u> คัมภีร์	ยาพระเวส วันนั้น
	ตัวคั้นเขาเป็นเจ้า	แม่นซอมณีนาง

(โคลง เจ้าวิฑูรสอนหลาน)

๒๒.	เอาเมียดใจ <u>เพิกคั่ง</u>	ทาสี
	ปรนนิบัติแตกคองคี่	นอมไท่
	<u>อุปมา</u> คัมภีร์	ยาพระเวส สันทรแหล
	คือเอาตัวเป็นเจ้า	ถูกถวนคคัชรรม

(โคลง พระลอสอนโลก)

๖ : เปรียบลักษณะของภรรยาที่คว่ำให้ตัวเหมือนกับขาทาสคือรู้จักปรนนิบัติสามีทุกคำเขาเสมือนทั้งพระนางมัทรีที่ยำเกรงพระเวสสันดร ก็ให้ถือเอาสาปเป็นเจ้า การเปรียบเทียบโดยยกพระนางมัทรีมาเป็นแบบอย่าง เช่นนี้ นับเป็นกลวิธีในการแต่งคดี เพราะบทบาทของพระนางมัทรีที่ปรากฏในมหาเวสสันดรชาดกย่อมเป็นที่รู้จักกันดีสำหรับผู้อ่านทั่วไปอยู่แล้ว

ลักษณะการเปรียบเทียบแบบอุปมา (Simile) ดังที่ได้ยกตัวอย่างมานี้มีปรากฏอยู่มากในวรรณกรรมทั้ง ๒ เรื่อง ซึ่งมีทั้งการเปรียบอย่างขรรบคา และการเปรียบอย่างลึกซึ้ง นอกจากนี้ยังมีการเปรียบเทียบลักษณะ เป็นขั้นตอน โดยกล่าวถึงสิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบเป็นเรื่องราวทำนองยกอุทาหรณ์มาก่อน แล้วจึงกล่าวเปรียบไปถึงคติธรรมที่ผู้แต่งมุ่งกล่าวสอนดัง เช่นในโคลง เจ้าวิฑูรสอนหลาน จากความในโคลงบทที่ ๕๕ ถึงบทที่ ๑๐๓ ผู้แต่งยกอุทาหรณ์จากเรื่องราวของปลาใหญ่ไล่กินปลาเล็ก แล้วนำไปเปรียบในโคลงบทที่ ๑๐๓, ๑๐๔ และ ๑๑๑ ดังนี้

๔๕. จักเสลยบพาทเบื่อง
 ชักแทกเทียมอุปมา
 เป็นคลองแด่ธรรมดา
 เป็นกากกอนแทไสร
 เป็นตรา
 วาฬไว
 สอนโลก มาเฮย
 โลกนี้สลับเอา
๔๗. ปลากั้งเกิดเกลห้วย
 เอาเพศเป็นนาคา
 ใครใคอาจเสมอชา
 เลยไล่กินกุ้งเหนียว
 หินผา
 สอดเลี้ยว
 หายาก นักเฮย
 คาบเคี้ยวสิ้นชีว
๔๙. ปลานันไ้ น้ำกว้างกว่า
 ค้าวไล่เลยกินตน
 ปางนั้นคำดาจน
 คินสู่น้ำห้วยน้อย
 วัจน
 หลอดหลอย
 คัดคั้ง คาเฮย
 แดเงมหินชา
๕๐๑. ปลาค้าวก็ว่าตัวใหญ่แท้
 เลยไล่สอกกินปลา
 ปลาเลิมลอบลักมา
 พ้าวพังหนีพนจอย
 เหลือคณา
 หมู่น้อย
 ปาวเบบิ เอาเฮย
 เล่นลีปลาเลิม
๕๐๓. ปลาเลิมก็ว่าตัวใหญ่แท้
 จรเกินไปแอ่วหาอาหาร
 ปลาเบ็กแล่นมาพาน
 พายชะเรเข้าคิน
 ไครปาน
 ทุกย่านน้ำ
 เลยไล่ เอาเฮย
 ลุ่มน้ำแซมเพื่อยา
 (โคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน)

หมายความว่า จักกล่าวถึงเรื่องราวเปรียบเทียบซึ่งเป็นครรลองขรรคมค่าสำหรับสั่งสอนแก่โลก
 พึงพึงไว้เกิดดังนี้ ปลากัง (ชื่อปลาชนิดหนึ่งตัวเล็ก) เกิดในลำห้วยคิดว่าตัวเองนี้เปรียบดัง
 พญานาคไม่มีปลาตัวไหนเท่าเทียมได้ เลยประมาทโลภกินกุ้ง, เหนียว (ลูกแมลงปอตัวอ่อน
 ที่อยู่ในน้ำ) และกินปลาชิวอย่างเพลิกเพลิน จนล่องเลยเข้าไปในแม่น้ำ ปลาคว่ำ
 (ปลาชนิดหนึ่งตัวโตกว่าปลากัง) เลยไล่จับกิน ปลากังต้องหนีกลับคืนสู่ลำห้วยเดิมไปแอบอยู่
 ใต้ชะง่อนผา ฝ่ายปลาคว่ำก็คิดว่าตัวยิ่งใหญ่เหลือหลายไล่จับกินปลาทั่วไป ปลาเดิม
 (ซึ่งใหญ่กว่าปลาคว่ำ) มาพบเข้าเลยไล่จับกิน ทำให้ปลาคว่ำต้องรีบหนีปลาเดิม ปลาเดิมนั้น
 ก็คิดว่าตัวใหญ่เหลือล้ำไม่มีใครปานเที่ยวเสาะหาอาหารไปทุกย่านน้ำ ปลาเบ็ก ("ปลาบึก"
 เป็นชื่อปลาชนิดหนึ่งตัวใหญ่กว่ามาก) บังเอิญมาพบเข้าเลยเข้ารังควานจนปลาเดิมต้อง
 กระเสือกกระสนหลบหนีเข้าไปอยู่ในพงแขม

หลังจากกล่าวยกอุทาหรณ์เรื่องราวของปลากัง, ปลาคว่ำ, ปลาเดิม และปลาเบ็ก
 ข้างต้นแล้ว ผู้แต่งก็นำมากล่าวเปรียบเทียบกับคำสอนบุคคลทั่ว ๆ ไปว่า อย่าได้ประมาท
 หลงใหลอวดคนว่ามีบุญคุณลบล้างว่าผู้อื่น เพราะอาจมีผู้ที่เหนือกว่าเราก็ได้ * ดังนี้

๑๐๗. เป็นคนอย่าอวดอ้าง	มีพระยา เชนเนอ
อย่าว่าตนมีบุญ	ข้าช่วย
ใครใคอาจเสมอชา	หายาก นักเฮย
คือทั้งปลากังห้วย	พายคว่ำคืนเมื่อ

* คำสอนมิให้อวดทะนงตนว่าเหนือกว่าผู้อื่นโดยยกเรื่องราวของปลาใหญ่ไล่กินปลาเล็ก
 มาเปรียบเทียบนี้ ในโคลงพระลอสอนโลกมีปรากฏในโคลงบทที่ ๓๑ - ๓๕ แต่มีลักษณะเป็น
 การยกเรื่องมากล่าวแทรกไว้เป็นอุทาหรณ์แล้วสรุปลงด้วยคำสอน โดยมีได้มีการใช้คำอุปมา
 เชื่อมโยง ผู้วิจัยจึงมิได้ยกตัวอย่างมากล่าว

๑๐๘. เป็นคนยังหนุ่มน้อย

อย่าว่าคิงเกี่ยวหลัก

ใครใดหากมีพะยานัก

คือทั้งปลาข้าวแซ่

สาวรัก

ช่างแก้

เทียมเดียบ ภูมิ

แล่นลีปลาเลิม

๑๑๑. ใครไคยังหนุ่มน้อย

อย่าอวดว่าพะยานัก

ใครใดเล่าจักดี

เทียมทั้งปลาเบ็กนั้นไสร

จาวจี

นั่งไสร

ประเทียรทั้ง ภูมิ

แล่นลีเลิมเทียม

(โคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน)

ลักษณะการเปรียบเทียบแบบอุปมา โดยยกอุทาหรณ์ขึ้นมากล่าวก่อนเช่นนี้ เป็นกลวิธีการกล่าวสอนที่มีกระบวนการเป็นขั้นตอน ในคติธรรมข้อหนึ่งที่ยู่อ่งมุงกล่าวสอนว่าให้เป็นคนเจียมตน วางตัวอยู่ในสายกลาง หรือมัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งปรากฏในโคลงบทที่ ๒๔ ถึงบทที่ ๓๐ ของโคลงพระลอสอนโลก และในโคลงบทที่ ๘๕, ๘๖ และ ๘๓ ของโคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน ผู้แต่งก็ได้ใช้กลวิธีในการเปรียบเทียบแบบอุปมาเช่นเดียวกัน ดังนี้

โคลงเจ้าวิฑูรสอนหลานโคลงพระลอสอนโลก

๘๕. สระศรีบังเกิดด้วย

บัวมี

ยาวโยชน์เหนือนที

แม่น้ำ

สุริยาแบ่งรวายสี

เพียรพุง มาหัน

หับเหียวบัวแห่งช้า

ยอຍยาวผงขูลี

๘๘. สระศรีบังเกิดด้วย

บัวมี

ยาวโยชน์เหนือนที

แม่น้ำ

สุริยะแบ่งรวายศรี

เพียรพุง มาเหย

บัวหุบหับเหียวแห่ง

ยอຍยาวบัวโรย

โคลงเจ้าวิทรสอนหลาน

๙๑. น้ำเล็กถมถุกถ้วม บัวจม
บัวเที่ยงตาข เป็นคม มิ่งม้าง
ปานกลางทั่วเพ็ญสม เสมอท่าน คีเฮย
เอาเพศเพียงน้ำกว้าง อยู่เลี้ยงบัวบาน

โคลงพระลอสอนโลก

๙๕. น้ำเล็กถมถุกถ้วม บัวจม
บัวยอมตายกลางคม มิ่งม้วย
ปานกลางพุ่มเพ็ญสม เสมอท่าน คัวร์เหย
เอาเพศทั้งน้ำกว้าง อยู่เลี้ยงบัวบาน

๙๓. เป็นคนควรคะแนบเนื้อ เจียมตน
ไวว่องหลวกลเหลือคน ท่านข้า
เป็นกลางล้ำสากล เสมอท่าน คีเฮย
ใบตำลึงลอยข้า ท่านสุขชนโลมเอา

๓๐. เป็นคนห่อแนบเนื้อ เจียมตน
ปองไกรหลวกลเหลือคน ท่านข้า
มัชฌิมาปานกลางคน เสมอท่าน คัวร์เหย
ค้นใบไทรลึงข้า ท่านเล่าโลมกิน

โคลง ๓ บทที่ยกมานี้มีลักษณะของการสร้างภาพพจน์ โดยใช้สัญลักษณ์ (Symbol) ควบคู่กับการเปรียบเทียบแบบอุปมา (Simile) ในโคลงบทแรกผู้แต่งกล่าวถึงสระน้ำซึ่งเป็นที่เกิดของดอกบัว เมื่อยามพระอาทิตย์ส่องแสงมาบัวเหล่านั้นก็หุบและเหี่ยวแห้งร่วงโรยไป สัญลักษณ์ในที่นี้คือน้ำในสระน้ำจะหมายถึงการวางตัวของบุคคลในสังคม ดอกบัวหมายถึงชีวิต และพระอาทิตย์หมายถึงกาลเวลา คนทุกคนเกิดมาก็ย่อมจะต้องประพาศปฏิบัติตนอยู่ในสังคม เพื่อสร้างชีวิตให้เจริญรุ่งเรืองขึ้น แต่แม้กระนั้นชีวิตก็เป็นสิ่งที่ไม่จีรังยั่งยืน ทุกสิ่งย่อมดับไปตามกาลเวลาเป็นธรรมดา ในโคลงบทต่อมา ผู้แต่งขยายความต่อไปว่า น้ำที่ลึกมากนั้น ย่อมทำให้บัวจมน้ำตายได้ หมายถึงบุคคลที่วางตัวอยู่เหนือผู้อื่น ทำตัวเด่นมากเกินไปก็อาจทำให้ชีวิตเป็นอันตรายได้ ควรทำตัวให้เสมือนสระน้ำกว้างใหญ่ในระดับที่ลึกปานกลาง เพื่อหล่อเลี้ยงให้บัวนั้นเบ่งบานอยู่ คือรักษาชีวิตไว้ให้ปลอดภัยนั่นเอง ในโคลงบทที่ ๓ เป็นบทที่ชักโยงมาสู่การสอนที่ว่าเกิดเป็นคนควรรู้จักเจียมตน หากทำตัวฉลาดเหลือล้ำ ผู้อื่นก็อาจไม่ชอบมุ่งทำร้ายได้ ควรวางตนอยู่ในระดับสายกลาง หรือมัชฌิมาปฏิปทา เสมอกับผู้อื่น หากทำตัวต่ำต้อย หรือโง่เขลาเกินไปก็อาจถูกผู้อื่นหลอก หรือถูกดูถูกแคลนได้

แม้ว่าโคลง ๓ บทข้างต้นนี้จะมีลักษณะของการเปรียบเทียบ โดยใช้สัญลักษณ์ (Symbol) แต่ก็มีลักษณะของการยกอุทาหรณ์แล้วเชื่อมโยงโดยใช้คำอุปมาว่า "เอาเพศเพียง" และ "เอาเพศกึ่ง" (ซึ่งแปลว่า "เปรียบเทียบ") ปรากฏอยู่ ผู้วิจัยจึงเห็นว่าควรจัดอยู่ในลักษณะของการเปรียบเทียบแบบอุปมา (Simile) ที่ลักษณะแบบหนึ่ง ซึ่งผู้อ่านต้องพิจารณาความหมายที่ลุ่มลึกเป็นชั้น ๆ ไปจึงจะเข้าใจได้

ในคำพาพรหมของพาพรหมโวหาร มีข้อความตอนหนึ่งกล่าวไว้ว่า "น้ำเพียงใด คอกบัวเพียงนั้น" (น้ำเพียงใด คอกบัวเพียงนั้น) ซึ่งมีความหมายคล้ายคลึงกับโคลง ๓ บทที่ได้อีกแล้ว คือสอนให้วางตัวให้เหมาะสมกับสภาพของตน หรือนัยหนึ่งคือวางตัวอยู่ในสายกลาง ตามคติธรรมของพุทธศาสนานั่นเอง

๒.๒ การเปรียบเทียบแบบปรพากย์ (Antithesis)

คือการเปรียบเทียบโดยใช้ความขัดแย้งหรือใช้ความตรงกันข้าม ลักษณะการเปรียบเทียบแบบนี้ทำให้เข้าใจได้ดี มองเห็นเด่นชัด เพราะลักษณะตรงข้ามนั้นตัดกัน ในโคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน และโคลงพระลอสอนโลก ผู้แต่งได้นำมาใช้เป็นกลวิธีในการกล่าวสอนคติธรรมต่าง ๆ ตัวอย่างเช่น

๑๑๕. หนามหน่มยาวขวางส่วย	ปลายแซว
ปักที่หนามแฉว	อ่อนเปื้อ
หนามแก่ตามบ่แซว	ปลายมุ่ม กิติเทอ
ปักปวกเป็นผ้าเก้อ	บากเงินเนอนาย

(โคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน)

๓๗. หนามหนุมยาวขวางช่วย	ปลายแซว
ปักที่ไถหนามแฉว	อ่อนเน้อ
หนามแกหลอนบแซว	ปลายมุ่ม กี้ตี
ปักที่ไถไค้เจ้า	บาคกว้างนันทาย

(โคลงพระลอสอนโลก)

โคลงทั้ง ๒ บทข้างต้นนี้มีความหมายอย่างเดียวกันคือกล่าวถึง หนามอ่อนนั้นแม่ปลายจะเรียวแหลมมาก แต่ก็ยังอ่อนอยู่ไม่แข็งพอที่จะปักลงเนื้อที่หนา ๆ ได้ ส่วนหนามแก่นั้นแม่ปลายจะทู่ แต่ก็แข็งแรง หากปักเข้าเนื้อแล้วก็สามารถสร้างบาดแผลที่กว้างและหายยาก ความเปรียบในตอนนี้หมายถึงคนในวัยหนุ่มแม่จะมีความหลักแหลม แต่ก็ยังผ่านโลกมาน้อยกว่าคนแก่ คนแก่นั้นแม้ว่าอายุชั้ยจะล่วงเลยไปมากแล้ว แต่ก็มีประสบการณ์ผ่านโลกนามากกว่าย่อมจะมีความชำนาญ มีสภาวะจิตลึกล้ำในไทยบทหนึ่งซึ่งกล่าวเปรียบเทียบไว้เช่นเดียวกับโคลง ๒ บทข้างต้นว่า "หนามหนุมปลายแซว แหว่งบแผวอ่อนแป้อ หนามแกปลายมุ่มก็ระวังไว้เตอ" (หนามหนุมปลายแหลม แหว่งไม่ถึงอ่อนอยู่ หนามแกปลายทู่ก็ระวังไว้เถอะ) มีความหมายเป็นการเปรียบเทียบแบบปรพากย์ (Antithesis) ดังกล่าว

๓๘. ไม่แก่แท้แท้หาก	ฉิวเฉียว
จักตอกสับเหนียว	ผ้อยท้าว
ไม้หนุมบิ๊ดเป็นเกลียว	พวนเชือก กี้ตีเฮย
ไม้หนุมมาดร้า	แกเกอช่ายกิน

(โคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน)

๔๕. ไม้แก่ก็แก่แท้	ฉิว เขียว
จักคอกคอกบ'เหนียว	น้อยช้อ
ไม้หนุ่มไช้บิดเกลียว	พวนคาค มัท'เหย
เอาไม้หนุ่มมัท'ร้า	ไม้เถ้าขายกิน
(โคลงพระลอสอนโลก)	

โคลง ๒ บทนี้กล่าวถึง ไม้ไผ่ที่แก่จนฉิวเป็นสีเขียวจะนำมาจักเป็นตอกยอมเปราะ ไม่เหนียวพอ ส่วนไม้ไผ่ที่ยังอ่อนนุ่มมีความเหนียว สามารถนำมาใช้จักตอกนั้นเป็นเกลียว เชือกผูกมัดไม้ไผ่แก่นำไปขายได้ ความเปรียบในตอนนี้แสดงให้เห็นถึงคุณค่าและความสามารถของคนหนุ่ม ซึ่งแม้อายุน้อยแต่ก็อาจจะมีความสามารถที่เหนือกว่าคนแก่ซึ่งความสามารถบางอย่างหมดไปกับอายุขัยที่ล่วงเลยไป คติธรรมที่ผู้แต่งมุ่งกล่าวสอนในโคลง ๒ บทนี้ กับโคลง ๒ บทข้างต้น ที่กล่าวมาแล้ว มีความสัมพันธ์กันซึ่งอาจสรุปได้ว่าผู้เยาว์ไม่ควรประมาทผู้ใหญ่ และผู้ใหญ่ก็ไม่ควรประมาทหนุ่มน้อย เพราะทั้งสองฝ่ายอาจมีความรู้ความสามารถในบางสิ่งเหนือกว่ากันก็ได้

๒.๑. การ เปรียบเทียบแบบอุปลักษณ์ (Metaphor)

คือการเปรียบเทียบโดยไม่มีคำอุปมาเชื่อม แต่อาจใช้คำว่า "คือ", "เป็น" ก็ได้ หรือนำลักษณะอาการของสิ่งหนึ่งโอนไปใช้กับอีกสิ่งหนึ่ง ซึ่งลักษณะการเปรียบเทียบนี้ คล้ายคลึงกับการใช้สัญลักษณ์ (Symbol) มาก ดังเช่น

๒๔. น้ำลึกลงลุ่มใต้	แสนวา
มีแร่หินงูอา	ผ่านไต้
<u>ใจคนลึกก้อยกา</u>	<u>เป็นหมอก</u>
ไผ่หยั่งใจกันได้	 *

(โคลงพระลอสอนโลก)

* คั่นฉบับชาคหายไป

ข้อความที่กล่าวว่า "ใจคนลึกก้อยกา เป็นหมอก" ก้อยกา = ค้อยตรา
 คำว่า "เป็นหมอก" ในที่นี้เป็นการกล่าวเปรียบเทียบแบบอุปลักษณ์ โดยเปรียบเทียบ
 ซึ่งไม่อาจหยั่งถึงได้นั้น เหมือนกับมีหมอกที่มีควมัวปกคลุมอยู่ เป็นต้น ลักษณะการเปรียบเทียบ
 แบบอุปลักษณ์นี้ เป็นความเปรียบที่ลึกซึ้งมากกว่าการ เปรียบเทียบแบบอุปมา ซึ่งในโคลงเจ้าวิฑูร
 สอนหลานและโคลงพระลอสอนโลก มีปรากฏไม่มากนัก ตัวอย่างเช่น

๔. เพื่อห้อมมีคำหาหลงมากแล้ว ไว้เป็นระเบียบซ่อนร้ว
 ล้อมแวกเหิงโซ่

(โคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน)

ความเปรียบในโคลงบทนี้มีความต่อเนื่องมาจากโคลงบทที่ ๓ ในโคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน
 โดยกล่าวเปรียบคำสอนของเจ้าวิฑูรว่าเป็นซ่อนร้วกันมิให้ความหลงเข้ามาเกลือกกลั้ว

๑๑. <u>ตนเราคือหมากหักเกิด</u>	<u>กลางหนาม</u>
ใหญ่เท่าไถหนามบักขาม	เสียบเนื้อ
วัตรผิดเท่ากับขาม	ทุกเมื่อ มีเฮย
ค้อยเป็นป้องหื้อพัน	จากอันเป็นภัย

(โคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน)

๕. <u>คนเฮาหมากเข้าเกิด</u>	<u>กลางหนาม</u>
ใหญ่เท่าไถบักขาม	เสียบเนื้อ
วันฉีกยอมขับตาม	ป้องโห่ อันเหย
ค้อยป้องเพียงหื้อพัน	โทษนั้นเป็นภัย

(โคลงพระลอสอนโลก)

ความหมายของโคลง ๒ บทนี้เป็นความเปรียบชีวิตคนเราว่าเป็นกังพลพักที่เกิดกลางดงหนาม ยิ่งโตขึ้นเท่าใดหนามก็ยิ่งจะปักทิ่มเนื้อมากขึ้นเท่านั้น ความหมายโดยนัยก็คือเมื่อเกิดมาในโลกย่อมต้องพบกับอุปสรรคขวากหนามต่าง ๆ จึงควรรู้จักหลบหลีกจากสิ่งที่จะเป็นโทษต่อชีวิต หรือรู้จักหาตัวให้อยู่รอดนั่นเอง

๓๓๗. เป็นคนอย่างนังไกล	เมียไคร เช่นเนอ
หลอนทามมีคำสงสัย	ว่าสู้
<u>หัวใจเกิดเป็นไฟ</u>	ฉะฉาว มาเฮย
ตามบเป็นชันชู	ถูถ้านผิกคลอง
	(โคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน)

๔๔. เป็นคนอย่างนังไกล	เมียไผ มากเนอ
เยียวทามจักสงสัย	ว่าสู้
<u>หัวใจเกิดเป็นไฟ</u>	มัวมิด มิดเหย
เพิ่นจักว่าเป็นชู	เล้าถ้านผิกคลอง
	(โคลงพระลอสอนโลก)

โคลง ๒ บทนี้เป็นคำสอนมีไฉนังไกลชีวิตคนเราผู้อื่น เพราะจิตใจอาจจะเกิดเป็นไฟ คือหมายถึงเกิดความร้อนในไฟคั่นหา และผู้อื่นก็จะครหาในท้าวเป็นชูซึ่งเป็นการประพาศคิดครรลอง ข้อความที่กล่าวว่า "หัวใจเกิดเป็นไฟ" เป็นความเปรียบแบบอุปลักษณ์ (Metaphor) ที่ให้ความหมายโดยนัย

กลวิธีการสอนโดยการ เปรียบเทียบทั้ง ๓ ลักษณะที่กล่าวมาเป็นศิลปะที่ผู้แต่งนำมาใช้ ในการสร้างสรรค์วรรณกรรมซึ่งช่วยเสริมคุณค่าในด้านวรรณศิลป์ การเลือกสรรถ้อยคำและความมาเปรียบเทียบคำสอนต่าง ๆ นอกจากจะเพิ่มความงดงามให้กับเนื้อหาในวรรณกรรมแล้วยังทำให้ผู้อ่านได้รับความเพลิดเพลินในการตีความของโคลงแต่ละบท การเปรียบเทียบแบบอุปมาโดยมีคำอุปมาเชื่อมโยง เป็นการ เปรียบเทียบที่ผู้อ่านสามารถทำความเข้าใจได้โดยไม่ยากนัก

แต่ในการเปรียบเทียบแบบอุปมาโดยยกเรื่องราวมาเป็นอุทาหรณ์เป็นขั้นตอน พร้อมกับใช้สัญลักษณ์เป็นการเปรียบเทียบที่ลึกซึ้งซึ่งผู้อ่านจะต้องพิจารณาความหมายของแต่ละถ้อยคำอย่างละเอียดจึงจะเข้าใจได้ ส่วนการเปรียบเทียบแบบปรพาคย์ ซึ่งแสดงลักษณะตรงกันข้ามหรือขัดแย้งกันอย่างเด่นชัด ทำให้ผู้อ่านเข้าใจเนื้อหาคำสอนชัดเจนนยิ่งขึ้น สำหรับการเปรียบเทียบแบบอุปลักษณ์เป็นการเปรียบเทียบที่ลึกซึ้งซึ่งมีปรากฏไม่มากนัก อาจเป็นไค้ที่ผู้แต่งมิได้มุ่งความวิจิตรบรรจงในศิลปะการประพันธ์อย่างมาก แต่มุ่งที่จะให้ผู้อ่านได้เข้าใจและเลื่อมใสในเนื้อหาคำสอนของโคลงแต่ละบทอย่างถ่องแท้ แม้กระนั้นก้ดีศิลปะการเปรียบเทียบที่ปรากฏในวรรณกรรมก็มีลักษณะเด่นที่ช่วยเสริมคุณค่าเชิงสุนทรียภาพทางภาษาให้กับวรรณกรรมไม่น้อยเลย

๓. กลวิธีในการกล่าวสอนแบบชี้ตรง ๆ และชี้ให้เห็นผล

กลวิธีในการสอนคติธรรมที่ปรากฏในโคลงเจ้าวิทูรสอนหลาน และโคลงพระลอสอนโลก นอกจากจะกล่าวสอนโดยการเปรียบเทียบแล้วยังใช้วิธีการกล่าวสอนโดยชี้ตรง ๆ และชี้ให้เห็นผลของการกระทำนั้น ๆ ซึ่งผู้แต่งจะมุ่งใช้สำนวนโวหารที่เข้าใจได้ง่าย ตัวอย่างเช่น

๒๕. เป็นคนห่อคึกคึกถ้วน	เถิงตรัส
ครันไครมีสมบัติ	เร่งค้า
เอาคลองบัวราบัตร	ตามประเทศ เมืองเนอ
ครันไครเป็นเจ้ามัว	หื้อเร่งค้าขายการชุน
(โคลงเจ้าวิทูรสอนหลาน)	

โคลงบทนี้กล่าวสอนว่าให้รู้จักคิดไตร่ตรองอย่างถี่ถ้วน อย่ากมีสมบัติเงินทองให้เร่งค้าขาย หากอยากมียศศักดิ์ให้เร่งทำงานราชการ บิดถือปฏิบัติตามครรลองที่มีมาแต่โบราณ
(เถิงตรัส = รู้จริง, บัวราบัตร = ปฏิบัติตามแบบโบราณ)

๓๒. เป็นคนอย่าโลกด้วย เชิงลัก
 หันท่านมีเงินนัก ใครได้
 กรรมเทิงท่านพันพัก มรณัง ไปเฮย
 ครันท่านจับยับไว้ ถูกถ่านว่าวาย
 (โคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน)

๒๑. เป็นคนอย่าสิ้นเหลน เลิมรัก
 หันท่านเงินค่านัก ใครได้
 หลอนท่านเห็นพันพัก มรณาค ไปเหย
 คันท่านจับได้แล้ว ถูกต้องเติงวาย
 (โคลงพระลอสอนโลก)

โคลง ๒ บทนี้กล่าวสอนว่าอย่าได้เป็นคนโลกคิคลักขโมยข้าวของเงินทองของผู้อื่น หากผลกรรมมาถึงเจ้าของเห็นเข้าก็อาจจะถูกฆ่าฟันเสียชีวิต หรือถูกจับกุมได้

๑๔๔. เป็นนางท้าวหื้อเลียนเกลี้ยง จาหวาน
 ปากมวนสนิท เชียงคราญ อ่อนอ้อย
 หื้อหันแต่ทางทาน สายสืบ ไปเนอ
 ใจเจตจงค่อยค่อย ห่วงห้อยทางทาน
 (โคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน)

โคลงบทนี้กล่าวสอนสตรีชั้นสูงในราชสำนักหรือนางสนมชั้นผู้ใหญ่ว่าให้รู้จักใจอดยอคำพูดจาอ่อนหวานไพเราะ ให้หมั่นสร้างกุศลด้วยการให้ทานอยู่เสมอ โคลงบทนี้ผู้แต่งใช้คำคู่ที่ให้ความหมายและสัมผัสเสียงพยัญชนะอย่างไพเราะ เช่นคำว่า อ่อนอ้อย, ค้อยค้อย, ห่วงห้อย, สายสืบ, ทางทาน เป็นต้น (คำว่าเชียงคราญ, อ่อนอ้อย หมายถึงอ่อนหวาน คำว่า ค้อยค้อย, ห่วงห้อย หมายถึง ห่วงใย หรือใฝ่ใจอยู่เสมอ)

ลักษณะการกล่าวสอนโดยชี้แนะตรง ๆ เช่นนี้ เป็นกลวิธีการสอนที่ผู้อ่านสามารถจะทำความเข้าใจกับเนื้อหาในโคลงได้โดยง่าย และมองเห็นผลจากการประพฤติปฏิบัติตามคำสั่งสอนนั้น ๆ ซึ่งทำให้เนื้อหาในวรรณกรรมมีลักษณะของความเรียบง่ายมากยิ่งขึ้น

ศิลปะการประพันธ์ในวรรณกรรมเรื่องเจ้าวิฑูรสอนหลานและพระลอสอนโลก ดังที่ได้กล่าวมาโดยลำดับ ย่อมแสดงถึงคุณค่าของวรรณกรรมคำสอนทั้ง ๒ เรื่องในเชิงวรรณศิลป์ แม้ว่าถ้อยคำภาษาที่ใช้ในวรรณกรรมจะไม่วิจิตรบรรจง และส่วนใหญ่เป็นภาษาถิ่นซึ่งอาจจะไม่สามารถสื่อความหมายให้ผู้อ่านท้องถิ่นอื่น ๆ เข้าใจได้อย่างถ่องแท้ แต่โดยลักษณะที่เป็นสมบัติของท้องถิ่นและเป็นสมบัติร่วมของคนไทย วรรณกรรมทั้ง ๒ เรื่องประกอบด้วยสุนทรียภาพของภาษาที่เรียบง่าย และมีความงดงามในเชิงศิลปะการเปรียบเทียบ อันนับได้ว่าเป็นงานศิลปะส่วนหนึ่งของท้องถิ่นล้านนาไทย ซึ่งมีคุณค่าควรแก่การศึกษาไม่น้อยเลย.

ค่านิยมของสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นล้านนาไทย
ที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องเจ้าวิทูรสอนหลานและพระลอสอนโลก

วิทย์ ศิวะศรียานนท์ กล่าวว่า โดยมากเรามักจะเห็นร่องรอยของอิทธิพลสังคม
ในบทประพันธ์เสมอ จะเป็นโดยตรงหรือทางอ้อมก็ตาม^๑ ผู้แต่งบทประพันธ์หรือวรรณกรรม
ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมย่อมจะหลีกเลี่ยงจากอิทธิพลของสังคมในยุคสมัยของผู้แต่งนั้น ๆ
ไปได้โดยยาก ถึงแม้คำกล่าวที่ว่า "วรรณคดีเป็นเครื่องแสดงออกของสังคม" และ "วรรณคดี
จึงเปรียบเสมือนเป็นกระจกสะท้อนสังคม"^๒

วรรณกรรมล้านนาไทยเรื่องเจ้าวิทูรสอนหลานและพระลอสอนโลก โดยลักษณะของ
เนื้อหาเป็นวรรณกรรมประเภทคำสอน ซึ่งผู้แต่งมุ่งสั่งสอนภาวนาหรือคติธรรมต่าง ๆ เป็น
จริยศาสตร์ ในการประพฤติปฏิบัติของบุคคลในสังคม ลักษณะเนื้อหาเช่นนี้ย่อมสะท้อนให้เห็นถึง
ค่านิยมของสังคม และสะท้อนวัฒนธรรมท้องถิ่นในยุคสมัยของผู้แต่ง ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะได้
พิจารณาศึกษาแง่มุมต่าง ๆ ที่สะท้อนให้เห็นได้ในวรรณกรรมทั้ง ๒ เรื่องดังกล่าว การศึกษาครั้งนี้
ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาที่ปรากฏในวรรณกรรมโดยอาศัยแนวการศึกษาจากเอกสารทางสังคมวิทยา
ประกอบ

ค่านิยมของสังคม

ไพฑูริย์ ช่างเรียน ได้ให้ความหมายของค่านิยมของสังคม (Social Values)
อย่างกว้าง ๆ ไว้ว่า "เป็นวิธีการจัดรูปพฤติกรรมของมนุษย์ (Human Behavior) ที่ฝังแน่น
อยู่ในตัวคนและเป็นสิ่งที่คนเรายึดถือปฏิบัติต่อ ๆ กันมา"^๓ ส่วนความหมายในทางสังคมวิทยา

^๑ วิทย์ ศิวะศรียานนท์ วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์ หน้า ๑๔๑ - ๑๔๓

^๒ เจตนา นาควิริยะ "วรรณคดีวิจารณ์และการศึกษาวรรณคดี" วรรณไวทยาการ หน้า ๑๔

^๓ ไพฑูริย์ ช่างเรียน สารานุกรมศัพท์ทางสังคมวิทยา หน้า ๑๓

และทางมานุษยวิทยานั้น "ค่านิยมมีความหมายในแง่วัฒนธรรมที่แสดงออก ซึ่งได้แก่ศีลธรรม ความงมงาย และความรู้ความเข้าใจ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะทำให้เราสามารถเปรียบเทียบและตัดสินใจ ได้ว่าสิ่งนั้น ๆ ทำให้เกิดความต้องการความปรารถนาหรือเจตนาอย่างไร"

การสังเกตค่านิยมของสังคมมนุษย์นั้น ไพบุลย์ ช่างเรียน ได้กล่าวไว้ว่า อาจทำได้หลายทางคือ

๑. จากสิ่งที่บุคคลเลือก (Choosing Objects) ในชีวิตประจำวัน คือดูว่า โดยทั่ว ๆ ไปคนในสังคมนั้น เลือกทำอะไร เชื่ออะไร และเลือกไปไหน

๒. จากทิศทางของความสนใจ (Direction of Interest) คือดูว่าคนในสังคมนั้น ๆ โดยทั่ว ๆ ไป คนในสังคมนั้นสนใจอะไรในทางไหน หรือสนใจจะทำอะไรในชีวิต สังคมส่วนใหญ่ ชีวิตการงาน ชีวิตครอบครัว หรือแม้ในชีวิตส่วนตัว

๓. จากคำพูดที่แสดงออกโดยทั่ว ๆ ไป คนเรามักจะพูดว่าสิ่งนี้ดีสิ่งนั้นไม่ดี ความประพฤติอย่างนั้นดี อย่างนั้นไม่ดี น่าเกลียด ซึ่งสิ่งเหล่านี้เองเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็น ถึงความปรารถนาของคนในสังคมนั้น ๆ

๔. จากคำพูดที่ใช้สนทนา สังเกตจากคำพูดและแนวความคิดบางอย่าง ซึ่งทำให้ คู่สนทนาพอใจ หรือโกรธจนเห็นได้ชัด คำพูดที่ได้ตอบกลับไปกลับมา เป็นแนวทางที่ช่วยให้เรา ทราบค่านิยมของคนนั้นได้บ้าง

๕. จากการคิด การเขียน คนเรามักจะแสดงออกในหลักการ อุดมการณ์ แนวความคิด ความฝัน และรสนิยมของตนออกมาปะปนกับการเขียนเสมอ วรรณคดีต่าง ๆ ช่วยส่องให้เราเห็น ค่านิยมของสังคมในระบุนั้นได้มาก ^๒

^๑ ก. หน้า ๑๔

^๒ ก. หน้า ๑๔ - ๑๕

ค่านิยมของสังคมอาจจะเปลี่ยนแปลงไปตามลักษณะชีวิตของคนในแต่ละยุคสมัย
เนื้อหาในวรรณกรรมลานนาไทยเรื่อง เจ้าวิทูรสอนหลานและพระลอสอนโลกก็มีลักษณะที่สะท้อน
ค่านิยมของสังคมในท้องถิ่นลานนาไทยสมัยหนึ่ง ซึ่งอาจจำแนกออกได้เป็น ๔ ด้านดังนี้

๑. ค่านิยมทางการปกครอง

เนื้อหาคำสอนในโคลง เจ้าวิทูรสอนหลานได้กล่าวถึงศีลธรรมแก่มุคคัลใน
วงราชการ โดยแบ่งตามระดับชั้นออกเป็น ๓ ฝ่ายคือ กษัตริย์ หรือเจ้าผู้ครองนคร
ขุนนางผู้มียศศักดิ์สูง และข้าราชการชั้นผู้น้อย ส่วนในโคลงพระลอสอนโลก กล่าวถึงเฉพาะ
ขุนนางผู้มียศศักดิ์สูง เท่านั้น ศีลธรรมที่มุ่งกล่าวสอนสะท้อนให้เห็นค่านิยมทางการปกครอง
ตามระดับชั้น ดังนี้

๑.๑ กษัตริย์ผู้มีอำนาจในการปกครองบ้านเมือง จะต้องเป็น "ธรรมราชา"
คือใช้อำนาจในการปกครองโดยทศพิธราชธรรม ธรรมของราชาทั้ง ๑๐ ประการที่ปรากฏใน
โคลง เจ้าวิทูรสอนหลานตั้งแต่โคลงบทที่ ๒๐๑ ถึงบทที่ ๒๒๒ มีดังนี้

๒๐๑. เป็นจิกจอมเจื่องเจ้า	ทรงนาม
อย่าประมาทหลงลืมความ	เกล้าเกื้อ
ปฏิบัติไต่พวยตาม	ทศราช ธรรมเฮย
รักเพื่อนฝูงชนเชื้อ	เฝ้าผู้พันขวางค์
๒๐๒. ห่อใจจำไว้ในใจ	อย่าไต่หลงหล่ง
ครันใจบ่เบี่ยงคดคง	บุญเยี่ยงนั้นจะค้าช่วยชูส่ง

ถอดความ : เป็นเชื้อเจ้าผู้เป็นใหญ่อย่าไต่ประมาทหลงลืมสิ่ง เก่าแก่ที่คอยเกื้อหนุน ให้ปฏิบัติ
ตามธรรมของราชา ๑๐ ประการ รักเพื่อนฝูง เชื้อพระวงศ์ทั้งหลายให้จดจำไว้ในใจอย่าไต่หลงผิด
เมื่อใจนั้นไม่คดโค้ง บุญก็จะช่วยค้าชู

๒๐๓. บุญ จุ่งสร้างสิ่ง	ทำบุญ
จักถูกลากเป็นคุณ	แผ่ขวาง
สละจ่ายของปุน	เทหอด ทานเฮย
เที่ยงจักสมฤทธขวาง	ถึงอันค่าคะเนิง

๒๐๔. คอยทำเพียรกับตาม
พำเพ็ญหนะนึ่งไว้

เทอะเจ้าจอมคำกลิ้ง
เที่ยงบ่คล้อยคลาคลงหลัง

ถอดความ : บุญ จงสร้างแต่สิ่งบุญ จะได้ลาผลเป็นคุณที่แผ่กว้างไกล ให้สิ่งของ
แบ่งปันให้เป็นทานจะได้สัมฤทธิ์ผลมากดังที่คิด ให้คอยเพียรบำเพ็ญทานไว้เถิด จะมั่นคงไม่
เคลื่อนลงสู่ที่ต่ำ (หลัง = ที่ลาดเอียง ในที่นี้หมายถึง บุญบารมีจะไม่ตกต่ำลง,
เจ้าจอมคำกลิ้ง = เจ้ากรรมของเกลี้ยง เป็นคำเรียกขานเชิงยกย่องว่ามีคุณค่า
มีความงอกงาม)

๒๐๕. บุญญา สติต่อตั้ง
ตรัสสองหันคุณ
เว้นจากบาปเอาบุญ
เมียนชีพแคนจักจ่าย

เป็นมูล
โทษร้าย
เป็นแพ่ง พิมพ์เฮย
สู่ทองสวรรค์บน

๒๐๖. ทิพพะพะทยาเป็นเคล้าตัน
เทอะเจ้ายอควาวหล่น

หื้อไต่คามทางไปเมืองฟ้า

ถอดความ : บุญญา คือให้มีสติ รู้ถึงสิ่งเป็นคุณและโทษ ให้เว้นจากบาป ถือเอาบุญ
เป็นแบบพิมพ์ เมื่อสิ้นชีพก็จักได้ไปสู่สวรรค์ บุญญาทิพย์เป็นต้นเค้า ให้ไต่คามไปสู่สวรรค์เถิด
(เจ้ายอควาวหล่น = เจ้ายะกควาวหล่น เป็นคำเรียกขานเชิงยกย่องว่าเป็นดาวที่หล่นลงมา
จุติเป็นมนุษย์)

๒๐๗. สี่ล่ ทุกเมื่อมือ
เอาเป็นนิจกาล
มีศีลอยู่สันดาน
เป็นกระคานป้องป้าน

สมาทาน
อย่าคร้าน
ทุกเมื่อ ดีแล
แห่งทองอบาย

๒๐๘. จักเกิดเป็นม้าวหาญ

พจนานุกรม

๙๖
หอพนจากสังสารทราย

ลวกเหิงกอกนิพพานตาย

ถอดความ : สิลล์ ให้มีศีลสมาทานอยู่เป็นนิจ อย่าได้เกียจคร้าน มีศีลอยู่ในสันดานทุกเมื่อ เป็นเหมือนกัณฑ์กระดานปักป้องอบายทั้งหลาย จะเกิดเป็นมัจฉาวิกล้าที่พาเหาะข้ามพ้นจากสังสารวัฏ ตลอดจนเลยไปจนถึงนิพพาน

๒๐๔. สัจจํ คำเที่ยงหม่นอย่า

ไหวคลอน

จาเย่องไคอย่าหลอน

วิธีใด

๕ ๖ ๑
คงแล้วอย่าลนถอน

ไหวหวาด ไปเฮย

จาเย่องโกหมันไว้

อย่าห่อไหวเพื่อน

๒๑๐. ห่อเปียบเทียมเหมือน

เขาดีเนโร เหลี่ยมเหลือง

ข้อเหมือนเส้าอินทขิลแต่เน้น

บรโหฬารวันพังเกลื่อน

ถอดความ : สรุจิ คำมื่นอย่าไหวคดอน พูคอย่างไคอย่าไคคดอนเปลี่ยนแปลง ให้มันคงไว้
ใให้เปรียบเหมือนเขาพระสุเมรุและเสาหลักเมือง ที่ไมรู้หวั่นไหวหรือพังลง

๒๑๑. กัตถัญญคณทธานสร้างคำ

ชาน

๑๕ จุฬหือ เป็นมงคล

၁၂
 ၁၃
 ၁၄
 ၁၅
 ၁၆
 ၁၇
 ၁၈
 ၁၉
 ၂၀
 ၂၁
 ၂၂
 ၂၃
 ၂၄
 ၂၅
 ၂၆
 ၂၇
 ၂၈
 ၂၉
 ၃၀
 ၃၁
 ၃၂
 ၃၃
 ၃၄
 ၃၅
 ၃၆
 ၃၇
 ၃၈
 ၃၉
 ၄၀
 ၄၁
 ၄၂
 ၄၃
 ၄၄
 ၄၅
 ၄၆
 ၄၇
 ၄၈
 ၄၉
 ၅၀
 ၅၁
 ၅၂
 ၅၃
 ၅၄
 ၅၅
 ၅၆
 ၅၇
 ၅၈
 ၅၉
 ၆၀
 ၆၁
 ၆၂
 ၆၃
 ၆၄
 ၆၅
 ၆၆
 ၆၇
 ၆၈
 ၆၉
 ၇၀
 ၇၁
 ၇၂
 ၇၃
 ၇၄
 ၇၅
 ၇၆
 ၇၇
 ၇၈
 ၇၉
 ၈၀
 ၈၁
 ၈၂
 ၈၃
 ၈၄
 ၈၅
 ၈၆
 ၈၇
 ၈၈
 ၈၉
 ၉၀
 ၉၁
 ၉၂
 ၉၃
 ၉၄
 ၉၅
 ၉၆
 ၉၇
 ၉၈
 ၉၉
 ၁၀၀

อย่าลืมบอกหาหยหน

เสียเปล่า กายเนอ

១ ២ ៣
 ចុងចំរុះ តែងដុំ

ដោយឡែក

๒๑๒. ^๑ ฐ ^๒ ๕
 อบาทอลาลมตุณู

หลังลิ้มคุณท่านสร้าง

คุณท้าวหมอยาวาง

อย่าหลงกลลี้มหว่าง

ถอดความ : กตัญญู คุณทานที่คำชยัน จงให้เป็นมงคลอย่าหลงลืม จงบำรุงเลี้ยงเผ่าผู้มีคุณ
ต่อตน

๒๑๓. กตเวที หือตอบผู้	มีคุณ
อันคำชูหนางหนุ	แก่เจ้า
หมั้นจักอาสาแรงปองปุน	ทำคอ ไปเฮย
เพราะเจื่องจอมผู้เฒ่า	หากเลี้ยงพยามบาล
๒๑๔. มั่นก็เที่ยงอาสาการ	คำชูปู่กู่น
จำไปทางโคบพัน	ใส่ใจคิร่าภองอ่าน

ถอดความ : กตเวที ให้ตอบแทนผู้มีคุณ คำชู่แก่เจ้า (หมายถึง ข้าราชการที่คอยหมั่นอาสา
กระทำกิจการต่าง ๆ รับใช้คำชูประมะมหากษัตริย์) ให้ใส่ใจคอยตอบแทนโดยการ เลี้ยงดูพยามบาล
ซึ่งจะทำให้ข้าราชการ เหล่านั้นอาสารับใช้คำชู่ตลอดไป

๒๑๕. สุธาจารย์ จุ่งตั้งแต่งด้วย	บวรวิสุทธิ
ตามตั้งคำพระพุทธร	เทศน์ไว้
เว้นจากบาปทุจริต	ปวงบาป เวร เฮย
ก็เที่ยงจักพลันไค้	รอกห้อง เนรพาน

๒๑๖. ก็เที่ยงจักไค้พ้นสังสารวิ้งห่วย . ถึงสุขในเมื่องแคว้นค้าย
บมีไหนเล่าจักเียบเทียมบ้าย

ถอดความ : สุธาจารย์ จุ่งตั้งด้วยความรู้ดี ตามตั้งพุทธรคำรัส คือ เว้นจากการทำบาป
ทุจริต ก็จะได้พ้นสังสารวิ้งอย่างมั่นคง ถึงสุขในแคว้นแคว้นแห่งนิพพาน

๒๑๗. ฐมนิ หือจงเจตจัง	พึงธรรม
เล่าเลียบเวียนจงจำ	ถึถ้วน
ตั้งใจอยู่ในคำ	โอวาท ครูเนอ
หากจักสมฤทธิลวัน	ตั้งอันความคะนิง

๒๑๘. การเล่าเรียนสั่ง อย่าไปคร้านหนึ่ง
 เป็นที่เคื่องมัญญาเร็ว เชี่ยวซึ่ง อย่าลาละล่าโลจิ่ง

ถอดความ : หม่อม ให้ตั้งใจมั่นในการพิชิตธรรม เล่าเรียนอย่างถึงถ้วน อยู่ในคำโอวาท
ของครูผู้สอนจึงจะสัมฤทธิ์ผลในสิ่งที่คิดไว้ การเล่าเรียนอะไร อย่าได้เกียจคร้าน ให้เต็มปัญญา
ให้เนียบแหลม อย่าได้ประมาท

๒๑๙. ปริจาค์ สละจ่ายหื้อ เป็นทาน
 ทุกเมื่อเป็นนิจกาล เสพสร้าง
 लगวันเลี้ยงประธาน ขุนไพร่ มวลเนอ
 เขาเที่ยงจักคิดหื้อกว้าง เคื่องคำสมาธ

๒๒๐. ครั้นบ่ทอดเลี้ยงสกล ไพรพลเพื่อนบ้าน
 คนทั้งหลายก็จักเกียจคร้าน บ่ช่วยคิคว่าพรองอ่าน

ถอดความ : ปริจาค์ สละจ่ายให้เป็นทานทุกเมื่อ เลี้ยงดูบรรดาขุนนาง ข้าราชการ ไพร
บริวารทั้งหลายเป็นบางครั้ง เขาทั้งหลายก็จะคิดคำข่มขู่มากขึ้น หากไม่เลี้ยงดู ไพรพลทั้งหลาย
ก็จะเกียจคร้านไม่คิดช่วยทาการงานต่าง ๆ

๒๒๑. วิริย หื้อว่ารู้ อุตสาหะ นิ่งเนอ
 เพียรพำเพ็ญอย่าละ ราชร้าง
 คั่งอยู่ตามสัจจะ อย่าทวัน ไหวเนอ
 จิตเจตใจอย่าพลัดพลั้ง อย่าหื้อเสียเพียร

๒๒๒. หื้อไถ่หันวิตคลอง คำนองถองเนียน
 หื้อเข้าอยู่ในตนในอกในใจไว้เนียน เทอะเจ้ายอกบัวเนียน

ถอดความ : วิริย ให้อำนาจรู้สภาวะ เพียบพร้อมอย่าได้ละเว้น ตั้งอยู่ในสัจจะ
อย่าหวั่นไหว จิตใจอย่าได้พลากพลั้ง อย่าให้เสียความเพียร ให้ได้เห็นจาวัตถ์ครอง
ห่านองอย่างแจ่มชัด ให้จกจาไว้ในใจของคนทั้งหมคเกิด (เจ้ายอกบัวเผื่อน =
เจ้ายอกบัวเผื่อน เป็นคำเรียกขานห่านองยกย่องว่ามีความงดงาม)

ธรรมของราชาทั้ง ๑๐ ประการ ที่ไต่ยกมากล่าวสรุปได้ดังนี้ ๑. ปญฺเฑ การทำบุญ
๒. ปญฺเฑ ความมีปัญญาได้แก่มีสติรู้จักบาปบุญคุณโทษ ๓. สิลํ มั่นในศีล ๔. สจฺจํ มีสัจย์
๕. กตญฺญู สำนึกในคุณของผู้ทำชุน ๖. กตเวทิตี การตอบแทนคุณ ๗. สุทธจาวาร
ประพฤติมั่นในคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ๘. ขมฺมํ มั่นในธรรม ๙. ปริจฺจาคํ การให้ทาน
และ ๑๐. วิริยํ ความเพียร หลักธรรมของกษัตริย์ทั้ง ๑๐ ประการ ที่ปรากฏในโคลง
เจ้าวิฑูรสอนหลานนี้แสดงออกถึงค่านิยมทางการปกครองของสังคมลานนาไทยในสมัยหนึ่ง ซึ่งหลักธรรม
ทั้ง ๑๐ ประการนี้ มีลักษณะแตกต่างไปจากทศพิธราชธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์ชาคกแต่ตั้งเดิม
ดังมีโคลงกล่าวไว้ดังนี้

ทานํ สิลํ ปริจฺจาคํ	อาชฺชวํ มหุทวํ ทปํ
อกุโธจํ อวิหีสญฺจ	ขมฺมตญฺจ อวิโรชนํ
อิจฺเจต กุสเล ขมฺเม	ฐิตเ ปสฺสสทธิ อคฺคณิ
คโน เต ขายเต ปิตี	โสมนสฺสญฺจนปฺปํ

อธิบายความได้ว่า "ทานํ การให้ ๑ สิลํ การตั้งสัจจวรรักษากายวาจาให้สะอาด
ปราศจากโทษ ๑ ปริจฺจาคํ การบริจาคสละ ๑ อาชฺชวํ ความซื่อตรง ๑ มหุทวํ
ความอ่อนโยน ๑ ทปํ การกำจัดความเกียจคร้านและความชั่ว ๑ อกุโธจํ การไม่โกรธ ๑
อวิหีสญฺจ การไม่เบียดเบียนผู้อื่น ตลอดถึงสัตว์ให้ไ้ทุกข์ยาก ๑ ขมฺมตญฺจ ความอดทนต่อสิ่งที่

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ทศพิธราชธรรมและหลักพระพุทธศาสนา
พิมพ์ในงานฉลองขมายุครบ ๖๐ ทศ สมเด็จพระญาณสังวร เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร
๓ ตุลาคม ๒๕๑๖ หน้า ๑๗

ควรยกทบทวนเป็นเบื้องต้นหน้า ๑ อภิธาน การปฏิบัติไม่ให้ผิดจากการที่ถูกที่ตรงและดำรงอาการคงที่
ไม่ให้มีการท้วงท้วงอันยืดยาว ๑ บรรจบเป็นกุศลส่วนชอบ ๑๐ ประการ ลำดับนั้นพระปิณฑะ
โสมนัสมีประมาณไม่น้อยจักเกิดมีแต่พระองค์ เพราะได้ทรงพิจารณาเห็นกุศลธรรมเหล่านี้มีในพระองค์
เป็นนิตย์"^๑

แม้ว่าเนื้อความแสดงทศพิธราชธรรมในโคลงเจ้าวิบูลสอนหลาน จะฉีกแยกไปจากคัมภีร์ราชค
โคดมข้อธรรมะที่เหมือนกันอยู่เพียง ๓ ประการคือ ทาน สละ และ บริจาค แต่โดยลักษณะ
ทั้งหมดจะเห็นได้ว่าเป็นข้อธรรมะที่ผู้แต่งนำมาจากหลักธรรมในพุทธศาสนาทั้งสิ้น ซึ่งจุดประสงค์
ที่มุ่งถึงก็คือ ให้ราชาหรือผู้ปกครองใช้อ่านาในการปกครองโดยธรรม และจุดมุ่งหมายสูงสุดก็คือ
มุ่งไปสู่นิพพาน หรือความดับสูญ เพื่อลวงพ้นจากการเวียนว่ายในสังสารวัฏ

ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้กล่าวถึง "ความคิดทางการเมือง เรื่องธรรมราชา และ
ทศพิธราชธรรม" ไว้ว่า "เกิดขึ้นภายหลังที่พุทธศาสนาได้แพร่อิทธิพลเข้ามาในดินแดนสุวรรณภูมินี้
ความคิดทางพุทธศาสนาได้รับการนำมาใช้เป็นแนวความคิดทางการเมือง นับตั้งแต่สมัย
พระมหาธรรมราชาลิไทยยุคลุขทัตย์ ตามหลักฐานที่ปรากฏอยู่ในไตรภูมิพระร่วง และศิลาจารึก
สมัยสุโขทัยหลักต่าง ๆ ตั้งแต่สมัยอยุธยาลงมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ การกล่าวอ้างถึงทศพิธราชธรรม
มีอยู่ทั่วไปทุกสมัย จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ไม่ว่าจะเป็นพงศาวดารหรือกฎหมายต่าง ๆ
ทศพิธราชธรรมได้รับการกล่าวถึงอยู่เสมอ ทั้งในทางที่เป็นหลักการซึ่งพระมหากษัตริย์ ควรยึดถือ
ในการปกครองและการอธิบายความเสื่อมโทรมของสังคมของอาณาจักร ของระบอบการปกครอง
ว่ามาจากการที่กษัตริย์ได้มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนไปจากหลักการ เช่นนั้น"^๒

อาณาจักรล้านนาไทยนับตั้งแต่สมัยพระเจ้าเม็งรายได้ทรงสร้างนคร เชียงใหม่ขึ้นเป็นราชธานี
เมื่อ พ.ศ. ๑๘๓๘ เป็นต้นมา การปกครองเป็นแบบสมบูรณาญาสิทธิราช กล่าวคืออำนาจสูงสุด

^๑ ก. หน้า ๑๓ - ๑๔

^๒ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ความคิดทางการเมือง เรื่องธรรมราชาและทศพิธราชธรรม

อยู่ที่ กษัตริย์หรือเจ้าผู้ครองอาณาจักร ทศพิชราชธรรมจึงเป็นข้อธรรมสำหรับผู้ปกครอง
ซึ่งแสดงออกถึงค่านิยมทางการปกครองที่ว่า กษัตริย์ หรือเจ้าผู้ครองอาณาจักร จะต้องใช้อำนาจ
ในการปกครองโดยธรรม และข้อธรรมทั้ง ๑๐ ประการ ที่เจ้าผู้ครองอาณาจักรพึงยึดถือปฏิบัติ
ก็คือ หลักธรรมที่นำมาจากความคิดทางพุทธศาสนานั้นเอง

๑.๒ ขุนนางผู้มียศศักดิ์สูง มีอำนาจในการปกครองบรรดาข้าราชการชั้นผู้น้อย
และเหล่าไพร่ทั้งหลาย จะต้องมีความซื่อสัตย์ต่อเจ้าผู้ครองอาณาจักรมีความอดทนไม่คิดคดทรยศ
ต่อเจ้า ทั้งความว่า

๕๗.	เป็นขุนห่อประกอบด้วย	ทางอก
	อย่าว่าจงใจคด	ต่อท้าว
	โทษคุณเทียบปรากฏ	นับแสน เมืองเฮย
	คุณท้าวมีเจ้าเลี้ยง	แต่งตั้งเป็นพระยา

๕๘. ย้อนท้าวมีคำอวดอ้างงานกลั่นกล้า พระองค์คำเจ้าฟ้า
จึงปลงยศใหญ่ ท้าวนา
(โคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน)

จะต้องยึดมั่นในสัจจะ ทั้งความว่า

๕๑.	เป็นขุนห่อแต่งตั้ง	สัจจะมี
	ตามว่ายืนพันปี	อย่ามล้าง
	วาจาแต่หัวที่	มีเยื่อง ไตนั้น
	ก็เยียะเอาห่อหมั้น	ต่อเท่าชีวัง
๕๒.	เอาวาจาขึ้นมาเป็นที่จึง	อย่าห่อสทิพลาตพลั้ง
	เหอะวิสัยข้างกำหมั้น	

(โคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน)

๑๕.	เป็นขุนควรแต่งตั้ง	สัทม์
	แนมว่าเป็นพันปี	อย่าร้าง
	วาทาแต่หัวที่	มีเยื่อง โคนา
	ก็เยียะเอาหื้อหมั้น	ต่อเท่าชีวัง

(โคลงพระลอสอนโลก)

จะต้องยึดมั่นในทำนองคลองขรรคม การคัตสินโทษนุ้ยควรกระทำอย่างยุติธรรม มีความหนักแน่น
ไม่หุเบา ทั้งความว่า

๕๓.	เป็นขุนหื้อประกอบด้วย	คลองขรรคม
	ใครมีโทษควรกระทำ	ก็แจ้ง
	หากเป็นแต่บวราน	กับโลก มาเฮย
	บควรติข้าท้าว	โทษร้ายตามคลอง

๕๔.	โทษและคุณก็หากไปเป็นห้อง	คะแนมขุนอย่าไปพึงคำร้องฟ้อง
	หื้อโทษหนักหนองนอง เคื่อง	

(โคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน)

๑๖.	เป็นขุนหื้อสุภาพด้วย	คลองขรรคม
	ไฉมีโทษควรกระทำ	หื้อแจ้ง
	หากเป็นบวรานกรรม	คลองโลก มีเหย
	และบควรติข้าท้าว	โทษร้ายตามคลอง

(โคลงพระลอสอนโลก)

นอกจากนี้จะต้องมีความอดทน ไม่มีความละโมภคิใช้อำนาจในทางที่ผิด ๆ เช่น ช่มชี่เอา
สมบัติของผู้อื่น หรือมีคณหาอยากได้ลูกเมียเขา ไม่เสพสุราจนเมามาย รู้จักใช้โวหาร พุดจา
อ่อนโยนต่อข้าราชการ ให้เป็นคนนอนตึกคั่นเช้า คือหมายความว่าถึงให้เป็นผู้ขยันหมั่นเพียร
ในกิจการบ้านเมือง ไม่เกียจคร้าน คำสอนต่าง ๆ เหล่านี้แสดงถึงค่านิยมทางการปกครอง

สำหรับขุนนางชั้นผู้ใหญ่ซึ่งแม่จะมีอำนาจในการปกครองมากก็มีให้ใช้อำนาจในทางที่ผิด
ค่านิยมเหล่านี้สอดคล้องกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น โดยเฉพาะหลักปัญญาศีล
ซึ่งเป็นหลักยึดถือปฏิบัติของพุทธมามกะทั้งปวง

๑.๓ ข้าราชการชั้นผู้น้อยทั้งหลาย (ซึ่งผู้แต่งใช้คำว่า "ข้าท้าว") จะต้องมีความซื่อสัตย์ต่อเจ้าผู้ปกครอง ไม่มีความโกรธเคืองต่อเจ้า หมั่นกระทำแต่สิ่งที่เป็นคุณ เช่น เก็บส่วยสาอากรให้แก่เจ้าโดยไม่เบียดบังเอาไว้ ดังความว่า

๓๑.	ใครใดจักเสปสร้าง	การขุน
	อย่าโกรธโกธาลน	แก่เจ้า
	เยื่องใดจักเป็นคุณ	เร็วรีบ ทำเนอ
	เก็บส่วยไรหื้อเจ้า	อย่าไค้อาเอา
๓๒.	หื้อคอยจักคอยแจ้ง	สำแดงไหว้เจ้า
	ครันว่าสัตย์ซื่อล้ำ	ก็เลี้ยงคอบไปเค่อม

(โคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน)

ให้รู้จักกาลเทศะ เช่นในยามที่เจ้ากำลังว้าว กำลังเสวย หรือกำลังบรรทม แม้มีกิจธุระ
ราชการ ก็อย่าเพิ่งกราบทูล ควรรอไว้ก่อน หากเข้าไปกราบทูล เจ้าอาจะกริ้ว ทำให้
เป็นภัยแก่ตนได้ ดังความว่า

๓๓.	เป็นข้าท้าวกรวกระแนบเนื้อ	เจียนตน
	ยามท้าวโกรธโกธาลน	อย่าไกล
	เสวยโภชนะอย่าหลอนธุร	บ่ชอบ คลองเฮย
	ยามท้าวหลับอย่าเข้าไหว้	โทษนั้นจักคามิ
๓๔.	หื้อหลบหลีกตัวเสีย	ไปน่อหันคอบหนี
	ครันหันลี้ลาขึ้นแล้ว	ก็ไหว้กราบธุรถิ

(โคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน)

ในยามเช้าเฝ้า ไม่บังควรกวาดสายตาไปทั่ว หากเผลอจ้องมองนางสนมกำนัล อาจเกิดโทษภัยได้
(ทั้งนี้เพราะบรรดานางสนมกำนัลเป็นสิ่งหวงห้าม) ถึงความว่า

๓๙.	เป็นข้าท้าวหอนั่ง นื้อ	แทนตน
	อย่ากวาดตาเมื่อบน	น้อมนัย
	ชัฏตามายมาจน	สนมนาฏ นุชนัน
	หลอนบาปกรรมเคราะห์ร้าย	โทษนั้นควาย

๔๐. หื้อใส่ใจจำไว้เถะ เจ้าลีลนวลฟองผ้าย
ครันว่าชัฏสายตาสะแคงแล เบี่ยงซ้าย ก็เที่ยงว่าจักวายใหญ่
(โคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน)

"ข้าท้าว" ทั้งหลายจะต้องปรนนิบัติรับใช้ต่อเจ้าด้วยความเฉลียวฉลาดและว่องไว ถึงความว่า

๔๑.	เจ้าใช้ควรรีบแท้	สับเสียว
	อาชญาหากแรงเร็ว	อย่าช้า
	บรรดิกังไฟเปลว	ลนลาวด ไปเฮย
	เป็นคลองแห่งข้าท้าว	เก่าเกือธรรมดา

๔๒. หื้อไคตามภาษา ทำนองคลองข้า
ควรสลับเสลียวรีบเร็วข้า ก็จิงพ้นจากคำค่า
(โคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน)

คำสอนแก่บรรดาข้าท้าวเหล่านั้นแสดงให้เห็นค่านิยมทางการปกครองว่า อำนาจอันสูงสุด
ในการปกครองนั้นอยู่ที่เจ้า ข้าราชการชั้นผู้น้อยจำเป็นที่จะต้องปรนนิบัติรับใช้ หรือทำราชการ
ให้เป็นทีพอใจแก่เจ้าผู้ปกครอง ตลอดจนวางตัวให้เหมาะสมกับฐานะของตน ทั้งนี้เพราะหาก
กระทำผิดพลาดไปอาจต้องอาญาได้โดยง่าย

นอกจากคำสอนสำหรับชนชั้นปกครอง และบรรดาข้าราชการทั้งหลายแล้ว ยังมีคำสอนแก่เหล่าไพร่ หรือประชาชนทั้งหลายอันเกี่ยวข้องกับค่านิยมทางการปกครอง ปรากฏในโคลงบทที่ ๑๔๕ - ๑๔๖ ในโคลงเจ้าวิทูรสอนหลาน โดยกล่าวสอนไว้ว่าเป็นไพร่ไม่ควรคิดถึงเรื่องการเมือง เพราะมีโชะหน้าที่ของตน ให้ใส่ใจแต่การทำไร่ทำสวน หาเงินทองดีกว่างานราชการต่าง ๆ ให้เป็นหน้าที่ของบรรดาขุนนาง ข้าราชการทั้งหลาย ผู้มีฐานะเป็นไพร่มีหน้าที่เพียงเชื่อฟังและปฏิบัติตามเท่านั้น ดังความว่า

๑๔๕. เป็นไพร่น้อยอย่าคิดค้าย	คำเมือง
บ่ไช้การเราเพิง	ปากค่าน
การเรือนรีบปองเบิง	เร็วรีบ พลันรา
ไว้แก่ขุนพร้อมกว้าน	ไพร่น้อยคาฟัง

๑๔๖. เท่าการเย็บไร่เย็บสวนอยู่สร้างสร้าง รื้อมเงินซื้อข้าว
ก็ยุทธ์ทางเราต่าง

(โคลงเจ้าวิทูรสอนหลาน)

เนื้อหาคำสอนแก่กษัตริย์ ข้าราชการชั้นผู้น้อย และไพร่ที่ได้กล่าวมาข้างต้นนี้มีปรากฏเฉพาะในโคลงเจ้าวิทูรสอนหลาน ส่วนคำสอนบรรดาขุนนางมีปรากฏทั้งในโคลงเจ้าวิทูรสอนหลาน และโคลงพระลอสอนโลก คำสอนเหล่านี้สะท้อนให้เห็นค่านิยมทางการปกครองของสังคมล้านนาไทยในสมัยหนึ่งซึ่งลักษณะการปกครองแบ่งออกเป็นระดับชั้น ๒ ฝ่ายคือ ฝ่ายผู้มีอำนาจ มีหน้าที่ในการปกครอง และฝ่ายที่อยู่ภายใต้การปกครอง/ค่านิยมทางการปกครองยึดถืออำนาจและหน้าที่ตามฐานะยศศักดิ์ กล่าวคือ กษัตริย์ หรือเจ้าผู้ครองนคร จะมีอำนาจราชศักดิ์ในการปกครองประชาชนทั่วอาณาจักรทั้งนี้จะต้องใช้อำนาจในการปกครองโดยธรรม ซึ่งได้แก่หลักทศพิธราชธรรม ดังกล่าว ขุนนางชั้นผู้ใหญ่ หรือผู้มียศศักดิ์สูงก็ต้องอยู่ภายใต้อำนาจของกษัตริย์ ต้องมีความซื่อสัตย์ต่อกษัตริย์ ในขณะที่เกี่ยวกับขุนนางเหล่านี้ก็มีอำนาจในการปกครองข้าราชการชั้นผู้น้อย การใช้อำนาจในการปกครองของขุนนางต้องมีความเที่ยงธรรม ข้าราชการชั้นผู้น้อยก็ต้องรู้จักปฏิบัติหน้าที่ราชการ

และปรณนิบัติรับใช้เจ้าด้วยความฉลาดเฉลียว ว่องไว ไม่ขุ่นเคือง หรือคิดคดต่อเจ้า
สำหรับบรรดาข้าไพร่ผู้น้อย หรือประชาชนชาวบ้านทั่ว ๆ ไป ซึ่งมีฐานะตามสภาพของสังคม
อยู่ในฝ่ายภายใต้การปกครองต่างยึดถือค่านิยมที่จะไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องของการปกครอง
โดยถือว่ามิใช่หน้าที่ของตน ไม่สามารถที่จะเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับอำนาจทางการปกครองของ
ฝ่ายชนชั้นผู้ปกครอง ความเชื่อของประชาชนที่ถือว่าตนเองเป็นไพร่ ไม่มีสิทธิ์ยุ่งเกี่ยวกับ
เรื่องของการปกครอง มีหน้าที่เพียง เชื่อฟังและปฏิบัติตามเท่านั้น เป็นค่านิยมที่ถูกปลูกฝัง
ในสังคมไทยมานาน แม้ในปัจจุบันค่านิยมดังกล่าวก็ยังปรากฏอยู่ เช่นการที่ประชาชนในชนบท
ไม่มีความสนใจในเรื่องการปกครองเพราะคิดว่ามิใช่หน้าที่ของตน เป็นต้น นอกจากนี้การที่
ประชาชนในชนบทแสดงพฤติกรรมเคารพบนอบและเชื่อฟังข้าราชการ ยังเป็นการชี้ให้เห็นถึงลักษณะ
ทางวัฒนธรรมของไทยสืบทอดต่อ ๆ กันมา ทางกระบวนการเรียนรู้ระเบียบสังคมที่ดีที่ว่า
"ผู้มีอำนาจมีสิทธิ์ที่จะปกครองในขณะที่บุคคลอื่น ๆ ในสังคมมีหน้าที่ที่จะต้อง เชื่อฟังและปฏิบัติตาม"

คำสอนแก่ขุนนางในโคลงบทที่ ๕๗, ๕๘ และคำสอนแก่ข้าราชการทั่วไปในโคลง
บทที่ ๓๑, ๓๒ ซึ่งปรากฏเฉพาะในโคลง! วิจารณ์สอนหลาน มีเนื้อหากล่าวสอนให้มีความซื่อสัตย์
จงรักภักดีต่อเจ้าผู้ครองอาณาจักร เนื้อหาคำสอนเหล่านั้นนอกจากจะสะท้อนถึงค่านิยมทาง
การปกครองแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นถึงจุดประสงค์ของผู้แต่งโคลง เจ้าวิจารณ์สอนหลานว่ามุ่งสอกลแทรก
เนื้อหาเพื่อผลประโยชน์ทางการเมือง โดยเนื้อหาดังกล่าวเป็นคำสอนที่มุ่ง ศึกษาศาสนาอันเกษม
หรือเจ้าผู้ครองอาณาจักรให้สงบนั้นอยู่ได้

คำสอนเกี่ยวกับทศพิธราชธรรมซึ่งแสดงออกถึงแนวความคิดทางการเมืองก็เป็นส่วนหนึ่ง
ที่วิจารณ์ให้เห็นการนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้เพื่อผลประโยชน์ทางการเมือง
ทั้งนี้โดยมีจุดประสงค์ในการสร้างความ เป็นปึกแผ่นมั่นคงของอาณาจักรซึ่งมีสถาบันกษัตริย์ หรือ
เจ้าเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในการปกครองไพร่ฟ้าประชาชน สถาบันกษัตริย์จึงเป็นสถาบันที่มีสถานภาพ
มั่นคง ครอบครองจิตใจประชาชนโดยธรรมมาช้านาน

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ "วัฒนธรรมทางการเมืองของจังหวัดเชียงใหม่" สังคมและ
วัฒนธรรมล้านนาไทย พิมพ์ในวชิราวุธ ราชทานวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร ๗ พฤศจิกายน ๒๕๓๓,
หน้า ๑๑

๒. ค่านิยมทางการศึกษา

เนื้อหาการสอนในวรรณกรรมเรื่อง เจ้าวิฑูรสอนหลานและพระลอสอนโลกหลายตอน ที่แสดงถึงค่านิยมทางการศึกษาไว้ว่า เป็นสิ่งที่มีคุณค่าเป็นการเพิ่มพูนความรู้ความสามารถให้แก่บุคคล หากใครต้องการสติปัญญา ความสามารถ เฉลียวฉลาด และรอบรู้ในวิชาการต่าง ๆ ก็จำเป็นที่จะต้องใส่ใจศึกษาหาความรู้อยู่เสมอ อย่าได้เกียจคร้าน เช่น

๒.๑ กษัตริย์ ผู้ปกครองประชาชน จะต้องศึกษาเล่าเรียนพระธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาอย่างตั้งใจ อยู่ในโอวาทของครู หมั่นเพียรเรียนรู้วิชาการทั้งหลายอยู่เสมอ เพื่อเสริมสร้างสติปัญญาให้เชี่ยวชาญในกิจการทั้งปวง ดังความว่า

๒๑๗. ชัมมํ หัจจเจตัจจํ	พังชกรรม
เลาเลียบเรียนจงจำ	ถึถ้วน
ตั้งใจอยู่ในคำ	โอวาท ครู เนอ
หากจักสมฤทธิลวัน	ตั้งอันความคะนิง

๒๑๘. การเล่าเรียนสั่ง	อย่าไปคร้านหนึ่ง
เป็นที่เคื้อมปัญญาเร็วเชี่ยวชาญ	อย่าลาละลาโลจิง

(โคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน)

๒.๒ ขุนนางจะต้องได้เรียนรู้ในเรื่องศาสตราคุณ วิทยาคุณ งานราชการทั้งปวง ตลอดจนรอบรู้ในแบบแผนกฎเกณฑ์ ขนบธรรมเนียมของขุนนางต่าง ๆ อย่างถึถ้วน หากว่าไม่มีความรู้ในเรื่องจารีตขนบธรรมเนียมของขุนนางแล้วถึงแม้จะเป็นผู้ที่มีความเฉลียวฉลาดเพียงใด ก็ไม่เหมาะสมที่จะดำรงตำแหน่ง ดังความว่า

๒๓. เป็นขุนหื้อประกอบค้าย	เรียนคุณ
จบแพทเชิงการขุน	ถึถ้วน
วิพรองแต่งปองขุน	สัพพะเยื่อง คุณเฮย
จบแพทเพียงขุนลวัน	โลกันลื้อเลื่อง

๘๓. เป็นขุนบุรีรัตท้าว คลองพระยา
 แม่น้ำมีคำหลวงเหลือตรา อาจอ้าง
 อยาเอาเป็นเสนา ตกแต่ง เมือง เนอ
 เต็มว่าหลวงร่อยชั้น หากินเฝ้ามอยาง
๘๔. ยอนบุรีเปลื้อง บรูจักทำนอง เมืองกว้าง
 จาคำใจผิดแผกกว้าง ยอนบุรีต่ำ เนียมอย่าง
- (โคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน)

๒.๓ ความรู้ความเชี่ยวชาญภูมิไคชนอยู่กับวิวุฒิ แดชนอยู่กับความขยันหมั่นเพียร
 ในการใส่ใจศึกษาอยู่เสมอ

เนื้อหาของโคลงบทที่ ๘๕ - ๑๓๔ ในโคลงเจ้าวิฑูรสอนหลานและโคลงบทที่ ๓๑ - ๔๖ ในโคลงพระลอสอนโลก กล่าวสอนว่าผู้เยาว์ไม่ควรหลงพะเนางคน ประมาทผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ผ่านโลกมามากอาจเรียนรู้มากกว่า ในขณะที่ด้วยกันผู้ใหญ่ไม่ควรประมาทคนหนุ่มผู้เยาว์ เพราะบางสิ่งบางอย่างผู้เยาว์อาจได้เรียนรู้มีความสามารถมากกว่าผู้ใหญ่ก็ได้ ผู้แต่งได้ยกอุทาหรณ์มาเปรียบเทียบเป็นขั้นตอนหลายประการ เช่น เปรียบเทียบกับเรื่องราวของปลาใหญ่หลงพะเนางคน ไล่จับปลาเล็กกิน แล้วถูกปลาที่ใหญ่กว่าไล่จับกินเป็นทอด ๆ ไป* เปรียบเทียบกับเรื่องราวของช้าง โดยกล่าวถึงช้างที่อายุน้อย ซึ่งมีงายาวรีแต่ยังไม่แข็งแรง ยังไม่รู้เชิงชน ย่อมพ่ายแพ้ช้างใหญ่ ซึ่งแม้ว่าจะมีอายุมากและบางตัวมีงาสันไม่แหลม แต่มีความเชี่ยวชาญในเชิงชนมากกว่า ถึงความว่า

๑๑๕. ช้างหน้อยย่ำอาวอ้าง	งามี แลเนอ	๓๔. ช้างหน้อยย่ำอาวอ้าง	งาคี
ตามว่างายาวรี	อ่อนอ้วน	เต็มว่างายาวรี	อ่อนอ้วน
บรูอุปเทศครุมี	เรียนว่า ชนนั้น	บรูเชิงชนมี	เรียนช้าง
บากชนคชสารถวน	คนคานหนีไป	ชนคชสารคัวงาสัน	หอนสู้คชสาร

* ดูตัวอย่างจากการ เปรียบเทียบแบบอุปมาในบทที่ ๔

๑๒๑. บางตัวนับว่าเจ้า งามๆ ๓๕. บางตัวนับแก้เจ้า งามๆ
 หนที่ไกร์หลุ หล่มค้ำ หนที่ไกร์หลุ หนั้น
 ยืนยาวโยชน์อายุ หนช่วง หนอายุเฮย บางตัวยาวอายุ หนช่วง นักเหย
 เขิงแซมจิดวนถ้าน ออย่าล้นข้างงาบัว ตัวหน้อยงายาวชว้าง บ่แพ้งากุ
 (โคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน) (โคลงพระลอสอนโลก)

ต่อจากนั้นก็กล่าวถึงช้างใหญ่บางตัวซึ่งแม้จะมีอายุมากแต่ก็ไม่มี ความเชี่ยวชาญในเชิงชน ยามศึกสงครามก็ไม่อาจจะตั้งหลักมันได้ . ต้องพ่ายแพ้แก่ช้างอายุยังน้อยที่ได้รับการฝึกฝนเชิงชน มาเสมอ ถึงความว่า

๑๒๓. บางตัวนับว่าเจ้า หลายปี ๔๒. ลางตัวนับว่าเจ้า หลายปี
 ใหญ่เท่าไกรวรี เทานั้น กับมิงวรี แบนเนื้อ
 สงครามหลอนเกิดมาผี สายสั้น นักเฮย สงครามที่ไกรมี หนสั้น นักเหย
 บ่อาจจักจั้งได้ คนค้ำนางวรี บ่อาจจักจั้งได้ วนค้ำนางวรี
๑๒๔. กรันบ่ข้างหนายุชน ออย่าสู่วาหลายปีแก้เจ้า
 เหมือนพอละคูปคนนี้แล้ว ยังรู้พ่ายคนหนุ่ม
๑๒๕. ช้างน้อยบั้งเกิดด้วย งามี ๔๓. ช้างหน้อยบั้งเกิดด้วย งามี
 ใหญ่เท่าไกรวรี เทานั้น ใหญ่เท่าไกรวรี เทานั้น
 อายุเกิดหลายปี หนช่วง นักเฮย อายุมากหลายปี หนช่วง นักเฮย
 งามองเถียวชว้างเหลียว ผาบแพ้งสงคราม งามาววรี เหลี่ยมชว้าง ปรายแพ้งสงคราม
๑๒๖. ไปยุทกรรมไหน ก็บ่มีไฉลวงข้าม
 บ่หือไฉลได้เลี่ยมซ้ำ ตัวทวนก็ชนข้าม
 (โคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน) (โคลงพระลอสอนโลก)

✓ ในโคลงบทต่อไปได้กล่าวเชื่อมโยงเปรียบเทียบไปถึงคำสอนว่าบางคนอายุมากแล้ว แต่ไม่ได้
 วิชาเรียนฝึกฝนสติปัญญา ไม่ได้เกิดในเมืองใหญ่ แม้ว่าอายุจะยืนถึงร้อยปี ความแก่เขานั้น
 ก็เปรียบได้กับคนลานยอกคว้น ไม่อาจจะเอาชนะเด็กหนุ่มที่มีอายุปานกลางได้ ส่วนบางคนที่มี
 อายุยังน้อยอยู่ในวัยหนุ่มสาวได้คบหากับบัณฑิตหรือนักปราชญ์ตั้งแต่ยังเล็ก ได้สร้างสมความรู้
 มีสติปัญญา่องไว สามารถพูดจาเรื่องราวเกี่ยวกับคติ หรือกิจการบ้านเมืองเอาชนะคนแก่ได้
 ทั้งนี้เพราะได้ใส่ใจหมั่นเพียรว่าเรียนมิได้เกียจคร้าน จนรอบรู้ในแบบแผน กฎเกณฑ์ และ
 ขนบธรรมเนียมของบ้านเมือง ดังความว่า

๑๒๗. บางคนนับว่าเก่า	เมินมา	๑๓. บางคนนับว่าเก่า	เมินมา
บ่ว่าเรียนแถมผะหย้า	ถึถ้วน	บ่ว่าเรียนแถมปัญญา	ถึถ้วน
บ่เกิดกับนครา	เมืองใหญ่ มานัน	บ่เกิดในประชา	โขงเขต เมืองใหญ่
เต็มว่าอายุยืนพอร้อย	บ่แพ้เด็กพรอง	เก่าคังลานยอกคว้น	บ่แพ้เด็กกรวม

๑๒๘. ย้อนว่าบจบบถอง บรู้ค่านองคลองบ้าน
 เพราะกินเข้าแล้วคร้าน บว่าเรียนอ่าน

๑๒๙. บางคนยังหนุ่มน้อย จาวจี	๑๔. บางคนยังหนุ่มน้อย จาวจี
ไปเสพกับบัณฑิต	ได้เสพกับบัณฑิต
แต่เหง้า	แต่หน้อย
สมการเร่งเร็วมี	สมการเร่งเร็วมี
ผะหย้าว่องไวเฮย	ผะหย้าว่องไวเฮย
คำหนุ่มจาแพ้เก่า	คำหนุ่มจาแพ้เก่า
ทำนรู้คติเมือง	เหตุรู้ความเมือง

๑๓๐. เพราะทำนรู้วัตรู้เปลี่ยน ค่านองเมืองคู่ถ่าน
 กระทำเพียรบ่คร้าน ใส่ใจว่าเรียนอ่าน

(โคลงเจ้าวิทูรสอนหลาน)

(โคลงพระลอสอนโลก)

การศึกษาในลานนาไทยสมัยโบราณนั้นมีความมุ่งหมายเน้นหนักไปในทางส่งเสริมพระพุทธศาสนา กล่าวคือผู้ชายจะมีการศึกษาเล่าเรียนกันในวัด โดยมีพระเป็นครูจัดสอนอ่านและเขียนหนังสือจนสามารถศึกษาพระไตรปิฎกให้มีความเข้าใจซาบซึ้งในพระธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้วก็อุปสมบทเพื่อปฏิบัติพระธรรมวินัยต่อไป ประชาชนถือว่าการบวชเรียนยอมให้อาณิสต์แรงมากจึงนิยมส่งลูกผู้ชายของตนเข้าศึกษาและบวชเรียนตามวัดต่าง ๆ นอกจากเรียนการอ่านเขียนแล้วยังมีการเรียนวิชาพิเศษอื่น ๆ อีกตามความสนใจของแต่ละคน และบางวิชาที่ใช้ประกอบอาชีพได้ วิชาพิเศษเหล่านี้ได้แก่วิชาแพทย์แผนโบราณ วิชาก่อสร้าง วิชาโหราศาสตร์ วิชาเวทย์มนต์คาถา และวิชาการต่อสู้ป้องกันตัวเรียกว่าวิชาเจิ้ง ได้แก่วิชามวยและเพลงอาวุธต่าง ๆ ซึ่งอาจจะเรียนจากพระในวัดหรือฆราวาสที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญภายนอกก็ได้ สำหรับผู้หญิงซึ่งไม่มีหน้าที่บวชเรียนไม่ต้องเรียนหนังสือคงเรียนเรื่องเกี่ยวกับหน้าที่แม่บ้านเท่านั้น เช่น การทอไร ่ ทำนา ทำสวน ทำครีว รวมทั้งอุตสาหกรรมต่าง ๆ ที่ครอบครัวนั้น ๆ ประกอบอยู่ เช่น การปั่นฝ้าย ทอผ้า เป็นต้น อุตสาหกรรมครอบครัวนั้นบางอย่างก็เป็นหน้าที่ของผู้ชาย เช่น การสร้างบ้าน การทำเครื่องมือเครื่องใช้ในการทำนา และการทำเกวียนเป็นพาหนะขนส่ง ซึ่งอุตสาหกรรมเหล่านี้ พ่อแม่เป็นผู้ถ่ายทอดให้แก่ลูกหลานของตนทั้งสิ้น^๑

๓. ค่านิยมเกี่ยวกับสตรี

โคลงบทที่ ๑๔๔ ถึงบทที่ ๑๔๖ ในโคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน และโคลงบทที่ ๕๓ ถึงบทที่ ๖๔ ในโคลงพระลอสอนโลก มีเนื้อหาที่แสดงถึงค่านิยมเกี่ยวกับสตรี โดยกล่าวถึงลักษณะของสตรีที่ดีและไม่ดีสำหรับการที่จะเลือกมาเป็นภรรยา ดังนี้

๓.๑ ก้นจิตใจ สตรีที่ดีจะต้องมีความซื่อสัตย์ต่อสามีอย่างมั่นคงไม่มักมาก ในกามคันหา คิคนอกใจคบซู้ซุ่ยชาย ไม่คิคปองร้ายต่อสามี (ในวรรณกรรมทั้ง ๒ เรื่องได้กล่าวเปรียบเทียบจิตใจของสตรีที่ไม่ดีไว้ว่า มีใจที่หวนไหวง่ายเหมือนกับสิ่งของที่ไข้พันเทียน ถูกไฟ

ก็ละลายไหม้ หรือเหมือนกับครั้งที่ละลายไหม้ไฟ สตรีที่ไม่อิมในสรักชายก็เหมือนกับกองไฟ
ที่ไม่อิมในก้นพื้น และเหมือนกับกลองที่ใคร ๆ ประสงค์จะตีก็ได้ ส่วนด้านความรักความซื่อสัตย์
ต่อสามีก็ได้กล่าวเปรียบเทียบไว้ว่าให้จงรักภักดีต่อสามีเสมือนดังมารดาภิรมย์ คือมีความห่วงใย
อยู่เสมอ และให้อ่อนน้อมยำเกรงสามีเหมือนกับพระนางมัทรีมีความเคารพยำเกรงต่อพระเวสสันดร
ฉะนั้น

๓.๒ ด้านความประพฤติ กิริยามารยาท และการครองเรือน สตรีที่ดีจะต้อง
พูดจาไพเราะอ่อนหวานอยู่เสมอ ต้องมีความอดกลั้น แม้ในยามที่สามีโกรธซึ่งพูดก็ไม่ตอบโต้
ไม่มีปากมีเสียง ต้องรู้จักปฏิบัติตนเป็นแม่ศรีเรือน คือรู้จักเก็บหอมรอมริบ คุดูแลปรนนิบัติสามี
เสมือนดังทาสี การบ้านการเรือนทุก ๆ อย่างจะต้องเพียรปฏิบัติมิได้ว่างเว้น

๑๖๑. หญิงใดมีใจอ่อนน้อม จาหวาน	๕๔. หญิงใดใจอ่อนน้อม จาหวาน
บ่เคยพิรุณสาธารณ อ่อนเอื้อ	บ่เคยปกป้องสาคราญ ชื่นชอบ
นอนคั่นคิณเจิงการ กองรุ่ง มีเฮย	นอนคิณคิณเจิงการ กองรุ่ง มีเฮย
รักเผ่าพันธุ์ชั้นเชื้อ ชานี้ ช้อมนิทวง	รักเผ่าพันธุ์ชั้นเชื้อ เยื้องนั้นควรเอา
(โคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน)	(โคลงพระลอสอนโลก)

ถอดความ : หญิงใดมีใจอ่อนน้อม พูดจาไพเราะ ไม่ชิงโกรธ ยามนอนในเวลากลางคืน
ก็เฝ้าคิดถึงแต่การงาน รอคอยอยากให้สว่างเร็ว ๆ มีความรักในสามี และญาติพี่น้อง
หญิงเช่นนี้เปรียบดังดวงแก้วควรเลือกเป็นมารยา

๑๖๓. หญิงใดช่างวิเ้า รอมของ	๕๕. หญิงใดช่างเก็บเ้า รอมของ
ใจอ่อนหวานวิพรอง หุกผ้าย	ใจอ่อนหวานวิปอง หุกผ้าย
เชิงชายบ่ปนปอง ฉ้นเผื่อ ห่าเฮย	เชิงชายบ่แทนมพอง สักเยื้อง ไยเหย
บ่จากราคำร้างหม้าย แม่นิสุทธิกา	เป็นแม่เรือนตั้งมั่น สิ่งนั้นควรเอา
(โคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน)	(โคลงพระลอสอนโลก)

ถกความ : หญิงโศกข้างเก็บหอมรอมริบมีใจอ่อนหวาน ใฝ่ปองแต่การทอดทุกข์ฝ่าย ไม่ใส่ใจ
ต่อชายอื่น ไม่พுகถึงการหย่าร้าง เป็นแม่เรือน เช่นนี้ควรเลือกเป็นภรรยา

๑๖๘. เมียใครทำเพศเพียงตั้ง ทาสี	๑๖๙. เอาเมียใจเพิกตั้ง ทาสี
ปฏิบัติไต่ตามคลองดี คำเช้า	ปรนนิบัติแต่คลองดี น้อมไหว้
อุปมาตั้งมัทรี ย่าพระเวส วันนั้น	อุปมาตั้งมัทรี ย่าพระเวส สันครแหล
ตัวคืนเอาเป็นเจ้า แม่ขึ้นช่อมดนาง	คือเอาตัวเป็นเจ้า ถูกถ้วนคติธรรม
(โคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน)	(โคลงพระลอสอนโลก)

ถกความ : ภรรยาที่มีใจเหมือนตั้งทาสีโดยปรนนิบัติต่อสามีทุกคำเช้าอย่างแกล้วคล่อง อุปมาตั้ง
พระนางมัทรีย่าเกรงต่อพระเวสสันคร คือเอาสามีเป็นเจ้า ภรรยาเช่นนี้ควรได้ชื่อว่า เป็นนางแก้ว

นอกจากนี้ในโคลงเจ้าวิฑูรสอนหลานก็มีคำสอนแก่เหล่านางสนมกำนัล ซึ่งผู้แต่งใช้คำว่า
"นางท้าว" และคำสอนแก่พระมเหสี ซึ่งผู้แต่งใช้คำว่า "นางนพมาศ" อีกคราหนึ่ง คำสอนเหล่านี้ไม่มีปรากฏในโคลงพระลอสอนโลก เนื้อหาในคำสอนสะท้อนให้เห็นค่านิยมเกี่ยวกับ
สตรี ด้านการครองตัวว่า ให้อยู่จักเจียมตน ปฏิบัติตนตามแบบแผนจารีตแต่โบราณ เช่น
คำสอนแก่นางสนมให้พูกจาอ่อนหวาน

"เป็นนางท้าวห่อเลี้ยงเกลี้ยง จาหวาน
ปากมันสนธิเชยงคราญ อ่อนอ้อย"
"เป็นนางท้าวห่อเลี้ยงเกลี้ยง เชยงคราญ"

(โคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน)

คำสอนแก่นางสนมให้ปฏิบัติตนตามแบบแผนจารีตแต่โบราณ

๑๖๙. เป็นนางท้าวห่อประกอบด้วย ปฏิบัติ
ตามอภิศกตองวัตร โลกตั้ง
พำเพ็ญไต่พะพัก จาริต เมืองเนอ
อย่าให้อภิศกตองเต็มทั้ง ตั้งนั้นเขาสื่อ

(โคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน)

คำสอนแก่นางสนมให้เจียมตน ทั้งนี้เพราะสถานภาพของสตรีในราชสำนักนั้นไม่มั่นคง หากกษัตริย์ไม่โปรดก็อาจจะถูกขับให้พ้นจากตำแหน่ง ต้องถูกผู้อื่นแย่งเหย้าเข้าเติมได้

๑๔๕.	เป็นนางท้าวหอแนบเนื้อ	เจียมตน
	อย่าอวดว่าหลวงเหลือคน	ต่างห้อง
	พัชรคลองท่านขับจน	หลอนเฝือก ละอายเฮย
	ยอนเพื่อผิดพิศต้อง	ແກ່ລຳຄອງຮຸຮຸມ

(โคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน)

คำสอนแก่พระมเหสีผู้ซึ่งแม่จะมีตำแหน่งสูงส่ง แต่ก็มีสถานภาพต่ำกว่ากษัตริย์ผู้เป็นสวามี กล่าวคือกษัตริย์สามารถที่จะมีนางสนมกานัลคอยบำเรอโดยที่พระมเหสีนั้นจะต้องไม่หึงหวง และต้องแสดงความรักใคร่ต่อนางสนมเหล่านั้นด้วย ดังนี้

๑๔๖.	มีใจรักอวบอ้อม	ปราณี
	รักหมู่ทาสทาสี	หมู่ชอย
	เสมอเหมือนดังมัทรี	เมียพระเวส วันนัน
	<u>รักหมู่ฝูงเมียน้อย</u>	<u>ແກ່ຜູ້ສະໝຸນາ</u>

(โคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน)

เนื้อหาในตอนนี้จะสะท้อนให้เห็นค่านิยมของสังคมเกี่ยวกับสตรีว่าต้องอยู่ในฐานะที่ด้อยกว่าบุรุษ ในสังคมสมัยก่อนบุรุษสามารถมีภรรยาได้หลายคน แต่สตรีไม่ว่าจะทำได้ หากสตรีไม่มี ความสัมพันธ์กับบุรุษมากหน้า สังคมก็จะประณามว่าเป็นหญิงชั่วคนชั่วชายไม่ควรคบหาสมาคม หรือเลือกเป็นคูครอง

ลักษณะสตรีที่ผู้แต่งกล่าวยกย่องมากคือ พระนางมัทรีผู้คอยปรนนิบัติพระเวสสันดร ด้วยความเคารพรักและเชื่อฟัง ในยามที่พระเวสสันดรทรงพำนักอยู่กลางป่า พระนางมัทรีก็คอย เป็นผู้ปฏิบัติปรนนิบัติหาเผือกมันมาถวาย ดูแลพระสวามีและสองกุมารมิให้ว่างเว้น ดังความว่า

๒๔๐. ปฏิบัติอุปัฏฐากเจ้า	ผัวตน
เป็นปิ่นเฉลิมมงคล	อยู่เกล้า
ยามไปอยู่ไพร่สนต์	กลางป่า
หาชวากมันตางเข้าเลี้ยง	เจื่องเจ้าสามองค์

(โคลงเจ้าวิหุรสอนหลาน)

แม่เมื่อพระเวสสันดรทรงสละสองกุมารให้เป็นทานแก่ชุกแล้ว พระนางมัทรีก็อนุโมทนาใน
คุณผลทาน ถึงความว่า

๒๔๑. บพิตรพระเจื่องเจ้า	ราชา
บอกเล่าไซกริยา	ชู้ชน
มัทรีก็อนุโมทนา	บุตตราช ทานเฮย
ทุกขถูกถึงด้านนั้น	บเคียดกล้าหารุน

(โคลงเจ้าวิหุรสอนหลาน)

ค่านิยมเกี่ยวกับสตรีในฐานะที่เป็นภรรยา สตรีที่สามารถปฏิบัติหน้าที่ สัมกับเป็นแม่ศรีเรือน
จะได้รับการยกย่องว่าเป็นประจักษ์ดวงแก้วประจำตัวสำหรับบุรุษ ซึ่งควรทูลถนอมรักษาไว้
ในวรรณกรรมทั้ง ๒ เรื่อง กล่าวเปรียบเทียบสตรีที่เป็นศรีกริยาไว้ว่าเป็นดวงแก้วประจำตัว
ของสามีซึ่งมีคุณค่าในการปกป้องอันตรายต่าง ๆ ได้ สมควรที่สามีจะเก็บรักษาไว้เป็นอย่างดี
โดยกล่าวเปรียบเทียบไว้ว่า "ชอกเป็นแหวนมงคล" ซึ่งน่าจะหมายถึง การเก็บรักษาไว้
อย่างหวงแหน ทั้งนี้เพราะชาวลานนาไทยในสมัยก่อนนิยมเก็บแก้วแหวนเงินทองและสิ่งที่ดีเป็น
มงคลสำหรับตน โดยใส่ไว้ในผ้าเช็ดหน้าชอกไว้เป็นห่อเล็ก ๆ พกติดไว้กับตัวอยู่เสมอ
ถึงความว่า

๑๖๒. ครันว่าไผไผ	ชายใดไค้ถูกบ่วง
<u>ห่อชอกเป็นแหวนมงคลสูบสอคลัง</u>	ยามเมื่อลาลงขวาง

๑๘๕. เมื่อยกคือตั้งแก้วเกิดกับตนเพิงชอกเป็นแหวนมงคลเลิศสน

ภัยะเกิดกับตน

แสนเยื่อง ก็คือทรา

ยังช่วยเป่งป้องห่อพัน

จากโทษเสี่ยงสัพพะอัน

(โคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน)

๒๗. เมื่อยกคือแก้วเกิดกับตนควรชอกเป็นแหวนมงคลชอกไว้

ของดีเกิดกับตน

แสนเยื่อง ก็เหี้ย

ยังช่วยป้องห่อพัน

โทษอันเป็นภัย

(โคลงพระลอสอนโลก)

ภาษิตลำนานาไทยบทหนึ่ง กล่าวสอนสตรีว่า "ลูกผู้เป็นเจ้านอนลูกเจ้านาย
แต่งกายเข้ามายตอน" (ลูกผู้เป็นเจ้า นอนที่หลังลูกแต่เช้า ทำกับข้าวมือเข้ามือเที่ยง)
คำสอนดังกล่าวแสดงถึงค่านิยมเกี่ยวกับหน้าที่ของสตรีที่ต้องคอยปรนนิบัติต่อสามีและบุตรอยู่เสมอ
ซึ่งสอดคล้องกับค่านิยมที่ปรากฏในวรรณกรรมลำนานาไทยเรื่อง เจ้าวิฑูรสอนหลานและพระลอสอนโลก
ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

๔. ค่านิยมค่านานอื่น ๆ

๔.๑ ความนิยมยกย่องผู้มีอำนาจและมีตำแหน่งสูง ค่านิยมนี้มีความสัมพันธ์กับ
ค่านิยมทางการปกครอง กล่าวคือ การมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับผู้มีตำแหน่งสูงซึ่งมีอำนาจมาก
ก็จะพลอยให้ผู้ที่เกี่ยวข้องนั้นได้รับผลประโยชน์มีอำนาจหรือมีทางได้เปรียบผู้อื่นด้วย สุภาษิตลำนานาไทย
บทหนึ่งกล่าวไว้ว่า "ไ้เป็นเจ้าที่หมั่นเขียนคุณ ไ้เป็นขุนที่หมั่นเฝ้าเจ้า" (อยากเป็นเจ้านาย
ให้หมั่นแสวงหาความรู้ใส่ตัว อยากเป็นขุนนางให้หมั่นเข้าใกล้ชิดเจ้านาย) ในวรรณกรรมเรื่อง
เจ้าวิฑูรสอนหลาน มีคำสอนที่แสดงถึงค่านิยมดังกล่าวปรากฏในโคลงบทที่ ๓๓ - ๓๔ ว่า ผู้ใด
จะอาสาทำงานราชการควรเข้าใกล้ชิดกับเสนาเก่าแก่ หากมีโทษภัยถึงตัวก็อาจได้รับการกราบทูล
ขอพระราชทานอภัยโทษให้ได้ ดังความว่า

๓๓. ใครใดจักอาจอ้าง

อาสา

ควรเสพกับเสนา

เกากุ่ม

หลอนโหมมีเหลือตรา

พันเยื้อง กิจิตรา

ท่านหากจักตัวคุ้ม

กราบท้าวท่านอภัย

๓๔. หือปฏิบัติบำเรินใจใจ

คามว่าโหมมีรอยขึ้น

ท่านก็จักคิดไต่หอยไต่

(โคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน)

๔.๒ การไม่โอ้อวดตน สักคนลามาไทยนิยมยกย่องผู้ที่รู้จักอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่โอ้อวดตนจนเกินไป ในวรรณกรรมทั้ง ๒ เรื่องได้กล่าวสอนบุคคลทั่วไปไว้ว่าไม่ควรอวดอ้าง ตนว่าฉลาดรอบรู้ ในเมื่อยังไม่ได้รู้เรียนอะไรมามากนัก และไม่ควรโอ้อวดความมั่งคั่งของตน เพราะโจรผู้ร้ายอาจคิดลอบปล้นฆ่าเอาได้ ดังนี้

๖๕. เป็นคนอย่าอวดอ้าง

เชิงชาย เช่นเนอ

บ่ว่าเรียนสั่งหลาย

อวดกล้า

ท่านขับหาเท่ายินอาย

คำล่าย ฟิงเฮย

ท่านตบมือขึ้นหน้า

ยี่เขี้ยวหนีไป

๖๕. เป็นคนอย่าอวดอ้าง

เชิงชาย มากเนอ

บ่ว่าเรียนสั่งหลาย

อวดคู่

ท่านขับเขินแคลนอาย

คาราย มีเหย

ท่านเอากันขึ้นหน้า

ยี่เขี้ยวหนีไป

๖๗. เป็นคนอย่าอวดอ้าง

เป็นดี เช่นเนอ

โทษจักมาราวี

ชมช้า

เป็นคาบคักอินทรีย์

มรณาค ไปเฮย

เยียวว่าโจรผู้ร้ายกล้า

ถ่อมถ้ามกพัน

๖๗. เป็นคนอย่าอวดอ้าง

เป็นดี มากเนอ

โทษร้ายจักราวี

ชมช้า

สัมบัติคักคามมี

บุคชาค หัวแล

โจรผู้ร้ายใจกล้า

จักได้มกพัน

(โคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน)

(โคลงพระลอสอนโลก)

๔.๓ การรู้รักษาศรัวให้อยู่รอด คำนิยมจึงกล่าวถือว่ามนุษย์เกิดมายุ่อมจะต้อง
 ผนญกับอุปสรรคยันตรรายทั้งหลาย การรักษาศรัวไว้ให้อยู่รอดได้นั้นเป็นสิ่งที่ยากยิ่ง แต่เมื่อ
 เกิดมาแล้วก็จำเป็นที่จะต้องกินรณ หลบหลีกการกระทำผิดหรือสิ่งที่เบี่ยงนัยแก่ตน กล่าวคือ
 "รู้รักษาศรัวรอดเป็นยอคคิ" นั้นเอง เนื้อหาคำสอนที่แสดงถึงค่านิยมนี้ปรากฏในวรรณกรรม
 เรื่องเจ้าวิฑูรสอนหลานและพระลอสอนโลก ดังนี้

๕. เป็นคนแก่นยากแท้	คิหลี่	๔. เป็นคนแก่นยากแท้	คิหลี่
ปองรักษาศรัว	ยากไสร	ปองรักษาศรัว	ยากไซร
ประเทียรคังจามรี	รักษางยาก นักเฮย	เหมือนคังจามรี	รักษาง มั่นเหย
จกกล่าวกิจหื้อรู้	โลกนี้ควรคะนิง	จกกล่าวกิจจะไว	โลกนี้ควร เทียม
-
๑๑. ตนเราคือหมากหักเกิด	กลางหนาม	๕. คนเฮาหมากเข้าเกิด	กลางหนาม
ใหญ่เท่าไคหนามปักขาม	เสียบเนื้อ	ใหญ่เท่าไคปักขาม	เสียบเนื้อ
วัตรผิดเท่ากัตาม	ทุกเมื่อ มีเฮย	วันผิดยอมซัตาม	ปองให้ วันเหย
คอยเป็นปองหื้อพัน	จากอันเป็นนัย	คอยปองเพียงหื้อพัน	โทษนั้นเป็นนัย
-
๑๒. หื้อคอยรักษาศรัวไว้หื้อได้ หื้อพ้นจากโทษภัยโทษร้าย (โคลงพระลอสอนโลก)
 อันท่านทนายใส่
 (โคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน)

วัฒนธรรมท้องถิ่นลานนาไทย

พระยาอนุমানราชชน ได้อธิบายความหมายของวัฒนธรรมไว้ว่า "วัฒนธรรม
 คือสิ่งที่มนุษย์เปลี่ยนแปลงปรับปรุงหรือผลิตขึ้นเพื่อความเจริญงอกงามในวิถีชีวิตของมนุษย์
 ในส่วนรวมที่ถ่ายทอดกันได้ เลียนกันได้ เอาอย่างกันได้ วัฒนธรรมคือสิ่งอันเป็นผลผลิตของ
 ส่วนรวมที่มนุษย์ได้เรียนรู้มาจากคนแต่ก่อนสืบต่อเป็นประเพณีกันมา วัฒนธรรมคือความคิดเห็น

ความรู้สึก ความประพจน์ และกิริยาอาการหรือการกระทำใด ๆ ของมนุษย์ในส่วนรวม
ลงรูปเป็นพิมพ์เดียวกัน และสำแดงออกมาให้ปรากฏเป็นภาษา ศิลป ความเชื่อถือ ระเบียบ
ประเพณี เป็นต้น วัฒนธรรมคือมรดกแห่งสังคม ซึ่งสังคมรับและรักษาไว้ให้เจริญงอกงาม"^๑

วัฒนธรรมเป็นมรดกของสังคม บุคคลในสังคมได้ประพจน์ปฏิบัติสืบต่อกันมา วรรณกรรม
ล้านนาไทยเรื่องเจ้าวิทูรสอนหลานและพระลอสอนโลกเป็นวรรณกรรมคำสอน ซึ่งนักเขียนอันเป็น
ส่วนหนึ่งของสังคมได้แต่งขึ้น เนื้อหาคำสอนต่าง ๆ ในวรรณกรรมย่อมสะท้อนให้เห็นลักษณะวัฒนธรรม
ท้องถิ่นล้านนาไทย ซึ่งลักษณะบางประการก็คล้ายคลึงกับวัฒนธรรมท้องถิ่นอื่น ๆ วัฒนธรรมท้องถิ่น
ล้านนาไทยที่สะท้อนให้เห็นได้ในวรรณกรรมทั้ง ๒ เรื่อง มีดังนี้

๑. การครองเรือน

การครองเรือนร่วมกันระหว่างหญิงกับชายในฐานะเป็นสามีและภรรยา ในสังคม
ล้านนาไทยจะถือสามีเป็นใหญ่ในครอบครัวฐานะของฝ่ายภรรยาถือว่าด้อยกว่าสามี ทั้งนี้เป็น
วัฒนธรรมที่สืบเนื่องมาจากค่านิยมเกี่ยวกับสตรีซึ่งได้กล่าวมาแล้ว สุภาษิตล้านนาไทยบทหนึ่ง
กล่าวถึงหน้าที่ที่สามีและภรรยาพึงปฏิบัติไว้ว่า "บ่จ่ายลูกเจ้า ห่อผ่อสีแจ่งบ้าน แม่ผิงลูกเจ้า
ห่อผ่อสีแจ่งเฮือน" (ผู้ชายต้นเข้าให้คู่สีมุมบ้าน ผู้หญิงต้นเข้าให้คู่สีมุมเรือน) หมายความว่า
สามีจะต้องมีหน้าที่ดูแลบริเวณบ้านเช่น แผ้วถางทำความสะอาดบริเวณชั่วงบ้าน หมายถึง
ลานบ้าน หรือบริเวณรอบ ๆ บ้าน สำหรับเป็นที่เล่นของเด็ก ๆ ซึ่งต้องรักษาความสะอาดอยู่เสมอ^๒
และมีหน้าที่ทำงานอื่น ๆ เช่น งานอุตสาหกรรมในครัวเรือน ทำไร่ ทำนา เป็นต้น ส่วนภรรยา
ต้องทำหน้าที่ดูแลความเรียบร้อย ทำความสะอาดบนเรือน ตักน้ำ ทำกับข้าว ต่าง ๆ เป็นต้น

^๑ พระยาอนุমানราชชน วัฒนธรรมสาร ฉบับที่ ๑ หน้า ๖

^๒ สงวน ไชยสุวรรณ์ ไทยยวน - คนเมือง หน้า ๒๐๐

โคลงบทที่ ๑๖๓ ในเจ้าวิหกรสอนหลาน และบทที่ ๕๕ ในพระลอสอนโลก กล่าวถึงสตรีที่เป็นแม่ศรีเรือนไว้ว่า ต้องรู้จักเก็บหอมรอมริบ คิดถึงแต่การงานเช่น การทอผ้า ปั่นฝ้าย ไม่ใส่ใจต่อชายอื่น ดังความว่า

๑๖๓. ญิงไคช่างรีเข้า	รอมของ	๕๕. ญิงไคช่างเก็บเข้า	รอมของ
ใจอ่อนหวานวิพรอง	หูกฝ้าย	ใจอ่อนหวานรียอง	หูกฝ้าย
เชิงชายบ่ขุนบอง	ฉิ่นเผื่อ ทำเฮย	เชิงชายบ่แทนมพอง	ลักเยื้อง ไยเหย
บ่จาจากคำร้างหมาย	แม่นี่สุทธิดา	เป็นแม่เรือนต้งมัน	สิ่งนั้นควรเอา
(โคลงเจ้าวิหกรสอนหลาน)		(โคลงพระลอสอนโลก)	

✓ การครองเรือนร่วมกันระหว่างสามีกับภรรยา นั้น นอกจากจะรู้จักหน้าที่อันพึงปฏิบัติ ในการทำหน้าที่แล้ว ยังต้องมีความรักใคร่ เข้าอกเข้าใจกันด้วย และมีสภาพคานาไทย บทหนึ่งกล่าวไว้ว่า "ฉวับนับถือเมีย คำเตล่ำเอือกกับค่าง เมียบนับถือฉว คำกองเต่าหัวก็เลี้ยง" (ฉวไม่นับถือเมีย ทองเตล่ำเรือกก็ไม่เหลือค่าง เมียบไม่นับถือฉว ทองกองเต่าหัวก็หมด) สามีภรรยาจึงต้องรู้จักถนอมน้ำใจ มีความอดทนเห็นอกเห็นใจกัน ในโคลงเจ้าวิหกรสอนหลาน มีคำสอนเกี่ยวกับการครองเรือนไว้ว่า สามีและภรรยาที่ไม่ลงรอยกัน ทะเลาะเบาะแว้งกัน อยู่เช่นนั้น เหมือนกับมีผีมียักษ์มาคอยเบียดเบียน จะกระทำการสิ่งใดก็ไม่สัมฤทธิ์ผล ส่วนสามีภรรยา ที่อยู่ด้วยความรักใคร่ เข้าอกเข้าใจกันก็เหมือนกับมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาช่วยคำจุนให้เกิดโชคลาภ มีข้าวของเงินทองอุดมสมบูรณ์ มีความสุข ดังความว่า

๒๒๕. ฉวเมียบลองถ้อย	คำกัน
เผดยักษ์เย็นผิหัน	ใครเข้า
บับเบียนอยู่เหิงวัน	วอยวอด ไปเฮย
ก็เที่ยงตกถันชา	หอดแห้งหายไป
๒๒๖. เต็มว่าคิตพรองปองสัง	กับสมฤทธิ์ไค
ครันบ่พังคำกันเที่ยงไร	ทุกข์ฉวนเกิดไปใหญ่

๒๒๗. ผัวเมียจาล่องถอย

ครุฑนาคไธศวรณี

วุฒิสวัสดิ์

โซคลาตามาทุกล้ำ

กันดี

ช่วยคำ

มุลมั่ง มีเฮย

ส่งขันสุชนาน

๒๒๘. คีตเบื้องไคก็สม

เข้าของเงินคำไหลหลังมาพะพ้าน

อุดมก็คู่ถ่าน

เสียคู่พ่ายกาน

(โคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน)

๒. การพุกจา

ชาวลานนาไทยมีวัฒนธรรมด้านการพุกจาที่แสดงออกถึงลักษณะอุปนิสัยใจคอที่อ่อนโยน
เยือกเย็น นิยมถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน และแสดงถึงความเป็นมิตร ทั้งนี้สืบเนื่องมาจาก
ค่านิยมที่ถือว่า การพุกจาไพเราะอ่อนหวานเป็นสมบัติของผู้ดี และถ้อยคำที่ใช้ในการพุกจาย่อมส่งผล
ให้บุคคลอื่นรักชอบหรือเกลียดชังได้

ในวรรณกรรมเรื่องเจ้าวิฑูรสอนหลาน และพระลอสอนโลก มีเนื้อหาที่กล่าวสอน
ด้านการพุกจายูหลายตอน ซึ่งสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมดังกล่าว เช่น กล่าวสอนบุคคลทั่วไป
ให้รู้จักยั้งคิด พุกจาในที่ถูกต้องควร ไม่พุกจาแสดงความโกรธซึ่ง แม้ว่าจะมีผู้ชั่วจาหยาบคาย
กับตน ก็ให้ใช้ถ้อยคำอ่อนหวานตอบ ถึงความว่า

๑๕. รู้ไคควรตอบถ้อย

ค่างาม

อย่ารีบกับตามความ

เคียดกล้า

เอาหนักก่อนควรถาม

ถองถี้ กูรา

อย่ารีบจักร้องคำ

ตอบหยอค่างาม

๑๖. คำร้ายควรตอบถ้อย

ค่างาม

อย่ารีบเร็วขันตาม

คำหยอ

ใจหนักก่อนควรถาม

ถ้วนถี้ กูหล่า

อย่าว่าคำแรงเอ็น

ตอบถ้อยเสียงไป

๑๗. คำเคียดกับแพ

คำปอง

ควรว่าเพิงเถิงถอง

ถี้ถ้วน

ควรไปเล่าพอดถอง

ถามถี้ กูรา

ครันหามมีแจ้แจ้

บแพคลองเมือง

๑๘. คำเคียดกับหอนแพ

คำปอง

ก็บ่ล่ำเบิงถอง

ถี้ถ้วน-

คนหนักเหมือนเอ็นเชือนฮอง

คงถี้ คีจิม

แน่นว่ามีแจ้แจ้

บแพคลองเมือง

(โคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน)

(โคลงพระลอสอนโลก)

ในโคลงเจ้าวิทูรสอนหลานมีคำสอนแก่ขุนนางและนางสนมกำนัลให้พูดจาไพเราะ
อ่อนโยน ต่อทุก ๆ คน ไม่ว่าจะเป็นข้าราชการชั้นผู้น้อย ข้าราชการหญิงชาย ฯลฯ ดังนี้

๓๕. เป็นขุนห้อยประกอบค้าย	โวหาร
สนิทเจียรจาเชิงครน	อ่อนอ่อน
จาเชิงวิศักร	ทุกเมื่อ มีเฮ
ควรยกยอไว้มาน	นั่งพร้อมสนมใน

๑๔๔. เป็นนางท้าวห้อยเลียนเกลี้ยง	จาหวาน
ปากมวนสนิทเชิงครน	อ่อนอ้อย
.....	
.....	

๑๔๑. เป็นนางท้าวห้อยเลียนเกลี้ยง	เชิงครน
ทาสห่มห่มการ	ทอเลียง
นางสนมหม่นครน	ควรคอย โลมเฮ
คำปากหวานอ้อยอ้อย	ตั้งนั้นเขาเคย

(โคลงเจ้าวิทูรสอนหลาน)

๓. การดำเนินชีวิตตามคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา

ชาวลานนาไทยส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาชาวนาน พระพุทธศาสนามีส่วน
เกี่ยวข้องกับความจริงรุ่งเรืองของอาณาจักรลานนาไทยนับตั้งแต่รัชสมัยพระเจ้าเม็งราย ปฐมกษัตริย์
ของอาณาจักรลานนาไทยเป็นต้นมา วัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ที่สั่งสมสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน
ล้วนแต่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาแทบทั้งสิ้น การดำเนินชีวิตของชาวลานนาไทยจึงอยู่ในแบบแผน
ของพระธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ เนื้อหาคคิธรรมคำสั่งสอนต่าง ๆ ที่ปรากฏ
ในวรรณกรรมเรื่องเจ้าวิทูรสอนหลานและพระลอสอนโลกจึงเป็นคคิธรรมที่ได้รับแนวคิดมาจาก
พระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก เช่น แนวคิดเกี่ยวกับทศพิธราชธรรม แนวคิดเกี่ยวกับคัมภีร์ รากะ

ความโลภ โกรธ หลง ฯลฯ เป็นต้น วัฒนธรรมเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของชาวลานนาไทย ตามคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาซึ่งสะท้อนให้เห็นได้อย่างเด่นชัดในวรรณกรรมเรื่องเจ้าวิฑูรสอนหลาน และพระลอสอนโลก มีดังนี้

๓.๑ การวางตัวอยู่ในสายกลาง

มัชฌิมาปฏิปทา หรือทางสายกลาง คือแนวทางในการดำเนินชีวิต ตามคตินิยมในพระพุทธศาสนา กานิยมของสังคมไทยมักแสดงออกซึ่งความมีอิสระ เสรีภาพ หรือความเป็นไท โดยที่การแสดงความเป็นไทนั้นมีขอบข่ายอยู่ในความพอดี คือแนวทางของ มัชฌิมาปฏิปทาเป็นหลักสำคัญ โคลงบทที่ ๒๘ - ๓๐ ในพระลอสอนโลก และโคลงบทที่ ๔๔, ๔๑, ๔๓ ในเจ้าวิฑูรสอนหลานมีเนื้อหาที่กล่าวสอนถึงหลักธรรมในการดำเนินชีวิตดังกล่าว โดยเปรียบเทียบกับสระน้ำซึ่งเป็นที่เกิดของดอกบัว * และได้กล่าวสรุปไว้ว่า

๔๓. เป็นคนควรกระแบบเนื่อ	เจียมตน	๓๐. เป็นคนห่อแนชเนื่อ	เจียมตน
ไวว่องหลอกเหลือคน	ท่านข้า	ปองไกรหลีกเหลือคน	ท่านข้า
เป็นกลางสำสากล	เสมอท่าน คีเฮย	มัชฌิมาปานกลางคน	เสมอท่าน ควรเหย
ใบต่ำลงลอยข้า	ท่านส่ายขึ้นโลมเอา	ค้นปให้หลีกข้า	ท่านเล่าโลมกิน
(โคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน)		(โคลงพระลอสอนโลก)	

หมายความว่า เป็นคนควรรู้จักเจียมตน หากทำตัวลวกเหนือกว่าใคร ๆ ผู้อื่นก็อาจคิดไม่ชอบ มุ่งทำร้ายได้ ควรวางตัวอยู่ในระดับสายกลาง หรือมัชฌิมาปฏิปทาเสมอกับผู้อื่น หากทำตัวต่ำต้อย หรือโง่เขลาเกินไปก็อาจถูกผู้อื่นหลอกหรือถูกขูดแกลนได้

* ดูตัวอย่างจากการเปรียบเทียบแบบอุปมาในบทที่ ๔

๓.๒ การทำบุญทำทาน

การทำบุญทำทานนี้เป็นอันสิ่งที่ดีที่ให้กุศลกรรมแก่ผู้กระทำตามแนวคิดที่ปรากฏในวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาชาวนาน เช่นในมหาเวสสันดรชาดก เป็นต้น สังคมไทยนิยมสร้างกุศลด้วยการทำบุญทำทานอยู่เสมอ บางครั้งต้องใช้จ่ายเงินทองกันอย่างมากในการทำบุญเพื่อหวังกุศลกรรมที่เชื่อว่าจะได้ล่วงพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ ในวรรณกรรมเรื่อง เจ้าวิฑูรสอนหลานมีเนื้อหาคำสอนแก่นางสนมกำนัล และแก่นักศรัย ให้มุ่งทำบุญทำทานอยู่เสมอ ถึงความว่า

๑๘๘. เป็นนางข้าทาสหื้อเลี้ยงเกลี้ยง	จาหวาน
ปากมวนสนิทเชียงคราญ	อ่อนอ้อย
หื้อหันแด่ทางทาน	สายสืบ ไปเนอ
ใจเจตจงค่อยค่อย	ห้วงหอยทางทาน
๑๘๙. ข้าหื้อชักผูกวงวานเพื่อนบ้าน	ชวนกันทาทานอย่าคร้าน
ผูกเทพพิพย์จดไว้	ใส่หลาบท่าอ่าน
	(โคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน)

หมายความว่า เป็นนางสนมกำนัลให้รู้จักผูกจากอนหวาน ให้เห็นแก่ทางทาน คือใฝ่ใจห่วงใยในการทำทานอยู่เสมอ และให้ชักชวนเพื่อนฝูงญาติพี่น้องให้ทำทานอย่าได้เกียจคร้าน เทพพิพคำจะได้จารึกคุณงามความดีใส่แผ่นทองไว้เป็นกุศลกรรมในชาติหน้า

๒๐๓. บุญ จึ่งสร้างสิ่ง	ทำบุญ
จักถูกลาเป็นคุณ	แผ่กว้าง
สละจ่ายของนุ	เทหอด ทานเฮย
ก็เที่ยงจักสมฤทธิชว่าง	ตั้งอันคำคะนิง

๒๐๘. คอยทำเพียรกับตาม เทอะเจ้าต่อมคำกลิ้ง
 พำเพ็ญทานนิ่งไว้ เทียบบ่คล้อยคลาตกลงหลิ่ง
 (โคลงเจ้าวิหิรสอนหลาน)

หมายความว่า บุญ จงสร้างแต่สิ่งบุญ จะไ้ลาภผลเป็นคุณที่แผ่กว้างไกล ให้สละจ่ายสิ่งของ
 แบ่งปันให้เป็นทาน จะไ้สัมฤทธิ์ผลมากดังที่คิด ให้คอยเพียรบำเพ็ญทานไว้เถิด จะมั่นคง
 ไม่เคลื่อนคล้อยลงสู่ที่ต่ำ.

เปรียบเทียบเนื้อหาในวรรณกรรมล้านนาไทยเรื่องเจ้าวิฑูรย์สอนหลานและ
พระลอสอนโลก กับวรรณกรรมไทยภาคกลางในประชุมโคลงโลกนิติ

โคลงเจ้าวิฑูรย์สอนหลานและโคลงพระลอสอนโลก เป็นวรรณกรรมคำสอนของล้านนาไทย
ซึ่งมีลักษณะรูปแบบคล้ายคลึงกับประชุมโคลงโลกนิติอันเป็นวรรณกรรมคำสอนของไทยภาคกลาง
คือมีลักษณะเป็นวรรณกรรมประเภทคำสอนด้านจริยศาสตร์ที่แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทโคลงสี่สุภาพ
เหมือนกัน ถ้ายึดดูเนื้อเรื่องจะเห็นว่าควรจะได้นำวรรณกรรมของทั้ง ๒ ท้องถิ่นมาศึกษาเปรียบเทียบ
โดยในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจะพิจารณาศึกษาเฉพาะรายละเอียดของเนื้อหาที่มีลักษณะแสดงแนวคิด
คล้ายคลึงกันเท่านั้น ส่วนเนื้อหาที่แตกต่างกันออกไปมากจะไม่นำมากล่าวถึง ทั้งนี้เพื่อศึกษาถึง
แนวคิดรวมที่แสดงออกในวรรณกรรมคำสอนของล้านนาไทยและของไทยภาคกลาง

ในขั้นแรกนี้จะกล่าวถึงลักษณะรูปแบบและเนื้อหาของหนังสือประชุมโคลงโลกนิติ
โดยสังเขป เพื่อทำความเข้าใจกับลักษณะวรรณกรรมคำสอนเรื่องนี้เสียก่อน ดังนี้

ประชุมโคลงโลกนิติ

รูปแบบ

ในหน้าคำนำของหนังสือประชุมโคลงโลกนิติ กรมศิลปากรได้กล่าวถึงที่มาของ
สุภาษิตโลกนิติคำโคลงไว้ว่า "หนังสือโคลงโลกนิตินี้เป็นสุภาษิตเก่าแก่ แต่งมาแต่โบราณครั้งกรุงเก่า
เกิมนักปราชญ์ผู้แต่งเที่ยวเลือกหาคาถา สุภาษิตภาษาบาลี และสันสกฤต อันมีอยู่ในคัมภีร์ต่าง ๆ
คือคัมภีร์โลกนิติบ้าง คัมภีร์โลกนัยบ้าง ตลอดจนคัมภีร์พระธรรมบทก็คัดเลือกคาถาสุภาษิตเหล่านั้น
มาตั้ง แล้วแปลแต่งเป็นคำโคลงไปทุก ๆ คาถา รวมเป็นเรื่องเรียกว่า โคลงโลกนิติ เป็นโคลง
สุภาษิตที่นับถือกันมาช้านาน ครั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิสังขรณ์
วัดพระเชตุพนฯ เมื่อปีเถาะ พ.ศ. ๒๓๙๔ มีพระราชประสงค์จะให้จารึกโคลงโลกนิติลงใน
แผ่นศิลา ติดไว้เป็นธรรมเนียมในวัดพระเชตุพนฯ จึงโปรดให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมพระยาเทชาภิรักษ์ ทรงรวบรวมโคลงโลกนิติของเก่ามาชำระแก้ไขใหม่ให้เรียบร้อย ประณีต

และไฟเราะ เพราะของเกาลอกคักกันต่อ ๆ มา ปรากฏมีถ้อยคำวิปลาสผิดพลามาก ครั้นสมเด็จพระยาเดชาดิศร ทรงชำระแล้ว โปรดเกล้าฯ ให้จารึกไว้ในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม จึงแพร่หลายแต่นั้นมา"

ใน พ.ศ. ๒๔๖๐ หอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร ได้รวบรวมโคลงโลกนิติ ทั้งของเก่าและที่สมเด็จพระยาเดชาดิศร ทรงชำระใหม่ นามารวมพิมพ์เผยแพร่เป็นครั้งแรก โดยมีคำดาภาษาบาลีและสันสกฤตเท่าที่ค้นพบพิมพ์กำกับไว้ข้างต้นแห่งโคลงสุภาษิตนั้นด้วย และได้ให้ชื่อหนังสือว่า "ประชุมโคลงโลกนิติ" ซึ่งต่อมาได้มีการพิมพ์เผยแพร่อีกหลายครั้ง *

ประชุมโคลงโลกนิติแต่งคำประพันธ์ประเภทโคลงสุภาพ ในฉบับที่พิมพ์ออกเผยแพร่ บอกจำนวนคำดาภาษาบาลีและสันสกฤตไว้ ๕๕๓ คำดา ซึ่งบางคำดาก็ไม่มีปรากฏเพียงแต่วงเล็บบอกไว้ว่า "ยังไม่พบคำดา" ในแต่ละคำดาจะมีโคลงสุภาพทั้งที่เป็นจำนวนเก่า (บางคำดาจะมีถึง ๒ - ๓ ส่วนวน) และที่เป็นบทพระนิพนธ์ของสมเด็จพระยาเดชาดิศร ทรงชำระใหม่ปรากฏอยู่ แต่ในบางคำดาก็มีเฉพาะจำนวนเก่า หรือมีเฉพาะที่สมเด็จพระยาเดชาดิศร ทรงนิพนธ์เท่านั้น หากนับเฉพาะจำนวนโคลงที่สมเด็จพระยาเดชาดิศรทรงนิพนธ์ก็มีอยู่ ๔๓๒ บท

เนื้อหา

ประชุมโคลงโลกนิติ เริ่มต้นด้วยโคลง ๒ บท กล่าวถึงที่มาของสุภาษิตโลกนิติ คำโคลง ซึ่งเป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระยาเดชาดิศร ความว่า

อัญชยมนมเรศเรือง	รามวงศ์
พระผ่านแดนไผททรง	สืบไท่
แสงยั้งสิ่งสลับองค์	โอวาท
หวังประชาชนให้	อ่านแจ้งคำโคลง

* กรมศิลปากร ประชุมโคลงโลกนิติ หน้าคำนำ

** ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ข้อมูลจากหนังสือประชุมโคลงโลกนิติ ที่กรมศิลปากรให้สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาการจัดพิมพ์จำหน่าย ปี พ.ศ. ๒๕๑๑

กรรมโลกลอกนิตินี้	นมนาน
มีแต่โบราณกาล	เก่าพร้อม
เป็นสุภาษิตสาร	สอนจิต
กลิ้งสรว้อยสอคล้อง	เวียไว้ในกรรม

ต่อจากนั้นก็เริ่มด้วยคาถาสภาสมาธิภาษาบาลีและสันสกฤต แล้วค่อยด้วยโคลงสี่สุภาพ เนื้อหาในโคลงจะเป็นการแปลหรืออธิบายเนื้อความในคาถาสภาสมาธิแต่ละบทไป การลำดับเนื้อหา ในประชุมโคลงโลกนิตินี้มีลักษณะกระจายกระจัดกระจายไม่เป็นหมวดหมู่ต่อเนื่องกัน แต่อาจสรุปเนื้อหา ส่วนใหญ่เป็นหัวข้อสำคัญ ๆ ได้ดังนี้

๑. คำสอนเกี่ยวกับการคบมิตร

ให้รู้จักเลือกคบมิตรที่ดีโดยใช่ไมตรีเป็นเครื่องผูกใจ การคบคนก็ย่อมส่งผลดี แก่ตน เช่น ให้ปัญญา ความรู้ การช่วยเหลือเกื้อกูลต่าง ๆ หากคบคนชั่วก็จะได้ผลชั่ว เช่น หลงผิดตาม ทำให้เดือดร้อน เป็นทุกข์ เป็นต้น ทั้งนี้ได้กล่าวถึงลักษณะของคนดีและคนชั่วไว้ หลายประการด้วยกัน ดังเช่น

๑.๑ คนดี ดูจากลักษณะภายในคือจิตใจ มีใจที่รูปร่าภายนอก คนดีย่อมมาจาก เผ่าพันธุ์ที่ดี ใฝ่ใจศึกษาในธรรมอยู่เสมอ มีปัญญา ความรู้ความสามารถ เฉลียวฉลาด มีความสัจย์ ไม่โอ้อวดตน เป็นต้น

๑.๒ คนชั่ว คือคนที่มีจิตใจชั่วร้าย ทำดีแต่ต่อหน้า ลับหลังก็คิดคดทรยศ ว่างใจไม่ได้ คนช้วนั้นย่อมเป็นคนชั่วตลอดไป ไม่รู้จักคุณค่าของความรู้คุณธรรมต่าง ๆ แม้จะได้ คบกับคนดีก็ไม่อาจติดตามได้ เป็นต้น

๒. คำสอนด้านการประพฤติปฏิบัติตนในสังคม เช่น

- ด้านการพูดจา คำพูดมีผลให้คนรักหรือชังได้ ควรรู้จักพูดจาให้ถูกกาลเทศะ ไม่คุยโตโอ้อวด
- ให้มีความเพียร ไม่เป็นคนเกียจคร้าน
- ให้เจียมตน รู้จักประมาณตนว่าอยู่ในฐานะเช่นไร ไม่ได้สูงให้เกินศักดิ์
- ให้รู้จักพึ่งพาอาศัยกัน ช่วยเหลือเผื่อแผ่ญาติพี่น้อง
- ให้เป็นคนรอบคอบ ระมัดระวังตนอยู่เสมอ ไม่ประมาท
- บิณฑบาตควรกระทำตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่บุตร อบรมสั่งสอนบุตรอยู่เสมอ หากบิณฑบาตประพฤติตนเช่นไรก็จะส่งผลให้บุตรประพฤติตามเช่นนั้น
- ให้เป็นคนมีความสัจย์ รักเกียรติยศของตนมากกว่าชีวิต
- ให้สำนึกในบุญคุณของผู้มีพระคุณ เคารพบิณฑบาต และครูบาอาจารย์ตลอดจนผู้มีอาวุโสกว่า

ฯลฯ

๓. คำสอนเกี่ยวกับลักษณะธรรมชาติของมนุษย์ เช่น

- จิตใจของมนุษย์นั้นยากที่จะหยั่งถึงได้ เชื่อใจกันได้ยาก
- มนุษย์ชอบนินทาหรือหาความผิดของผู้อื่น ส่วนความผิดของตนเองพยายามปิดบังไว้
- มนุษย์มักจะนิยมทรัพย์สินเงินทอง บางครั้งถึงกับวัดคุณค่ากันด้วยปริมาณของทรัพย์สิน
- มนุษย์ชอบคำสรรเสริญเยินยอ บางครั้งก็ไม่ยอมรับความจริง

๔. คำสอนตามแนวคิดในพระพุทธศาสนา เช่น สอนในเรื่องกฎแห่งกรรม ความไม่เที่ยงแท้ของสรรพสิ่งทั้งหลายในโลก ทุกคนย่อมหลีกเลี่ยงความตายไปไม่พ้น สอนให้กระทำความดี ละเว้นความชั่ว ทำบุญทำทานอยู่เสมอ เป็นต้น

๕. คำสอนที่แสดงค่านิยมเกี่ยวกับสตรี ได้แก่

๕.๑ สตรีที่ดีย่อมเพียบพร้อมไปด้วยความงามในรูปร่างหน้าตา รู้จักแต่งตัวให้งาม และต้องรู้จักปฏิบัติตนเป็นแม่ศรีเรือน ประณินิตีสามีประจุทาส รู้จักเก็บหอมรอมริบให้นับถือสามีเสมอตั้งราชา มีความรักสามีเสมือนดังมารการักบุตร มีความอดทน

๕.๒ สตรีที่ไม่ดีคือสตรีที่มีมากในกามคันหา ไม่อึดในรสรัก ใช้จ่ายทรัพย์ฟุ่มเฟือย มีใจริษยา ทุร้าย ชอบเที่ยวเตร่

นอกจากนี้ก็มีเนื้อหาคำสอนท่านอื่น ๆ เช่น กล่าวถึงคุณค่าของความรู้ว่าเป็นสมบัติที่มีค่ากว่าทรัพย์สินเงินทองทั้งหลาย ยกย่องความรู้ในเรื่องธรรมะ และศิลปศาสตร์ต่าง ๆ กล่าวถึงราชาว่าต้องมีความสัจย์ ข้าราชการพินารถต้องมีความจงรักภักดีต่อเจ้า กล่าวถึงการปกครองบ้านไพร่ว่าต้องรู้จักเจือจานสิ่งของให้เป็นรางวัลและรู้จักผูกเป็นยอ ฯลฯ เป็นต้น

โคลง ๒ บทสุดท้ายของประชุมโคลงโลกนิติเป็นโคลงสำนวนเก่า

กล่าวสรุปว่า สุภาษิตโคลงโลกนิตินี้เป็นโอวาทของนักปราชญ์แต่ดั้งเดิมที่คัดลอกชำระสืบทอดมาเพื่อไว้สำหรับผู้ที่มิปัญญาโงกเขลาได้สกับฟัง ดังนี้

สารสืบฉบับสิ้น	เสร็จสนอง
ชำระเรื่องคงของ	เก่าแก่
ฝึกเขียนเปลี่ยนแปลงลง	ลิขิต เกมินา
ล้วนโอวาทปราชญ์แท้	ถึถ้วนควรถนอม
จำลองลักษณะแล้วเน็น	นานครัน
มีหมกบทสิ่งสรรพ	เสร็จสิ้น
ไว้สำหรับปัญญา	ญาโณค เจาเส
ขอจงเจริญสวัสดิ์พัน	ยศหยิ่งยาวนาน

เปรียบเทียบความคล้ายคลึงของ เนื้อหาในโคลงเจ้าวิทูรสอนหลานและโคลงพระลอสอนโลก
กับในประมุขโคลงโลกนิติ

เนื้อหาในโคลงเจ้าวิทูรสอนหลานและโคลงพระลอสอนโลกกับเนื้อหาในประมุขโคลงโลกนิติ มีลักษณะแสดงแนวคิดที่คล้ายคลึงกันบางประการ ซึ่งสามารถนำมาเปรียบเทียบให้เห็นได้ ดังนี้

๑. คำสอนที่แสดงแนวคิดเกี่ยวกับชีวิตว่าเป็นอนิจจังไม่เที่ยงแท้ ย่อมดับสูญไปตามกาลเวลา เป็นธรรมดา

เนื้อหาของโคลงบทที่ ๔๔ ในโคลงเจ้าวิทูรสอนหลานและโคลงบทที่ ๒ ในโคลงพระลอสอนโลก แสดงแนวคิดเกี่ยวกับชีวิตย่อมดับสูญไปตามกาลเวลาโดยใช้ดอกบัวเป็นสัญลักษณ์ของชีวิต และใช้แสงวาทิตย์ เป็นสัญลักษณ์ของกาลเวลา * ดังนี้

๔๔. สระศรีบัง เกิดควย	บัวมี
ยาวโยชน์เหนือหนี	แม่น้ำ
สุริยาแบ่งรวายลี	เพ็ญพุ่ม มานัน
หับเหี่ยวบัวแห้งช้า	ยอบย้าวผงฐลี
	(โคลงเจ้าวิทูรสอนหลาน)

๒๒. สระศรีบัง เกิดควย	บัวมี
ยาวโยชน์เหนือหนี	แม่น้ำ
สุริยะแบ่งรวายศรี	เพ็ญพุ่ม มาเหย
บัวหุบเหี่ยวแห้ง	ยอบย้าวบัวโรย
	(โคลงพระลอสอนโลก)

* คำอธิบายจากการ เปรียบเทียบแบบอนุภาในบทที่ ๔

ในประชุมโคลงโลกนิติมีเนื้อหาที่แสดงแนวคิดคล้ายคลึงกันทั้งปรากฏในโคลง
บทที่ ๓๐๓* และบทที่ ๕๕๓* โดยในโคลงบทที่ ๓๐๓ ได้กล่าวถึงสังขารของมนุษย์
ย่อมดับสูญไปตามกาลเวลาไม่มีใครที่จะหลีกเลี่ยงความตายไปได้ และในโคลงบทที่ ๕๕๓ ได้กล่าวถึง
ความเป็นอนิจจังของสังขาร ย่อมมีการเกิด แก่ เจ็บ ตาย ดังนี้

๓๐๓. รูปช่ายหนึ่งทั่วห้อง	ชาติรี
เป็นภักษแก่เดือนปี	สุดสิ้น
อัฐมทั่วปถพี	รายเรี่ย
ประเทศเท่าปกรัน	ร่างพันธุมี

สมเด็จพะเชชา^๑

๕๕๓. ชาติ เกิดรูปพร่อง	อาการ
ชรา ร่างสาธารณ	เหี่ยวแห้ง
พยาธิ บันดาล	ต่างต่าง
มรณะ กาแรง	แย่งยอกันกิน

สำนวนเก่า^๒

แนวคิดเรื่องความตายเป็นแนวคิดสากลซึ่งคนทั้งหลายไม่ว่าชาติใดภาษาใด
ย่อมยอมรับเป็นเอกฉันท์ว่าทุกคนเกิดมาแล้วก็ต้องตายไม่มีใครหลีกเลี่ยงไปได้พันเลย^๓ ดังเช่น
มีสุภาษิตภาษาอังกฤษที่กล่าวถึงเรื่องความตายไว้ว่า

Death keeps no calender.

Death meets us everywhere.

* หมายเลขกำกับโคลงในประชุมโคลงโลกนิตินี้ หมายถึงหมายเลขลำดับของคาถา

^๑ กรมศิลปากร ล.ก. หน้า ๑๗๕

^๒ พ. หน้า ๓๑๕

^๓ ดู ประจักษ์ ส่วยแสง "แนวคิดสากลเรื่องความตายกับวรรณคดีไทย" ใน
กระแสร่ม มลยาภรณ์ วรรณคดีเปรียบเทียบเบื้องต้น หน้า ๒๓๗ - ๒๔๔

Dying is as natural as living.

Every door may be shut but death's door. ^๑

คติธรรมในพระพุทธศาสนามีปรากฏคำสอนเรื่องความไม่เที่ยงแท้ของสังขารทั้งหลายในโลก โดยกล่าวถึงเรื่องของไตรลักษณ์ คือลักษณะ ๓ อย่างที่มีแก่สังขารทั่วไป อันได้แก่ ๑. อนิจจตา ความไม่เที่ยง ๒. ทุกขุ ความเป็นทุกข์ และ ๓. อนตตตา ความมีตัวตน ในพระไตรปิฎก มหาปริณิพพานสูตร พระพุทธองค์ได้ทรงกล่าวถึงเรื่องความตายเอาไว้ว่า

"ชนเหล่าใดทั้งเด็กทั้งผู้ใหญ่ ทั้งเป็นพาล ทั้งเป็นบัณฑิต ทั้งที่มั่งมี ทั้งที่ขัดสน ชนเหล่านั้นทั้งหมด ย่อมมีความตายคักหน้าอยู่ (ด้วยกัน) ภาชนะดินที่นายช่างหม้อทำแล้ว ทั้งขนาดเล็ก ทั้งขนาดใหญ่ ทั้งชนิดสูงและคืบก็ดี ล้วนแต่มีความแตกเป็นที่สุดท้าย ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายก็ (มีความทลายเป็นที่สุด) ฉะนั้น"

วรรณกรรมไทยเรื่องอื่นๆ ที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิดเรื่องความไม่เที่ยงแท้ของสังขาร ซึ่งได้รับแนวคิดมาจากพระพุทธศาสนา ตัวอย่างเช่น

<u>ไถ่ในโลกล้วน</u>	<u>อนิจจัง</u>
คงแต่บาปบุญยัง	เที่ยงแท้
คือเงาตึกตัวตรึง	ตรึงแน่น อยู่หนา
ตามแต่บาปบุญแล้ว	ก่อเกิดรักษา ^๓

(ลิลิตพระลอ)

^๑ เจื้อ สตะเวทิน สาขาศึกษา พิมพ์ในงานศพนางฉนวน แพทยานนท์
๔ เมษายน ๒๕๑๕ หน้า ๑๒๓

^๒ พระปริยัติเวที พระไตรปิฎกแปลย่อ พระสุตตันตปิฎก (ทีฆนิกาย) หน้า ๑๔๐

^๓ พระวรเวทย์วิจิตร ลิลิตพระลอ หน้า ๑๒๓

พฤษภกาสร	อิกกุชฺรอันปลคปลง
โททนต์เสนงค	สำคัญหมายในกายมี
<u>นรชาติวางวาย</u>	<u>มลายสิ้นทั้งอินทรีย์</u>
สถิตยั้วแต่ชั่วคี่	ประทับไว้ในโลกา ^๑

(สมเด็จเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส : ภูษณาสอนน้องคำฉันท์)

แนวคิดเรื่องความตายเป็นแนวคิดสากลของมนุษยชาติ แต่ลักษณะเนื้อหาที่กล่าวถึงความ เป็นอนิจจังของสังขารทั้งหลายในโลก ดังที่ปรากฏในวรรณกรรมศาสนาของลานนาไทย และของไทยภาคกลาง อาจกล่าวได้ว่าเป็นแนวคิดที่ได้รับมาจากคติธรรมในพระพุทธศาสนา อันเป็นศาสนาที่มีอิทธิพลเหนือชีวิตจิตใจชาวไทยมาช้านาน

๒. คำสอนแก่นุคคลทั่ว ๆ ไป ในด้านการประพฤติปฏิบัติตนในสังคม

๒.๑ คำสอนด้านการคบหาสมาคมกับบุคคลอื่น ๆ โดยกล่าวถึงจิตใจของมนุษย์ว่าไม่อาจที่จะหยั่งรู้กันได้ จึงไม่ควรที่จะไว้นใจเชื่อใจกันให้มากนัก

โคลงบทที่ ๔๑ ในโคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน และโคลงบทที่ ๕๔ ในโคลงพระลอสอนโลก มีเนื้อหากล่าวเปรียบเทียบว่า น้ำที่ลึกถึงแสนวาก็ยังสามารถหยั่งไปถึง แร่หินต่าง ๆ ที่อยู่ใต้น้ำได้ แต่จิตใจของมนุษย์นั้นมืดมัวเหมือนกับมีหมอกปกคลุมอยู่ ไม่มีใครที่จะหยั่งถึงได้ เนื้อหาดังกล่าว มีลักษณะการ เปรียบเทียบและแสดงแนวคิดคล้ายคลึงกับโคลงบทที่ ๙๕ ในประชุมโคลงโลกนิติ ซึ่งกล่าวเปรียบเทียบว่าน้ำในมหาสมุทรแม้จะลึกสักเพียงใดก็สามารถหยั่งถึง ภูเขาสูงเพียงใด ก็ยังอาจวัดได้ แต่ใจของมนุษย์นั้นยากที่จะหยั่งถึง ทั้งนี้

โคลงเจ้าวิทรสอนหลานประชุมโคลงโลกนิติ

๔๑. น้ำเล็กลงลุ่มไต้	แสนว่า	๓๕.	
กองแร่ทรายหินผา	ลุ่มไต้	พระสมุทรสุดลี้กลั่น	คณา
ใจคนอยู่ทิศา	ในโลก เรานี้	สายคิ่งทิ้งทอดมา	หยั่งไต้
ใครอาจจกรู้ไต้	โลกนี้ใจคน	เขาสูงอาจจวิคาวา	กำหนด
		จิตมนุษย์นี้ไซ้	ยากแท้หยั่งถึง
			สมเด็จพะเชชาฯ ^๑

โคลงพระลอสอนโลก

๔๔. น้ำลึกลงลุ่มไต้	แสนว่า
มีแร่หินผา	ผานไต้
ใจคนลึกก้อยกา	เป็นหมอก
ไผหยั่งใจกันไต้	*

โคลงบทที่ ๓๕ ในโคลงเจ้าวิทรสอนหลาน และโคลงบทที่ ๒๓ ในโคลงพระลอสอนโลก มีคำสอนด้านการคบมิตรไว้ว่า อย่าได้ไว้วางใจให้มากนัก เพราะเราไม่อาจจะทราบจิตใจที่แท้จริงของเขาได้ โคลงบทที่ ๒๖ ในประชุมโคลงโลกนิติก็มีเนื้อหาคำสอนที่แสดงแนวคิดคล้ายคลึงกัน โดยกล่าวถึงการคบมิตรว่าอย่าคบให้สนิทนักอาจจะนำผลร้ายมาสู่ตัวเราได้ ดังนี้

โคลงเจ้าวิทรสอนหลานประชุมโคลงโลกนิติ

๓๕. เป็นคนอย่าเชื่อด้วย	สหายรัก	เช่นเนอ	๒๖. มิมิตรจิตอย่าให้	สนิท
บางพร่องมีใจมัก	ใครช้า		อันใจมิตรอย่ารัก	ร่วมไร
คำจาวารักรัก	อย่าเชื่อ	ใจเนอ	นิคพ้องหมองใจจัก	แสวงโทษ
ใครอาจจกรู้ไต้	ที่รักซึ่งเอง		มีเท่าใดรู้ไซ้	ส่อสิ้นทุกอัน
				सानวนเกา

* คณณบัพชาคหายไป

โคลงพระลอสอนโลก

๒๓. เป็นคนอย่าเชื่อแค่	ผู้รัก	รักมิตรอย่าคบให้สนิท	ทั้งคน
บางพองมีหัวใจมัก	ใครเอื้อม	อันใจมิตรอย่ายล	กล่าวไถล
ไผ่กล่าวคำแสบนัก	อย่าเชื่อใจเนอ	รักแล้วเห็นผล	เป็นโทษ คุณนา
เฮนอากรู้จักได้	ที่รักชังกัน	โทษเท่าใดเห็นไซร้	ส่อสิ้นทุกอัน
			สำนวนเก่า

คำสอนข้างต้นแสดงถึงแนวคิดเกี่ยวกับลักษณะจิตใจของมนุษย์และการคบหาสมาคม อาจกล่าวได้ว่าเป็นแนวคิดสากลของมนุษย์ทั่วไปที่ต้องอยู่ร่วมกันในสังคม ซึ่งมีทั้งคนดีและคนชั่วปะปนกันอยู่ ย่อมจะต้องมีความสงสัยในจิตใจที่แท้จริงของกันและกัน เพราะไม่สามารถที่จะหยั่งรู้ถึงกันได้อย่างถ่องแท้ ดังเช่นมีสุภาษิตมลายูบทหนึ่งกล่าวไว้ว่า

Apabila ayer tenang jangan di-sangka tiada braya
เมื่อ น้ำ สงบ อย่า สงสัยว่า ไม่มี จระเข้

Don't think there are no crocodiles

Because the water's calm.

Beware of false security,

Lest you should come to harm. ๒

สุภาษิตบทนี้มีความหมายคล้ายคลึงกับสุภาษิตไทยภาคกลางที่กล่าวไว้ว่า
"อย่าไว้ใจหาง อย่าวางใจคน จะจนใจเอง" สุภาษิตลานนาไทยบทหนึ่งก็กล่าวสอนไว้
คล้ายคลึงกันว่า "ลัพพะว่าเชื่อ อย่าเชื่อใจคน" ในสุภาษิตพระร่วงซึ่งเป็นวรรณกรรมคำสอน

ก. หน้า ๒๕

๒. ก็เรก กุลสิริสวัสดิ์ "วัฒนธรรมพื้นบ้านไทยและมลายู" วารสารรวมคำแห่ง

๒(๒) : ๑๔๒ กรกฎาคม ๒๕๑๘

เก่าแก่ของไทยก็มีคำสอนไว้ว่า "คนรักอย่าวางใจ" และ "ลูกเมียอย่าวางใจ" แนวคิดดังกล่าวนี้มักจะปรากฏสอดแทรกในวรรณกรรมไทยอยู่เสมอ โดยเฉพาะในวรรณกรรมของสุนทรภู่ ตัวอย่างเช่น

แล้วสอนว่าอย่าไว้วางใจมนุษย์ มันแสนสุดลึกล้ำเหลือกำหนด
ถึงเถาวัลย์พันเกี่ยวที่เลี้ยวลด ก็ไม่คดเหมือนหนึ่งในน้ำใจคน *

(สุนทรภู่ : พระอภัยมณี)

อันคนอื่นหมั่นคดกำหนดแน่ เว้นเสียแต่ใจมนุษย์สุดกำหนด
ทั้งหลวงลองอภัยทั่วทั้ง เลี้ยวลด ถึงคลองคดก็ยังไมเหมือนใจคน ๒

(สุนทรภู่ : นิราศเมืองเพชร)

คำสอนมิให้ไว้วางใจมนุษย์ให้มากนัก เพราะไม่อาจที่จะหยั่งรู้ถึงจิตใจที่แท้จริงได้ ดังที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนของลานนาไทย และของไทยภาคกลางดังกล่าว จึงแสดงถึงแนวคิดสากลที่ผู้แต่งมุ่งแสดงออกไว้อย่างคลึงกัน

๒.๒ คำสอนเรื่องความพากเพียรในการทำงานโดยให้รับชนชวายกระทำกิจการต่าง ๆ เสียตั้งแต่แรกก่อนที่จะสายเกินไป

โคลงบทที่ ๒๓, ๔๑ ในโคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน และโคลงบทที่ ๑๒ ในโคลงพระลอสอนโลก มีเนื้อหากล่าวสอนหญิงชายทั่วไปให้มีความขยันหมั่นเพียรทำการงาน หรือทำไร่นาตั้งแต่ในวัยหนุ่มสาว เพื่อความสุขสบายในยามชราซึ่งเรี่ยวแรงย่อมร่วงโรยไปตามอายุขัย เนื้อหาของโคลงบทที่ ๒๔๔ ในประชุมโคลงโลกนิติก็มีลักษณะแนวคิดที่สอดคล้องกัน คือกล่าวสอนโดยการ เปรียบเทียบถึงการพายเรือไปขายของที่ตลาดว่าให้รีบเร่งพายไปให้ถึงก่อนที่จะสายเกินการ เพราะหากไปถึงช้าตลาดอาจจะเลิกเสียก่อน หรือสินค้าที่นำไปขาย

* ขุพุทธทศกสมาคม คติพจน์จากวรรณกรรมของสุนทรภู่ พิมพ์ในวันราชาภิเษก

๕ มิถุนายน ๒๕๑๔ หน้า ๓๒

๒ ก. หน้า ๔๒

ซึ่งเป็นของสกออาจจะค่อยคุณค่า ราคาตกต่ำเสียก็ได้ การกล่าวเปรียบเทียบแม้จะมีเนื้อหาต่างกัน แต่ก็แสดงให้เห็นแนวคิดที่คล้ายคลึงกัน คือมุ่งสอนให้รับชนชวายทำกิจการงานตั้งแต่ต้นมือ ไม่ควรเกียจคร้านเฉื่อยชา ก่อนที่ทุกสิ่งจะสายเกินไปนั่นเอง ถึงความว่า

โคลงเจ้าวิทูรสอนหลาน

ประชุมโคลงโลกนิติ

๒๗. ฉิ่งชายเที่ยวท่องฝ่าย สงสาร

เยี่ยะไรนากะทำการ ออย่าคร้าน

ออกเดินเที่ยงไค้กินหวาน วันหนึ่ง มีเฮย

ยามหน่มออย่าช้คร้าน แก่เฒ่าแรงโรย

๑๕๑. ฉิ่งชายเที่ยวท่องฝ่าย สงสาร

เยี่ยะเวียกกระทำการ ออย่าคร้าน

ออกเดินเที่ยงไค้กินหวาน วันหนึ่ง มีเฮย

ยามหน่มออย่าช้คร้าน แก่แล้วโรยแรง

๒๕๔. พายเกิดพ้ออย่าร้าง

จวนตะวันจักสาย

ของสกสิ่งควรขาย

ตระลาตเล็กแล้วอ้า

รอพาย

สองฟ้า

จักขาด ค่าเฮ

บน้อเอาใคร

สมเด็จพะเชชา^๑

โคลงพระลอสอนโลก

๑๒. ฉิ่งชายเที่ยวท่องฝ่าย สงสาร

เยี่ยะไรกระทำการ ออย่าคร้าน

ออกเดินเที่ยงกินหวาน วันหนึ่ง มีเฮย

หื้อออกไว้เทอะเจ้า โลกนี้หวานลุน

เนื้อหาข้างต้นนี้แสดงถึงแนวคิดที่คล้ายคลึงกัน ในขณะเดียวกันยังสะท้อนให้เห็นสภาพสังคมของทั้ง ๒ ท้องถิ่นที่ผู้แต่งหยิบยกมาใช้ในการกล่าวสอนแตกต่างกันด้วย โดยในวรรณกรรมลานนาไทย เรื่องเจ้าวิทูรสอนหลานและพระลอสอนโลก ผู้แต่งได้กล่าวเปรียบเทียบถึงการทำอะไรทำอันเป็นอาชีพหลักส่วนใหญ่ของชาวลานนาไทยซึ่งมีสภาพภูมิประเทศเป็นที่ราบและป่าเขา ส่วนใน

ประชุมโคลงโลกนิติซึ่งเป็นวรรณกรรมไทยภาคกลางได้กล่าวเปรียบเทียบถึงการพ่ายเรือ
นำสินค้าไปขายของที่ตลาด สะท้อนถึงลักษณะภูมิประเทศของภาคกลางที่มีแม่น้ำลำคลอง
และสะท้อนภาพชีวิตของพ่อค้าแม่ค้าที่นำผักผลไม้หรือสินค้าอื่น ๆ บรรทุกเรือพ่ายไปขายที่ตลาด
ในตอนเช้า เป็นการถ่ายทอดแนวคิดร่วมในวรรณกรรมโดยใช้ตัวอย่างที่เข้ากับสภาพของแต่ละท้องถิ่น
ได้อย่างเหมาะสม

๒.๓ คำสอนเรื่องการใฝ่ใจแสวงหายศศักดิ์หรือทรัพย์สินสมบัติ โดยให้หมั่นเรียนรู้
ในงานราชการ หรือกิจการค้าขายต่าง ๆ

เนื้อหาของโคลงบทที่ ๒๕ ในโคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน (ซึ่งไม่มีปรากฏ
ในโคลงพระลอสอนโลก) มีคำสอนแก่บุคคลทั่วไปว่าให้รู้จักคิดไตร่ตรองรอบคอบ หมั่นเรียนรู้
ให้ถ่องแท้ อยากรมีเงินทองให้เร่งค้าขาย หากอยากมียศศักดิ์ให้เร่งทำงานราชการ เนื้อหาของ
โคลงบทที่ ๑๐๗ ในประชุมโคลงโลกนิติก็แสดงแนวคิดที่คล้ายคลึงกันโดยกล่าวสอนว่า อยากรมีทรัพย์สิน
ให้รู้จักคบมิตรที่ทำการค้าขาย หากอยากมียศศักดิ์ให้เร่งเรียนรู้ในงานราชการ และเข้าใกล้ซีก
พระราชา ดังนี้

<u>โคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน</u>		<u>ประชุมโคลงโลกนิติ</u>	
๒๕. เป็นคนห่อคิตถ์ถ้วน	ถึงตรัส	๑๐๗. ปองมิตรพึงเพิ่มคำ	ของชาย
<u>ครันไครมีสมบัติ</u>	<u>เร่งค้า</u>	เสพปราชญ์วิทยาหมาย	มุ่งได้
เอาครองบัวรัต	คามประเทศ เมืองเนอ	หวังบุตรเสพหญิงหลาย	สาวเสาะ นะพ้อ
<u>ครันไครเป็นเจ้ามา</u>	<u>หื้อเร่งด้วยการขุน</u>	<u>ปองราชอำมตย์ไค้</u>	<u>เร่งรู้เรียนศิลป</u>
		สำนวนเก่า	
		แสวงรู้พึงคบด้วย	บัณฑิต
		<u>แสวงทรัพย์คบพานิช</u>	<u>ง่ายไซ้</u>
		<u>แสวงหายศศักดิ์ซิด</u>	<u>ชอบราช</u>
		ไครไค้ลูกไซ้	เสพส้องเมียสาว
		สมเด็จพระเชษฐา	

คำสอนดังกล่าวแม้จะมีเนื้อหาที่แตกต่างกันอยู่บ้าง เล็กน้อยโดยในโคลง
เจ้าวิฑูรสอนหลานกล่าวว่าหากอยากมีเงินทองให้เร่งทำการค้าขาย ส่วนในประชุมโคลง
โลกนิติ กล่าวสอนแต่เพียงว่า "ปองมิตรพึงเพิ่มกำของชาย" และ "แสงทรัพย์คณพานิช
ง่ายไซ้" ซึ่งอาจตีความได้ว่าอยากมีทรัพย์ให้รู้จักคบหากับผู้ทำการค้าขายเท่านั้น มิได้กล่าวสอน
ให้ทำการค้าขายโดยตรง แต่คำสอนในวรรณกรรมทั้ง ๒ เรื่องก็แสดงให้เห็นค่านิยมร่วมกัน
ประการหนึ่งของสังคมไทยคือความนิยมยกย่องในความมั่งมีทรัพย์สินเงินทอง และความมียศศักดิ์
หรือความเป็นเจ้านาย ผู้ที่มั่งมีทรัพย์สินเงินทองมักจะได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้มีฐานะมีเกียรติ
ในสังคม ความมั่งคั่งจึงเป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนา ดังเช่นคำกล่าวให้พรที่ว่า "หลักก็ขอให้ได้เงินหมื่น
ต้นก็ขอให้ได้เงินแสน" สำหรับค่านิยมในเรื่อง "ความเป็นเจ้านายคน" นั้นหมายความว่า
คุณสมบัติที่แสดงถึงความเป็นผู้มีอำนาจวาสนา และมีตำแหน่ง มียศศักดิ์ หรือเป็นผู้บังคับบัญชา
ค่านิยมนี้อาจกล่าวได้ว่าได้รับอิทธิพลมาจากระบบศักดินาในสมัยก่อน คำกล่าวของผู้หลักผู้ใหญ่
ที่มักจะให้พรแก่ลูกหลานว่า "โตขึ้นขอให้ได้เป็นเจ้านายคนเถิด" แสดงถึงค่านิยมของสังคมไทย
ดังกล่าวที่สืบทอดกันมานาน การที่วรรณกรรมของทั้ง ๒ ท้องถิ่นมีเนื้อหาคำสอนให้ใฝ่ใจแสวงหา
ยศศักดิ์ หรือเงินทองเหมือนกัน ย่อมสะท้อนให้เห็นค่านิยมของสังคมไทยดังกล่าวร่วมกัน

๒.๔ คำสอนให้เป็นคนเจียมตน

โคลงบทที่ ๕๓ ในโคลงเจ้าวิฑูรสอนหลานและโคลงบทที่ ๓๐ ในโคลง
พระลอสอนโลก มีเนื้อหากล่าวสอนให้เป็นคนเจียมตน โดยกล่าวว่าหากทำตัวให้ฉลาดเหนือกว่าผู้อื่น
มากเกินไปก็อาจเป็นผลร้ายต่อตัวเอง หากทำตัวคำค้อยหรือโง่เขลาเกินไปก็อาจถูกหลอกหรือ
ถูกขูดรีด ควรวางตัวอยู่ในระดับสายกลาง หรือมีขีณมาปฏิบัติเสมอกับผู้อื่น เนื้อหาในประชุม
โคลงโลกนิติก็มีคำสอนให้เป็นคนเจียมตน ดังในโคลงบทที่ ๒๔๔ กล่าวสอนเปรียบเทียบไว้ว่า
หากทำตัวสูงส่งมากเกินไปก็เหมือนกับต้นไม้ที่สูงมากอาจถูกลมแรงพัดให้หักลงได้ แม้จะรู้เท่าทัน
ผู้อื่นก็ให้ปับังไว้ ไม่ควรแสดงความโอ้อวดออกไป ลักษณะเนื้อหาในวรรณกรรมของทั้ง ๒ ท้องถิ่น
แม้จะกล่าวสอนต่างกันบ้าง โดยในวรรณกรรมของลานนาไทยเน้นถึงทางสายกลางคือมีขีณมาปฏิบัติ

ส่วนในประมุขโคลงโลกนิติเน้นถึงความเจียมเนื้อเจียมตัวโดยตรง ซึ่งผู้อ่านอาจจะตีความไปได้ว่าสอนไม่ให้เป็นคนกล้าแสดงออกอันเป็นแนวคิดที่ผิด เพราะจะกลายเป็นว่าทำตัวน้อยกว่าผู้อื่นมากเกินไป แต่อย่างไรก็ดีแนวคิดเรื่องความเจียมเนื้อเจียมตัวไม่ทำตัวเด่นเหนือกว่าผู้อื่นให้มากนักก็สอดคล้องกัน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงลักษณะร่วมของความเป็นคนไทยที่มีค่านิยมในด้านความอ่อนน้อมรู้จักทำที่สูง คล้ายคลึงกัน ทั้งนี้

โคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน

ประมุขโคลงโลกนิติ

๕๓. เป็นคนควรคะแนบเนื้อ เจียมตน

ไว้องหลวงเหลือคน ท่านข้า ๒๔๘.

เป็นกลางสำเภากล เสมอท่าน ดีเฮย เจียมใจจักเท่าด้วย เจียมตัว

ใบคำลงลอยข้า ท่านสุขขึ้นโลมเอา รู้เท่าท่านทำกลัว ชอนไว้

โคลงพระลอสอนโลก

อย่ามีนมีคเมาว โมะหะ

สูงนักมักเหมือนไม้ หักด้วยลมแรง

๓๐. เป็นคนห่อแนบเนื้อ เจียมตน

ปองไกรหลีกเหลือคน ท่านข้า

มีขนิมาปานกลางคน เสมอท่าน ควรเหย

ค้นบ่ใบหลีกข้า ท่านเล่าโลมกิน

สมเด็จพะเกชา^๑

๒.๕ คำสอนมิให้โอ้อวดตน

นอกจากคำสอนให้เป็นคนเจียมตนแล้ว ยังมีคำสอนมิให้เป็นคนโอ้อวดตน ซึ่งแสดงถึงค่านิยมข้างต้นกล่าวคือ โคลงบทที่ ๒๔ ในโคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน และโคลงบทที่ ๑๔ ในโคลงพระลอสอนโลก มีเนื้อหากล่าวสอนมิให้โอ้อวดตนว่าลาครอบครัว เมื่อยังไม่ได้ร่ำเรียนมามากผู้อื่นจะหัวเราะเยาะเอาได้ โคลงบทที่ ๕๗ และบทที่ ๔๕๗ ในประมุขโคลงโลกนิติก็มีเนื้อหา

กล่าวถึง บุคคลที่ในกษัตรา ไม่มีความรู้ว่าจะให้อวตต ซึ่งมีจุดประสงค์ที่จะสอนมิให้
เป็นคนที่อวตตลงตัวเองจนเกินไปเหมือนกัน ดังนี้

โคลงเจ้าวิทรสอนหลาน

ประพจน์โคลงโลกนิติ

๕๗.

๖๕. เป็นคนอย่าอวดอ้าง เชิงชาย เช่นเนอ
บรู๋เรียนสั่งหลาย อวดกล้า
ทวนขับหาเท่ายินอาย คำลาย กิ่งเฮย
ทวนคบมือขึ้นหน้า ยี่เขี้ยวหนีไป

รูปชั้วมักแต่งแกล้ง เกลาทรง
รู้อยู่มักทะนง อวดรู้
น้ำพร่องกะละออมคง กระฉอก ฉานนา
แม่โคนมเหือดสู่ คิกร้ายครากตราน

สำนวนเก่า

โคลงพระลอสอนโลก

รูปชั้วมักแต่งแกล้ง

เกลาทรง

๖๕. เป็นคนอย่าอวดอ้าง เชิงชาย มากเนอ
บรู๋เรียนสั่งหลาย อวดรู้
ทวนขับเขินแค้นอาย คำร้าย มีเหย
ทวนเอากันขึ้นหน้า ยี่เขี้ยวหนีไป

ใจฉลาดมักอวดจอง อวดรู้
น้ำพร่องกะละออมคง กระฉอก ฉานนา
เจ้าโลกโอบอ้อมอวดรู้ ว่ารู้ใครเทียม

สมเด็จพระเอกาทศ

๕๘.

รูปร้ายมักโอ้อวด แต่งสนธิ
รู้ตัวกล่าวเกินตน เติบอ้อย
กะละออมบกลเบาชล มักกระฉอก
เชนแผ่นมันน้อย ลูกน้ันถึบหอ

สำนวนเก่า

๑ ก. หน้า ๔๖

๒ ก. หน้า ๕๖

นอกจากนี้เนื้อหาของโคลงบทที่ ๓๕ ในโคลงพระลอสอนโลกก็กล่าวสอน
 เรื่องการโอ้อวดคนไว้ว่า บุคคลที่อายุยังน้อยอย่างเพิ่งหลงโอ้อวดคนว่ามีปัญญาหาไม่มีใครเทียบได้
 หากพบคนที่มีความรู้เหนือกว่าตนก็จะกลายเป็นการ แฝงความเขลาของตนเป็นที่ยับอายได้ ซึ่งเนื้อหา
 ในโคลงบทนี้มีแนวคิดที่คล้ายคลึง เปรียบเทียบได้กับโคลงบทที่ ๕๖ ในประชุมโคลงโลกนิติที่กล่าวสอน
 โดยการยกอุทาหรณ์เรื่องราวของกบอาศัยอยู่ในบ่อน้ำเล็ก ๆ ไม่เคยเห็นมหาสมุทร ก็หลงโอ้อวด
 ว่าบ่อน้ำที่ตนอาศัยอยู่นั้นกว้างใหญ่ยิ่งนัก เปรียบเหมือนคนที่มีความรู้น้อย แต่หลงตนว่าเป็นผู้รู้มาก
 ทั้งนี้

โคลงพระลอสอนโลก

ประชุมโคลงโลกนิติ

๓๕. เป็นคนยังหนุ่มน้อย จาวจี
 อย่าฟังว่าปัญญา มี
 หลอนปะใส่คนดี ฉะหย้าเลิศ
 เปิดเสื้ออันหลังอยู่ ฮอกแล้วอายตัว

๕๖.

กบน้อยไปเห็นน้ำ สมุทรไท
 อวดบอคนอาศัย เพียงน้ำ
 รู้น้อยท่านทรงใคร ยังไป เห็นแสด
 ขรื่องอวดเองคำ แง่รู้เหลือตัว

สำนวนเก่า

สตั๊บขรรมน้อยหนึ่งอ้าง อวดแฉ่ง
 หมายมาดปรีชาแรง รับไ้
 เจกกับกับบ่แฝง เมินสมุทร ไฉนแสด
 นึกน่านน้ำไหม้อ้อ อวดล้นเหลือแสน

สำนวนเก่า

รู้น้อยว่ามากรู้ เริงใจ
 กลกบเกิดอยู่ใน สระจ้อย
 ไปเห็นทะเลไกล กลางสมุทร
 หมายว่าน้อยมาก กล้าลือกเหลือ

สมเด็จพระเอกาทศ

๒.๖ คำสอนเกี่ยวกับเรื่องความรู้ความสามารถ ของผู้ใหญ่และผู้เยาว์

เนื้อหาทั้งแต่โคลงบทที่ ๔๕ - ๑๓๔ ในโคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน

และตั้งแต่โคลงบทที่ ๓๑ - ๔๖ ในโคลงพระลอสอนโลกแสดงแนวคิดเรื่องความรู้ความสามารถ ของผู้ใหญ่และผู้เยาว์ไว้ว่า ผู้เยาว์ไม่ควรหลงทะนงตนว่ามีความสามารถเหนือกว่าผู้ใหญ่เพราะ ผู้ใหญ่อยอมเห็นโลกมากกว่า ส่วนผู้ใหญ่ก็ไม่ควรประมาทหมิ่นความสามารถของผู้เยาว์กว่า เพราะผู้เยาว์อาจได้เรียนรู้มีความสามารถในบางสิ่งเหนือกว่าผู้ใหญ่ก็ได้ เนื้อหาในประชุม โคลงโลกนิติ แม้จะมีได้กล่าวสอนเช่นนี้อย่างเด่นชัด แต่เนื้อหาของโคลงบทที่ ๔๔, ๕๐, ๕๑ และ ๕๒ ก็แสดงแนวคิดที่สามารถนำมาเปรียบเทียบได้กับโคลงบทที่ ๑๒๓ ในโคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน และโคลงบทที่ ๔๓ ในโคลงพระลอสอนโลก โดยในประชุมโคลงโลกนิติได้กล่าวถึงผู้ใหญ่ซึ่งมีอายุยืนมาก แต่ไม่มีความพากเพียร ไม่มีความรู้ในธรรมะ ไม่มีความสามารถ สู้เด็กซึ่งเพิ่งเกิดมาไม่นานนัก อายุยังน้อย แต่มีความพากเพียร มีความรู้ในธรรมะต่าง ๆ ไม่ได้ ในโคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน และโคลงพระลอสอนโลกก็กล่าวถึงผู้ใหญ่ไม่ได้ว่าเรียน ไม่มีความรู้ความสามารถยอมสู้เด็กที่มี อายุน้อยกว่าไม่ได้ แม้ว่าในประชุมโคลงโลกนิติจะเน้นสอนเฉพาะเรื่องความรู้ในธรรมะเท่านั้น แต่ก็แสดงแนวคิดที่สอดคล้องกัน คือกล่าวถึงความรู้ที่มีได้ขึ้นอยู่กับวัยวุฒิ แต่อยู่ที่การใส่ใจพากเพียร เรียนรู้ ดังนี้

โคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน

ประชุมโคลงโลกนิติ

๔๔.

๑๒๓. บางคนนับว่าเก่า	เมืงมา	คนโตยืนอยู่ร้อย	พรรษา
บ่ว่าเรียนแถมผะหย้า	ถัดวัน	ใจบ่มีปริชา	โหดไว้
บ่เกิดกับนครา	เมืงใหญ่ มานัน	วันเดียวเด็กเกิดมา	ใจปราญ์
เด็มาว่าอายุยืนพอร้อย	บ่แพ้เด็กพรอง	สรรเพชญ์บ่หวั่นไหว	เด็กนั้นควรรยอ

สมเด็จพระเชษฐา

โคลงพระลอสอนโลกประชุมโคลงโลกนิติ

๔๑. บางคนนับว่าเจ้า เมินมา
 บ่^๑ร่ำเรียนแถมปัญญา ถิ่น^๒ถ้วน
 บ่^๑เกิดในประชา โขง^๓เขต เมืองใหญ่
 เจ้า^๑คลังลานยอศควัน บ่^๑แพ้^๒เด็ก^๓กราม

๕๐. คนไคย^๑ขึ้นเหี้ยม^๒บร้อย ขวบ^๓ปี
 ความ^๑อด^๒สำคัญ^๓ เहां^๑ก้อย^๒
 เด็ก^๑เกิด^๒ชวน^๓หนึ่ง^๔ ใ^๑เพียร^๒พาค^๓
 พระ^๑ศรี^๒ว่า^๓เด็ก^๔น้อย^๕ นี^๑เนื้อ^๒เว^๓ไน^๔ย
 สม^๑เจ้า^๒พระ^๓เค^๔ชา^๕

๕๑. อายุ^๑ถึง^๒ร้อย^๓ขวบ เจียร^๑กาล
 ทัม^๑โม^๒ซัน^๓โ^๔พา^๕ร บ^๑รู^๒
 เด็ก^๑น้อย^๒เกิด^๓ประ^๔มา^๕ณ วัน^๑หนึ่ง^๒
 เห็น^๑ถอง^๒ชร^๓ม^๔ย^๕ง^๖ แกร^๑ย^๒พร^๓ร^๔ษา^๕

สม^๑เจ้า^๒พระ^๓เค^๔ชา^๕

๕๒. อายุ^๑ย^๒น^๓ร้อย^๔ขวบ โด^๑ย^๒หมาย^๓
 ความ^๑เกิด^๒ทั้ง^๓ความ^๔ตาย^๕ ไป^๑รู^๒
 วัน^๑เดียว^๒เด็ก^๓หญิง^๔ชาย^๕ เห็น^๑เกิด^๒ตาย^๓นา^๔
 เด็ก^๑ค^๒ง^๓น^๔ย^๕ง^๖ แกร^๑ย^๒พร^๓ร^๔ษา^๕

สำ^๑นวน^๒เก^๓า^๔

๒.๗ คำสอนเกี่ยวกับการพุทจา คือให้ระมัดระวังการพุทจา ให้ตอบว่าจาหายบคาย
 ถ้วยด้วยคำที่อ่อนหวาน ให้รู้จักยังคิดก่อนที่จะพุทอะไรออกไป

โคลงบทที่ ๑๕, ๑๗ ในโคลงเจ้าวิหุรสอนหลานและโคลงบทที่ ๔, ๕
 ในโคลงพระลอสอนโลก มีเนื้อหากล่าวสอนให้รู้จักยังคิดระมัดระวังในการพุทจา ไม่พุทจา
 แสดงความโกรธซึ่งตอบโต้ผู้อื่นแม้ว่าจะมีผู้ให้จาหายบคายกับตนก็ให้ใช้ถ้อยคำอ่อนหวานตอบ

เนื้อหาในประชุมโคลงโลกนิติมีคำสอนที่แสดงแนวคิดเกี่ยวกับการพูดจาไว้คล้ายคลึงกัน
ทั้งในโคลงบทที่ ๓๕๑ กล่าวสอนให้รู้จักยังคิดก่อนที่จะพูดจาสิ่งใดออกไปและในโคลงบทที่ ๑๐๒
ก็กล่าวสอนให้เอาชนะความโกรธด้วยไมตรี ซึ่งคล้ายคลึงกับการสอนให้ตอบวาทะพยายกาย
ด้วยถ้อยคำอ่อนหวาน ดังนี้

โคลงเจ้าวิทูรสอนหลาน

ประชุมโคลงโลกนิติ

๑๕. รู้ใดควรตอบถ้อย	คางาม	๓๕๑.	
อย่ารีบกับตามความ	เคียดกล้ำ	เป็นคนคิดแล้วจึง	เจรจา
เอาหนักก่อนควรถาม	ถองดี คุรา	อย่ามลบลา	แต่ได้
อย่ารีบจ้ำจ้องทัน	คอบหยอคำงาม	เลือกสรรหมั่นปัญญา	ครองศรี
๑๗. คำเคียดบเพ	คำปอง	สติวิรอบให้	ถูกแล้วจึงทำ
ควรรำเพิงเถิงถอง	ถ้วน		สมเด็จพระเชษฐา
ควรไปเล่าพอสอง	ถ้วนดี คุรา	๑๐๒.	
ครันหากมีแจ้งแท้	บเพคลอง เมือง	มจญคนโกรธด้วย	ไมตรี

โคลงพระลอสอนโลก

๔. คำร้ายควรตอบด้วย	คางาม	มจญหมุ่ทรชนดี	ต่อตั้ง
อย่ารีบเร็วขันตาม	คำหยอ	มจญคนจิตโลภมี	ทรัพย์สินเพื่อ แฉนา
ใจหนักก่อนควรถาม	ถ้วนดี คุรา	มจญอัสติย์ให้ยัง	หยุดด้วยสัจยา
อย่าว่าคำแรงเอ็น	คอบถ้อยเสียงไป		๒
๕. คำเคียดบหอนเพ	คำปอง		สมเด็จพระเชษฐา
กับลำเปิงถอง	ถ้วน		
คนหนักเหมือนเอ็นสอง	ตั้งดี คิม		
แน่ว่ามีแจ้งแท้	บเพคลอง เมือง		

คำสอนเกี่ยวกับการพุทจาตั้งกล่าว เป็นแนวคิดว่าคนไทยที่ได้สั่งสอนสืบต่อกัน
มาช้านานเพราะถือว่าการพุทจาย่อมส่งผลให้ผู้อื่นนิยมคบหาหรือเกลียดชังได้ คำสอนนี้อาจจะได้รับ
มาจากพระพุทธศาสนา เพราะคติธรรมในพระพุทธศาสนามีคำสอนด้านการพุทจาตั้งปรากฏใน
พระไตรปิฎก สังคหิสูตร กล่าวถึงสังคหวัตถุ ๔ ประการ ได้แก่

๑. ทาน ให้ปันสิ่งของ ๆ คนแก่ผู้อื่นที่ควรให้ปัน
๒. ปิยวัชระ พุดถ้อยคำที่อ่อนหวาน
๓. อัถตจริยา ประพฤติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น
๔. สมานัตตา ความเป็นคนมีตนเสมอ ไม่ถือตัว"^๑

พุทธศาสนสุภาษิตที่กล่าวถึงด้านการพุทจา ตัวอย่างเช่น
"โมกฺโข กลุยาณิยา สาธุ แปลงวาจางามยังประโยชน์ให้สำเร็จ
มุตฺวา ตปฺติ ปาปิกํ คนแปลงวาจาช่วยยอมเคืองธรณ "^๒

คำสอนหรือสุภาษิตของไทยที่เกี่ยวกับการพุทจา ซึ่งแสดงถึงการรับคติธรรม
มาจากพระพุทธศาสนาก็จะปรากฏในวรรณกรรมไทยทั่วไป ดังเช่น ในสุภาษิตพระร่วง
มีคำสอนด้านการพุทจาไว้ว่า "คิดแล้วจึงเจรจา" และ "พบศัตรูปากปราศรัย" ซึ่งหมายถึง
ให้รู้จักยังคิดก่อนที่จะพุทจา และให้หักทลายปราศรัยพุทจาอ่อนหวานแม้แต่กับศัตรูก็ตาม คือ
ให้เอาชนะความโกรธด้วยไมตรีนั่นเอง ในวรรณกรรมของสุนทรภู่ก็มีคำสอนด้านการพุทจา
ปรากฏอยู่เสมอ ตัวอย่างเช่น

เป็นมนุษย์สุคนิยมเพียงลมปาก	จะได้ยากโหยหิวเพราะชีวหา
แม้พูดดีมีคนเขาเมตตา	จะพุทจาจงพิเคราะห์ให้เหมาะสมความ" ^๓

(สุนทรภู่ : สุภาษิตสอนหญิง)

^๑ พระปรีดยเวที ล.ก. หน้า ๓๓๖

^๒ เจื้อ สตะเวทิน ล.ก. หน้า ๑๐๓

^๓ ยวพุทธิกสมาคม ล.ก. หน้า ๒๒

ถึงบางพุดพุทดี เป็นศรีศกดิ์
 แม่นพุกชั่วตัวกายทำลายมิตร

มีคนรักรสอ่อยรอยจิต
 จะชอบผิดในมนุษย์เพราะพุกจา
 (สุนทรภู่ : นิราศภูเขาทอง)

๓. คำสอนที่แสดงค่านิยมเกี่ยวกับสตรี

โคลงบทที่ ๑๔๔ - ๑๔๖ ในโคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน และโคลงบทที่ ๕๓ - ๖๔

ในโคลงพระลอสอนโลกมี เนื้อหากล่าวถึงลักษณะของสตรีที่ดีและไม่ดีสำหรับการที่จะเลือกมาเป็นภรรยา เนื้อหาเหล่านี้แสดงถึงค่านิยมเกี่ยวกับสตรีซึ่งคล้ายคลึงกับเนื้อหาของโคลงบางบทในประจักษ์ โคลงโลกนิติ ดังนี้

๓.๑ ลักษณะสตรีที่ไม่ดี ในโคลงเจ้าวิฑูรสอนหลานและโคลงพระลอสอนโลก

ได้กล่าวถึงลักษณะสตรีที่ไม่ดีไว้ว่าได้แก่สตรีที่เจ้าชู้มากเกินไปในทางคณหา ไม่อึดในรสรัก ปากบอกรักสามีแต่จิตใจไม่ซื่อตรง ลับหลังก็คบชู้ผู้ชาย ลักลอบเอาสมบัติของสามีไปให้แก่ชายชู้ และคิดปองร้ายสามี สตรีเช่นนี้แม้ใครได้มาเป็นคู่ครองก็ควรขับไล่ หรือหย่าร้างเสีย ในประจักษ์ โคลงโลกนิติก็ได้กล่าวถึงลักษณะสตรีที่ไม่ดีไว้ว่าได้แก่สตรีที่เจ้าชู้ หลงใจไม่อึดในรสรักมีใจริษยา ใช้จ่ายเงินทองสิ้นเปลือง เกียจคร้านการงาน ชอบเที่ยวเตร่ สตรีเช่นนี้แม้ใครได้เป็นภรรยา มีบุตรด้วยกันมากก็ตาม ควรจะละทิ้งเสีย เนื้อหาเหล่านี้แสดงถึงลักษณะค่านิยมของสังคมที่มีต่อสตรีไว้คล้ายคลึงกัน โดยเฉพาะลักษณะสตรีที่มากเกินไปในทางคณหาจะถูกสังคมรังเกียจเหยียดหยามมาก ดังเช่นในโคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน และโคลงพระลอสอนโลกได้กล่าวเปรียบเทียบเสียชื่อเสียงสตรีที่เจ้าชู้ไว้หลายประการ เช่น เปรียบว่ามีจิตใจที่หวนไหวง่ายเหมือนกับสิ่งของที่ไขพันเทียนถูกไฟที่ละลายไหม้ หรือเหมือนกับครั่งที่ละลายไหม้ไฟ เปรียบว่าไม่อึดในรสรักชายเหมือนกับกองไฟที่ไม่อึดในคันทัน และเหมือนกับกลองที่ใครจะประส่งคึกก็ตีได้ ในประจักษ์ โคลงโลกนิติก็กล่าวเปรียบว่าสตรีที่อึดในรสรักชายก็เหมือนกับมหาสมุทรไม่อึดน้ำ และเหมือนกองไฟไม่อึดในคันทัน

โคลงบทที่ ๑๕๕ ในโคลงเจ้าวิทูรสอนหลาน และโคลงบทที่ ๕๗ ในโคลง
พระลอสอนโลก มีเนื้อหากล่าวเปรียบเทียบสตรีที่ไม่อ้อมในรสรักชายว่าเหมือนกับกองไฟที่ไม่อ้อม
ในคุ่นพิน ซึ่งเหมือนกับโคลงบทที่ ๕๘๓ ในประชุมโคลงโลกนิติก็ได้อีกล่าวเปรียบเทียบในลักษณะ
เดียวกัน ดังนี้

โคลงเจ้าวิทูรสอนหลาน

ประชุมโคลงโลกนิติ

๑๕๕. กองไฟอันใหญ่ไค้	แสนเตา	๕๘๓. อธิบอ้อมค้าย	ปรีโส
มันบอ้อมค้ายหลัวเา	ฐม่อ	ฤาสมุทรสาครโร	อ้อมน้ำ
ประเทียรเฉียบหญิงเา	ในโลก นัน	ราชาโลกโลโก	สมบัติ
แน่ว่ามีมากล้นคิ้วค้อ	บ่เทิกเท้ากามา	<u>ไฟอ้อมไม้ช้า</u>	<u>ใส่ไม้ไฟเลาญ</u>
			สำนวนเก่า ^๑

โคลงพระลอสอนโลก

๕๗. กองไฟอันใหญ่ไค้	แสนเตา
กับอ้อมหลัวเา	ล้นค้อ
เฉียบกัณฑ์หาหญิงเา	บอ้อม ชายแล
ไผ่อาจหักห้ามไค้	โลกนี้เหลือหญิง

๓.๒ ลักษณะสตรีที่ดี เนื้อหาในโคลงเจ้าวิทูรสอนหลานและโคลงพระลอสอนโลก
ได้อีกล่าวถึงลักษณะสตรีที่ดีไว้คล้ายคลึงกับเนื้อหาในประชุมโคลงโลกนิติหลายประการ กล่าวคือ
สตรีที่ดีจะต้องรู้จักทำหน้าที่เป็นแม่ศรีเรือน ประณินบิตีสามัคคีด้วยความยำเกรงจงรักภักดี การบ้าน
การเรือนทุกอย่างจะต้องเพียรปฏิบัติอยู่เสมอ ซึ่งสามารถนำมาเปรียบเทียบให้เห็นความคล้ายคลึงกัน

ระหว่างสำนวนโวหารและแนวคิดที่ปรากฏในวรรณกรรมได้ ดังนี้

— สตรีที่ดีต้องมีความรักสามี ไม่ชิงโกรธ

โคลงเจ้าวิทรสอนหลาน

ประชุมโคลงโลกนิติ

๕๐๓.

๕๔. หญิงโง่ใจอ่อนน้อม	จากหวาน	หนึ่งใจไปไม่ร้อง	รำเพลง
<u>บ่เคียดพังสาขารณ</u>	อ่อนแอ	<u>ยามโกรธสามีเกรง</u>	<u>อกสู้</u>
นอนคืนคิดถึงการ	กองรุ่ง มีเฮย	นาเรศร่วมดีเอง	ปราษฎ์ขึ้น หมดเม
รักเผ่าพันธุ์ชั้นเชื้อ	ชาตินี้ซื่อมดีดวง	วายชีพชอบช่วยกู้	อาคมชั้นยังสรวง

โคลงพระลอสอนโลก

สำนวนเก่า

๕๕. หญิงโง่ใจอ่อนน้อม	จากหวาน
<u>บ่เคียดปองสาคราญ</u>	<u>ขึ้นชอน</u>
นอนคืนคิดถึงการ	กองรุ่ง มีเฮย
รักเผ่าพันธุ์ชั้นเชื้อ	เยี่ยงนั้นควร เอา

— สตรีที่ดีต้องรู้จักเก็บหอมรอมริบเงินทอง

โคลงเจ้าวิทรสอนหลาน

ประชุมโคลงโลกนิติ

๕๐๓.

๑๖๓. หญิงโง่ขางวิเชียร	รอมของ	ผ้าแสงสมบัติได้	โดยปอง
ใจอ่อนหวานวิพรอง	หูกฝ้าย	<u>เมียมึงคู่สมสอง</u>	<u>เก็บไว้</u>
เชิงชายบ่ป้อนปอง	ฉั้นเผื่อ ทำเฮย	ชายเป็นประธานกอง	กอบทรัพย์ นะเม
บ่จาจากคำร้างหมาย	แน้นสุทธิดา	หญิงเก็บกลสืบได้	สอกร้อยรูเข็ม

สำนวนเก่า

๑. หน้า ๒๔๖

๒. หน้า ๒๔๕

โคลงพระลอสอนโลก

๕๕. หญิงใดช่างเก็บเข้า รวมของ
 ใจอ่อนหวานรื่อง หูกฝ้าย
 เชิงชายบนแหม่มพอง สักเยื้อง ไยเห่
 เป็นแม่เรือนคังมัน สิ่งนั้นควรเอา

— สตรีที่ก็ต้องมีความรักและห่วงใยสามีเสมือนทั้งมารการักบุตร คือคอยเป็นห่วง
 ประณีตอยู่เสมอ

โคลงเจ้าวิทรสอนหลานโคลงพระลอสอนโลก โลกคิด

๑๖๕. เอาเมียใจเพศเพียงตั้ง มาตา
 ไปแหว่ไกลลงมา ลูกให้
 คือถึงยอดสิเนหา ตัวขึ้น คำเฮย
 ปานลูกนมละไว้ พรากข้างตัวไป

๕๐๖.

หญิงใดร่วมรักส้อง สามี
 ยามรักยามแค้นศรี โอ้เยื้อง
กอบกิจ เจกชนนี้ คะเนรัก บุตรแ
 ที่ลับละอายเบื่อง ระบอบเพียงภคินี

โคลงพระลอสอนโลก

สำนวนเก่า

๖๐. เมียใดใจเพศเพียง มาตา
 ไปเกินไกลนมา ลูกให้
 คิดถึงแต่สิเนหา ตัวมึง รักเห่
 เสมอคังนกละลูกไว้ แอบข้างตัวตน

— สตรีที่ดีต้องรู้จักปรนนิบัติสามีทุกอย่าง ในประชุมโคลงโลกนิติได้กล่าวถึงหน้าที่ต่าง ๆ ของภรรยาเช่น ตื่นนอนก่อนสามี เตรียมขันน้ำ แปรงสีฟัน จัดหมากจื๊บพลุกวาคบ้านเรือนทำกับข้าว ซึ่งล้วนเป็นหน้าที่ในครัวเรือนที่ภรรยาต้องปฏิบัติ ส่วนในโคลงเจ้าวิทูรสอนหลานและโคลงพระลอสอนโลก กล่าวไว้เพียงกว้าง ๆ ว่าต้องรู้จักปรนนิบัติสามีทุกอย่าง ดังนี้

โคลงเจ้าวิทูรสอนหลาน

๑๖๗. บางฉิ่งคือคั้งแก้วเกิด กับบุญ
บชั้ชมนัวทารุณ คำหย่อ
บรรบัตร์ถูกคลองขุน ธรรมเทศน์ เทียมเฮย
ทุกเยื้องมาบ้านป้อ แม่เรือนนุ่มล

ประชุมโคลงโลกนิติ

๕๗๐.

ตื่นก่อนผัวแต่เช้า ทุกวัน
ขันน้ำไม้สีฟัน ยืนให้
จัดหมากจื๊บพลุก แฉ้วกวาค เรือนนา
ข้าวแกงแต่งเตรียมไว้ คอยเชื้อเชิญกิน
สำนวนเก่า^๑

โคลงพระลอสอนโลก

๒๑. บางฉิ่งคู่แก้วเกิด กับบุญ
บชั้ชมนัวตน คำหย่อ
ปรนนิบัติครองบุญ ผัวมิ่ง รักเหย
การเยื้องไถได้พร้อม อ่อนน้อม เชียงคาร

— สตรีที่ดีต้องมีความเคารพยำเกรงสามีและปรนนิบัติสามีประดุจหาส
ในโคลงเจ้าวิทูรสอนหลานและโคลงพระลอสอนโลกกล่าวเปรียบโดยยกพระนางมัทรีที่เคารพยำเกรง
พระเวสสันดรมาเป็นแบบอย่าง ส่วนในประชุมโคลงโลกนิติกล่าวเปรียบว่าให้เคารพสามีเสมอตั้งราชา
ดังนี้

โคลงเจ้าวิทรสอนหลานประชุมโคลงโลกนิติ

๑๖๔. เมียใครทำเพศเพียงตั้ง ทาสี

๕๓๑.

ย่ามัวกลัวยิ่งเพียง ราชา

ปฏิบัติไต่ตามคลองที คำเข้า

บโกรธซึ่งหึงษา

กราบไหว

อุปมาตั้งมัทรี ย่าพระเวส วันนั้น

หญิงคิมิภริยา

เยี่ยงอย่าง นั้นา

ผัวคินเอาเป็นเจ้า แม่นซุ่มฉินาง

อาจารย์ท่านกล่าวไว้

ว่าแท้สัตรี

สำนวนเก่า^๑โคลงพระลอสอนโลก

๕๓๒.

๖๒. เอาเมียใจเพิกตั้ง ทาสี

เมียดิจจุทาสรีการเรือน

ปรนนิบัติแต่คลองที น้อมไหว

อายแก่สามีเหมือน

กึ่งน้อง

อุปมาตั้งมัทรี ย่าพระเวส สันทรแด

เป็นที่ปรึกษาเตือน

คักจุจ มคายนา

คือเอาผัวเป็นเจ้า ถูกถวนคหิธรรม

ยามเมื่อผัวเคืองข้อง

ออกกลั่นกลัวเกรง^๒

สมเด็จพะเกชา

จากตัวอย่างที่ยกมาจะเห็นได้ว่าลักษณะเนื้อหา การเปรียบเทียบ และแนวคิดที่แสดงออก
ในวรรณกรรมของทั้ง ๒ ท้องถิ่น สะท้อนค่านิยมเกี่ยวกับสตรีคล้ายคลึงกันมาก นอกจากนี้ยังแสดงถึง
ฐานะของสตรีที่ค่อนข้างบุรุษโดย เฉพาะในด้านการครองเรือนอีกด้วย

ในปริญญานิพนธ์เรื่อง "สถานภาพของสตรีไทยในวรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์
ช่วงปี พ.ศ. ๒๓๒๕ - ๒๓๔๔ (รัชกาลที่ ๑ - รัชกาลที่ ๓)" บุญยงค์ เกศเทศ ได้กล่าวถึง
อิทธิพลสำคัญที่มีต่อสภาพชีวิตของสตรีไทยไว้ ๓ ประการคือ ๑. พุทธศาสนา ๒. ศัมภีร์-
มนุธรรมศาสตร์ ๓. ศัมภีร์อรรถศาสตร์^๓ โดยได้ให้รายละเอียดซึ่งอาจสรุปได้ว่า

^๑
ก.^๒
ก. หน้า ๒๒๐^๓
บุญยงค์ เกศเทศ สถานภาพของสตรีไทยในวรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ ช่วงปี
พ.ศ. ๒๓๒๕ - ๒๓๔๔ (รัชกาลที่ ๑ - รัชกาลที่ ๓) หน้า ๑๓๓ - ๑๔๕

คติทางพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับสตรี แม้ว่าจะมีข้อที่แสดงให้เห็นว่ายกย่องให้เกียรติแก่สตรี
อยู่บ้าง แต่ก็เน้นให้เห็นความสำคัญของชายมากกว่า ทั้งยกย่องสามีว่าเป็นเสมือนสิ่งที่
ช่วยเซ็กหน้าซุติให้แก่ภรรยาอีกด้วย ทั้งในมหาเวสสันดรชาดก ทานกัณฑ์ มีคำกล่าวของ
พระนางมัทรี ไว้ว่า

"มีผิวเหมือนหนึ่งนัครแก้วอันกันเกศ งามหน้างามเนตรทุกเวลา ..."

ส่วนภัมภีร์มนุษยธรรมศาสตร์ซึ่งผู้รจนาคือพระมนู และคัมภีร์อรรถศาสตร์ ผู้รจนาคือพระมหाराชครู
เกาฏิลย คัมภีร์ทั้ง ๒ เป็นคัมภีร์เก่าแก่ของอินเดียที่มีอิทธิพลต่อการสร้างเกณฑ์กำหนดต่าง ๆ
ที่เกี่ยวกับพฤติกรรมของปวงชนและกระบวนการทางสังคมของไทยมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย
ไม่ว่าจะเป็นค่านิยมกฎหมายหรือขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีก็ตาม คัมภีร์ทั้ง ๒ จึงมีอิทธิพล
ในการกำหนดบทบาทและฐานะของสตรีไทยมาแต่โบราณกาล จะเห็นได้ว่าอิทธิพลทั้ง ๓ ประการ
ล้วนแต่มีกำเนิดมาจากอินเดีย ฉะนั้นลักษณะสังคมความเป็นอยู่ตลอดจนขนบธรรมเนียมจารีตประเพณี
และวัฒนธรรมของชนชาติอินเดียจึงคลุกเคล้าปะปนและมามีอิทธิพลในการสร้างค่านิยมเกี่ยวกับ
สตรีไทยด้วย

สุพัตรา สุภาพ ได้กล่าวถึงความแตกต่างในบทบาทและฐานะของบุรุษและสตรีไว้ว่า
"ชายและหญิงจะแตกต่างกันตามสภาพชีววิทยาและสภาพที่สังคมกำหนด"^๒ ในทางชีววิทยานั้น
รูปร่างลักษณะย่อมแสดงให้เห็นความแตกต่างระหว่างชายกับหญิงได้อย่างเด่นชัด อันเป็นสาเหตุ
ที่ทำให้เกิดแนวคิดที่ว่า หญิงเป็นเพศที่อ่อนแอ ชายเป็นเพศที่แข็งแรงกว่า ชายจึงจำเป็นต้องเป็นผู้
ให้ความคุ้มครองแก่ฝ่ายหญิง แนวคิดดังกล่าวมีปรากฏมาช้านานแล้ว แม้แต่ในพระคัมภีร์ไบเบิล
(Bible) ของคริสต์ศาสนาก็ได้กล่าวถึงกำเนิดของมนุษย์ไว้ว่า พระเจ้าได้สร้างมนุษย์ผู้ชาย
ขึ้นมาก่อน แล้วจึงเอากระดูกซี่โครงของชายนั้นมาสร้างเป็นหญิง ดังคำว่า "ส่วนกระดูกซี่โครง
ที่พระยะโฮวาเจ้าได้ทรงชักออกมาจากชายนั้น พระองค์ได้สร้างขึ้นเป็นหญิงแล้วประทานให้ชายนั้น
ชายจึงว่านี่เป็นกระดูกแท้และเนื้อแท้ของเรา จะต้องเรียกว่าหญิง เพราะหญิงนี้ออกมาจากชาย"^๓

^๑ มหาเวสสันดรชาดก ทานกัณฑ์ หน้า ๕๕

^๒ สุพัตรา สุภาพ สังคมวิทยา หน้า ๓๔

^๓ พระคริสตธรรมคัมภีร์ เยเนซิส หน้า ๓

และในตอนที่เราเจ้าลงโทษชายและหญิงนั้นก็มีความที่แสดงถึงการกำหนดฐานะของสตรีในการครองเรือนไว้ว่า "พระองค์ศรีสแกหญิงนั้นว่า เราจะทำให้เจ้าได้รับความทุกข์ลำบากมากขึ้นในกาลเมื่อเจ้ามีครรภ์ และเมื่อคลอดบุตร เจ้าจะต้องอาศัยพึ่งสามี และเขาจะบังคับบัญชาเจ้า"^๑

เนื้อหาคำสอนในวรรณกรรมเรื่องเจ้าวิฑูรสอนหลานและพระลอสอนโลก กับในประชุมโคลงโลกนิติ ได้กล่าวเน้นถึงลักษณะสตรีที่เจ้าชู้มากเกินไปในกามคัณห์ว่าเป็นสตรีที่ไม่ดี เนื้อหาเหล่านี้แสดงถึงค่านิยมของสังคมไทยที่ถือว่าสตรีจะต้องมีสามีคนเดียว ทั้งนี้ค่านิยมดังกล่าวอาจสืบเนื่องมาจากสาเหตุทางชีววิทยา กล่าวคือ สตรีต้องเป็นผู้ให้กำเนิดบุตร การมีสามีหลายคนย่อมก่อให้เกิดปัญหาว่าบุตรนั้นใคร เป็นบิดาที่แท้จริง นอกจากนี้สภาพสังคมไทยในสมัยก่อน สตรีไม่ค่อยมีบทบาทในการประกอบอาชีพ ฝ่ายบุรุษเป็นผู้เป็นสามีจะเป็นผู้หาเลี้ยงภรรยาด้วยเหตุนี้สตรีจึงถูกกำหนดสถานภาพในด้านการครองเรือนให้มีฐานะเป็นเพียงผู้ตามหรือเป็นช้างเท้าหลังเท่านั้น ในปริญญานิพนธ์ของบุญยงค์ เกศเทศ^๒ ที่ได้กล่าวอ้างมาแล้วก็ได้แสดงผลการวิจัยให้เห็นได้ว่าวรรณกรรมของไทยแต่โบราณได้สะท้อนให้เห็นสถานภาพของสตรีที่ไม่ทัดเทียมบุรุษ เนื้อหาคำสอนเกี่ยวกับสตรีด้านการครองเรือนในวรรณกรรมเรื่องเจ้าวิฑูรสอนหลานและพระลอสอนโลก กับในประชุมโคลงโลกนิติจึงมีลักษณะสอดคล้องคล้ายคลึงกันโดยเป็นแนวคิดที่มาจากค่านิยมของสังคมไทยที่ถูกกำหนดกฎเกณฑ์ขึ้นจากสภาพสังคมในสมัยก่อนสืบเนื่องมาช้านาน ทั้งนี้ค่านิยมเหล่านั้นอาจได้รับอิทธิพลทางแนวคิดมาจากอินเดียด้วย

ในปัจจุบันสภาพสังคมไทยได้เปลี่ยนแปลงไป สตรีเริ่มมีบทบาทมีสิทธิมีเสียงในสังคมมากขึ้น ค่านิยมที่มีลักษณะกษัตริฐานะของสตรีก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย สิ่งเหล่านี้ย่อมแสดงให้เห็นได้ว่าสภาพสังคมมีอิทธิพลต่อการกำหนดกฎเกณฑ์ฐานะของบุคคลในสังคม และมีอิทธิพลต่อแนวคิดของนักเขียนผู้สร้างสรรค์วรรณกรรมด้วย

^๑ ก. หน้า ๔

^๒ บุญยงค์ เกศเทศ อ.ก. หน้า ๕๒๔ - ๕๓๔

๔. คำสอนด้านการปกครอง

๔.๑ การปกครองของกษัตริย์

เนื้อหาในโคลงบทที่ ๑๑ ถึงบทที่ ๒๒ ในโคลงเจ้าวิสูตรสอนหลาน ได้กล่าวถึงศัพทราชาธรรม หรือธรรมของราชา ๑๐ ประการ ได้แก่ ๑. ปุณฺณ การทำบุญ ๒. ปุณา ความมีบุญา ได้แก่มีสติรู้จักบำเพ็ญคุณโทษ ๓. สิล มั่นในศีล ๔. สจฺจ มั่นในคำสัตย์ ๕. กตญฺญู สำนึกในคุณของผู้ทำคุณ ๖. กตเวที การตอบแทนคุณ ๗. สุหุชาจรร มีความประพฤติที่สะอาด บริสุทธิ์ ตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ๘. ธมฺม มั่นในธรรม ๙. ปริวิจาค์ การให้ทาน ๑๐. วิริย ความพากเพียร” เนื้อหาในประชุมโคลงโลกนิติก็มีคำสอนด้านการปกครองของกษัตริย์ ปรากฏในโคลงบทที่ ๑๗๖ และ ๕๒๐ โดยกล่าวถึงกษัตริย์มั่นในคำสัตย์ มีขุนนางที่เที่ยงธรรม ราษฎรย่อมอยู่ร่มเย็นเป็นสุข และกษัตริย์จึงรอบรู้ในกิจการงานทั้งหลาย รู้จักชมคนชั่ว และยกย่องผู้ที่กระทำความดี ดังนี้

๑๗๖. ราชานิราชนัน	ในสัตย์
มนตรีเป็นบารัก	ถองแท้
ราษฎรขึ้นเงื้อมมือ	ทุกเมื่อ
เมืองจึงมีโลกิ เด	ไม่ว่าวันอยู่เย็น
	สำนวนเก่า

๕๒๐. นริมาตรวิโรบล	สรรพสรรพ
การก่อนบ่กอบัน	เท่ารู้
ชาติทุพพลพันธุ์	ควรชม วมพอ
ควรช่วยยกย่อง	ชอบใจรางวัล
	สำนวนเก่า

รายละเอียดจากคำใบ้ทางการปกครองในบทที่ ๕

กรมศิลปากร ประจักษ์ศิลปาคม หน้าที่ ๑๖๗

หน้า ๒๕๔

แม้ว่าในพระปฐมโลกนิคจะมีไ้กล่าวถึงทศพิชราชธรรมเหมือนกับในโคลงเจ้าวิทูร
สอนหลาน แต่การกล่าวถึงกษัตริย์ที่มั่นในคำสัตย์และพึงรอบรู้ในกิจการทั้งหลาย รู้จักยกย่อง
ให้รางวัลแก่ผู้ที่กระทำดีก็มีแนวคิดที่คล้ายคลึงกับหัวข้อธรรมะในทศพิชราชธรรมที่กล่าวถึง สัจ
และ กตเวที คือให้สัตย์ และรู้จักตอบแทนคุณแก่ผู้ที่รับใช้ด้วยความจงรักภักดี นับได้ว่า
แนวคิดด้านการปกครองของกษัตริย์ที่ปรากฏในวรรณกรรมทั้ง ๒ เรื่อง มีความสอดคล้องกันอยู่
โดยแสดงถึงกานิยมทางการปกครองที่ได้รับอิทธิพลมาจากแนวคิดในพระพุทธศาสนา

ทศพิชราชธรรม หรือธรรมของราชา ๑๐ ประการ เป็นแนวความคิดทางการเมือง
ของไทยแบบอุดมคติอย่างหนึ่ง ที่มีปรากฏหลักฐานกล่าวถึงทั้งในศิลาจารึก และในวรรณกรรมไทย
เก่าแก่มาช้านาน นับตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมา เช่นในไตรภูมิพระร่วง^๑ เป็นต้น แม้ว่า
รายละเอียดของธรรมทั้ง ๑๐ ประการ อาจจะแตกต่างกันไปบ้าง แต่หลักการสำคัญที่มุ่งถึงก็คือ
กษัตริย์หรือผู้ปกครองบ้านเมืองจะต้องเป็น "ธรรมราชา" คือราชาที่ใช้ธรรมะในการปกครอง
ประชาชน

ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้ศึกษาเนื้อหาในไตรภูมิพระร่วงที่กล่าวถึงทศพิชราชธรรม
และอ้างถึงศิลาจารึกหลักต่าง ๆ ในสมัยสุโขทัย เช่นศิลาจารึกหลักที่ ๓ (จารึกนครชุม)
เป็นต้น หลักฐานเหล่านี้มีการกล่าวถึงคำว่า "ทศพิชราชธรรม" และเน้นถึงการปกครองโดยธรรม
ซึ่งแสดงให้เห็นว่าแนวคิดเรื่องธรรมราชา และทศพิชราชธรรมเป็นแนวความคิดทางการเมือง
แบบอุดมคติที่สำคัญที่สุดในสมัยสุโขทัย นับตั้งแต่รัชกาลพระมหาธรรมราชาลิไทยเป็นต้นมา
นอกจากนี้ชัยอนันต์ สมุทวณิช ยังได้ให้ความเห็นไว้ว่า ทศพิชราชธรรมนั้นโดยเนื้อแท้แล้วก็คือ
ธรรมสำหรับผู้ปกครอง ซึ่งน่าจะครอบคลุมไปถึงผู้ใดก็ตามที่มีอำนาจทำการปกครองประเทศ หรือ
เกี่ยวข้องกับการบริหารประเทศด้วย กล่าวคือเป็นแนวความคิดและหลักของความสัมพันธ์ระหว่าง
ผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครองไม่จำกัดอยู่เฉพาะแต่เพียงว่าเป็นธรรมของพระมหากษัตริย์เท่านั้น
(ดู ชัยอนันต์ สมุทวณิช ความคิดทางการเมือง เรื่องธรรมราชาและทศพิชราชธรรม)

๔.๒ ข้าราชการต้องมีความจงรักภักดีต่อเจ้า

โคลงบทที่ ๓๑, ๓๒, ๕๓ และ ๕๔ ในโคลงเจ้าวิทูรสอนหลาน มีเนื้อหากล่าวสอนบรรดาขุนนางและข้าราชการทั้งปวง ให้มีความซื่อสัตย์ อคทนไม่คิดคดทรยศ ต่อเจ้าผู้ปกครอง เนื้อหาของโคลงบทที่ ๒๖๗, ๒๖๘ และ ๒๖๙ ในประชุมโคลงโลกนิติ ก็มีคำสอนแก่ข้าราชการตลอดจนทหารทั้งปวงให้มีความจงรักภักดีต่อเจ้า อาสารับใช้เจ้าจนตัวตาย ซึ่งแสดงถึงแนวคิดด้านความจงรักภักดีต่อสถาบันกษัตริย์อย่างมั่นคงเหมือนกัน ดังนี้

โคลงเจ้าวิทูรสอนหลานประชุมโคลงโลกนิติ

๓๑. ใครใจจักเสพร้าง การขุน ๒๖๗.
 อย่าโกรธโกรธาคน แก่เจ้า รักเจ้าจงรักให้ เป็นยุติ ชรรมนา
 เยื่องใจจักเป็นคุณ เร่วรีบ ทำเนอ ท่านเคียดอย่าควรประทุษร์ เท่าเฝ้า
 เก็บส่วยไรหือเจ้า อย่าให้อำเอา จงมีภักดีตุจ โสนช นันนา
 ๓๒. หือค้อยจักค้อยแฉง ส่ำแกงไหว้เจ้า มั่นบจิจจากเจ้า จิตนั้นคงตรง
 ครันว่าสัถย์ชือเล่า ก็เลี้ยงค้อยไปเค้อม สมเด็จพระเชษฐา
๕๓. เป็นขุนหือประกอบค้วย ทางอด ๒๖๘.
 อย่าว่าจงใจคค ค้อยท้าว อาส่าเจ้าค้อยค่าน ตัวตาย
 โทษคุณเทียรปรากฏ ฉับแผ่น เมืองเฮย ขันรับอาสานาย หยอนนั้น
 คุณท้าวมีเจ้าเลี้ยง แดงคั้ง เป็นพระยา อาส่าศึกเม่ยาย ออย่าย่อ ทอนา
 ๕๔. ยอนท้าวมีคำอศส่าท ทางานกลั่นกล้า สามสิ่งแท้ถ้อมัน ชั่วฟ้าดินขม
 พระองค์คำเจ้าฟ้า จึ่งปลงยศใหญ่ ทานนา สมเด็จพระเชษฐา^๑

๒๖๔.

อาสาฝึกสู้ไป	เสร็จงาน
ตนจักตายเอาอาณ	บิดไว้
จึงนับว่าเป็นทหาร	หายาก
ฉลองพระคุณเจ้าให้	ท่านเลี้ยงบำรุง

สมเด็จพะเชชา

นอกจากนี้เนื้อหาของโคลงบทที่ ๓๔ ในโคลงเจ้าวิฑูรสอนหลานและโคลงบทที่ ๕๓๑ ในประชุมโคลงโลกนิติ ยังมีคำสอนแก่ข้าราชการในยามเข้าเฝ้าภักตริย์ที่คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ ให้รู้จักระมัดระวังตน วางตัวให้เหมาะสม ไม่บังควรกวาดสายตาไปทั่ว หันนี้เพราะภักตริย์ นั้นมีอำนาจมาก หากกระทำตนไม่เป็นที่พอพระราชมุทิตาอาจจะเกิดโทษภัยแก่ตนได้ ทั้งนี้

โคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน

๓๔. เป็นข้าท้าวหอนั่ง เนื้อ แขนคน
อย่ากวาดตาเมื่อนบน ผ่อนาย
ชัศตมายมาจน สมนนาฏ นุชนัน
หลอนบาปเคราะห์กรรมร้าย โทษนั้น วาย

ประชุมโคลงโลกนิติ

๕๓๑.

เฝ้าท้าวท หนึ่งวัน	หกก
ไกลนักรักรักรักร	พักรักรักร
สูงนักรักรักร	ลุมพักร หนึ่งวัน
ร่อประวัจคาอยู่ไกล	ที่ร่อนแห่ง เพลิง
	สามวันเภา

เนื้อหาคำสอนด้านการปกครองในโคลงเจ้าวิฑูรสอนหลานและประชุมโคลงโลกนิติ ดังที่ได้ยกตัวอย่างมาสะท้อนให้เห็นแนวคิดร่วมที่มุ่งเตือนสถานบันภักตริย์เหมือนกัน โดยกล่าวเน้นในด้านการจงรักภักดีและอำนาจอันชอบธรรมของภักตริย์ซึ่งผู้ใดจะละเมิดมิได้ การปลุกฝังแนวความคิดดังกล่าวก็เพื่อผลประโยชน์ทางการปกครองโดยมีจุดศูนย์รวมจิตใจและรวมอำนาจ

ก.

๒

ก. หน้า ๒๕๓

อยู่ที่กษัตริย์หรือเจ้าผู้ปกครองอาณาจักร ทั้งนี้เพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่นมั่นคงให้แก่บ้านเมือง แนวคิดดังกล่าวมักจะมีปรากฏในวรรณกรรมไทยมาแต่โบราณดัง เช่นในลิลิตโองการแช่งน้ำ และไตรภูมิพระร่วง เป็นต้น

การศึกษาเปรียบเทียบความคล้ายคลึงของเนื้อหาในวรรณกรรมล้านนาไทย

เรื่องเจ้าวิทูรสอนหลาน และพระลอสอนโลก กับในประชุมโคลงโลกนิติ ซึ่งเป็นวรรณกรรมไทย ภาคกลาง ดังที่ไถ่กล่าวมาแล้ว ย่อมแสดงให้เห็นได้ว่า แม้ว่าวรรณกรรมของทั้ง ๒ ท้องถิ่น จะมีแหล่งกำเนิดมาจากท้องถิ่นที่มีวัฒนธรรมรองต่างกัน แต่ก็มีลักษณะร่วมด้านแนวคิดที่แสดงออก คล้ายคลึงกันหลายประการ ทั้งนี้แนวคิดบางอย่างได้แสดงค่านิยมของสังคมไทยร่วมกัน เช่น ค่านิยมเกี่ยวกับสตรี ค่านิยมในเรื่องของความมั่งคั่งและความเป็นเจ้านายคน เป็นต้น แนวคิดบางอย่างมีลักษณะที่ได้รับอิทธิพลมาจากอินเดีย โดยเฉพาะคติธรรมทางพระพุทธศาสนา ร่วมกัน เช่นการสอนให้พูดจาอ่อนหวานกับทุก ๆ คน นอกจากนี้ยังมีแนวคิดร่วมที่ถือได้ว่าเป็นแนวคิดสากล คือแนวคิดเรื่องความตาย และแนวคิดเรื่องลักษณะจิตใจของมนุษย์อีกด้วย.

บทย่อ

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

๑. เพื่อศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมลานนาไทยเรื่องเจ้าวิฑูรสอนหลาน และพระลอสอนโลก ในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ลักษณะคำประพันธ์ เนื้อหา คุณค่าในด้านศิลปะการประพันธ์
๒. เพื่อศึกษาค่านิยมของสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ปรากฏในวรรณกรรมลานนาไทย เรื่องเจ้าวิฑูรสอนหลาน และพระลอสอนโลก
๓. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมลานนาไทยเรื่องเจ้าวิฑูรสอนหลานและพระลอสอนโลก กับวรรณกรรมไทยภาคกลาง ในประมุขโคลงโลกนิติในด้านความคล้ายคลึงของ เนื้อหาและแนวคิด

สมมติฐานในการศึกษาค้นคว้า

๑. วรรณกรรมลานนาไทยเรื่องเจ้าวิฑูรสอนหลานและพระลอสอนโลก เป็นวรรณกรรม คำสอน (didactic literature) ที่มีคุณค่าในศิลปะการประพันธ์ และดีเด่นในกลวิธีการสอน โดยการเปรียบเทียบ
๒. วรรณกรรมลานนาไทยเรื่องเจ้าวิฑูรสอนหลานและพระลอสอนโลก มีเนื้อหา ที่สะท้อนให้เห็นค่านิยมของสังคม และวัฒนธรรมท้องถิ่นลานนาไทยบางประการ
๓. วรรณกรรมลานนาไทย เรื่องเจ้าวิฑูรสอนหลานและพระลอสอนโลก มีเนื้อหา และแนวคิดบางประการที่คล้ายคลึงกับวรรณกรรมไทยกลาง ในประมุขโคลงโลกนิติ

วิธีดำเนินการค้นคว้า

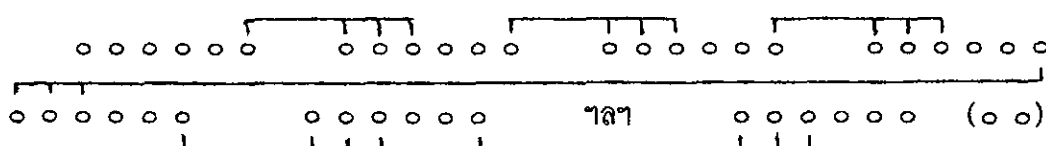
การดำเนินการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ใช้วิธีวิจัยเอกสาร ข้อมูลที่ใช้ในการค้นคว้า เป็นข้อมูลชั้นรองทั้งสิ้น ได้แก่ หนังสือวรรณกรรมลานนาไทย ฉบับพิมพ์ด้วยอักษรไทยกลาง คือ โคลงเจ้าวิทูรสอนหลานและโคลงพระลอสอนโลก หนังสือวรรณกรรมไทยกลางที่มีลักษณะคล้ายคลึงในแง่เนื้อหา ได้แก่ ประชุมโคลงโลกนิติ และจากการสัมภาษณ์วิทยากรผู้มีความรู้เกี่ยวกับ วรรณกรรมลานนาไทย การวิเคราะห์ศิลปะการประพันธ์ในวรรณกรรมอาศัยแนวการศึกษา เชิงสุนทรียศาสตร์ และการวิเคราะห์ค่านิยมของสังคม และวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ปรากฏใน วรรณกรรม อาศัยแนวการศึกษาเชิงสังคมวิทยา

สรุปผลการศึกษาค้นคว้า

๑. ลักษณะคำประพันธ์ประเภทร่ายและโคลงของลานนาไทย

๑.๑ ร่าย ลักษณะร่ายของลานนาไทยมีฉันทลักษณ์คล้ายคลึงกับร่ายโบราณ ของไทยภาคกลาง โดยมีแผนผังและบัญญัติ ดังนี้

แผนผัง

บัญญัติ

- จำนวนคำในวรรคหนึ่ง ๆ ไม่แน่นอน อาจมีตั้งแต่ ๕ คำถึง ๑๑, ๑๒ คำ ก็ได้ แต่โดยส่วนใหญ่นิยม ๘ คำ
- กำหนดสัมผัส คำสุดท้ายของวรรคหน้าสัมผัสไปยังคำที่ ๑ หรือที่ ๒ หรือที่ ๓ ของวรรคต่อไป และส่งสัมผัสกันเช่นนั้นไปเรื่อย ๆ ทุกวรรคจนจบ ซึ่งจะจบร่ายในวรรคใดก็ได้

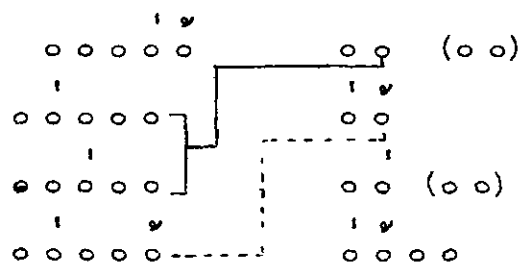
๑.๒ โคลง แบ่งออกเป็น ๓ ประเภทคือ

๑.๒.๑ โคลงสี่สุภาพ หรือครุโลง ๔ ห้อง มีฉันทลักษณ์คล้ายคลึงกับ

โคลงสี่สุภาพของไทยภาคกลาง แต่ไม่เคร่งครัดในแบบแผนมากนัก ลักษณะแผนผังและบัญญัติ

โคลงสี่สุภาพของลานนาไทยที่สรุปเป็นเกณฑ์กลางมีดังนี้

แผนผัง

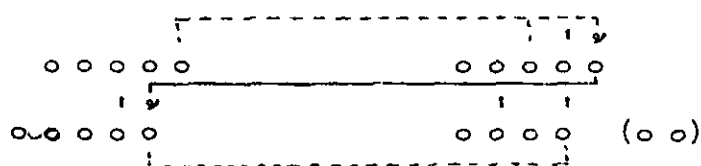
บัญญัติ

- โคลงบทหนึ่งมี ๔ บาท บาทหนึ่งมี ๒ วรรค วรรคแรก ๕ คำ วรรคหลัง ๒ คำ ยกเว้นบาทที่ ๔ ซึ่งวรรคหลังมี ๔ คำ บาทที่ ๑ และที่ ๓ อาจมีคำสร้อย ๒ คำ
- บังคับเอก ๗ แห่ง โท ๔ แห่ง
- กำหนดสัมผัสคำสุดท้ายของบาทที่ ๑ ส่งสัมผัสไปยังคำที่ ๕ ของบาทที่ ๒ และบาทที่ ๓ ส่วนคำสุดท้ายของบาทที่ ๒ จะส่งสัมผัสไปยังคำที่ ๕ ของบาทที่ ๔ หรือไม่ส่งสัมผัสก็ได้

๑.๒.๒ โคลงสามสุภาพ หรือครุโลง ๓ ห้อง มีลักษณะการจัดคณะ

คล้ายคลึงกับโคลงสามสุภาพของไทยภาคกลาง แต่แตกต่างกันในข้อบัญญัติ โดยมีลักษณะที่ไม่เคร่งครัดในฉันทลักษณ์มากนัก ลักษณะโคลงสามของลานนาไทยมีแผนผังและบัญญัติที่สรุปเป็นเกณฑ์กลาง ดังนี้

แผนผัง

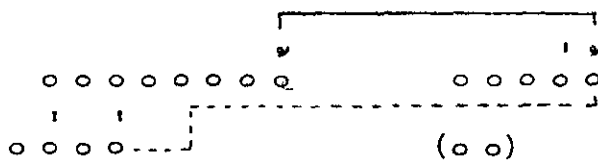

บัญญัติ

— โคลงบทหนึ่งมี ๔ วรรค จำนวนคำในวรรคหนึ่ง ๆ ไม่แน่นอนนัก มีตั้งแต่ ๓ คำถึง ๘ คำก็ได้ แต่โดยปกติวรรคที่ ๑, ๒, ๓ จะมี ๕ คำ ส่วนวรรคที่ ๔ จะมี ๔ คำ

— กำหนดสัมผัสที่แน่นอนคือคำสุดท้ายของวรรคที่ ๒ ส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่ ๓ ส่วนสัมผัสที่เป็นลักษณะพิเศษคือ คำสุดท้ายของวรรคแรกส่งสัมผัสไปยังคำที่ ๓ หรือคำสุดท้ายของวรรคที่ ๒ และคำสุดท้ายของวรรคที่ ๒ ส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่ ๔

๑.๒.๓ โคลงสองสุภาพ หรือครุโลง ๒ ห้อง มีลักษณะการจัดคณะคล้ายคลึงกับโคลงสองสุภาพของไทยภาคกลาง แต่แตกต่างกันในข้อบัญญัติโดยมีลักษณะที่ไม่เคร่งครัดในชั้นหลักธัมมากนัก ลักษณะโคลงสองสุภาพของล้านนาไทยมีแผนผังและบัญญัติที่สรุปเป็นเกณฑ์กลางดังนี้

บัญญัติ

— โคลงบทหนึ่งมี ๓ วรรค จำนวนคำในวรรคหนึ่ง ๆ ไม่แน่นอน แต่โดยส่วนใหญ่จะประกอบด้วยวรรคแรก ๔ คำ วรรคที่สอง ๕ คำ วรรคที่สาม ๔ คำ และมีคำสร้อยท้ายบทได้อีก ๒ คำ

— กำหนดเอก ๓ โท ๒ แต่ที่บังคับแน่นอนคือคำสุดท้ายต้องเป็นเสียงเอกเสมอ

— กำหนดสัมผัส คำสุดท้ายของวรรคแรกส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่สอง และอาจส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคด้วย ทั้งนี้โดยคำนึงถึงเสียงการอ่านเป็นเกณฑ์

๒. ลักษณะร่วมในวรรณกรรมเรื่องเจ้าวิฑูรย์สอนหลานและพระลอสอนโลก

๒.๑ เนื้อหา วรรณกรรมทั้ง ๒ เรื่องมีลักษณะร่วมของเนื้อหาที่เหมือนกัน

ได้แก่ คำสอนแก่บุคคลทั่ว ๆ ไปในด้านการประพฤติปฏิบัติตนในสังคม คำสอนแก่ขุนนางและคำแนะนำในการเลือกสตรีมาเป็นคู่ครอง โดยกล่าวถึงลักษณะสตรีที่ดีและไม่ดี สำหรับเนื้อหาในโคลงเจ้าวิฑูรย์สอนหลานที่มีปรากฏมากกว่าในโคลงพระลอสอนโลก ได้แก่คำสอนแก่ข้าราชการชั้นผู้น้อย คำสอนแก่สตรีในราชสำนัก และคำสอนเรื่องทศพิธราชธรรม

๒.๒ ส่วนนวนโวหาร วรรณกรรมทั้ง ๒ เรื่องมีโคลงสี่สุภาพที่มีส่วนนวนโวหาร คล้ายคลึงกันมากอยู่ ๒๓ บท ซึ่งเชื่อได้ว่าเป็นโคลงที่ได้ดัดแปลงมาจากโคลงต้นฉบับเดิมร่วมกัน

ลักษณะร่วมในวรรณกรรมทั้ง ๒ เรื่อง ทำให้เชื่อได้ว่าวรรณกรรม ทั้ง ๒ เรื่องนี้ ได้ดัดแปลงมาจากวรรณกรรมคำสอนเรื่องเดียวกัน กล่าวคือคงจะได้มีวรรณกรรม คำสอนที่เป็นต้นฉบับดั้งเดิมแต่งเป็นโคลงสี่สุภาพอยู่ก่อนแล้ว ซึ่งไม่ทราบว่าต้นฉบับดั้งเดิมนี้ ใครเป็นผู้แต่งมีชื่อวรรณกรรมว่าอย่างไร และยังคงอยู่หรือสูญหายไปแล้ว ผู้คัดลอกโคลงเจ้าวิฑูร สอนหลาน คือพระยาราชภาวี่ ซึ่งอาจจะเป็นผู้แต่งดัดแปลงเอง หรืออาจจะคัดลอกจากวรรณกรรม ที่มีผู้ได้ดัดแปลงมาก่อนแล้วก็ได้ โดยผู้แต่งวรรณกรรมเรื่องเจ้าวิฑูรสอนหลานได้นำเอาวรรณกรรม ต้นฉบับดั้งเดิมมาดัดแปลงส่วนนวนโวหารบางตอนเสียใหม่ และได้แต่งเพิ่มเติมเนื้อหาคำสอน ตลอดจนอธิบายความเพิ่มเติมอีก ทั้งจะเห็นได้จากโคลงสามสุภาพและโคลงสองสุภาพที่แต่งสลับกับ โคลงสี่สุภาพแต่ละบทจะมีใจความเป็นการอธิบายความหมายของโคลงสี่สุภาพแต่ละบทไป และได้กล่าวอ้างว่าเนื้อหาในวรรณกรรมเป็นคำสอนที่เจ้าวิฑูรได้สั่งสอนแก่ลูกหลาน ส่วนวรรณกรรมเรื่อง พระลอสอนโลกนั้นไม่ทราบว่าใครเป็นผู้คัดลอก โดยได้นำวรรณกรรมต้นฉบับดั้งเดิมมาดัดแปลง ส่วนนวนโวหารบางตอนเสียใหม่ และดัดทอนเนื้อหาบางตอน ตลอดจนแต่งรายบทรำเรื่องเพิ่มเติม โดยกล่าวอ้างว่าเนื้อหาในวรรณกรรมเป็นคำสอนของพระลอที่สั่งสอนแก่บรรดาทวยนิกรนายไพร่ที่ ตามเสด็จไปถึงยังฝั่งแม่น้ำกาหลง การกล่าวอ้างนามเจ้าวิฑูร ซึ่งอาจหมายถึงวิฑูรบัณฑิต ในทศชาติ หรืออ้างนามพระลอว่าเป็นผู้กล่าวสอน ก็เพื่อเพิ่มความศักดิ์สิทธิ์ให้แก่คำสอนในวรรณกรรม เพื่อมุ่งให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังเกิดความเชื่อถือ เลื่อมใส และจะนำไปปฏิบัติตาม

๓. ศิลปะการประพันธ์ แบ่งออกเป็น ๓ ลักษณะ คือ

๓.๑ การใช้คำ ลักษณะถ้อยคำส่วนใหญ่ที่ปรากฏในโคลงเจ้าวิฑูรสอนหลาน และโคลงพระลอสอนโลก เป็นคำในภาษาถิ่นล้านนาไทย ซึ่งมีทั้งคำที่ปัจจุบันยังคงใช้กันอยู่ และคำศัพท์โบราณที่ปัจจุบันไม่ค่อยได้ใช้แล้ว และยังมีคำที่มาจากภาษาบาลีและสันสกฤตปรากฏ ใช้อยู่ด้วย ลักษณะถ้อยคำส่วนใหญ่ผู้แต่งมุ่งใช้คำที่มีความหมายตรงตามที่ต้องการสื่อไปยัง ผู้อ่านมากกว่าที่จะมุ่งความวิจิตรบรรจงหรือการใช้ศัพท์ที่หรูหรา ศิลปะการใช้คำที่ปรากฏในวรรณกรรม

มีการใช้คำซ้ำ การใช้คำคู่ การใช้คำเรียกบุคคลที่ต้องการกล่าวสอนอย่างมีศิลปะ (ลักษณะนี้ปรากฏเฉพาะในโคลงเจ้าวิทูรสอนหลาน) และการเลือกสรรคำที่สร้างจินตภาพ และให้ความรู้สึก

๓.๒ การเปรียบเทียบ เป็นลักษณะเด่นที่ผู้แต่งนำมาใช้เป็นกลวิธีในการสั่งสอน คติธรรมต่าง ๆ ประกอบด้วยศิลปะการเปรียบเทียบแบบอุปมา การเปรียบเทียบแบบปรพากย์ และการเปรียบเทียบแบบอุปลักษณ์ ศิลปะการเปรียบเทียบเหล่านี้มีทั้งการเปรียบเทียบที่ทำให้เข้าใจความหมายได้โดยง่าย และการเปรียบเทียบโดยยกอุทาหรณ์เป็นชั้นตอนอย่างลึกซึ้ง ซึ่งผู้อ่านจะต้องตีความอย่างละเอียดจึงจะเข้าใจได้ ศิลปะการเปรียบเทียบเหล่านี้ช่วยเสริมสร้างคุณค่าด้านสุนทรียรสของภาษาให้แก่วรรณกรรมมากยิ่งขึ้น

๓.๓ กลวิธีการกล่าวสอนแบบชี้ตรง ๆ และชี้ให้เห็นผล เป็นกลวิธีการสอน ที่มุ่งใช้ส่วนวนโวหารให้ผู้อ่านเข้าใจได้ง่าย โดยกล่าวสอนแบบชี้แนะให้เห็นผลของการกระทำนั้น ๆ

๔. ค่านิยมของสังคม วรรณกรรมเรื่องเจ้าวิทูรสอนหลานและพระลอสอนโลก แสดงค่านิยมของสังคมลานนาไทย ซึ่งจำแนกออกเป็น ๔ ด้านดังนี้

๔.๑ ค่านิยมทางการปกครอง กษัตริย์ หรือเจ้าผู้ครองอาณาจักร เป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในการปกครอง จะต้องเป็น "ธรรมราชา" คือใช้อำนาจในการปกครองโดยทศพิธราชธรรม ชูนางผู้มียศศักดิ์สูงจะต้องมีความซื่อสัตย์ไม่คิดคดทรยศต่อเจ้า มีความเที่ยงตรง ขยันหมั่นเพียร ข้าราชการชั้นผู้น้อยต้องมีความจงรักภักดีต่อเจ้า เป้าปรนนิบัติรับใช้เจ้าด้วยความว่องไว เกลี้ยวอนลาภ และเกรงกลัวในราชอาณา ส่วนประชาชนทั่วไปจะต้องไม่ยุ่งเกี่ยวกับเรื่อง การปกครอง เพราะไม่ใช่หน้าที่ของตน

๔.๒ ค่านิยมทางการศึกษา ถือว่าความรู้ ความเชี่ยวชาญ มีได้ขึ้นอยู่กับวัยวุฒิ แต่ขึ้นอยู่กับความขยันหมั่นเพียร เล่าเรียนอยู่เสมอ ผู้เยาว์และผู้ใหญ่อาจจะมีความสามารถ ในบางสิ่งเหนือกว่ากันได้ กษัตริย์และขุนนางต้องหมั่นศึกษาเล่าเรียนพระธรรมคำสั่งสอนใน พระพุทธศาสนา และขนบธรรมเนียมต่าง ๆ ตลอดจนกิจการงานทั้งปวง

๔.๓ ค่านิยมเกี่ยวกับสตรี สตรีที่ที่จะต้องมีความซื่อสัตย์ต่อสามี ไม่หมกมุ่น
 ในกามตัณหาศึคนอกใจคบชู้ หรือปองร้ายสามี ต้องพุดจาไฟเราะอ่อนหวาน มีความอดกลั้น
 รู้จักเก็บหอมรอมริบ ขยันทำงาน ไม่โกรธซึ่งสามี ประณีตเรียบร้อย ทำการบ้านการเรือน
 ทุกอย่างอยู่เสมอ ค่านิยมเหล่านี้สะท้อนให้เห็นสภาพของสตรีว่าอยู่ในฐานะที่ด้อยกว่าบุรุษ
 เป็นอย่างมาก

๔.๔ ค่านิยมท่านอื่น ๆ ได้แก่ ความนิยมยกย่องผู้มีอำนาจ และผู้มีตำแหน่งสูง
 การไม่โอ้อวดตน และการรู้จักกลัวภัย

๕. วัฒนธรรมท้องถิ่นล้านนาไทย วรรณกรรมเรื่องเจ้าวิฑูรย์สอนหลานและพระลอสอนโลก
 สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมท้องถิ่นล้านนาไทยบางประการ ดังนี้

๕.๑ การครองเรือน ถือสามีเป็นใหญ่ในครอบครัว ภรรยาในฐานะด้อยกว่าสามี
 สามีและภรรยาต้องรู้จักหน้าที่ในการทำงานเพื่อเลี้ยงชีพ ต้องมีความรักใคร่ ถนอมน้ำใจกัน

๕.๒ การพุดจา นิยมถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน แสดงถึงความเป็นมิตร
 ไม่ควรพุดหยาบคาย หรือใช้วาจาที่แสดงความโกรธซึ่งออกไป ให้รู้จักยั้งคิด พุดจาให้ถูกกาลเทศะ

๕.๓ การดำเนินชีวิตตามคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา ได้แก่การวางตัวอยู่ใน
 สบายกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทา และการทำบุญทำทานอยู่เสมอ

๖. การศึกษาเปรียบเทียบความคล้ายคลึงระหว่างเนื้อหาในวรรณกรรมล้านนาไทยเรื่องเจ้าวิฑูรย์
 สอนหลาน และพระลอสอนโลก กับวรรณกรรมไทยภาคกลางในประชุมโคลงโลกนิติ พบว่ามีเนื้อหา
 ที่แสดงแนวคิดคล้ายคลึงกัน ดังนี้

๖.๑ คำสอนที่แสดงแนวคิดชีวิตเป็นอนิจจังย่อมดับสูญไปตามกาลเวลา
 ซึ่งเป็นแนวคิดสากลและอาจกล่าวได้ว่าชาวไทยได้รับแนวคิดนี้ มาจากคติธรรมในพระพุทธศาสนา

๖.๒ คำสอนแก่บุคคลทั่ว ๆ ไปในด้านการประพฤติปฏิบัติตนในสังคม ได้แก่
 คำสอนไม่ให้ไว้วางใจใครง่าย ให้มีความพากเพียร ให้ไปแสวงหายศศักดิ์ หรือทรัพย์สมบัติ

โดยเร่งทำงานราชการหรือค้าขาย ให้เป็นคนเจียมตน ไม่โอ้อวดตน ความรู้ความสามารถ มีไต่ชนอยู่กับวิญญู แต่อยู่ที่การใฝ่ใจศึกษา คำสอนด้านการพูดจาโดยให้รู้จักยั้งคิดก่อนพูด และให้เอาชนะความโกรธด้วยไมตรี เนื้อหาเหล่านี้แสดงถึงแนวความคิดร่วมของคนไทยที่ได้รับ การสั่งสมสืบทอดมาคล้ายคลึงกัน และสะท้อนให้เห็นค่านิยมของสังคมไทยร่วมกันคือ ค่านิยม ในทรัพย์สินเงินทอง ความเป็นเจ้านายคน และความอ่อนน้อมถ่อมตน

๖.๓ คำสอนที่แสดงค่านิยมเกี่ยวกับสตรีเหมือนกันคือ กล่าวเน้นด้านการปฏิบัติหน้าที่ หมายความว่า การเรียนต่าง ๆ มีความรักเคารพสามี ไม่เป็นคนเจ้าชู้ ไม่มักมากในกามตัณหา คำสอน เหล่านี้แสดงถึงความแตกต่างในฐานะระหว่างสตรีกับบุรุษที่ถูกกำหนดขึ้นด้วยสภาพทางชีววิทยา และสภาพทางสังคม โดยการรับอิทธิพลมาจากแนวความคิดของอินเดียมาช้านาน

๖.๔ คำสอนด้านการปกครอง ได้แก่ กษัตริย์หรือเจ้าผู้ปกครองจะต้องยึดมั่น ในสัจจะและรู้จักยกย่องให้รางวัลผู้ที่กระทำดี แสดงถึงค่านิยมทางการปกครองที่ได้รับแนวคิดมาจาก คติธรรมในพระพุทธศาสนาเช่นกัน คำสอนแก่ข้าราชการทั้งปวงให้มีความจงรักภักดีต่อกษัตริย์ หรือเจ้าผู้ปกครองซึ่งเป็นแนวความคิดร่วมที่มุ่ง เติบโตชนสถาบันกษัตริย์เพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่นมั่นคงให้แก่ บ้านเมืองเหมือนกัน

อภิปรายผล

ผลของการศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมล้านนาไทยเรื่อง เจ้าวิฑูรสอนหลานและพระลอสอนโลก ในครั้งนี้ จะเห็นได้ว่าในลักษณะรูปแบบหรือศิลปะการประพันธ์ วรรณกรรมทั้ง ๒ เรื่องประกอบด้วย สุนทรียภาพของภาษาที่เรียบง่าย และโดดเด่นในกลวิธีการสอนโดยการเปรียบเทียบ ส่วนในลักษณะของ เนื้อหา คำสอนต่าง ๆ ที่ปรากฏในวรรณกรรมเป็นบันทึกส่วนหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นค่านิยมของสังคม และวัฒนธรรมท้องถิ่นล้านนาไทยในสมัยหนึ่ง และประกอบด้วยคติธรรมคำสอนด้านจริยศาสตร์ ที่ผู้อ่านสามารถจะศึกษาคัดเลือกนำมาเป็นอุทาหรณ์สำหรับการดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบันได้ สิ่งเหล่านี้ย่อมจะพิสูจน์คุณค่าทั้งในด้านรูปแบบและเนื้อหาของวรรณกรรมทั้ง ๒ เรื่องได้ว่า ควรแก่การศึกษาและรักษาไว้สืบไป

การศึกษาเปรียบเทียบความคล้ายคลึงของ เนื้อหาระหว่างวรรณกรรมลานนาไทย เรื่อง เจ้าวิฑูรสอนหลาน และพระลอสอนโลก กับวรรณกรรมไทยภาคกลางในประชุมโคลงโลกนิติ ซึ่งเป็นวรรณกรรมคำสอนที่มีรูปแบบคล้ายคลึงกัน แนววรรณกรรมที่นำมาศึกษาเปรียบเทียบกัน จะมีแหล่งกำเนิดมาจากท้องถิ่นที่วัฒนธรรมรองต่างกัน แต่ปรากฏเนื้อหาการสอนที่มีลักษณะร่วมกันแนวคิดสอดคล้องหรือคล้ายคลึงกันใด โดยเฉพาะการสอนที่ได้รับแนวคิดมาจากคติธรรมในพระพุทธศาสนาว่ากันซึ่ง เป็นศาสนาประจำชนชาติไทยมาช้านาน ความคล้ายคลึงของ เนื้อหาดังกล่าวแสดงถึงค่านิยมในการดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคมลานนาไทยสมัยก่อนบางประการ ที่คล้ายคลึงกับสภาพสังคมไทยภาคกลางในสมัยก่อนเช่นกัน ทั้งนี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะร่วมของความเป็นคนไทยที่ได้รับแนวคิดบางประการสั่งสอนสืบทอดมาเหมือน ๆ กันอีกด้วย

ข้อเสนอแนะ

๑. ในขณะที่ผู้วิจัยได้ศึกษากันแล้วและเสนอรายงานผลการวิจัยครั้งนี้ ภาควิชาสังคมวิทยา และมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ได้ทำการปริวรรต วรรณกรรมลานนาไทย เรื่อง "โคลงวิฑูรสอนโลก" ออกมาเผยแพร่ วรรณกรรมเรื่องนี้ดังกล่าวมีเนื้อหาที่คล้ายคลึงกับ โคลง เจ้าวิฑูรสอนหลานและโคลงพระลอสอนโลกมาก ซึ่งเชื่อได้ว่าน่าจะมีต้นกำเนิดมาจาก แหล่งเดียวกัน ผู้วิจัยจึงเห็นว่าควรที่จะได้มีการศึกษาวรรณกรรมคำสอนของลานนาไทยทั้ง ๓ เรื่องนี้ โดยการศึกษาเชิงประวัติ (historical approach) ซึ่งจะช่วยส่งเสริมให้การศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นลานนาไทยได้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น

๒. ควรจะได้มีการศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมคำสอนของลานนาไทย กับวรรณกรรมคำสอนของท้องถิ่นอื่น ๆ เช่น วรรณกรรมคำสอนเรื่อง อินทนิมิตสอนลูก ของท้องถิ่นภาคอีสาน และวรรณกรรมคำสอนของท้องถิ่นภาคใต้ เป็นต้น เพื่อประโยชน์ในด้านการศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมท้องถิ่นต่าง ๆ ของไทยให้กว้างขวางออกไป

๓. ควรจะได้มีการศึกษาภาษาโบราณและภาษาที่ปัจจุบันยังใช้อยู่ในดินลานนาไทย ที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่อง เจ้าวิฑูรสอนหลาน และพระลอสอนโลก ซึ่งมีคุณค่าในการศึกษาภาษาศาสตร์เชิงประวัติ (Historical Linguistics) เป็นอย่างมาก.

បរិច្ឆេទបោះពុម្ព

บรรณานุกรม

กระแสรู บาลยาภรณ์ วรรณคดีเปรียบเทียบเบื้องต้น โรงเรียนสตรี เนติศึกษาแผนกการพิมพ์
๒๕๑๖, ๔๕๗ หน้า.

ความหมายพจนานุกรมพจนานุกรม ประเทืองวิทยา ๒๕๑๐, ๖๕ หน้า.

โคลงเจ้าวิรุณสอนหลาน สภาเปรียญและยุวพุทธิกสมาคมลำพูนจัดพิมพ์ในงานฉลอง เปรียญลำพูน
๑๗ กันยายน ๒๕๑๕, ๔๗ หน้า.

โคลงพระลอสอนโลก สงวนการพิมพ์ ๒๕๑๒, ๒๗ หน้า.

โคลงวิรุณสอนโลก ภาคปริวรรตลำดับที่ ๔ ภาควิชาสังคมและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ธันวาคม ๒๕๑๔, ๕๕ หน้า.

เจตนา นาควัชร "วรรณคดีวิจารณ์และการศึกษาวรรณคดี" วรรณไวทยาการ หน้า ๑ - ๕๓
โครงการตำราฯ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ๒๕๑๔.

เจือ สตะเวทิน สุภาษิตสากล พิมพ์ในงานศพนางถนอม แพทยานนท์ ณ เมรุวัดแก้วแจ่มฟ้า
๔ เมษายน ๒๕๑๕, ๑๔๖ หน้า.

ฉัตรบุษยา สวัสดิพงษ์ กาพย์เรื่องเจ้าสุกัณณางามคำ วิทยานิพนธ์ อ.บ. คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๑๗, ๒๒๔ หน้า.

ชลธิรา กลักอยู่ วรรณคดีของปวงชน ฝ่ายวิชาการ ส.จ.บ. ๒๕๑๗, ๒๔๒ หน้า.

ชลธิรา สัตยารัตนา การนำวรรณคดีวิจารณ์แบบใหม่แบบตะวันตกมาใช้กับวรรณคดีไทย
วิทยานิพนธ์ อ.บ. คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๑๓, ๒๑๓ หน้า.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช ความคิดทางการเมืองเรื่องธรรมราชาและทศพิธราชธรรม
โรงพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ๒๕๑๔, ๖๕ หน้า.

เชียงใหม่, มหาวิทยาลัย สังคมและวัฒนธรรมล้านนาไทย พิมพ์ในงานกุศลพระราชทาน
วัดพระสิงห์มหาวิหาร ๗ พฤศจิกายน ๒๕๑๓, ๑๖๓ หน้า.

ติเรก กุลศิริสวัสดิ์ "วัฒนธรรมพื้นบ้านไทยและมลายู" วารสารรวมคำแหง

๒(๒) : ๑๔๒ - ๑๕๔ กรกฎาคม ๒๕๑๔

ถิ่น รัตติกนก "การศึกษาในลานนาไทยสมัยโบราณ" รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์และโบราณคดี(ครั้งที่ ๑ : ลานนาไทย) หน้า ๕๑ - ๕๗ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ๒๐ - ๒๓ ตุลาคม ๒๕๑๐

ธรรมราชานุวัตร, พระ มหาชาติภาคพายัพฉบับสร้อยสังกร สงวนลิขสิทธิ์ ๒๕๐๘, ๓๕๒ หน้า.

ธรรมราชานุวัตร, พระ หลักภาษาไทยพายัพ ราชบัณฑิตยสถานพิมพ์เป็นที่ระลึกในงานรับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นที่พระมหาโพธิวงศาจารย์ ๕ ธันวาคม ๒๕๑๔, ๖๐๘ หน้า.

บุญยงค์ เกศเทศ สถานภาพของสตรีไทยในวรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ ช่วงปี พ.ศ. ๒๓๒๕ - ๒๓๘๔ (รัชกาลที่ ๑ - รัชกาลที่ ๓) ปรินิพนธ์ กศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ๒๕๑๗, ๕๕๗ หน้า.

ประคอง นิมมานเหมินท์ ลักษณะวรรณกรรมภาคเหนือ สำนักพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ๒๕๑๗, ๒๔๗ หน้า.

ประชากรจักรจักร, พระยา พงศาวดารโยนก พิมพ์ครั้งที่ ๖ แพร่พิทยา ๒๕๑๕, ๕๑๐ หน้า.

ประเสริฐ ณ นคร โคลงกลบท ม.ป.ท. ม.ป.ป., ๒๔ หน้า.

ประเสริฐ ณ นคร โคลงนิราศหริภุญชัย พิมพ์ครั้งที่ ๓ โรงพิมพ์พระจันทร์ ๒๕๑๖, ๒๔๔ หน้า.

ปราณี ขวัญแก้ว วรรณคดีชาวบ้านจาก "บุคคา" ตำบลร่อนพิบูลย์ ปรินิพนธ์ กศ.ม. วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร ๒๕๑๗, ๒๒๕ หน้า.

ปรีดีเวที, พระ พระไตรปิฎก แปลย่อพระสุคณคปิฎก (ที่ชนิกาย) โรงพิมพ์มหาดไทย ๒๕๑๓, ๔๒๕ หน้า.

เปลื้อง ณ นคร ประวัติวรรณคดีไทยสำหรับนักศึกษา พิมพ์ครั้งที่ ๖ ไทยวัฒนาพานิช ๒๕๑๓, ๔๔๖ หน้า.

พระคริสต์ธรรมคัมภีร์ เบเนดิกต์ หน้า ๓ - ๔ หอพระคริสต์ธรรมแห่งประเทศไทย ๒๕๐๕

พิรชาติ ลีรวัณนางกูร "สมมุติฐานเกี่ยวกับดินและยุคสมัยของพระลือ" วัฒนธรรมไทย

๘ : ๓๔ - ๔๔ ตุลาคม ๒๕๑๓

ไพบูลย์ ช่างเรือน สารานุกรมศัพท์ทางสังคมวิทยา เอกสารการศึกษาศาชาวิธีประเทศาสนศาสตร์
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ๒๕๑๕, ๘๖ หน้า.

ไพโรด เลิศพิริยกุลมล คติชาวบ้านลานนาไทย สุริวงศบุคเคนเตอร์ ๒๕๑๖, ๒๒๕ หน้า.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ พระบรมราชาธิบายในการประพันธ์

โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย ๒๔๙๓, ๒๖ หน้า.

มณี พยอมยงค์ ประวัติและวรรณคดีลานนาไทย พิมพ์ครั้งที่ ๒ สุริวงศบุคเคนเตอร์
๒๕๑๖, ๑๓๒ หน้า.

มหาเวสสันดรชาดก ส่วนวนเทศนา ๑๓ กัณฑ์ พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระธรรมเจดีย์

(เทียบ ธรรมโชโร) ณ วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๔, ๔๔๓ หน้า.

ยุพพิทักษ์สมาคม คติพจน์จากวรรณกรรมของสุนทรภู่ พิมพ์เนื่องในวันราชาภิเษก

๕ มิถุนายน ๒๕๑๔, ๕๒ หน้า.

ราชบัณฑิตยสถาน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๓ พิมพ์ครั้งที่ ๒

สหการพิมพ์ ๒๕๔๔, ๑๐๕๓ หน้า.

วชิรญาณวงศ์, สมเด็จพระสังฆราชเจ้ากรมหลวง ทศพิชราชธรรมและหลักพระพุทธศาสนา

หน้า ๑๕ - ๓๑ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดพิมพ์ในงานฉลองมามายุครบ ๖๐ ทศ

สมเด็จพระญาณสังวร เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร ๓ ตุลาคม ๒๕๑๖

วรรณคดี, สมาคม บันทึกสมาคมวรรณคดี ฉบับที่ ๕ โรงพิมพ์ไทยใหม่ ๒๕๑๕, ๕๔ หน้า.

วรเวทย์พิสิฐ, พระ คู่มือลิลิตพระลือ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๒๕๐๔, ๔๐๔ หน้า.

วิชาการ, กรม กระทรวงศึกษาธิการ หลักฐานภาษาไทยประโยชน์ยืมศึกษาตอนปลาย

หน้า ๒๒๒ - ๓๐๕ พิมพ์ครั้งที่ ๖ องค์การคำของคุรุสภา ๒๕๐๕

วิทย ศิวะศรียานนท์ วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์ พิมพ์ครั้งที่ ๕ แพร่พิทยา

๒๕๑๔, ๑๔๔ หน้า.

ศรีอินทรายุทธ (นามแฝง) ศิลปการแห่งกายกอลอน เจริญวิทยการพิมพ์ ๒๕๑๔, ๑๕๐ หน้า.

ศิลปการ, กรม ชุมนุมเรื่องพระลอ พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพอำมาตย์เอกพระชินนินธุสมบัติ

(อำนาจ รมยานนท์) ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม ๒๐ มกราคม ๒๕๐๔, ๑๕๒ หน้า.

ศิลปการ, กรม ทศชาติ (ฉบับความย่อ) พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระครูพิณิจสมาจาร

(หลวงพ่อดิ อินฺทโชโต) ณ เมรุวัดนามะตูม อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี

๑๖ มีนาคม ๒๕๑๔, ๕๖ หน้า.

ศิลปการ, กรม ประชุมโคลงโลกนิติ ศิลปাবรรณาการ ๒๕๑๑, ๓๑๖ หน้า.

ศิลปการ, กรม ประชุมพงศาวดารเล่ม ๔ องค์การคำของคุรุสภา ๒๕๐๖, ๓๖๕ หน้า.

ศิลปการ, กรม ประชุมสาปิต ผ่านฟ้าพิทยา ๒๕๐๔, ๕๔๖ หน้า.

สงวน โชติสุขรัตน์ ไทยยวน - คนเมือง โอเคียนส์โตร์ ๒๕๑๒, ๓๕๖ หน้า.

สิงหะ วรรณสัย "กวีนิพนธ์ลานนาไทย" โบราณคดี ๑ : ๖๔ - ๘๗ มิถุนายน ๒๕๑๔

สิงหะ วรรณสัย ปริทัศน์วรรณคดีลานนา ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ๒๕๑๕, ๑๗๕ หน้า.

สิทธิา พิณิจกุล และคนอื่น ๆ ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง

๒๕๑๕, ๕๕๖ หน้า.

สิทธิา พิณิจกุล วรรณกรรมสุโขทัย โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง ๒๕๑๖, ๒๕๔ หน้า.

สุพัทธา สุภาพ สังคมวิทยา ไทยวัฒนาพานิช ๒๕๑๔, ๑๒๑ หน้า.

เสนาหา บุญยรักษ์ วรรณกรรมคำของภาคเหนือ วิทยานิพนธ์ ค.ม. คณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๑๗, ๒๕๒ หน้า.

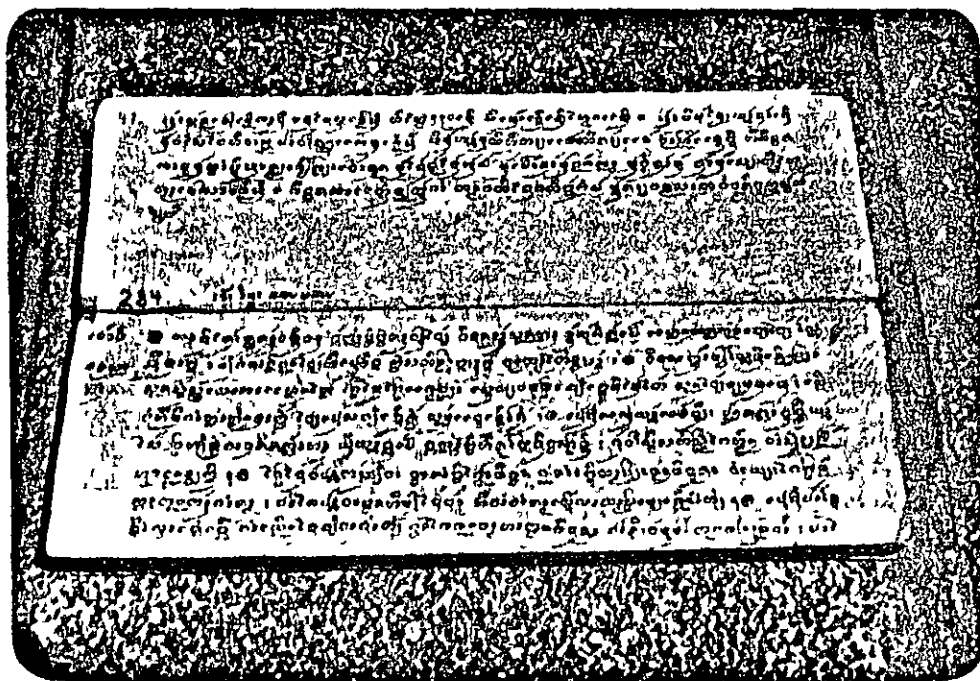
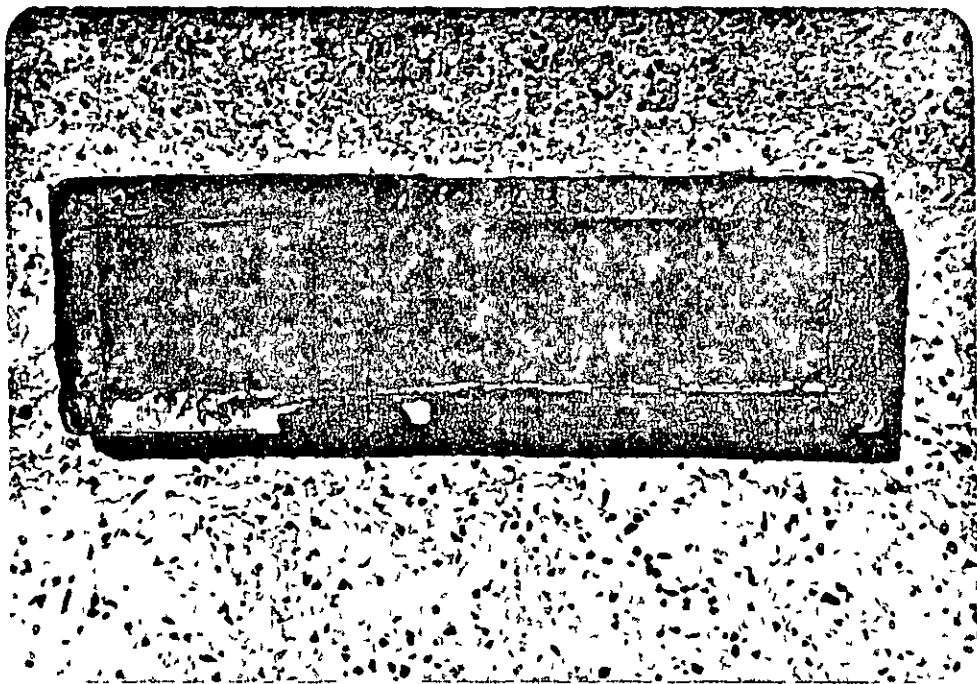
อนุমানราชชน, พระยา วัฒนธรรมสาร ฉบับที่ ๑ กรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
๒๕๕๖, ๖๕ หน้า.

อานนท์ อาภาภิรม มนุษย์กับสังคม : สังคมและวัฒนธรรมไทย โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ
๒๕๑๔, ๑๕๗ หน้า.

วิมลทิพย์บัณฑิต อินทิพพาน์สอนลูก กรรพราชระไทย พิรุณ มลิวัลย์ โรงพิมพ์ศูนย์การพิมพ์.
๒๕๑๑, ๖๖ หน้า.

อุกม รุ่งเรืองศรี วรรณกรรมล้านนาไทยเรื่องหงส์หินของเจ้าสุริยวงศ์ วิทยานิพนธ์ อ.ม.
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๑๖, ๑๕๔ หน้า.

ภาคผนวก

สมุดข่อยถนอมบัววรรณกรรมลานนาไทย
เรื่อง เจ้าวิฑูรย์ดอนหลาน จารึกด้วยอักษรไทยลานนา

ภาคผนวก ก.

วรรณกรรมภาษาไทยเรื่อง เจ้าวิฑูรสอนหลาน

๑. ยามก็ช่วยไช้คข้าง ถึงฐาน
 จักกล่าวบทวิจารณ์ วาฬไฉ
 วิฑูรสั่งสอนหลาน หังลูก รักเฮย
 แปลงกายยกลอนเจียไฉ โลกนี้คัพพัง
๒. ท่านก็มาจิกจงไฉหือ เป็นที่จั้ง กลัวสคิสมพลาคพลั้ง
 จุงตามไคทวยสั่ง
๓. วิฑูรเหง้าโลกนี้ เรืองฉะหย้า
 สอนสั่งลัศว์โลกา แหล่งไหล
 ไครไคไครแกมฉะหย้า เล้งเลียบ กูทรา
 เพียงเพศมีไม้ไค ส่องไฉเหี่ยมมโน
๔. เพือบห้อมมีคำตลั้งหลงมากลัว ไฉเป็นระเบียงเชื่อนรัว
 ล้อมแวกเหิงไฉ
๕. เป็นคนแก่นยากแท้ คิหลิ
 ปองรักษานินทรีย์ ยากไสร
 ประเหียรคังจามรี รักหยังยาก นั๊กเฮย
 จักกล่าวกิจหือ โลกนี้ควรรคะนิง
๖. ครันว่าลิมสคิสมไปหมั่ง คำสนสอพ้อง
 หมูจองทวยกิง

- ✓ ๗. ไครใจจักปานต้าน เจียรจา
 ควรว่ำพิงไผมา ถัดวัน
 ค้อยว่ำเพิงตามพะหยา ถองถี้ กูรา
 ก็เยยะไปพรอมกว้าน คอบต้านค่างาม
๘. ย่าไปปากจาววนหื้อท่านไค้ค้ำ หื้อจาค่างามเสีคล้า
 ตามประเทศเมืองใหญ่
- ✓ ๙. เป็นคนอย่าโกรธกริ้ว โกชา เซ่นเนอ
 คำเยื่องโตเจียรจา คำหยัช
 ควรไปถองถามหา ถวงถี้ กูรา
 อย่ารีบจักทันท่า คอบถ้อยสนองคำ
๑๐. ย่าไปรีบจันทา พาหื้อเพิ่นไค้ค้ำ
 หื้อพิจารณาค้อยย่า เทอะเจ้าช่างไปคิม
๑๑. คนเราคือหมากพักเกิด กลางหนาม
 ใหญ่เท่าไค้หนามบักขาม เสียบเนื่อ
 วัตรบิณฑิเท่ากับตาม หูกเมื่อ มีเฮย
 คอยเป็นป่องหื้อพัน จากอันเป็นภัย
๑๒. หื้อค้อยรักษาวัวหื้อไค้ หื้อพันจากโพยภัยโพยร้าย
 อันท่านทูปายใส่
- ✓ ๑๓. รู้ไค้ค้อย่ารีบร้อน สาวสาว
 เปี้ยวท่านมีคำพราว เป็ดหน้า
 รู้ไรค้อยโลมทาว จูจอบ กูรา
 อย่ารีบหลอนร่องเอ็น คอบถ้อยสนองไป

๑๔. หื้อเอาม่วโนใจ
ครันว่าไค้ที่มาแนแล้ว

ในคอในไส้
ค้อยว้างใส่โยนใส่

๑๕. รู้ไค้ควรคอบถ้อย
อย่ารีบกับตามความ
เอาหนักก่อนควรถาม
อย่ารีบจ้กร้องค่าน

ค่างาม
เคี้ยกกล้า
ถองถี้ คุรา
คอบห้อยค่างาม

๑๖. ควรพิจารณาคุณฐาน
และเจ้ายอกบิวัฒน

ครันความคิดเราคิบล้างพ่ายค่าน

✓ ๑๗. คำเคี้ยคอบแพ
ควรว่าเพิง เถิงถอง
ควรไปเลาพอสอง
ครันหากมีแจ้งแท้

คำปอง
ถี้ถวน
ถวนถี้ คุรา
บแพคลอง เมือง

๑๘. หื้อไปถามหื้อไค้คำบาทเบื่อง
คอยสู้เมืองแคง

หื้อให้จจริงฝ่ายเพื่อง

๑๙. ไครไค้หลอนลวงถ้อย
ถึบอจจัทนคินมา
อุบมาทั้งนาวา
บอจจักจั้งไค้

วาจา เล่านัน
ง่ายไค้
ลุลอง ไปนัน
เที่ยงหลมกลางพอง

๒๐. เต็มว่าเอาไม่ลั้งสั่งมาบ้อง
ถึข้าเป็นเยื่องพาหน่อง

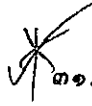
ครันว่าตกชลพองแก่งร้าย

๒๑. ครันออกปากพันถึแลนเข้า
ครันคกเรือท่านถึพ่ายชุย
ศัทรูยอมคอยค
คองเทหาหวังจักไค้

แสนท
ถึข้า
ยามโทษ มีเฮย
ผานแพ้เทครัว

๓๐. ลางพร่องก็คทาไค้ก็เลี้ยงหลุน ย้อนแต่ตัวน้ำคุณ

พะยาพุ่มมัวขุน

๓๑. ใครไค้จักเสพร้าง

อย่าโกรธโกชาลน

เยื้องไค้จักเป็นคุณ

เก็บส่วยไรหื้อเจ้า

การขุน

แก่เจ้า

เร็วรีบ ทำเนอ

อย่าไค้เอา

๓๒. หื้อคอยจักคอยแจ้ง

ครันว่าสัดยื้อแล้ว

สำแดงไหว้เจ้า

ก็เลี้ยงต่อไปเคื่อง

๓๓. ใครไค้จักอาอ้าง

ควรเสพบกับเสนา

หลอนโทษมีเหลือตรา

ท่านหากจักค้ำคุ่ม

อาสา

แก่กุ่ม

พินเยื้อง ก็ดีทรา

กรวยท้าวท่านอกัย

๓๔. หื้อปฏิบัติป่าเรือนใจใจ

ท่านก็จักคิดไค้ทวยไค้

ถามว่าโทษมีร้อยพัน

๓๕. เป็นขุนหื้อประกอบด้วย

สนิ, เจียรจาเชียงคราน

จาเถิงรัตบัวรณ

ควรยกยอไว้มวน

โหวต

อันอัน

ทุกเมื่อ มีเฮย

นั่งพร้อมสนามใน

๓๖. หื้อเอาไว้เป็นผู้

เป็นผู้ค้าชูราชไท้

หนูนเกล้าเมืองหื้อไค้

ที่เจ้ายศใหญ่เมืองใหญ่

๓๗. เป็นข้าท้าวควรกระแนบเนื้อ

ยามท้าวโกรธโกชาลน

เสวยโภชนะอย่าหลอนชู

ยามท่านหลยอย่าเข้าไหว้

เจียมตน

อย่าไค้

บชอบ คลองเฮย

โทษนั้นจักคามิ

๓๘. หื้อหลนหลักคว่เสีย ไปม่อหันคอบหนึ่
ครันหันลิล่าขึ้นแล้ว ก็ไหวกราบขุรดี.
- * ๓๙. เป็นข้าท้าวหื้อนั่งเนือ แหนตน
อย่ากวาดตาเมือบน เมือฉาย
ซัดตามายมาจน สมนนาถ นุชนัน
หลอนบาปกรรมเคราะห์ร้าย โทษนั้นการวาย
๔๐. หื้อใส่ใจจำไว้เหอะ เจ้าสินวลฟองผ้าย
ครันว่าซัดสายตาสะแกแลเบี่ยงซ้าย ก็เที่ยงว่าจักวายใหญ่
- * ๔๑. เจ้าใช้ควรวีบแท้ สับเสียว
อาชญาหาหากแรงเร็ว อย่าช้า
บรรบิตังไฟเนลว ลนลาวค ไปเฮย
เป็นคลองแห่งข้าท้าว เก่าเกือธรรมคา.
๔๒. หื้อไคตามภาษา ทานองคลองข้า
ควรสลับเสลียววีบเร็วบช้า ก็จึงพ้นจากคำคำ
๔๓. เป็นขุนหื้อประกอบค้วย วาจา
ไพร่คักเคื่องมาหา แต่งถอย
สมบัติตางนนา ของฝาก มาเฮย
ควรรคอบของขุนอย อย่าหื้อไพร่หน้อยหนีคาย
๔๔. หลอนเพิ่มมาหื้อบันสัง ก็เพ็งคิตอบสาย
เถิงเมื่อเขาลาลงพลิงว้าย ข้าจะอวคบุญใหญ่
- ✓ ๔๕. เป็นขุนอย่าหื้อลับเข้าคั่น ยามชวาย เช่นเนอ
เสียปามิตรเชิงชวย ซาคีเชื้อ
ครันนิคโทษควรรคาย บคลาค คลาเฮย
ไผ่อาจจักห้ามได้ โทษร้ายควรรคะนิง

๔๖. เพิ่งรักษาคณ
หื้อหลับใหลตื่นเช้า

อย่าหื้อโหมมากล่อมกลิ้ง
เทอะเจ้าจอมมิ่งเมืองเหย

๔๗. เป็นขุนอย่าเคียดหื้อ
จุงห้อมีคำออก
พอยามหากหายสค
เอาเพศเพียงน้ำกว้าง

ปรากฏ
คอยเยือน
หายโหม เขาเฮย
หยิ่งพันฤาถึง .

๔๘. ห้อมีใจหวานเพศเพียงน้ำผึ้ง
เทอะเจ้ายอบุญเคิ่ง

หื้อดับเสียยังโกธาลนโกรธร้าย

๔๙. เป็นขุนอย่าลั่นเหลน
เสียปามิตรเชิงย่า
คนรักเกิดเป็นกรรม
เสียปามิตรเฝ้าชาย

ลวนคำ
เร่งร้าย
กลายกว่า ชังเฮย
ทานเรื่องนินทา

๕๐. อย่าเอาคำหลอแหลมาเป็นหัวหน้า จอคำบ่งบอกอย่า
ก็เจ็บใจเพิ่น

ไปนา

๕๑. เป็นขุนหื้อแต่งตั้ง
ตามว่ายืนพันปี
วาจาแต่หัวที่
ก็เยี่ยะเอาหื้อหมับ

สัจจะมี
อย่ามล้าง
มีเยื่อง ไคนัน
คอเท่าชีวัง .

๕๒. เอาวานานมาเป็นที่จ้ง
เทอะวิสัยช่างกำหมั้น .

อย่าหื้อสศิพลาคพลั้ง

๕๓. เป็นขุนหื้อประกอบก๊วย
ใครมีโทษควรกระทำ
หากเป็นแต่บัวบาน
บ่ควรตีซ้ำท้าว

คลองธรรม
ถี่แจ้ง
กับโลก มาเฮย
โทษร้ายตามคลอง .

๕๔. โทษและคุณก็หากไปเป็นห้อง
หือโทษหนักหน่วงนอง เคือง
๕๕. เป็นขุนหือประกอบด้วย
เอาสุคติคนนา
เว้นคคโลกโลกา
เขาเล้าลือเท้าจ้ง
๕๖. ทุกแห่งไหนไหน
ว่าขุนนี้ดีเลิศล้ำ
๕๗. เป็นขุนหือประกอบด้วย
อย่าว่าจ้งใจคค
โทษคุณเทียรปรากฏ
คุณท่านมีเจ้าเลี้ยง
๕๘. ย้อนท่านมีคำอศสท่างานกลั่นล้ำ พระองค์คำเจ้าฟ้า
จ้งปลงยศใหญ่
๕๙. เป็นขุนอย่าเสพด้วย
อาชญาปลงกรณา
มัวเมวมักโมหา
เขาเล้าลือรุ่ม
๖๐. เพิ่นจะติเตียนว่าเจ้า
คามอาชญาหือไปคคเล่า
๖๑. เป็นข้าท้าวอย่าเสพด้วย
ก็เที่ยงจักเสียผะหยา
หลอนเมวมักโมหา
ผิกแยกไปแล้วคลุ้ม
- คะแนมขุนอย่าไปฟังคำร้องฟ้อง
บัญชา
แต่งค้ง
ทั้งสี่ ควรเฮย
ว่าเจ้าขุนธรรม
ก็เล้าลือไปชุกล้ำ
มีไฉเปรียบเล่านุสสโลกเมืองค้ำ
ทางอก
ต่อท้าว
ฉับแน่น เมืองเฮย
แต่งค้งเป็นพระยา
ท่านนา
สุรา เซ่นเนอ
แต่เหง้า
หลงหล่า ความเฮย
ว่าเจ้าขุนเมา
ขุนพาโลใบ้เถ้า
ก็เมาชานเปล่าเออเปล่า
สุรา เซ่นเนอ
มีคคลุ่ม
หลงหล่า ความมัน
โทษนี้ถึงคิง

๒๒. เหมือนหมาเฝ้าหวาง' กล่อนกลิ้ง' ตกควา'หลายซึ่ง
 เหนง'หนึบ'ที่กิน'แก่น

* ๒๓. เป็น'ขุน'หือ'ประ'กอบ'ด้วย เรียน'คุณ
 จบ'เพ'เชิง'การ'ขุน ถิ่น'วน
 วิ'พรอง'แต่ง'ปอง'ปุ่น สัพพะ'เยื่อง'คุณ'เฮย
 จบ'เพ'เพียง'ลบล้วน โลก'นี้'ลือ'เลื่อง

๒๔. คน'ทั้ง'หลาย'ก็'เที่ยง'สัก'เส้น
 ชง'เวียง'ชัย'ฝ่าย'เพื่อง
 อว'คย'ไป'ชู้'เบื่อง
 เป็น'ที่'เพิ่น'เล่า'ลือ'เหนือ

๒๕. เป็น'ขุน'อย่า'เคียด'กล้า
 อย่า'ชม'เอา'สมบัติ
 หมู'ชุม'พ่าย'แพ'ค
 ทัพ'เผ่า'พัน'ธนู'ขึ้น'เชื้อ
 วัง'กัญ
 เนือง'เนื้อ
 หนัก'ว่า'ไป'เฮย
 บ่'เอื้อ'สัก'คน

๒๖. เพราะ'คำ'คิด'คน
 ฝูง'พงศ์'พันธุ์'บ่'เพื่อ
 หาก'ได้'ปัด'เสือ
 ย้อน'โลภะ'มาก'หาก'พา'เบื้อ

✓ ๒๗. เป็น'ขุน'อย่า'โล'กลัว
 หัน'ลูก'ท่าน'ง'ม'พอด'
 ยุ'ยง'โท'ษ'อา'ณา
 บ่'อา'จ'ทน'ทาน'ได้
 คัม'หา'เช่น'เนอ
 ใคร'ได้
 ศัก'แต่ง'เอา'เฮย
 หลีก'เว้น'หนี'ไป

๒๘. ลว'ค'บ'มี'ไผ
 แน่น'ว่า'ฉิบ'วารี'ว'เก่า'ไว้
 มา'เป็น'บริ'วาร'จิม'ใกล้
 ก็'บิน'เบี่ยง'ไป'อื่น

๒๙. เป็น'คน'อย่า'อว'ค'อ้าง
 บ่'ว่า'เรียน'สัง'หลาย
 ท่าน'ขับ'หา'เท่า'ยิน'อาย
 ท่าน'ค'บ'มือ'ขึ้น'หน้า
 เชิง'ชาย'เช่น'เนอ
 อว'ค'กล้า
 คำ'ลาย'คิง'เฮย
 ยี่'ชั่ว'ยว'หนี'ไป

๓๐. หากเป็นที่สนใจ
เอาใส่ในเนื้อไว้
ควรก็เก็บเอาใส่ใส่
อย่าห่อແລ່ไปใหม่
๓๑. เป็นคนอย่าอวดอ้าง
รบเค็บเป็นการ
จากหาญ เช่นรา
อวดอู้
กลัวตายมอมอบคลานคลาน
คาคลั้ง คะนิงเฮย
อกเอาทรวงมล้างกู
สันเสียงหังคิง
๓๒. เท้าโหม่นสัดใจเสียดหึง
ยั้งช้ำคินสันมือสัน
แล่นไปพิงเพ็งไม้
๓๓. เป็นคนอย่าโลกค้าย
หันท่านมีเงินนิก
เชิงลัก
ใครไค้
กรรมเทิงท่านพันพัก
มรณมึง ไปเฮย
ครันท่านจับยับไว้
ถูกถ่านว่าววาย
๓๔. ช้ำจะเกิดเป็นกรรม
เป็นกรรมอันใหญ่ร้าย
วิบากท่าตอบส้าย
ห้ำร้ายชาติเทียมบ้าย
๓๕. เป็นคนอย่าหลับหลัวเลี้ยว
อย่าอ้อมเมียมมิตรแพง
ตาแยง
ที่ห้อย
พ่ายลุนเทียงกินແฉง
วิวาท มีเฮย
เต็มรักกันค้อยค้อย
บาคบ้าวใจยัง
๓๖. หือตามไตคำสอน
กลัวสคติสมพลาตพลั้ง
ແ่งวิฑูรเจ้าตั้ง
ท่านท้าวก็จึงเทียมสั่ง
๓๗. เป็นคนอย่าเชื่อค้าย
บางพร่องมีใจมัก
เมียรัก เช่นเนอ
โลกอู้
มีผิวว่าอวดนิก
อย่าเชื่อ มัดเนอ
ใจหากรักกันไค้
ลุ่มน้ำแสนวา

๓๘. หื้อพิจารณาตามพะทยา เทอะเจ้าปัญญากว้าง
ออกใจเป็นเพอร้าง ก็ยิ่งแควนสว่าง
๓๙. เป็นคนอย่าเชื่อค้าย สหายรัก เช่นเนอ
บางพร่องมีใจมัก ใครซ้ำ
คำจวาร์รักรัก อย่าเชื่อ ใจเนอ
ใครอาจจกรู้ได้ ที่รักซึ่งเอง
๔๐. หื้อทอญเทอะยอคำแสนเป้ง ผ่องคลายเลี่ยมไว
เมื่อสหายใหญ่มาสู่
๔๑. น้ำเล็กลงลุ่มไค้ แสนว่า
ดองแรทรายหินผา ลุ่มไค้
ใจคนอยู่ทศฯ ในโลก เรานี้
ใครอาจจกรู้ได้ โลกนี้ใจคน
๔๒. คะแนมว่าอย่างลสาใจ หื้อเพิ่มไค้สัน
ก็ยังจักคอยปลอยพัน แลเจ้ากานบัวหล่น
- * ๔๓. เป็นขุนบรูรีศหา คลองพระยา
แน่ว่ามีคำหลวงเหลือตรา อาจอ้าง
อย่าเอาเป็นเสนา ตกแต่ง เมืองเนอ
เต็มว่าหลวงกร้อยชั้น หากใบเสมอยาง
๔๔. ย้อนบรูเปลี่ยน บรูจักท่นอง เมืองกว้าง
จากำใจผิกแฉก้าง ย้อนบรูคำเนียมอย่าง
๔๕. คนชายชิตชาคีเชื้อ เชียงครน
เท่าเอาเมียเป็นอาจารย์ แต่งหื้อ
ผิกผัวอยู่ว่างาน ลามคำ ก็มีเฮย
ยศยอบลง เมื่อนั้น ตั้งนั้นเสียลือ

๔๖. สัพพะการสัง
ข้าบข้างคำขายแลกข้อ
ก็ไว้เมี้ยแคงหื้อ
ก็ข้ายู่ท่าง เมี้ยหม
๔๗. เป็นคนอย่าอวดอ้าง
โทษจักมาราวี
เป็นคานคักอินทรีย์
เขี้ยวว่าโจรผู้ร้ายกล้า
เป็นคิ เซนเนอ
ชมชา
มรณาค ไปเฮย
ถ่อมถ้านกพัน
๔๘. ครันรู้ว่าผู้ใดมีเงินคำ
ผูกหมุ่โจรขโมยพวกร้าย
มากหลายยะอัน
ก็ยอมไทมั่น
๔๙. ละครวัง เกิดด้วย
ยาวโยชนเหนือนที
สุริยาเม่งรวายสี
หับเหี้ยวบัวแห่งช้า
บัวมี
แม่น้ำ
เพียรพุง มานัน
ขอบย้าวฉงชูลี
๕๐. ผู้ใดปากแข็ง
เขี้ยวเทียมบัวหับเหี้ยวนี้
จากำแรงอันอื้อ
ย้อนข้างคำคำถี้
๕๑. น้ำเล็กกลมดุกดวม
บัวเหียงตายเป็นคม
ปานกลางพำเพ็งสม
เอาเพศเพียงน้ำกว้าง
บัวจน
มิ่งม้าง
เสมอท่าน ก็เฮย
อยู่เลี้ยงบัวบาน
๕๒. ควรแดงใจหวาน
ห้อมค้ำจหวานชื่นชอย
เพียงเพศเข้าจวนอ้อย
ช้าจุส่ายชอนอ้อย
๕๓. เป็นคนควรกะแหมะเนอ
ไว้องหลวงกลือคน
เป็นกลางส่ำสากล
โน้ด่าลงลอยช้า
เจียมคน
ท่านช้า
เสมอท่าน ก็เฮย
ท่านส่ายชอนโลมเอา

๕๔. ฝูงบัณฺฑิตนักปราชญ์เชื่อได้
 ไต่ตามเลี่ยมพิมพ์เกล้า
๕๕. จักเสลยบทบาทเบื่อง
 ชักแทกเทียมอุณา
 เป็นคลองแด่ธรรมคา
 เป็นกากก่อนแท้ใส
๕๖. เทียมทั้งไพร่ทั้งขุน
 เป็นที่เทียมทะเล้า
๕๗. ปลากั้งเกิดเกลห้วย
 เอาเพศเป็นนาคา
 ใครไคอาจเสมอชา
 เลยไล่กินกุ้งเหนียว
๕๘. มันเท่าประจัญ
 ขอหื้อเจ้าพองคะนึ่งัว
๕๙. ปลานั้นไปน้ำกว้างกว่า
 ค้ำไต่เลยกินตน
 ปางนั้นตำตาจน
 คืบสู่น้ำห้วยน้อย
๑๐๐. เสียเพิ่มใหญ่เหลือตัว
 พลิกหนีคืบไปช้า
๑๐๑. ปลาคว่ำกั้วตัวใหญ่แท้
 เลยไล่สอกินปลา
 ปลาเลิมลอบลักมา
 ฟ้าวพังหนีพ้นจอย
- เพ็งไคตามค่านองนี้เล้า
 เป็นตรา
 วาทไว้
 สอนโลก มาเฮย
 โลกนี้สยบเอา
 ทั้งนายทั้งเจ้า
 ตามค่านองเกล้า
 หินผา
 สอกลี๋ย
 หายาก นักเฮย
 คาบเคี้ยวลิ้นชีว
 ฝูงหมู่ปลาหน้อยหน้า
 คอยลัดที่คำกั้ว
 วังวน
 หลอกหลอ
 คักคั้ง คาเฮย
 แก้งมหินชา
 ไล่เลยจาวจว่า
 ที่ห้วยน้ำแม่ริมปลา
 เหลือคณา
 หมู่หน้อย
 ปาวเปิบ เอาเฮย
 แล่นลีปลาเลิม

๑๐๒. ไปซ่อนชุกอยู่เพื่อยแถมแถมเอี่ยม ไปเพ็งตาฝั่งเงื่อน
ที่ตาฝั่งพัง เกล่อน

๑๐๓. ปลาเลิมกั้วทัวใหญ่แท้	ไครปาน
จรเกินไปแฉ่หาอาหารทุก	ย่านน้ำ
ปลาเบ็กแล่นมาพาน	เลยไล่ เอาเฮย
พายชะเรเข้าทัน	ลุ่มน้ำแถมเพื่อย

๑๐๔. จะกาเม้งคาย	และเจ้าพ่อเฮยแม่เฮย
ปลาเลิมทัวใหญ่เลย	ก็รูหนี่ใหญ่ พ่อเฮย

๑๐๕. ไครโกเกิดประเทศทองคำ	คงหนา
เอาเพศเป็นราชา	เร่งร้อน
ลัวะเหาะอยู่คงคอน	ชงเซต มั่นมั่น
ขับหมูคนเข้าชอน	สู่เงี่ยมมือมัน

๑๐๖. เยียะว่าตกแดงแปลง	ละเบียรล่ำเชื่อนชั้น
เอายศสูงซิกชั้น	เฉียบทวนเมืองใหญ่

๑๐๗. เป็นคนอย่าอวดอ้าง	มีพะหย่า เชนเนอ
อย่าว่าตนมีบุญญา	ข้าช่วย
ไครไคอาจเสมอชา	หายาก นักเฮย
คือดั่งปลากั้งห้วย	พายคว้านคืนเมื่อ

๑๐๘. แม่หื้อเฟิ่นหันหลัง	ยามเมื่อนันปีกเสื้อ
จาอันไคพันพันหื้อเพื่อ	เป็นที่เฟิ่นซังเปื้อ

๑๐๙. เป็นคนยังหนุ่มน้อย	สาวรัก
อย่าว่าคิงเคียวหลัก	ช่างแก่
ไครไคหากมีพะหยานัก	เทียมเฉียบ กูนี้
คือดั่งปลาค้าวแซ	แล่นลปลาลิม

๑๑๐. ใครใดคิดว่าฉะพาศวิใหญ่เต็ม ครันเสียเพิ่มไกรู้งเต็ม
ก็ช้าเสียเลี่ยมไปเคื่อง

๑๑๑. ใครใดยังหนุ่มน้อย
อย่าอวดว่าฉะพาศภูมิ
ใครใดเล่าจักดี
เทียมทั้งปลาเบ็กันนั้นไสร

จาวจี
นั่งไสร
ประเทียรทั้ง กูนิ
เล่นล้เลิมเทียม

๑๑๒. เค็มว่าฉะพาศ
ควรซ่อนไว้ในบ่อแจ่มเพี้ยน

ปัญญาแซวว่าง เหลี่ยม
อย่าห่อเสียเลี่ยมคนเหนียม

๑๑๓. เป็นคนยังหนุ่มน้อย
อย่าอวดทลวงจากหาญ
ทวนเทียวโลกสงสาร
จักแตกเทียมไว้น้ำ

สคราญ
แก่นกล้า
ภวชาติ นีเฮย
เผ่าญคะนิงไน.

๑๑๔. เจ้าวิฑูรสอนหลาน
หื้อเจ้านายลูกซอมไช้

ท่านชกนิทานไว้ให้
ตามรับสั่งท่านองค์ใหญ่

๑๑๕. หนามหนุ่มยาวขวางส่วย
ปักที่หน้าบ่แฉว
หนามแก่ตามบ่แฉว
ปักปกคเป็นผ้าเก้อ

ปลายแขว
อ่อนแป้อ
ปลายมุ่ม กี้เกิเทอ
บักเจ็นเนอนาย

๑๑๖. ครันปักถูกไหนด
พุกพองหนองซุ้ชา

ก็ยอมกลายเกิดผ้า
เน่าหนอง เลือกแกงกล้า

๑๑๗. เป็นคนยังหนุ่มหน้า
อย่าว่าฉะพาศภูมิ
หลอนคนแก่ขวานยี่
กัมหากท่าแจ้วหล้าง

จาวจี
อวดอ้าง
ยามโทษ มินัน
ต่างหื้อคลอง เมือง

๑๑๘. ผู้โทหากยกยอออกตัว
ผู้ใหญ่ก็คำแข็ง

๑๑๙. ช้างน้อยอย่าอวดอ้าง
ตามว่างายาวรี
บริบูรณ์เทศครุมี
บาทชนคชสาร ถ้าวาน

๑๒๐. ไว้เป็นเคื่องวิสัย
เจ้าวิฑูรค์คำพังช้าง

๑๒๑. บางตัวนับว่าเถา
ชนที่ใดก็หล
ยืนยาวโยชน์อายุ
เชิงแซชิตถ้วนถ้าน

๑๒๒. หันว่าเพิ่นสันไผ่ก็ปลัว
เบิบเอางายาวรรบราว

๑๒๓. บางตัวนับว่าเถา
ใหญ่เท่าไถงาริ
สงครามหลอนเกิดมามี
บอจจักจั้งไ้

๑๒๔. ครันบ่ช่างชนาญชน
เหมือนพอละคุยคนเรานี้เล่า

๑๒๕. ช้างน้อยบังเกิดด้วย
ใหญ่เท่าไถงาริ
อายุเกิดหลายปี
งาถองเถียวขวางเหลียว

ก็ฉิใจฝ่ายฝั่ง
ขอยกโทษเทิง เคื่อง

งามิ แลเนอ
อ่อนอวน
เรียนว่า ชนนั้น
คนค้ำหนึไป

เพอะยอกโหมซอนก้าย
แปลงไว้เฉียบเทียมบ้าย

งาก
หลมคาน
ชนช่าง ชนาญเฮย
อย่าล่นช้างงาบัว

ช้างงาบัวต่างท้าว
ถึงที่ลงคำ

หลายปี
เท่านั้น
สายลั่น นักเฮย
คนค้ำงาริ

อย่าสู้ว่าหลายปีแก่เถา
ยังรู้พายคนหนุ่ม

งามิ
เท่านั้น
ชนช่าง นักเฮย
มามแพสงคราม

๑๒๖. ไปยุทกรรมไหน
 บ่ห่อไผ่ได้เลี่ยมซ้ำ

๑๒๗. บางคนนับว่าเก่า
 บ่ว่าเรียนแถมผะหยง
 บ่เกิดกับนครา
 เต็มว่าอายุยืนพร้อย

๑๒๘. ย้อนว่าจบจบดอง
 เพราะกินเข้าแล้วคร้าน

๑๒๙. บางคนยังหนุ่มน้อย
 ไปเสพบกับฉันทิตี
 สมภารเร่งเร็วมี
 คำหนุ่มจพาเก่า

๑๓๐. เพราะท่านรู้รู้รู้เปลี่ยน
 กระทำเพียรคร้าน

๑๓๑. ไผ่แก่แท้แท้หาก
 จักตอกसानบ่เหนียว
 ไผ่หนุ่มบิดเป็นเกลียว
 ไผ่หนุ่มมาบักร้าง

๑๓๒. จาเขียนเขียนเหมือน
 อยู่ต่างป่าคี่ขึ้น

๑๓๓. ไผ่แก่เกิดแก่ห่วย
 กลางคู้เครือหนามหนา
 ไผ่หนุ่มเกิดจอมผา
 สองสิ่งเทียมข้างน้อย

ก็มีไผ่ลวงข้าม
 คั่วห่านก็ชนข้าม

เมินมา
 ถัดถอย
 เมืองใหญ่ มานัน
 บ่แพ้เด็กพรอง

บ่รู้ท่านอง คลองบ้าน
 บ่ว่าเรียนอ่าน

จาวจี
 แต่เหงา
 ผะหยง ไร่เฮย
 ท่านรู้คี่เมื่อ

ท่านอง เมืองคู่ถ่าน
 ใส่ใจว่าเรียนอ่าน

ฉิวเขียว
 ผ้อยขาว
 พวนเชือก ก็คี่เฮย
 แก่เกือขายกิน

แทนควี เป็นกิน
 คางแทนควีกิน

ผักพา
 แค่น้อย
 สูงโยชน์ บนเฮย
 โลกนี้คะนิงคว

๑๓๔. ไม่แก่นันก็ซ้ำ
ไม่หนุ่มยารล้น

๑๓๕. ใครใครจักทองผ้าย
อย่าพาเอาเมียท่านไป
กิจจะโลกวินัย
คือทั้งหอบอุ้มพิชราย

๑๓๖. อย่าไปไผ่ใจจงเหอะ
การพาเมียเพิ่มไปแฉั่วคำ

๑๓๗. เป็นคนอย่านั่งใกล้
หลอนท่านมีคำสงสัย
หัวใจเกิดเป็นไฟ
ตามบ่เป็นขึ้นชู

๑๓๘. จุงพิจจพาหื้อถั่ง
เมียเพิ่มอยู่ผู้เดียวอย่าไปปากพ้อง

๑๓๙. ซ้ำไซ้ผู้ถ่อยร้าย
อย่าเล่าโลมเอามา
หนึ่หายโทษคึกหา
คนท่านหนึ่ได้ไซ้

๑๔๐. เป็นที่ไคหื้อกินแหนง
เป็นที่คักคั่งอกไซ้ซ้ำ

๑๔๑. ญิงชายเหียวทองผ้าย
เยี่ยะเวียกกระทำการ
อคเค็คเหียงไค้กินหวาน
ยามหนุ่มอย่าชู้คร้าน

มีปลายบุคชาทักวน
เหลือไม้แก่ชาวสวน

เหียวไกล
แฉั่วผ้าย
บ่ชอบ คลองเฮย
แฉั่วผ้ายเกินคง

ฉิวคำคงชาวห้า
หลงบ่ชอบคลองนา

เมียใคร เช่นเนอ
ว่าสู้
ฉะฉาว มาเฮย
ถูกถ้านฉิกคลอง

เหอะคำชาวสูงต้อง
ช่าง เป็นโทษทวยจ้อง

พาลา
กิมใกล้
กับเหตุ มีเฮย
ว่าหน้อยเป็นแพง

เพื่ออาบนํ้าสองสบตบซ้ำ
ยอนไค้ไซ้คาเปล่าแทนเปล่า

สงสาร
อย่าคร้าน
วันหนึ่ง มีเฮย
แก่แล้วโรยแรง

๑๔๒. หื้อโล่ใจเยี่ยะสร้างเมื่อยามแข็ง กำลังแรงกันกล้า
โล่ใจริกของซ่องค้า ปองไปเมื่อยามหนุ่ม:

๑๔๓. คนคร้านมักโลกสวย อาหาร
ยามท่านเรียกกระทำการ บัส
ยามกินเท่าหุบหยวาม หุบหยวาม เอาเฮย
ครันแคว่นกินแล้วครัน ถูกถ่านตาซัง.

๑๔๔. ยามเมื่อกินกินก็ว่าไวไวสั่งสั่ง ยามเมื่อการการก็ว่ายังยัง
ว่าพรุกกอนหรือกอน

๑๔๕. เป็นไพร่น้อยย่ำคิดง่าย	คำเมือง
บ่ใช้การเราเพ็ง	ปากค้ำ
การเรื้อนรีบปองเบิง	เรื้อรีบ พลันรา
ไว้แก่นพร้อมกวัน	ไพร่น้อยคาง

๑๘. เท่าการเหิระไรเหิระสวนอยู่ล้างล้าง วิธอมเงินชื้อช้าง
ก็ยทางเรตาง

๑๘๗. ใครใจจักเสพร้าง	การนา
ควรวใจโยยาคลา	ค้ำเข้า
ครันหากใจบ่นา	เลี้ยวอม แรงเฮย
ครันน้ำมีเค้าเข้า	ขาดแล้งเสียแรง

๑๔๔. ครันบ่หมั้นไซหา น้ำในนาชาคแห้ง
 เขาก็จะตายแคงแล้ง เพื่อความชู้ครันบ่หมั้นไซแต่ง...

๑๔๔. จักเสียบทบาท ^๕ เบื้อง	ถวายครึ่ง
จักกล่าวกลนาง ^๖ หญิง	รูปล้วน
ใครไต่จักใคร ^๗ พาวพิง	เลงเรียบ คุนเอน
ครันลักขณะ ^๘ ล้วนถ้วน	รูปนั้นควรเอา

๑๕๐. หื้อ'เล่ง'กู'หัง'ตระกูล
ครัน'บัว'มวร'แท้'เล่า
ชาติ'เชื้อ'เครือ'เหง้า
อย่า'ดะ'ร้าง'ไว้'เปล่า
๑๕๑. จัก'หา'เมีย'หื้อ'ผอ'ถวน
บาง'พร่อง'มี'ใจ'มัก
มี'ผัว'วาร์'รัก
ใจ'หาก'กลัก'คัน'ไค้
เล่ง'ลัก'ชน' นึง'เนอ
โล'กา'ชู้
คำ'ปาก' ทาย'เฮย
มัน'พัน'ปด'วี
๑๕๒. ผ่อ'ทาง'นอก'กึ่ง'ขมิ'ไส
ฝูง'คน'ชาย'เรา'โลก'นี้
บาค'ที่'ทาง'ใน'ก็'สับ'ดี
ควรร'ว่า'พิ'จ'เลียบ'เล่ง'ดี
ลี'ส่าย
หุบ'ไหม้
เมี่ยง'ม่าย' มัก'เฮย
วูลุ'ก'ยาม'เดียว
๑๕๓. ใจ'ฉึง'คือ'นวก'เผิง
ไฟ'เรี่ยว'ราย'หลอน'หาย
จิต'ใจ'เจต'จง'ชาย
เพียง'เพศ'ไฟ'เผิง'ไหม้
หวัง'ไคร'ซอ'น'คอ'เกี่ยว'ผืน
เสีย'คู่'วัน'หยัน
๑๕๔. เท'อา'ก'เอ'ว'ร้อน'เป็น'เปลว
ไคร'หื้อ'ฝูง'ชม'ชาย'เพื่อ'พัน
กอง'ไฟ
หยอ'ง'สู้
สนุก'ม่วน' เม'เฮย
ไผ่'สู่'กาม'คุณ
๑๕๕. ใจ'ฉึง'คือ'จั่ง'ครั่ง'ไกล
ยาม'เมื่อ'ผัว'หนี'ไกล
บ่'ไช้'ว่า'แจ้ง'ไคร'อู้
จะ'ล่น'บ่'หัน'หมู่
ม'ไหรี
วุ่น'ร้อ'ง
สนุก'ม่วน' ระ'เม'เฮย
โลก'นี้'ควรร'คะ'นิง
๑๕๖. ไนม'นุ'ษ'ย์'นี้มี'บ'สัง'บุ'น
มา'คิ'เสีย'ว่า'ตัว'นี้'เล่า'แรง'พู้
โล'ก'นี้'ควรร'คะ'นิง
๑๕๗. ฉึง'ร้าย'คือ'พา'ท'ย'คอง'แก้ว
ไคร'ไผ่'ประ'สงค์'คิ
กั'ง'นั'น'หัว'ปด'วี
เหี้ยม'แท'ก'ฉึง'ผู้'ร้าย

๑๕๘. ไผ่อย่าไปไคร่หวังเพาพิง คนฉิ่งเหล่านี
อย่าไผ่ลึง
๑๕๙. กองไฟอันใหญ่ไค้ แสนเตา
มันบ่มคัวยหลัวเผา ชุ่มมือ
ประเทียแฉียบฉิ่งเรา ในโลก นินน
แน่ว่ามีมากกล้านคัวย บ่เท็กเท็กามา .
๑๖๐. ไผ่เป็นที่แถมผะหยา เทอะเจ้าจักรคำแดงผ่านหน้า
ขอเชิญเจ้าท้าวคำเครื่องม้า เป็นที่ร่ำเพ็งถ้ำ .
๑๖๑. ฉิ่งไค้มีใจอ่อนน้อม จาหวาน
บ่เคียดฟุ้งสาธารณ์ อ่อนแอ
นอนคั่นคิ๊ดเค็งการ กองรุ่ง มีเฮย
รักเผ่าพันธุ์ชนเชื้อ ชานซอนมณีกวาง
๑๖๒. ครันว่าไผ่ไผ่ ชายใดไค้ถูกบ่วง
ห้อยชอกเป็นแหวนมวงคลุ่ยสอกล้าง ยามเมื่อลาลงขวง
๑๖๓. ฉิ่งไค้ช่างริเข้า รอมของ
ใจอ่อนหวานริพรอง หูกฝ้าย
เชิงชายบ่มบุงปอง ฉั้นเผื่อ ทำเฮย
บ่จาจากคำร้างหม้าย แม่นสุทธิดา
๑๖๔. ปากว่าจิมยัวคำไค้ กัว่าเจ้าเจ้าชาชา
บ่มีคำหยวนหยอหันท้าว ผู้นี้เลิศล้ำยอก ฉิ่งนา
๑๖๕. เอาเมี่ยงใจเพศเพียงกั มาตา
ไปแอวไกลลงมา ลูกให้
คือเค็งยอกสิเนหา ยัวคั้น คำเฮย
ปานลูกนมละไผ่ พรากข้างยัวไป .

๑๖๖. หลอนว่าไผไผ
หือหือตั้งแสงดูแพงเหมียบไว้
ชายโคหากได้
ข้าสนตะชาใส่
๑๖๗. บางฉิ่งคือกั้งแก้วเกิด
บั้งชั้มฉั้วทารุณ
กับบุญ
คำหย่อ
บรรบิครถูกคลองขุน
ธรรมเทศน์ เทียมเฮย
ทุกเขื่องมาบ้านป้อ
แม่เรือนนมุล
๑๖๘. บ่มีไหนเฝียบปุ่น
เทวดานำเข้าของมาหือทันหื้อ
แลแม่เรือนนมุลบ้านป้อ
เพือทิพย์เทพเลงผอ
๑๖๙. เมียใครทำเพศเพี้ยกั้ง
ปฏิบัติไต่ตามคลองคี่
ทาสี
คำเจ้า
อุบมาคั้งมัทรี
ย่ำพระเวส วันนั้น
ฉั้วคั้งคั้งนาง
แม่นช่อมฉินาง
๑๗๐. ตามว่าฉั้วคี่เตียน
แม่ว่าฉั้วคี่คั้งว่าร้าย
ก็บ่มีคำจ่มสาม
คำทนมาม
๑๗๑. บางฉิ่งใจลอบเลี้ยว
ลักโลกเอาสมบัติ
วังกัญ
ผากชู
วันคั้งเทาคองพลัก
ฉั้วพราก ไปเฮย
ใจใครลักหลั่นตู้
แม่นหลื่อเมือง
๑๗๒. ไผอย่าหวังใครเพาพิงแถมเอี่ยม
อย่าเอาเป็นเมียแพงซ้อนเชื่อม
หองบควรรเก็ง
๑๗๓. เมียใครทำเพศคั้ง
บ่ควรรเราจักมัท
โจรลัก
อุนเอี่ยม
ซันหนีไล่พันพัก
ห้อมรณาค ไปเทอญ
ครันอยู่จักเข้าเงื่อม
เที่ยงเลี้ยงสันตาน

๑๓๔. ควรรีบขับหนีห้อมันไปพ้นบ้าน
เป็นโหลมาฉาน
หลอมันขับหนีเที่ยงมีคำมาพะพัน
๑๓๕. บางฉิ่งมักไครซ้ำ
ไปสอศแสวงหาคน
จวนสารไล่ฉัตรคน
พึงพึงไปเบื้องหน้า
ฉัตรคน
พวกซ้ำ
มรณาค ไปเฮย
แม่นชื่อโจรภัย
๑๓๖. บัณฑิตคนชาย
ครันเอามาเป็นเมียแฝงนั่งไฟ
อย่าไปลวนลั่นไกล
ก็เที่ยงจะวายใหญ่
๑๓๗. บางฉิ่งมักไครซ้ำ
ไปสอศแสวงหาเรียนมนตร์
จวนสารไล่ฉัตรคน
คือทั้งจูพิษกล้า
ฉัตรคน
ซ้ำ
มรณัง ไปเฮย
กล่อมเกี่ยวฉัตรอน
๑๓๘. หลอนว่าไผ
เที่ยงจักได้ถึงวินาศยอน
ได้มาเป็นเมียแฝงคูออน
เพื่ออ่านาควมก่อน
๑๓๙. เมียไครทำเพศนี้
อย่าไปหนาเสียตาย
ขับหนีจากเจียรชาย
แนบชายก็หื้อซ้ำ
ควาย
นครหนา
ปลดไปล่ พลันเทอญ
อย่าไว้ในเรือน
๑๔๐. ควรชักตากหัวเสีย
ครันมันไปเทิกเค้น
ออกไปห้อมันรู้เอ็น
สมบคิน้อยมากเที่ยงพัง เคลื่อน
๑๔๑. เมียร้ายคือทั้งคาบกล้า
พันแหงเป็นตาง
ไครหันเท่าหุบขาง
พันเยื้องโคบแป้อ
เหล็กอาง
บาคเนอ
ถอนถอด คายเฮย
บ่เลิกเนื้อลักอัน

๑๘๒. ไผ่อย่าประสงค์
 ภายเหล็กแหลมบางชาตินั้น
 เหามาเป็นเมียบางคู่
 เทียรยอมเปลี่ยนความหมั่น
๑๘๓. เมียร้ายคือทั้งพวกเลี้ยง
 ออกแตกตายกลางคราว
 จรเกินไปอยู่สะสาว
 ทุกที่ ทางเฮย
 ออกแตกตายชั้นซอน
 แลนวงงัวชาว
๑๘๔. อภิไจน์อนผู้เคียวเปลี่ยวหนาว
 จุฬพิจารณาเขาไซ้
 เทอะคำชาวเมืองไค้
 หาอื่นคนใหม่
๑๘๕. เมียร้ายคือทั้งแก้วเกิด
 เพ็งชอกเป็นแหวมงคล
 ภัยะเกิดกับคน
 แสนเบื่อง กิทธิรา
 ยังช่วยแบ่งป่องห่อพัน
 จากโทษเสี่ยงลัทธิอัน
๑๘๖. ครันไผ่ไผ่ไค้
 ความสวัสดิ์เทียมมีเท่าพัน
 เป็นเมียบางคู่
 บคลาคคลาหล่น
๑๘๗. เป็นนางท้าวหื้อประกอบด้วย
 ไพรคักเคื่องมาหา
 ไล่โลมค้อยเจียรจา
 วาจา
 ใฝ่เฝ้า
 สนิทลิด เลียนดีเฮย
 ว่าเจ้าเราดี
๑๘๘. ครันเพิ่นไค้ยีนคำ
 ฝูงหมู่คนพายนอกนี้
 เขาสักเสียนะอื้อ
 ข้าไคร่ม่าอยู่ไชน้ำเวญถี้
๑๘๙. เป็นนางท้าวหื้อเลียนเกลี้ยง
 ปากมวนสนิทเขียงคราญ
 จาหวาน
 อ่อนอ้อย
 หันหันแต่ทางทาน
 สายสืบ ไปเนอ
 ใจเจตจงค้อยค้อย
 ห่วงห้อยทางทาน

๑๙๘. หื้อ^๑รำนึก^๒กรีก^๓ครอง

เจ้า^๔วิทุ^๕รคำ^๖เลิศ^๗ฟ้า

*๑๙๙. ธรรม^๑คา^๒ทำน^๓กล่า^๔วไว้

จื่อ^๕จำ^๖ไว้^๗ใน^๘องค์

วิทุ^๑รหน่อ^๒พุท^๓ทวง^๔ค์

คว^๕รแต^๖งใจ^๗หือ^๘ตัง

๒๐๐. ก็^๑จัก^๒เกิ^๓ตเป็น^๔บุญ^๕กรรม

หาก^๖เป็น^๗ค่าน^๘อง^๙แ^{๑๐}เค^{๑๑}ด้า

๒๐๑. เป็น^๑จิก^๒จอม^๓เจือ^๔งเจ้า

อย่า^๕ประ^๖มา^๗ท^๘หล^๙งลิ^{๑๐}ม^{๑๑}คว^{๑๒}าม

ปฏิ^๑บัติ^๒ไ^๓ท^๔ว^๕ย^๖คว^๗าม

รัก^๑เพ^๒อ^๓น^๔ผู้^๕ซ^๖น^๗เช^๘ื่อ

๒๐๒. หือ^๑จื่อ^๒จำ^๓ไว้^๔ใน^๕ใจ

ครัน^๑ใจ^๒บ่^๓เ^๔ย^๕ว^๖ค^๗ค^๘ก^๙ัง

๒๐๓. ปุ^๑ณ^๒ผู้^๓ จ^๔ึง^๕สร^๖้าง^๗ส^๘ิ่ง

จัก^๑ล^๒ุ^๓ก^๔ลา^๕ท^๖า^๗เป็น^๘ค^๙ุณ

สละ^๑จ^๒าย^๓ของ^๔ป^๕ุณ

ก็^๑เท^๒ียง^๓จ^๔ัก^๕สม^๖ถ^๗ห^๘ฐ^๙ี^{๑๐}ว^{๑๑}้าง

๒๐๔. คอ^๑ย^๒ท^๓ำ^๔เพ^๕ือ^๖ร^๗กับ^๘ท^๙าม

ท^๑ำ^๒เพ^๓ิง^๔ท^๕าน^๖น^๗ึง^๘ไว้

๒๐๕. ญ^๑ญ^๒า^๓ ส^๔ค^๕ิ^๖ค^๗อ^๘ต^๙ัง

ต^๑ริ^๒ส^๓อ^๔ง^๕ห^๖ัน^๗ค^๘ุณ

เว^๑้น^๒จ^๓า^๔บ^๕า^๖ป^๗เ^๘า^๙ญ^{๑๐}ญ

เม^๑ียน^๒จ^๓ิ^๔พ^๕เ^๖น^๗จ^๘ัก^๙น^{๑๐}าย

ตาม^๑ค่าน^๒อง^๓ไป^๔ห^๕น้า

สอ^๑น^๒ส^๓ัง^๔ ค^๕ม^๖น^๗า

คว^๑รท^๒ร^๓ง^๔ ม^๕า^๖ก^๗แล

อ^๑ย^๒่า^๓พล^๔ัง

สอ^๑น^๒โล^๓ก^๔ ว^๕ัน^๖น^๗ัน

ไ^๑ด^๒ั^๓ว^๔ย^๕ท^๖าม^๗ช^๘ร^๙ร^{๑๐}ม^{๑๑}

ย^๑่อน^๒ไ^๓ด^๔ั^๕ท^๖าม^๗ค^๘ด^๙อง^{๑๐}ช^{๑๑}ร^{๑๒}ร^{๑๓}ม^{๑๔}พ^{๑๕}ระ^{๑๖}เจ้า

ส^๑ี^๒บ^๓เ^๔ด^๕เ^๖ก^๗ิม^๘เก^๙ล^{๑๐}า

ท^๑ร^๒ง^๓น^๔า^๕ม

เก^๑ล^๒่า^๓เก^๔ื่อ

ห^๑ส^๒ร^๓า^๔ช^๕ ช^๖ร^๗ร^๘ม^๙เ^{๑๐}ย

เ^๑ว^๒่า^๓ญ^๔ั^๕น^๖ท^๗ว^๘ง^๙ค^{๑๐}

อ^๑ย^๒่า^๓ไ^๔ด^๕หล^๖ง^๗หล^๘ัง

บุญ^๑เ^๒ื่อง^๓น^๔ั้น^๕จะ^๖ค^๗ำ^๘ข^๙ว^{๑๐}ย^{๑๑}ช^{๑๒}ู^{๑๓}ส^{๑๔}ง

ท^๑ำ^๒บุญ

แ^๑ด^๒ก^๓ว^๔้าง

เท^๑ห^๒อ^๓ค^๔ ท^๕าน^๖เ^๗ย

ก^๑ั^๒ง^๓อ^๔ัน^๕ค^๖ำ^๗ค^๘ะ^๙น^{๑๐}ิง

เท^๑อะ^๒เจ้า^๓ท^๔อ^๕ม^๖ค^๗ำ^๘ก^๙ล^{๑๐}ึง

เท^๑ี^๒ย^๓บ^๔ค^๕ล^๖อ^๗ย^๘ค^๙ลา^{๑๐}ค^{๑๑}ด^{๑๒}ง^{๑๓}หล^{๑๔}ัง

เป็น^๑ม^๒ูล

โ^๑ท^๒ะ^๓ร^๔้าย

เป็น^๑แ^๒ง^๓ พ^๔ิม^๕พ^๖เ^๗ย

สุ^๑ห^๒อง^๓ส^๔ว^๕ร^๖ร^๗ค^๘ณ

๒๐๖. ทิพพะณะหยาเป็นเคล้าตัน
เทอะเจ้ายอควาวหลน.

๒๐๗. สิลล่ ทุกเมื่อมือ
เอาเป็นนิจกาล
มีศีลอยู่สันดาน
เป็นกระดานป้องป้าน

๒๐๘. จักเกิดเป็นม้าควหาญ
หือพันจากสงสารทราย

๒๐๙. สัจจํ คำเที่ยงหมั่นอย่า
จาเยื่องไคอย่าลอน
ตั้งแล้วอย่าลอนถอน
จาเยื่องไคหมั่นไว้

๒๑๐. หือเฉียบเทียมเหมือน
หือเหมือนเสาอินทิลแต่เน็น

๒๑๑. กัตถัญญุ คุณท่านสร้างคำ
จึ่งหือเป็นมงคล
อย่าลืมหอกหายหน
จึ่งอำรุงเลี้ยงผู้

๒๑๒. อย่าหือลาลิมสูญ
คุณท่านมีอย่าว่าง

๒๑๓. กตเวที หือคอบผู้
อันคำชุนางหนน
หมั่นจักอาสาเร่งปองนุ่น
เพราะเจืองจอมผู้เฒ่า

หือไคตามทางไปเมืองฟ้า

สมาทาน
อย่าคร้าน
ทุกเมื่อ ก็แล
แห่งห้องอบาย

พาชนชีฝ่าย
ลวกถึงคอกนิพานค่าย

ไหวคลอน
วิตไค
ไหวหวาค ไปเฮย
อย่าหือไหวเพื่อน

เขาสิเนโร เลี่ยมเหลื่อง
บรูไหวหวั่นพัง เคลื่อน

ชุน
ว่ารู้
เสียเปล่า คายเนอ
เฒ่าอันมีคุณ

หลงลิมคุณท่านสร้าง
ฉิบาหลงลาลิมหว่าง

มีคุณ
แก่เจ้า
ทำคอ ไปเฮย
หากเลี้ยงพยาบาล

๒๐๔. มันก็เที่ยงอาสาร
จำไปทางไคบ่พัน

คำชูไปคู่กัน
ใส่ใจคิดร่ำของอ่าน

๒๐๕. สุธชาจาร จุ่งตังแคงก้วย
ตามกั๋ง คำพระพุท
เวนจากบาปทุจ
ก็เที่ยงจักพลันได้

บวรวิสุทธิ
เทศน์ไว้
ฝูงบาป เวรเฮย
รอกห้อง เนรพาน

๒๐๖. ก็เที่ยงจักไคพันสงสารวิ่งหว้าย เถิงสุขในเมืองแคว้นค้าย
บ่มีไหนเล่าจักเียบเทียมบ้าย

๒๐๗. ชัมม หื้อจงเจตจัง
เล่าเลียบเรียนจงจำ
คังใจอยู่ในคำ
หากจักสมณฐิ์ลวัน

พึงธรรม
ก็ถ้วน
โธวาท ครูเนอ
คังอันความคะเนง

๒๐๘. การเล่าเรียนสั่ง
เป็นที่เคื่อมมัญญาเร็วเชี่ยวชาญ

อย่าไปคร้านหนึ่ง
อย่าลาละล่าไลจิง

๒๐๙. ปริจาค์ สละจ่ายหื้อเป็น
ทุกเมื่อเป็นนิจกาล
लगวันเลียงประธาน
เขาเที่ยงจักคิคิดหื้อกว้าง

ทาน
เสพสร้าง
ขุนไพร มวลเนอ
เคื่อมคำสมภาร

๒๑๐. ครันบ่ทอดเลียงสกล
คงทั้งหลายก็จักเกิดคร้าน

ไพร่พลเพื่อนบ้าน
บ่ช่วยคิคร่ำพรองอ่าน

๒๑๑. วิริย หื้อว่ารู้
เพียรพำเพ็ญอย่าละ
คังอยู่ตามสัจจะ
จิตเจตใจอย่าพลัดพลั้ง

อุตสาหะ หนึ่งเนอ
ราชสร้าง
อย่าหวั่น ไหวเนอ
อย่าหื้อเสียเพียร

๒๒๒. หื้อไคหันรีดคลอง คำนองถ่องเนียน
หื้อเข้าอยู่ในคนนอกในใจไว้เนียน เทอะเจ้ายอดบัวเนียน
๒๒๓. ซายาเมียมึงแก้ว เทียมแฝง
หื้อแทกเทียมเหมือนแสง เพรศแพร้ว
ควรย่าและรักแพง สัตย์ซื่อ คีเฮย
หื้อแทกเทียมเหมือนแก้ว ซือซันมงคล
๒๒๔. ก้วยเตชะแฝง มณีแพงส่งสัน
สมบัติไหลพังมาเท่าพัน ถมของเก่าพอหม่น
๒๒๕. ผัวเมียบลองถ้อย คำกัน
เคยักษ์เยนฉันทัน ไครช้า
บิบเบียนอยู่เที่ยงวัน วอยวอก ไปเฮย
ก็เที่ยงตกถ้านช้า หอคแห่งหายไป
๒๒๖. เต็มว่าคิผรองปองสัง กับสมฤทธิ์ไค
ครันบัพพังคำกันเที่ยงไว้ ทุกซ์ฉวนเกิดไปใหญ่
๒๒๗. ผัวเมียจาลองถ้อย กันติ
ครุฑนาโคไอศวรรณี ช่วยค้า
วูฉิสวัสดิ์ มุลมั่ง มีเฮย
โซคลาตามาซุกล้ำ ส่งสันสุขบาน
๒๒๘. คีคเยื่องโคกีสม อุดมคิคุ้มกัน
เข้าของเงินคำไหลหลังมาพะพัน เสียคู่พ่ายกัน
๒๒๙. เจ้าหญิงจูงวัว ปองปุ่น
เมื่อเจ้าฉัวหารุณ เคียกกล้ำ
ไฟลุกเกิดฟองฟุ่น ออย่าทอด ผอยเนอ
อย่าตอบเถียงค้ำทำ เกิดหื้อเป็นภัย

๒๓๐. ยามเมื่อฉวีวารณโกธใหม่ คอยตั้งสติสมคนหือตีคักไว้
 อयर่าไรตอบ
๒๓๑. เจ้าผิวเคื่องเคี้ยกกล้า โกรธา
 คอยกล่าวคำนิยา อ่อนอ้อย
 ออย่าแข็งเขื่องกลา เสี้ยเขี้ยบ ยศเฮย
 คักอู้เสี้ยมอ้อยมอ้ย เยื่องนั้นแควนคิ
๒๓๒. ยามเกิดโกธะแข็ง ซ้ำไปคอบคำแรงจูจู้
 จะกลายเกิดเป็นบ้านอื่น ก็เป็นเขื่องคิ เมืองแล
๒๓๓. ซ้างร้ายยามเมื่อง เมฆกัน
 หันเยื่องใจคักคั้น ไคร้ซ้ำ
 หันสังไล้เลยลัน ฉันฉา แหงเฮย
 หันเยื่องใจกรายหน้า เทารูจักแหง
๒๓๔. จีบเมื่อน้ำมันยังแข็ง กำลังแรงกันกล้า
 ครันหันเยื่องใจมาควาคคว่า ฉันฉาแหงแล
๒๓๕. ยามน้ำมันเอือนแล้วทอง ถอยหน
 รู้เยื่องการคำคน ชูถัน
 มานะจากเจียรตน อวนออน ไปเฮย
 ใจอ่อนหวานจอนจัน เพศนั้นอุปไมย
๒๓๖. ยามเมื่อน้ำมันยังแข็ง ก็อย่าลอนลันไกล
 ครันหันน้ำมันแ่งไซ้แล้ว คอยเอาบอบไปใส่
๒๓๗. นงนาฏนุชชัศคราชเคล้า เทวี
 ควรจำเวญใจคิ แ่กวาง
 กรูณาหม่นครี บ่าวไพร่ มวลเฮย
 คนเล่ลืออู้วาง แม่เจ้าใจคิ

๒๓๘. ผูกหมอนศรีหญิงชายหนุ่มหน้า
จับหัวแผน
เขาจิกสีกเส้นคันขารมณรศฟ้า
กินนา
๒๓๙. มีใจรักอวบอ้อม
รักหมูหาสาทาสี
เสมอเหมือนกึ่งมัทรี
รักหมูฝูง เมียน้อย
ปราณี
หมูช้อย
เมียพระเวส วันนั้น
เฝ้าผู้สมมนา
๒๔๐. คึกเยื้องไคก็สม
บัวราณือยาหือฉิกแผกวาง
และยอมโนรมณใจกว้าง
เทอเจ้าพวงคำค่าง
๒๔๑. ปฏิบัติอุบิฐากเจ้า
เป็นปิ่นเฉลิมมงคล
ยามไปอยู่ไพรสณฑ์
หาชวากมันตางเข้าเลี้ยง
ฉ้วน
อยู่เกล้า
กลางป่า วันนั้น
เจื่องเจ้าสามองค์
๒๔๒. ปางเมื่อแม่ไปหลง
เล่นชะเลหาทางเหี่ยวชุกพายชูลำ
อยู่ในกลางคองไพรเถื่อนถ้ำ
ก็รับรู้จักทิสะว่าวนคำ
๒๔๓. ชุกชุกชุกชุกชุก
ทวยไคชอนงราม
พระเมืองมมีความ
เอาหนอนงสองเจ้า
ชินพรทมน
ลูกเต้า
ถนี ไคเฮย
ยื่นหือเป็นทาน
๒๔๔. จับเมื่อทุกซ์เมื่อณาน
ลูกสองคนมีบไว้
หาไทยทานบไค้า
ก็สละจ่าย ทานนา
๒๔๕. มัทรีมารอดแล้ว
สองเจื่องจอมบุศคา
พระเมืองโคคชุนา
คำว่าไรพณ้อง
ถนมหา
พิน้อง
ใส่โทษ นางนัน
เคียกกล้าหารุณ

๒๔๖. นางก็ยกมือหมุนมือทูลใส่เกล้า จาสดบตสาบานเพียงเท่า
ข้าไปเซาะหางองค์สองเจ้า ตามช่องที่ไปเก่า
๒๔๗. นางแสงหกแผ่นดินาย เซาะหา
สองหนอเมืองบุตศา บ่ได้
พลิกคืบสู่ศาลา สยบมิ่ง มรณเฮย
พระเวสจอมเหง้าไท หลอนน้ำเหงั้นหคคืบ
๒๔๘. ครั้นว่าหันน้องทอดคนตาย พระองค์นายก็ให้สะอื่น
แล่นไปคุ้มเอานางคราพลิกพื้น ก็จึงสบายคืบ
๒๔๙. บพิตรพระเจ้า ราม
บอกเล่าไขกริยา ชูชัน
มัทรีก็อนุโมทนา บุตรราช ทานเฮย
ทุกชฎกถึงถ้ำนั้น บ่เคียดกล้าท้าว
๒๕๐. ตามว่าพระองค์ขุนอินทาบพญ์ นางมัทรีก็มีคำเคียดพญ์
คอยจาสดลคโทษควรพญ์
๒๕๑. ควรคืบเอาเยื้องนี้ สอนใจ
จักรุงเรื่องศรีโส ผ่องแผ้ว
วันมะสองไปไกล เมืองอวค ยอเฮย
จาแทกเทียมเหมือนแก้ว ช่อขั้มณิโช
๒๕๒. บ่ไชว่าคนโยโส และมณิโชผ่านหล้า
นางมัทรีคำแผ่นฟ้า หากเยยะเป็นแว่น แยกนา
- * ๒๕๓. วิหฺรเหง้าเท่าโลกนี้ ลือฉะหยา
แปลงไปไว้สอนประชา ชูชู
คอยเล็งเลียบแถมฉะหยา ชูช่วย ไปเพอญ
แปลงกายยกลอนหอรู แก่ผู้ตามธรรม

๒๕๔. หากควรที่จื้อก็จำ
เอาไปส่อกเนื้อไว้
ว่าเรียนไปหื้อได้
ก็เที่ยงทีใหญ่.
- ✱ ๒๕๕. สัพพะสอนไซข้างเสี้ยง
ถวายแก่องค์สมเด็จ
สมาธิ
เฝ้าผู้
วิชาสลาตเสลีย
วิคาวอง ครานี
อาราธน์เรื่องฤทธิรู้
ส่งถ้อยศรีสนิทาน
๒๕๖. บทบาทไซ
อุตสาทะทำเพียรไปอย่าคร้าน
แลบของใบบัจจัน
หื้อหมั่นเลียบเล็งอ่าน
๒๕๗. หนังสือพระยาราชกาวิเฝ้าผู้
ทอมคอคามเทียมแซง
หลักแหลง
ยาเคล้า
บาทใดหากหักแพง
บ่เลี่ยน ลิตนัน
เชิญเจื่องจอมผู้เฝ้า
เคียนแก้วเหลาทวย
๒๕๘. เพียงทั้งไม้เนื้อก่นอม
แปลงทวยลายยาเคล้า
หอมสายลมชวษ
คามบักกะทิน เก้า

ภาคผนวก ข.

วรรณกรรมลานนาไทย เรื่อง พระลอสอนโลก

ทักขอนฟ้าราตรี แพบวารินามกาหลง ชกั้ทะรงกำไศก สุกวิโยศหาวรรดา
แลประธาราษฎร จิงเอ๋ยโอกาสคำสอน หวยนิกรนายไพร่ ขนหน้าไหว้กับกิน ลอราชนินทร์เสด็จสู่
แทนผากู่น้ำกาหลง ...

๑. องค์ลอรอดุภษไต้	จักลง
สู่แทมผิงกาหลง	กำหนา
จิงเอ๋ยโอวาทผจง	สอนสั่ง
คุเอยแทนตัวข้า	เมื่อได้ไกลดู
๒. พัง เทอะผุ่นนักปราชญ์เจ้า	จอมผะหย่า
ตังสะหรีกัลยา	นาฏน้อง
จักไชยบัวรามจา—	วิตเป็นตะหล่า
ยามลอราชเ็นร้อง	สั่งไว้ฟังฟัง
๓. ลอราชลือโลกท้าว	จอมผะหย่า
สั่งสอนในโลกา	โลกนี้
ไผไค่แถมปัญญา	เฟิงเลียบ คุแหล่
เป็นคังไม้ไค้ซี	สองไว้เทียมใจ
๔. เป็นคนแก่นยากแท้	สวัสดี
บ่องรักษานิทรีย	ยากไซ้
เหมือนคังจามรี	รักษาง มั่นเหย
จักกล่าวกิจจะไว้	โลกนี้ควร เทียม

๕. คนเฮาหมากเข้าเกิด กลางหนาม
ใหญ่เท่าโคปักษาม แสบเนื้อ
วันดียอมขับตาม ปองโท วันเหี้ย
คอยปองเพียงหื้อพัน โทษนั้น เป็นภัย
๖. รู้อันไคยารับรอง โสมสสม
เยียวว่ามคักคาม ผัวหน้า
รู้ไคคอยโลมถาม ถองถี้ คุรา
อวยารับรองเอ็น คอบคานเสียงไป
๗. รู้คำไคยาริกรทกรัว โกรธา
ควรรคอยคักไผมา ถี้ถวน
บ่มีคังวาวา เขวว่า นั้นเหี้ย
ควรรำเปิงหื้อแจ้ง คอบคานเสียงไป
๘. คำร้ายควรคอบควย คางาม
อวยารับเร็วขันตาม คากหยอ
ใจหนักก่อนควรถาม ถวนถี้ คุหล่า
อวยาวาคำแรงเอ็น คอบถ้อยเสียงไป
๙. คำเคียบทอนแพ คำปอง
ถี้บล่ำเปิงถอง ถี้ถวน
คนหนักเหมือนเอื้อนฮอง คึงถี้ถิม
แน่ว่ามีแจ้งแท้ บ่แพคลอง เมือง
๑๐. ไผไคหากลวงถ้อย วาวา
ถี้บอจคีนคามา ง่ายได้
เพคเพียงคังนาวา คิตหาก อยู่แล
บ่อวจกคีนไกล ผั่งควยแรงพาย

๑๑. คำฟุ้งออกปากแล้วเข้า
 คั่นตักเรือทานดู
 หมูเขาเท่าคอนดู
 กองเท่าหวังจักได้

แสนหู
 ถ่อซ้ำ
 ยามโทษ มีเหย
 ยี่เขี้ยวโหนว

๑๒. ฝูงชายเหียวทองผ่าย
 เยียะไรกระทำการ
 ออกเผือกเที่ยงกินหวาน
 หื้อออกไว้เพอะเจ้า

ส่งสาร
 ออย่าคร้าน
 วันหนึ่ง มีเหย
 โลกนี้หวานลุน

๑๓. เป็นขุนอย่าเคียดหื้อ
 จุงไคมีคำออก
 ควรวางแก้คำสค
 เอาเพกทั้งน้ำกว้าง

ปรากฏ
 คอยเยอน
 หายโทษ ทีเหย
 หยั่งพมฤาถึง

๑๔. เป็นขุนอย่าลั่นเหล่น
 จักเสียผามีค้าย่า
 คำรักเกิดเป็นคำ
 เสียผามีค้ำท้าว

ลวนกรรม มากเนอ
 ชาติเชื้อ
 ชังเคียด มีเหย
 ทานเรื่องนินทา

๑๕. เป็นขุนควรแต่งตั้ง
 แหม่นว่าเป็นพันปี
 วาจาแต่หัวที่
 ก็เยียะเอาหื้อหมั้น

สัจมี
 ออย่าม้าง
 มีเยื่อง ไคณา
 คอเท่าชีวัง .

๑๖. เป็นขุนหื้อสุภาพด้วย
 ไผมีโทษควรกระทำ
 หากเป็นบวรกรรม
 และบควรค้ำท้าว

คลองกรรม
 หื้อแจ้ง
 คลองโลก มีเหย
 โทษร้ายตามคลอง

๑๗. เป็นขุนหีบประกอบคั้ว
 เอาสุคติมา
 เว้นเหียอศิกา
 เขาจักลือสัทาน
 บัญญา
 แดงตั้ง
 หังสี่ ควรเหีย
 ว่าเจ้าขุนธรรม
๑๘. เป็นขุนอย่าโลกคั้ว
 หันลูกเมียท่านเบิงตา
 ยุงโพนานา
 เขาเลาโลอัฐ
 คัณหา นักเนอ
 ไคไค
 คกแดง เอาเหีย
 หลีกเว่นแสนวา
๑๙. เป็นคนอย่าอวคั้ว
 บว่าเรียนสังหลาย
 ท่านขับเขินแคนอาย
 ท่านเอากันชัหน้า
 เจริงชาย มากเนอ
 อวคั้ว
 คำลาย มีเหีย
 ยี่เขียวหนีไป
๒๐. เป็นขุนอย่าอวคั้ว
 รมเคิกเคิกคัมา
 กลัวตายมรณะ
 ใจขาดตายสะบัน
 อาษา มากเนอ
 แลนล
 ล่าบาก นักแล
 สันเสียงหังยีน
๒๑. เป็นคนอย่าลั่นเหล่น
 หันท่านเงินค่านัก
 หลอนท่านหันพันพัก
 คันท่านจับไคแล้ว
 เลิมรัก
 ไครไค
 มรณาค ไปเหีย
 ถูกตองเคิงวาย
๒๒. เป็นคนอย่าลัับเลี้ยว
 ซื่อถูกไคชายแพง
 ภายดูนจักกินแทง
 แดลมมีนอกเนอ
 คาแยง เชนเนอ
 เมื่อนา
 วิวาท มีเหีย
 แดป้าใจยัง

๒๓. เป็นคนอย่าเชื่อแต่
บางห้องมีหัวใจมัก
ไฉนล่าวคำแข่งนัก
เฮาอย่าจู้จักได้
ผู้รัก
ใครเอื้อม
อย่าเชื่อ ใจเนอ
ที่รักชังกัน
๒๔. น้ำลึกลงลุ่มใต้
มีแร่หินภูเขา
ใจคนลึกลงยาก
ไฉนยังใจกันได้
แสนวา
ผ่านไต่
เป็นหมอก
.....
๒๕. เป็นขุนอย่าเสพค่าย
หลอนหมู่ชาวประชา
ปะไต้เทียบรายจำ
เขาจะเหลือค้อนได้
สุรา มากเนอ
ที่ไหว
วิตเก่า มีเหย
ว่าเจ้าขุนเมอ
๒๖. เป็นขุนรู้วิธท้าว
มีความหลีกเหลือตรา
เอาเมียเป็นเสนา
เต็มว่าหลีกร้อยชั้น
คลองพระยา
อาจอ้าง
ตกแต่ง มีเหย
ท้านค่านินทา
๒๗. เป็นคนอย่าอวดอ้าง
โทษร้ายจักราวี
ล้มปศุสัตว์คามมี
โจรผู้ร้ายใจกล้า
เป็นดี มากเนอ
ชุมช้า
บุคชาด หัวแล
จักได้ผกพิง
๒๘. สระศรีบังเกิดค่าย
ยาวโยชน์เหนือหนี
สุริยะเบ่งรายศรี
บั้งหุบตั้มเหี่ยวแห้ง
บัวมี
แม่น้ำ
เพียงพุง มาเหย
ยอมย้าวบัวโรย

๒๙. น้ำลึกถมถูกถว้ม บัวจม
 บัวยอมตายกลางตม มิ่งม้วย
 ปานกลางพุ่มเพียงลม เสมอมาก ควรเห่
 เอาเพศทั้งน้ำกว้าง อยู่เลี้ยงบัวบาน
๓๐. เป็นคนห่อแนบเนื้อ เจียมตน
 ปองไคร่หลีกเหลื่อคน ทานชา
 มัจฉามาปานกลางคน เสมอทาน ควรเห่
 คั่นไม้ไคร่หลีกช้า ทานเล่าโลมกิน
๓๑. จักไซ่สาสน์บทบาทเบื่อง เป็นตรา
 จักแซกเรื่องธรรมดา วาดไว้
 เป็นเรื่องโบราณเจ้า เที่ยมเปรียบ
 จักแซกเทียบเจียไว้ โลกนี้ควรคำนึง
๓๒. ปลากั้งเกิดแต่ห้วย หินผา
 เอาเพศเป็นนาคา ใหญ่แท้
 ตัวโตเสมอภูเขา ยากนัก มีเห่
 เล่นไล่กินกุ้ง เหนียว คบเคี้ยวสิ้นชีวิต
๓๓. ปลากั้งเหินย่านกว้าง เลยหิน
 ปลาค้าวเลยไล่กิน แล่นดี
 ปลากั้งถูกราวิน กี่วัน หนีเห่
 แล่นเข้าสู่ห้วยหน้อย อยู่เงื้อมหินผา
๓๔. ปลาค้าวว่าเข้าใหญ่แท้ เหลือคณา
 เลยไล่กินหมู่ปลา หุกค้าว
 ปลาเลิมย่องถัดมา ปะไล
 เลยไล่กินปลาก้าว แล่นดีปลาเลิม

๓๕. เป็นคนยังหนุ่มน้อย จาจิ
 อย่าฟังว่าบุญามี ไผ่สุ
 หลอนปะไส่คนคิ ณะหยาละสิ
 เบิกเสื่อฮันหลังฮู้ ฮอกแล้วอายตัว
๓๖. เป็นคนอย่าประมาณเก่า แก่ชรา
 ว่าเป็นมีณะหยา หยั่งได้
 บักถักไผ่มา ประมาท
 บั้วรอนทานว่าไว ว่าญูตาฟาง
๓๗. หนามหนุมยาวขวางช่วย ปลายแขว
 บักที่ไคหนามแขว อ่อนเนื้อ
 หนามแก่หลอนบ่แขว ปลายมุ่ม กิ๊
 บักที่ไคไคเข้า บาคกว้างนานหาย
๓๘. ข้างน้อยอย่าอวดอ้าง งาคิ
 เต็มวางายาวรี อ่อนอวน
 บั้วเชิงทมมี เวียนช้าง
 ทมคชสารคังงาสัน หอนสูคชสาร
๓๙. บางตัวนับแก่เก่า งากุ
 ทมที่ไคก็หลุ หนัน
 บางตัวยาวอายุ ทมช้าง นักเหย
 ตัวน้อยงายาวขวาง บ่แพ่งากุ
๔๐. บางตัวพองนับเก่า หลายปี
 กิ๊มึงวารี เล้านัน
 สงครามหลอนเก็คมี ยินยาก นักแล
 บ่อาจจักคังมัน รัตนังวารี

๔๑. ช้างน้อยบังเกิดควย
ใหญ่เท่าไกรงาม
อายุมากหลายปี
งายาวรี เหลี่ยมขว้าง
งาคี
เท่านั้น
ชนช้าง นักเหย
ปราบแพ่งคราม
หลายปี
แนบเนื้อ
หนสั้น นักเหย
ไค่ค่านสงคราม
๔๒. ลางตัวนับว่าเถา
ก็มีงาร
สงครามที่โคมิ
บ่อาจจักจ้งได้
เมินมา
ถึถวน
โขงเขต เมืองใหญ่
บ่แพ้เค็กคราม
๔๓. บางคนนับว่าเถา
บ่ว่าเรียนแถมบุญญา
บ่เกิดในประชา
เถากังลางยอกควน
จำจี่
แค่น้อย
ผะย่าว่อง ไวเหย
เหตุรู้ความเมือง
๔๔. บางคนยังหนุ่มน้อย
ไค่เสพกับบั้งพิดคิ
สมภารเร่งเร็วมี
คำหนุ่มจาแพเถา
ฉิวเซียว
ผ่อยซ้อ
พวนลาค มัดเหย
ไม้เถาชายกิน
๔๕. ไม้แก่ก็แก่แท้
จักตอกตอกบ่เหนียว
ไม้หนุ่มไช้บิตเกลียว
เอาไม้หนุ่มมัดร้าว
หินผา
แค่น้อย
สูงโยช - นะเหย
โลกนี้พึงพึง
๔๖. ไม้แก่เกิดที่ห้วย
กลางคุ่มเคลือหนามหนา
ไม้หนุ่มเกิดจอมผา
เฉียบข้างข้างแกก

๔๗. ไผ่โคจักไค่เต้า ทางไกล
 อย่าพาเมียท่านไป แอ้วฉ่าย
 กิจจะโทสวินัย บ่ชอบ ทางเห่
 คือตั้งยาพิษจวน แอ้วฉ่ายเกินเมือง
๔๘. เป็นคนอย่ามั่งไถ่ เมียไผ่ มากเนอ
 เยี่ยวท่านจักสงสัย ว่าสู้
 หัวใจเกิดเป็นไฟ มัวมีค มีคเห่
 เพ็นจักว่าเป็นชู เล้าท่านฉีกคลอง
๔๙. ข้าไขขู้อยร้าย พาลา
 อย่าไค่เล้าโลมมา กล่าวด้อย
 หนีหายโทษติศตรา ลำบาก
 หลอนหากเสียไค่ไซ้ ค้ำหน้อยเป็นแพง
๕๐. คนคร้านโลกกินด้วย อาหาร
 ยามท่านเรียกทำการ บ่สู้
 ยามกินเท่าหุยมยวน หยุบใส่
 รักกินถ้ำคร้าน เทียงไค่พาวาย
๕๑. เป็นคนอย่าส่อถ้อย เนื่องน้น
 จูท่านกวนฉีกกัน หัวค้ำว
 คั้นฉีกท่านปองฉั้น เอาโทษ มีเห่
 ท่านต้องตึกแจ้งแล้ว โทษนั้นถึงค้ำว
๕๒. จักเฉลยบทหาถ้อย ถวายสาร
 สอนหมู่หญิงนคราญ สองแจ้ง
 ไผ่โคจักทั้งการ เพ็งเลียบ กูเห่
 ลักษณะถูกฉวน เลิศล้ำใจฉิ่ง

๕๓. จักหาเมียห้อยเล้งถูถ้วน ฦิงรัก
 บางฦิงมีหัวใจมัก โลกฐ
 มีผิวว่าฮักฮัก คำปาก ทายแหล่
 ใจหาถลักเห็นได้ บั้นพันปฐวี
๕๔. ใจฦิงกังนวกเผ็ง สีสาย
 ไฟเรี่ยวรณหลอนหลาย วู้ไหม้
 จิตใจเจตน์จงชាយ เมียงม่าย มักเห่
 เพียงกังไฟไหม้เผ็ง กูลุกลามเคียว
๕๕. ใจฦิงกังครั้งไกล เตาไฟ
 ยามโคผัวหนีไกล จากข้าง
 ชายหนุ่มยอมปราศรัย สนุกสนมเห่
 ใจหวั่นไหวควยชู ครั้งไค้ตกไฟ
๕๖. ฦิงร้ายคือพาทย์แก้ว เภา
 ไผโคประสงค์คี ก็ไค้
 เสี่ยงกังทั่วธรณี ยินม่วน นักเห่
 จักแซมเทียมฦิงไว้ โลกนี้เบิงพัง
๕๗. กองไฟอันใหญ่ไค้ แสนเตา
 ก็บ้อมหลัวเผา ลานค้อ
 เฦียบกังคันทาฦิงเลา บ้อม ชายแล
 ไผบ่อาจหักห้ามไค้ โลกนี้เหลือฦิง
๕๘. ฦิงใจใจอ่อนน้อม จาหวาน
 บ่เคียดบ่องสาคราญ ชื่นซอน
 นอนคั่นคึกเถิงการ กองรุ่ง มีเห่
 รักผัวพันซื่อซื่อ เยื้องน้นควรเอา

๕๙. ฦๅใจข้างเก็บเข้า
ใจอ่อนหวานรืบอง
เชิงชายบ่แนมพอง
เป็นแม่เรือนคั่งมัน

รอมของ
หูกฝ้าย
ลักเยื้อง ไยเหย
สิ่งนั้นควรเอา

๖๐. เมียโคใจเพิกเพียง
ไปเกินไกลนามา
คิดถึงแต่สินหา
เสมอคั่งนกละลูกไว้

มาตา
ลูกให้
ตัวมึง รักเหย
แอบข้างตัวคน

๖๑. บางฦๅใจคู่แก้วเกิด
บ่ซัดขึ้นตัวคน
ปรนนิบัติครองบุญ
การเยื้องใจได้พร้อม

กับบุญ
คำหยอ
ตัวมึง รักเหย
อ่อนน้อมเชื่องคาร

๖๒. เอาเมียใจเพิกคั่ง
ปรนนิบัติแต่คลองดี
อุปมาทั้งมัทรี
คือเอาตัวเป็นเจ้า

ทาสี
น้อมไหว
ยาพระเวส สันดรแหล
ถูกถ่วงศศิธรรม

๖๓. บางฦๅใจลัับเลี้ยว
ลักโลกเอาสมบัติ
วันคืนเท่ากองฟัด
ทั้งครอบครัวเสียผ้า

วังกัญ
ฝากชู
ตัวคำ ง่าอยู่
เหมียคไว้ว่าเอา

๖๔. เอาเมียทำเพกนี้
พองใครฆ่าตัวคน
ไปแหว่แสงมนต์
คือตั้งงูพิษร้าย

เป็นโจร
ซากขว้า
ไล่ตัว หื้อซาก
นานข้างนอนควาย

๖๕. เมียร่ายคือคามกล้า
 หันบ่^๑แห่งคบบาง
 ไผ่หันยอม^๑หยุบวาง
 หัน^๑ร่ายคือหันเจ้า
 เหล็กอาจ
 บาก^๑เข้า
 ถอนถอก^๑ กูเหี้ย
 ผู้^๑ซาง เคียงนอน
๖๖. มีเมียร่ายคือพวกเลี้ยง
 ออกแตกตายกลางหา
 จัก^๑เคินไล่สะสาว
 ออกแตกตาย^๑ซอ^๑น^๑ซัน
 จัวชาว
 แล่น^๑ตอน
 ยินแตก^๑ พ่ายแล
 พวกเลี้ยง^๑จัวชาว
๖๗. เมียก็คือคู^๑แก้ว^๑เกิด
 ควร^๑ชอก^๑เป็น^๑แหวน^๑มง^๑คด
 ของ^๑ก็^๑เกิด^๑กับ^๑คน
 ยัง^๑ช่วย^๑ปอง^๑หื้อ^๑หัน
 กับ^๑คน
 ชอก^๑ไว้
 แสน^๑เยื่อง^๑ ก็^๑เหี้ย
 โทษ^๑อัน^๑เป็น^๑ภัย
๖๘. นกน้อย^๑เข้า^๑ไซ^๑ไว้
 สม^๑สู่^๑ลูก^๑มัน^๑ยัง
 ปล^๑า^๑ซิว^๑ไป^๑วัง
 มัน^๑ยอม^๑อยู่^๑กับ^๑กั้ง^๑เหนียว
 ใน^๑วัง
 หนูน้อย^๑
 ซอย^๑ทราว^๑ สัก^๑เทื่อ
 ราก^๑ไคร้^๑เพื่อย^๑เซิม
๖๙. เยียะไค^๑อย่า^๑เหี้ย^๑บ^๑กล้า
 กระ^๑ท่า^๑ไค^๑อย่า^๑แรม
 เยียว^๑มี^๑หมู^๑มาร^๑แถม
 ปาง^๑เป่า^๑ปอน^๑ละ^๑ไว้
 สอง^๑แถม
 เรื่อ^๑ไว้
 คุยก^๑าก^๑ นั้^๑ก^๑เหี้ย
 ซว^๑ค^๑แล้ว^๑ร^๑วม^๑แรม
๗๐. เป็น^๑คน^๑ไผ^๑อาจ^๑เว้น
 เป็น^๑คน^๑ยอม^๑มี^๑คัณ^๑หา
 แม้น^๑หน่อ^๑พระ^๑โพ^๑ธา
 ตาย^๑เพราะ^๑มี^๑น^๑ราน^๑อง
 ราค^๑า^๑ ยาก^๑แล
 จุ^๑ญ
 ปาง^๑ก่อน^๑ก็^๑ดี
 ตาย^๑แล้ว^๑กั^๑ง^๑ชา

๗๑. ทั้งมีฤาเฌยบได้

 เปรียบคำเมาคนเมา

 ฝูงอื่นเพิ่นยามเมา

 ตุนมีเมาได้

คนเรา

 กว่าร่อย

 พลันสร้าง

 หอนพันคำเมา เพื่อนา

ภาคผนวก ก.

อภิธานศัพท์ในวรรณกรรม

ก

กิริยา	=	เพี้ยนมาจาก กิริยา	กิมไก่อ	=	ใกล้ชิด คีสนิท
กล่อมกลิ้ง	=	พั่วพัน	เก๋กุ่ม	=	เก๋เก๋
กลา	=	หักเหียมกัน ภาษาลานนา	แกล	=	แก
		ออกเสียงว่า "กะหลา"	แกวน	=	กล้า
กว้าน	=	ศาล ที่ค้ำสินค้า ศาลา	โกชาณ	=	โกธรา + ลน หมายถึง
		โรงเรือน		=	โกธราวกับไฟลน
กอง	=	คอย คิดถึง ใฝ่หา			
กองรุ่ง	=	รอกอยอยากให้สว่างเร็ว ๆ			
ก้าน	=	แพ	ขง	=	ขอบเขต
การขุน	=	งานราชการ	ขวง	=	ลาน บริเวณ
กำโศก	=	ความโศก	ขวาย	=	สาย
กำหน้า	=	ปากหน้า คำว่า "กำ"	ข้อ	=	คาไม้ ปล้อง
		แปลว่า ข้าง ฝ่าย ฟาก	ชั้นซ้อน	=	เพราะ ค้วยเหตุ
กั้น	=	ศัพท์ในการเล่นไพ่กล้ำ	ข้าม	=	อยู่ยงคงกระพัน
		หมายถึง ไพ่ตัวที่ไม่มีใครกินมันได้	ชุนา	=	กรุณา
		และมันก็กินตัวอื่นไม่ได้ด้วย	เขาสีเนโร	=	เขาพระสุเมรุ
กินแขนง	=	หวนเสียดายในสิ่งที่ล่วงมาแล้วว่า	เจียง	=	แข่ง
		ไม่ควรทำเช่นนั้น เช่น	แจ	=	ข้อปลาชนิดหนึ่ง
		"กินแขนงได้ไป" หมายถึง	โจ	=	กอสวะ พุ่มไม้
		เสียดายที่ได้ไป ไม่ควรไปเลย	โจข้าง	=	เปิดโล่ง

ค

คค [ั] คง	=	คค [ั] โคง	คำ	=	ทอง ถ้อยคำ
ค [ั] ณ	=	ค [ั] ณ โคน	คำเคียด	=	ความโกรธ
ควาค [ั] คว่า	=	ไขว่คว่า	ค่าง่า	=	รังแก ข่มเหง ล้างผลาญ
คว [ั]	=	คลี่ คลี่คลาย เปลี่ยนไป	คำจ่ม	=	คำร่ำพัน คำบน
คลอง	=	ทาง ครรลอง	คำจ่มส้าม	=	คำบนพิมพ์
คลองบัวราบ [ั] ตร	=	ปฏิบัติตามแบบอย่างโบราณ	คำจาขวัญ	=	คำนินทา
คลอง [ั] เมือง	=	แบบแผน กฎเกณฑ์ ขนบธรรมเนียมของบ้านเมือง	คำขาว, คำขาว [ั] ห้า	=	ทองคำหนัก ๒๕ เป็นทองที่มีราคาแพง
คอง	=	คอยหา คิดถึง ใฝ่หา	คำบาท [ั] เปื่อง	=	ความแตก
ค [ั] อย [ั] เยื่อน	=	มักใช้คู่กับคำว่า "คอยอด" หมายถึง ใฝ่มีความอดกลั้น ปกติคำว่า "เยื่อน" แปลว่า เยื่อนเยื่อ พุค	คำปาก	=	คำพูด วาจา
ค [ั] อย [ั] สู่ [ั] เมือง [ั] แดง	=	ค [ั] อยพิจารณาความกฎหมาย บ้านเมือง	คำ [ั] พู	=	คำพูด "พู" แปลว่าพูด
ค [ั] อย [ั] ค [ั] อย	=	ห่วงใย ใฝ่ใจอยู่เสมอ	คำ [ั] เม็ง	=	ความเมือง การเมือง
ค [ั] ะ [ั] นิง	=	ค [ั] ะ [ั] นิง	คำ [ั] ลาย	=	คำเท็จ "ล้าย" แปลว่า ปกติ เท็จ
ค [ั] ะ [ั] นุน	=	นุน	คำ [ั] หลวก	=	ความฉลาด
ค [ั] ะ [ั] แนม [ั] ว่า	=	ขอเพียงว่า	คำ [ั] หลอ [ั] แหล	=	คำพูดเหลวไหลและ เหลวไหล ไม่นั่นอน
ค [ั] ัก [ั] ไว้	=	กักไว้ เก็บไว้	คำ [ั] หลา [ั] หลง	=	ความหลง
ค [ั] ัก [ั] ค [ั] ัง	=	อึดแน่น อึดอึด ค้างอยู่	คำ [ั] แสน [ั] ตัว [ั] คือ	=	ทองคำหนักแสนคือ (คือ - สิบโกฏิ)
ค [ั] ัก [ั] ใจ	=	อึดอึดใจ คับใจ		=	เป็นคำเปรียบเทียบเชิง ยกย่องว่ามีค่ามาก
ค [ั] ัน	=	ครัน ครัน	คำ [ั] อด	=	ความอดทน
ค [ั] ้าน	=	แพ	คิง	=	ตัว ร่างกาย สรรพนา บุรุษที่ ๒

คึน	=	รัก	เง้มหินชา	=	เง้อมหิน "หินชา"
คิก	=	คิด			คือหินชนิดหนึ่งใช้ห้ำ ทุตัว
คิกถึ	=	คิดให้ถึถวน			เวลาอาบน้ำได้
คุม	=	พุ่ม "คุมไม้" หมายถึงพุ่มไม้			
คูถาน	=	ทุกสิ่ง คูถอยคูความ คูคติ	จ		
กูถั้น	=	คูออก คูเคียงกาย	จوابจว่า	=	จับ
คูวัน	=	ทุกวัน	จอง	=	จุง เกี้ยว ยุท หยุก
เคียนแก้ว	=	ตกแต่ง ชักเกลว	จอนจ้าน	=	เป็นวิเศษณ์วลี ขยายคำว่า
แควน	=	คอยยังชั่ว			หวาน หมายถึง หวานสนิท
ไค	=	ใคร่ ออยาก	จอบ	=	ล่อ
ไครชั่ว	=	ไครชั่ว ออยากชั่ว	จั้ง	=	หลัก กำหนด ยั้ง
ไครไค	=	ออยากไค	จา, จ่า	=	พูด กล่าว เจาจา
	=		จ้าน	=	(กูจอนจ้าน)
ง			จามวน	=	พูดจากลับกลอก "ผวน"
จ้วนसार	=	ยาพิษ "จ้วน" หมายถึง			แปลว่า ปรวนแปร
		สิ่งที่เป็นก้อน	จาวจี, จาวจี	=	รุ่น หนุ่มสาว
จว้าย	=	หันกลับ	จาว่า	=	สมมุติว่า
จัว	=	วั	จาหน้า	=	พูดมาก
จัวชาว	=	วั ๒๐ ตัว	จิกจอง	=	ยกออกมา
จากุ	=	งาสันและไม้แหลม	จิกจอม	=	ผู้เป็นใหญ่
จาวัว	=	งาสันและไม้แหลม มีลักษณะ	จั้ง	=	จึง
		คล้ายกับดอกบัวตูม	จิม	=	ก๊วย
จาวี	=	งายาว "วี" ใช้ในภาษา	จ้อจ่า	=	จคจ่า
		ถิ่นอีสาน แปลว่า ยาว	จุ	=	หลอก ปด โทก
เง้ม	=	เง้อม เงื่อนงำ	จจอบ	=	หลอกกล่อ

จุง	=	จง	ชูบอง	=	ทุกแห่ง
เจ้ามา	=	ผู้เป็นใหญ่	ชูผู้	=	ทุกคน
เจีย	=	นิทาน นิยาย	ชูพายชูล่า	=	ทุกทิศทาง
เจียร	=	จาก	ชูคน	=	คู่ครองคนแรก
เจียรจา	=	เจรจา	เชิง	=	กลวิธี อูบาย
เจื่องเจ้า	=	เชื้อเจ้า	เขียงคราน, เขียงคราญ		
แจง	=	มุม		=	อรอย อ่อนหวาน นลาค
					งกงาม ส่อง
	ช		เขี้ยวซึ้ง	=	เขี้ยวชาญ
ชวย	=	โชย	ไซ	=	คู่แล
ชวากมัน	=	ห้วงมันชนิกหนึ่ง			
ชอม	=	ควย ตาม		ช	
ชะเว	=	เกลดล่า	ชวาง	=	วาง
ชา	=	หนอ ภาษาลานนาออกเสียงว่า "จา"	ชว่างซ้าย, ชว่างซ้าย	=	เป็นวิเศษณ์วิเศษยายคำว่า
					ยาว หมายถึง ยาวโง่ง
ชาง	=	ใช้ตามหลังคำกริยา			ออกไป
		มีความหมายว่าทำสิ่งนั้นเป็น	ชอนค้าย	=	สอค้าย
		เช่น พ้อนชาง แปลว่า ว่าเป็น	ชอมไซ	=	พิจารณา
ชาก	=	ชาติ	ชาน	=	เหาะ
ซ้าย	=	อย่างนี้	ชาม	=	ทราบ
ชีวัง	=	ชีวัน	ชาว	=	ยี่สิบ
ชม	=	หมู่ พวก	ชุย	=	ผลักส่ง ซ้ำเติม
ชู	=	ทุก	ชุยชุย	=	ยั่วยุ ซ้ำเติม
ชูกล้า	=	ทุกแห่ง	ชะะหา	=	เสาะหา
ชูชน	=	ทุกอย่าง	แซง	=	แบบ คัวอย่าง

แซว	=	เรียวแหลม	ตะหล่ำ	=	ช่าง ผู้ชำนาญในการฝีมือ
แซวขำ	=	แหลมเปียบ		=	หรือศิลปะ แผลงมาจาก
				=	สละ ในที่มีความหมายว่า
				=	ครู หรือแบบฉบับ
ฉิ่ง	=	หึ่ง	คาง	=	แทน คาง
			คางเข้า	=	คางขาว แทนขาว
			ค้ำ	=	หักทวน
คัก	=	นึ่ง เจียน	คามว่า	=	หากว่า แน่นว่า ผิดว่า
คักคำเค็ง	=	เครื่องคักสัตว์ชนิดหนึ่ง	คาแยง	=	ดูด้วยความตั้งใจ
คา	=	เตรียม จวน	ค่านอง	=	ห่านอง
คาพัง	=	เตรียมพัง	ค้ำเนียม	=	ขรรมนเนียม
ควาย	=	เกือบตาย	คว่ำคุ่ม	=	ประคัมประคอง "คว่ำ"
กาย	=	เปล่า ๆ อย่างเดียว		=	แปลว่า ทิว "คุ่ม"
คำหย่อ	=	คำประชดประชัน กระทบกระเทียบ		=	แปลว่า ยก ประคอง
กิลลี	=	คิแท้	คิ (คี่)	=	ไฟกล่าฝ่ายไท ซึ่งมีอำนาจ
กู่ตาง	=	ไค้ที สะกวก (กู่บูตาง)		=	ที่ ๒ รองจากแทน
เก็ก	=	คิก	ค้อ	=	สิบโกฏิ ร้อยล้าน
ไค้กำ, ไค้คัม	=	ไค้เค้าเงื่อน ไค้ที	เค็ก	=	กค
ไค้สัน	=	ไค้เค้าเงื่อน ไค้ที	เค้มว่า	=	แม่ว่า
			เค็ง, เค็ง	=	ถึง
			เค็งเคื่อม	=	เพิ่มเค็ม
ตง	=	ตง ไม่เครื่องเรือนที่วางทับ	เคื่อม	=	เค็ม ต่อ
		บนรถสำหรับรองพื้นหรือฟาก			
ตริง	=	แผลงมาจาก ตริ คำริ		=	ถ
ตอเท้า	=	ตราบเท้า	ถอง	=	ครอง

ถ่องเถียว	=	ยาวเรียว	เที่ยง	=	มันคง ตรง
ถอมถ้ำ	=	ตอบ	เทียม	=	เคลือบ ประดับ ตกแต่ง
ถ่า	=	ถึง		=	เปรียบเทียบ
ถูกตา	=	ถูกช่องทาง	เทียบ	=	ยอม
ถูกถ่าน	=	เข้าลักษณะ ถึงที่	เทียบ	=	เชียว หมายถึง
ถึง	=	ถึง		=	พระเจ้าแผ่นดิน
ถึงครวัส	=	รู้จริง รู้อย่างถ่องแท้	เที่ยว	=	เกิน
เถ่า	=	เฒ่า	แทกเทียม	=	เปรียบเทียบ
		ท	แทน	=	ไฟดับแรกของไฟกล้าฝ่ายไท
ทรา	=	คำสร้อย		=	เป็นใหญ่กว่าฝ่ายไททั้งหมด
ทวนเทียว	=	ทองเทียว		=	มีคำอยู่ ๑๒ คำ
ทวย	=	ตาม		=	ธ
ทอม	=	ถนอม รักษา เลี้ยงดู	ฐร	=	ฐระ
ทะรง	=	ทรง	ธารณ	=	ทารุณ
ทัง	=	ทั้ง "ทั้งคิง" หมายถึง ทั้งตัว			
ทิพพะ	=	ทิพย์		=	น
ทิสะ	=	ทิศ	นวกแข็ง	=	สิ่ง
ทื่อ	=	ถื่อ	นั่น ๑	=	เสียงดัง
ทุ่น	=	เฉื่อยชา	นั่น ๒	=	คำสร้อย อาจหมายถึง "นั่น"
ทุบาย	=	ทุ + อุบาย + อุบายที่ชั่วร้าย	น้ำแข็ง	=	น้ำแข็ง
เดอะ	=	เดอะ	น้ำสองสบ	=	เป็นคำเปรียบเทียบ
ทะ	=	เปรียบ		=	หมายถึง การใช้สิ่งของ
เทิกเกิน	=	ถิกขวาง ถิกค้ำ		=	ของผู้อื่น
เทิง	=	ถึง	เนรพาน	=	นิพพาน

เนอ	=	คำสร้อย	ป		
เนือกน้อม	=	โอนอ่อน โนนน้อม	ประเทียร	=	เปรียบดัง
	บ		ปลงยศ	=	มอบยศ
บ	=	ไม่	ปล่า	=	ป่า
บ้ควร เก้ง	=	ไม่ควรจะทำ	ปลาเบ็ก	=	ปลาบึก
บ้เท็กเท่า	=	ไม่เทียบเท่า	ปอบ	=	ที่รักเท่าช้างศึกกับโชครวน
บ้พัน	=	ไม่พัน	ปะ	=	พบ
บรรบัตร์, บรรบัต	=	เพี้ยนมาจากปฏิบัติ ในที่นี้ หมายถึง ประณิบัติ	ปักกะทั้น	=	หนังสือ ปฏิทิน
บ้วง	=	บ่วง	ปากพ่อง	=	พูดด้วย
บ้สังขุน	=	ไม่มีอะไร เปรียบ	ป้านป้อ	=	สะสม
บ้หล้าง	=	บ้ราง ไม่ควร หมายถึง ความวิตกไม่ยากให้มีให้เป็น เช่น "บ้อหล้างพ่ายค่าน" หมายถึง ไม่ควรแพ้	ป้าว	=	รอยแผล
บ้เวียน	=	บ้เวียน	ปาวเป็น	=	โคกตะครุม
บ้รวมวร	=	บริบูรณ์	ป้าเริน	=	บ่าเรอ
บ้รวม	=	โบราณ	ปั้ง	=	นั่ง
บ่า	=	นาย คำเรียกหน้าผู้ชาย	ปิ่นเบียง	=	กระเสือกกระสน
บาคเงิน	=	บาคเป็นแผลกว้าง	ปัดเสื่ออันหลัง	=	เปิดเสื่อเห็นหลัง
ใบ้	=	เป็นใบ้ โง่เง่า			ภาพิตลานนา หมายถึง เผยความชั่วของตัวเอง ทำนองสาวไส้ให้กากิน
			ปุด	=	ชาค
			ปุม	=	พุง
			ปุมปอง	=	ไผ่ปอง
			เป้ง	=	น้ำหนักที่ขึงทอง ทำเป็น รูปสิ่งหุ่ขนาดต่าง ๆ กัน

เป่งป่อง = บ่ายเบี่ยง พิจารณา
 เปิ่น = เป็นสรรพนามบุรุษที่ ๑ และ ๓
 เมื่อเป็นบุรุษที่ ๑ มีความหมาย
 ว่าฉัน ในหนังสือเป็นบุรุษที่ ๓
 มีความหมายว่า ท่าน

เด็ก = เดือด
 เฌิบ = เปรียบ
 แฉเล = เปลี่ยนแปร
 แฉ = ถึง
 ไผ = ใคร
 โผค = โปรด

๘

ผก = แอบ เช่น "ผกผก" แปลว่า แอบดู
 "ผกผ้ง" แปลว่า แอบฟัง

ผง = กำลัง ขณะนั้น

ผอ = หู

ผอย = เปราะ

ผะผา (ผญา) = ปัญญา

ผักผา = ผักชนิดหนึ่ง เกิดในที่ชื้น

ผับ = หัว ถาน

ผันผ่า = มุกมัน ฟันผ่า

ผาน = มักใช้คู่กับทุกซ์ หมายถึง
 ทุกขยาก

ผาบ = ปราบ

ผาม = ปราม

ผามืด = จารึก

ผาย = ผาน

ผ่า = บวม ฟกช้ำ

ผิกกัน = ทะเลาะวิวาท

ผิกฉัว = ทะเลาะกับสามี

ผेत = เปเรต

๘

ผ่ายเฟื่อง = แด่ตน

๙

ผรุส = วันพຸງนี้
 ผรอง (พอง) = บาง มักใช้คู่กับคำว่า
 "ลาง" เช่น ลางพองก็
 จะไป หมายถึงบางก็จะไป

ผวน = บางคนก็จะไป
 มวนเป็นเกลียว "ชวนเชือก"
 หมายถึง เชือกเกลียว

พอยาม = ชั่วครู่ ชั่วขณะ

พอราง = พอมาย

พะทัก = บรรทัด

พะพาน = แฉพาน

พัตรกลอง = พลาดจากครรลอง

พายจุน = ภายหลัง

พาลา, พาโฮ = พาล ชั่ว

พาวพิง = เขยชิด แฉชิด

พำเพ็ญ	=	บำเพ็ญ
พิจารณา	=	เพี้ยนมาจาก พิจารณา
เพศ, เพศ	=	เปรียบคัง
เพศไปซึกเสี้ยว	=	พลากไปนิกเตียว
เพาพิง	=	เซยซิด แบนซิด
เพิงตา	=	เพิงกา
เพ็ค	=	เปรียบคัง
เพ็น	=	ทาน (ดู เป็น)
เพียง เพศ, เพียง เพศ	=	เปรียบคัง
เพี่ยม	=	ฟ่ง
แพ	=	ชนะ
แพง	=	รักใคร่
แพงพิมพ์	=	แทนพิมพ์ แบบพิมพ์
		แบบอย่าง
ไพ	=	ไกลซิด

		ฟ
ฟ้ง	=	รีบ
ฟั่น	=	เพ็น ขย่ำ
ฟั่นฟั่นเพ้อเพ้อ	=	เพ้อเจ้อ ไม่ได้เรื่อง
ฟ้าว	=	รีบ
ฟุ่ย	=	เหี่ยว
เพ้อ	=	เฮ้อ เห้อ
		ภ
ภอง	=	ป่อง
ภยะ	=	ภ้ย

เกอ	=	เพอ
		ม
มรณาค	=	ตาย แผลงมาจาก มรณา
มวน	=	ไฟเราะ สบูก เฟลิกเฟลิน
มวน	=	หังหมก
มอยมอย	=	ท่าเฉย
บั๊ก	=	ชอบ รักใคร่
มาย	=	ชมายตา
มุ่ม	=	บู
มูล	=	มั่งมี มาก
เมง (แมง)	=	เกือบ
เม้าห่อ	=	มีแต่ เป็นแต่
เมียนธิพ	=	สิ้นชีพ
เมือ	=	ไป

		ย
ยอน	=	เพราะ ภัยเหตุ
ยอบ	=	ทรุดลง ฟุบ
ยอบยาว	=	ร่วงโรย
ยะอัน	=	อย่างนั้น
ยั้ง	=	หยุด
ยับ	=	จับ
ยาเคลา	=	ตนเคา ตนฉับ
ยาง	=	กะเหยิง
ยาม	=	เหิม ทะยาน ใต้ใจ
ย่ำ	=	ย่ำเกรง

ยัน	=	ไฟกล่าฝ่ายไท เป็นไฟที่	ล	
		มีอำนาจที่ ๓ รองจากที่	ลน	=
ยี่เขี้ยว	=	ยิงฟัน	ลวก	=
ยู่ทาง	=	ไค้ที่ สะทก (ดูอยู่ทาง)	ลวนค่า	=
เยยะ	=	ท่า	ลวนคั้น	=
เยียว	=	หาก	ลวาคณ	=
เยื่อง	=	อย่าง แบบ ประการ เช่น	ลอน	=
แยง	=	มองอย่างพิจารณา	ละคุย	=
		พินิจพิจารณา	ละเบียร	=
โยน	=	กระโดด กระเทียม	ลัวะ	=
		ร	ฉาสาใจ	=
รวาย, รวายศรี	=	รังสี ความสง่า	ล่ำเปิง	=
รอมเลียว	=	วกกลับ	ลิกเลี่ยน	=
รอม	=	สะสับ เก็บรวบรวม	ลัน	=
ราม	=	ปานกลาง	ลัน	=
ราว	=	ภาษาเหนือออกเสียงว่า	ลัน	=
		"ฮาว" แปลว่า มัด หรือรัด	เลง	=
ร่าเพิง	=	ร่าเพิง ไกรศรวญ	เลา	=
ร่าทอง, ร่าพรอง	=	ไฟแสงหา	โลกิง (ไลคิง)	=
รือทอง, รือพรอง	=	ไฟแสงหา	โลเลยลัน	=
รือ	=	วันมะรืน ภาษาล้านนา	โลมทาว	=
		ออกเสียงว่า "วันฮือ"		
รูเปลื่อง	=	รู ปราชญ์เปื่อง	ว	
รูพัน	=	รูถึงขั้นเชิง รูถึงอุบาย	วอม	=
เรื่อง	=	กลาวขวัญ	วอยวอค	=

วัง	=	วังน้ำลึก	ลักเส้น	=	สรรพเสริญ
วังกัญ	=	มาจาก "วงกต" หมายถึง คกโคง คคเคี้ยว	สัง	=	อะไร "สังหลาย" หมายถึง อะไรมาก
วันม่ง	=	วันหนึ่ง	สังสัง	=	รีบเร่ง
ว่าง	=	ว่าง	ลับเสียว	=	ว่องไว
วักวาย	=	วอควาย "ว่า" หมายถึง ลมหว่าไป กระฆ่า	ลับลี้	=	กลับกโลก ปล้นปล่อน
วิทอง	=	ว่องไว	ลักพะ	=	สรรพ
เวียก	=	การงาน	สังสา	=	บ่อย ๆ เสมอ ๆ
แวน	=	กระจกเงา	สาย	=	ชดใช้ ตอบแทน
			สายสั้น	=	หาวคกลัว ทั่วสั้น
			สาวสาว	=	แตกต้น
	ส		สย	=	?
สังสาร	=	สังสารวัฏ การเวียนว่าย ตายเกิดอยู่ในโลก	สย	=	บุ ลอ ประเล้าประโลม
สคติสม	=	สคติอารมณ์	สู	=	พอใจ ชอบใจ ยินดี
สนชชะชา	=	ที่พบพระเครื่องสานด้วยลวด	เสออินทขีล	=	เสอหลักเมือง
สนามใน	=	ทองพระโรง	เสียง	=	สั้น หมก
สมภาร	=	สิ่งที่สร้างสมมา	เสียปามิตร	=	"ปามิตร" แปลว่ามีมิตรที่ชั่วร้าย "เสียปามิตร" คือทำให้เสียหาย
สมเร็ว	=	สำเร็จ			กลายเป็นคนที่ผู้อื่นไม่พึงประสงค์ เป็นมิตร หรือคบหาด้วย
สลับเสลียว	=	ฉลาดเฉลียว ว่องไว	เสียลือ	=	เสียยศ
สลากเสลียว	=	ฉลาดเฉลียว	เสียเลี่ยม	=	เสียเหลี่ยม
สูงทอง	=	ขันโหลหะสลักเป็นลวดลาย	แสงลูกแพ	=	พลอยมีค่า
สว่าง	=	สว่าง	แสงสว	=	พลากโอกาส
สะแก	=	กระแกง เอียง	โสมสาม	=	ควน ผืนลาม
สะสาว	=	ขุนวาย			
สะหรี	=	ศรี			

หนอง	=	หนวง	หลม	=	ลม
นวนอย	=	นอย เล็ก	หลวก, หลวก	=	ฉลากหลักแหลม
หนางพูน	=	พูนเนือง	หลอกหลอย	=	หลุกหลิด
นาชะมายเกย	=	หนาบอกบุญไม่รับ	หลอน	=	หาก เกรงว่า นีว่า ถ้า
หนิง	=	นึ่ง	หลอนำเพนทศคืน	=	หล่งนำรคชบชีวิตให้คืนมา
หนว	=	ถูกแมลงปอตัวออน ภาษา ลานนามักเรียกกันว่า "อหนว" บางถิ่นเรียก "เพี้ยว" นามำทำเป็น อาหารไก่	หลัว	=	พื้น
หน	=	น น	หลายชง	=	คลังชั้น
พิน	=	บอย ขยัน	หลิ่ง	=	หลากเอียง
พมากผาหลวง	=	กอนหินใหญ่	หลู	=	ชำรุด เสียหาย บุกสลาย ปรักหักพัง
พม	=	ลิมสติ ขุนเคือง	หลุม	=	รุม มุง
พมูม	=	พวกพอง	หวาย	=	วาย
พข	=	ประชดประชัน กระหมกกระเทียบ	หอง	=	เป็นการ
พยอง	=	ยอง "พยองสูง" หมายถึง	หอดแพ	=	เหือกแพ
เพ็น	=	แอมพอใจ	หักแพ	=	ขาดคกมกพรอง
พยาน	=	คำสรอย	หัน	=	เห็น
พยานพม	=	ยัน ชลาด หวาก ห้วน กรรม	หวัที่	=	ที่แรก แต่แรก
พยู	=	บุงยากใจ	หายสค	=	หายโกรธ
พยูพวาม, พยูบวาม	=	พยับ จับ	หื้อ	=	ให้
พลงหลง	=	พลง	หุบ	=	ชอบ รัก ติด
			หุบ	=	(ไฟ) เรี่ยลาม
			เพา	=	คน เคา
			เพมหมีบ	=	กกดทับ
			เพนยม	=	ส่งบส่งยม
			เพนยว	=	ถูกแมลงปอ (อหนว)

เข้บคไว	=	เก้บไวอย่างคี่	ฮอนฮาน	=	ฮอนนอบ ฮอนโยน
เหย	=	คำสร้อย (อาจมาจากคำว่า "เหย" = เฮย)	ฮัน	=	ไม่แข็งพอ
เย	=	คำสร้อย ตรงกับคำว่า เฮย	ฮาน	=	นั่น
เหล็กแซ	=	เหล็กน้ำพี	ฮ่า	=	อ่านาจ
เหลา	=	คกแกง เกลาให้เรียบ	ฮ่ารุง	=	ปีกบ้ง ฮ่าพรวง
เหลยมน	=	แหลม	ฮื่อ	=	บ่ารุง
เหลยมนขวาง	=	แหลมเปี้ยว	ฮูปเทศ	=	ฮื่อ คำเรียกนำหน้าชื่อผู้หญิง
เหยีย	=	เสี้ย	เอาเทศ, เอาเพศ	=	วิธีการ
แวง	=	ราว	เอิ้น	=	เปรียบว่า
แวงมา	=	เมา	เอิ้น	=	รอง ตะโกน ประกาศ
แหลง	=	แดลง	เอว	=	เหียว
แหลงไหล	=	แหลงหลา		=	
ใหญ่เก้ม	=	ใหญ่กว่าคนอื่น	ฮูฮอก	=	ฮ
โทหนัว	=	โททวยความสนุกคะนอง	ฮู	=	รู้ง
	=	โอ	เฮา	=	เรา
	=		เฮือนฮอง	=	เรือนรอง
อกเอา	=	ร้อนเราในอก			
อยู่ตาง (อยู่ต่าง)	=	ไค้ที่ สะทกสบาย			
	=	ภาษาลานนาปัจจุบันเพี้ยนเป็น "อูตาง"			
กวาคู	=	โออวก			
ฮวนฮอน	=	โอนฮอน			
ฮวนฮอม	=	โอบฮอม			

ประวัติย่อของผู้เขียน

ข้อ ทรงศักดิ์ ปรากฏวัฒนากุล

ชาตินิภูมิก่เกิดวันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๔๕ ที่ตำบลในเวียง อำเภอเมืองน่าน
จังหวัดน่าน

การศึกษา ปีการศึกษา ๒๕๑๐ จบชั้นมัธยมศึกษาจากโรงเรียนลี้กัลลอะแคเดมิ
จังหวัดน่าน

ปีการศึกษา ๒๕๖๒ จบชั้นประกาศนียบัตรวิชาการศึกษา จากวิทยาลัยครูอุตรดิตถ์
จังหวัดอุตรดิตถ์

น้การศึกษา ๒๕๑๔ จบชั้นประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นสูง จากวิทยาลัยครูอุตรดิตถ์
จังหวัดอุตรดิตถ์

ปีการศึกษา ๒๕๑๖ สำเร็จปริญญาการศึกษามัธยมศึกษา จากวิทยาลัยวิชาการศึกษาพิษณุโลก
จังหวัดพิษณุโลก

ปีการศึกษา ๒๕๑๔ สำเร็จปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทยและวรรณคดีไทย
จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
กรุงเทพมหานคร